

भावा अभिधेयतया यस्मिन्मसौ समवाय इति । स च प्रवचनपुरुषस्याङ्गमिति समवायाङ्गम् । तत्र किल श्रीश्रमणमहावीरवर्द्धमानस्वामिनः सम्बन्धी पञ्चमो गणधर आर्यसुधर्मस्वामी स्वशिष्यं जम्बूनामानमभि जम्बूनामानमभिः भगवति धम्मार्चायै बहुमानमाविर्भावयन् स्वकीयवचने च समस्तवस्तुविस्तारस्वभावभासिकेवलोककलितमहावीरवचननिःश्रिततयाऽविगानेन प्रमाणमिदमिति शिष्यस्य मतिमारोपयन्निदमादावेव सम्बन्धसूत्रमाह—

सुयं मे आउसंतेणं भगवया एवमक्खायं—[इह खलु समणेणं भगवया महावीरेणं आइगरेणं तित्थगरेणं सयंसंबुद्धेणं पुरिसुत्तमेणं पुरिससीहेणं पुरिसवरपुंडरीएणं पुरिसवरगंधहत्थिणा लोगुत्तमेणं लोगनाहेणं लोगहिएणं लोगपईवेणं लोगपज्जोअगरेणं अभयदएणं चक्खुदएणं मग्गदएणं सरणदएणं जीवदएणं धम्मदएणं धम्मदेसएणं धम्मनायगेणं धम्मसारहिणा धम्मवरचाउरंतचक्कवाट्ठिणा अप्पडिहयवरनानादंसणधरेणं वियट्ठउमेणं जिणेणं जावएणं तिन्रेणं तारएणं बुद्धेणं बोहएणं सुत्तेणं मोयगेणं सव्वन्नुणा सव्वदरिसिणा सिवमयलमरुयमणंतमं कवयमव्वाबाहमपुणारावित्तिसिद्धिगइनामधेयं ठाणं संपाविउक्कामेणं इमे दुवालसंगे गणिपिडगे पन्नते, तं जहा—आयारे १ सूयगडे २ ठाणे ३ समवाए ४ विवाहपन्नत्ती ५ नायाधम्मकहाओ ६ उवासागदसाओ ७ अंतगडं—दसाओ ८ अणुत्तरोववाइदसाओ ९ पणहावागरणं १० विवागसुए ११ दिट्ठिवाए १२, तत्थणं जे से चउत्थे अंगे समवाएत्ति आहिंते तस्स णं अयमंडु पन्नत्ते, तंजहा—] एगेआया एगे अणयाया एगे दंडे एगे अदंडे एगा किरिआ

एगा अकिरिआ एगे लोए एगे अलोए एगे धम्मे एगे अधम्मे एगे पुण्णे एगे पावे एगे बंधे एगे मोक्खे एगे आसवे
 एगे संवरे एगा वेयणा एगा णिज्जरा १८ । जंबुद्वीवे दीवे एगं जोयणसयसहस्सं आयामविकखंभेणं पणत्ते,
 अप्पइहाणे नरए एगं जोयणसयसहस्सं आयामविकखंभेणं पन्नत्ते, पालए जाणविमाणे एगं जोयणसयसहस्सं
 आयामविकखंभेणं पन्नत्ते, सब्बइसिद्धे महाविमाणे एगं जोयणसयसहस्सं आयामविकखंभेणं पन्नत्ते । अद्धान-
 कलत्ते एगतारे पन्नत्ते, चित्तानकलत्ते एगतारे पन्नत्ते, सातिनकलत्ते एगतारे पन्नत्ते । इमीसे णं रयणप्पभाए
 पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं एगं पलिओवमं ठिई पन्नत्ता, इमीसे णं रयणप्पहाए पुढवीए नेरइआणं ऊक्कोसेणं
 एगं सागरोवमं ठिई पन्नत्ता, दोब्बाए पुढवीए नेरइयाणं जहन्नेणं एगं सागरोवमं ठिई पन्नत्ता, असुरकुमाराणं
 देवाणं अत्थेगइयाणं एगं पलिओवमं ठिई पन्नत्ता, असुरकुमाराणं देवाणं उक्कोसेणं एगं साहियं सागरोवमं
 ठिई पन्नत्ता, असुरकुमारिंदवज्जियाणं भोमिज्जाणं देवाणं अत्थेगइआणं एगं पलिओवमं ठिई पन्नत्ता, असं-
 खिज्जवासाउयसन्निपंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं अत्थेगइआणं एगं पलिओवमं ठिई पन्नत्ता, असंखिज्जवासा-
 उयगवभवक्कंतियसंणिमणुयाणं अत्थेगइयाणं एगं पलिओवमं ठिई पन्नत्ता, वाणमंतराणं देवाणं उक्कोसेणं
 एगं पलिओवमं ठिई पन्नत्ता, जोइसियाणं देवाणं उक्कोसेणं एगं पलिओवमं वाससयसहस्समब्भहियं ठिई पन्न-
 ता, सोहम्मे कप्पे देवाणं जहन्नेणं एगं पलिओवमं ठिई पन्नत्ता, सोहम्मे कप्पे देवाणं अत्थेगइआणं एगं साग-

रोवमं ठिई पन्नता ईसाणे कप्पे देवाणं जहन्नेणं साहरेणं एणं पलिओवमं ठिई पन्नता, ईसाणे कप्पे देवाणं अत्थे-
 गइयाणं एणं सागरोवमं ठिई पन्नत्ता, जे देवा सागरं सुसागरं सागरकतं भवं मणुं माणुसोत्तरं लोगहिंयं वि-
 माणं देवत्ताए उववन्ना तेसि णं देवाणं उक्कोसे णं एणं सागरोवमं ठिई पन्नत्ता, ते णं देवा एगस्स अद्धमासास्स
 आणमंति वा पाणमंति वा उस्ससंति वा नीससंति वा, तेसि णं देवाणं एगस्स वाससहस्सस्स आहारहे ससुपज्जइ-
 संतेगइया भवसिद्धिया जे जीवा ते एणेणं भवग्गहणेणं सिञ्जिस्संति बुञ्जिस्संति परिनिब्वाइस्संति
 सान्वदुक्खाणमंतं करिस्संति १८ ॥ सूत्रम् ॥ १॥

‘श्रुतम्’ आकर्णितं ‘मे’ मया हे ‘आयुष्मन् !’ चिरजीवित ! जम्बूनामन् ! ‘तेणं’ति योजसौ निमूलोन्मूलितरागद्वेषादिवि-
 पमभावरिपुसैन्यतया भुवनभावावभासनसहस्रवेदनपुरस्सराविसंवादिवचनतया च ‘त्रिभुवनभवंनंप्राङ्गणप्रसर्पत्सुधाधव-
 लयशोराशिस्तेन महावीरेण भगवता-समग्रैश्वर्यादियुक्तेन ‘एव’ मिति वक्ष्यमाणेन प्रकारेणख्यातम्—अभिहितमात्मादि-
 वस्तुतत्त्वमिति गम्यते, अथवा ‘आउसंतेणं’ति भगवतेत्यस्य विशेषणमायुष्मता चिरजीवितवता भगवतेति, अथवा
 पाठान्तरेण मयेत्यस्य विशेषणमिदं आवसता मया गुरुकुले आमृशता वा-संस्पृशता वा मया विनयनिमित्तं करतलाभ्यां
 गुरोः क्रमकमलयुगलमिति, यद्वा ‘आउसंतेणं’ति आजुषमाणेन वा प्रीतिप्रवणमनसेति, यदाख्यातं तदधुनोच्यते--
 ‘एगे आया’ इत्यादि । कस्यांचिद्वाचनायामपरमपि सम्बन्धस्त्वमुपलभ्यते । यथा “इह खलु समणेणं भगवया” इत्यादि

तामेव च वाचनां बृहत्तरत्वाद्व्याख्यास्यामः, इदं च द्वितीयद्वयं सङ्ग्रहरूपप्रथमसूत्रस्यैव प्रपञ्चरूपमवसेयम् अस्य चैवं गमनिका—‘इह’ अस्मिन्नोक्ते निर्ग्रन्थतीर्थे वा, खलु वाक्यालङ्कारे अवधारणे वा, तथा च इहैव, न शाक्यादिप्रवचनेषु; श्राम्यति—तपस्यतीति श्रमणस्तेन, इदं चान्तिमजिनस्य सहसम्पन्नं नामान्तरमेव । यदाह—‘सहसंमुद्रयाए’ समणे’त्ति भगवतेति पूर्ववत्, महांश्चासौ वीरश्चेति महावीरस्तेन, इदं च महासात्विकतया प्राणग्रहाणप्रवणपरीपहोपसर्गनिपातेऽप्यप्रकम्पत्वेन पीयूषपान-प्रश्रुभिराविर्भावितम् । आह च—^२‘अयले भवभेरवाणं खंतिखमे परीसहोवसग्गाणं पडिमाणं पारए देवेहिं (से णामं) कए महा-वीरे’ति । कथम्भूतेनेत्याह—आदौ—प्राथम्येन श्रुतधर्ममाचारादिग्रन्थात्मकं करोति—तदर्थप्रणायकत्वेन ग्रणयतीत्येवंशील आदिकरस्तेन, तथा तरन्ति येन संसारसागरमिति तीर्थं प्रवचनं तदव्यतिरेकादिह सङ्घस्तीर्थं तस्य करणशीलत्वाचीर्थकरस्तेन, तीर्थकरत्वं च तस्य नान्योपदेशबुद्धत्वपूर्वकमित्यत आह—स्वयम्—आत्मनैव नान्योपदेशतः सम्यग्बुद्धो हेयोपादेयवस्तुतत्त्वं विदितवानिति स्वयंसम्बुद्ध-स्तेन । स्वयंसम्बुद्धत्वं चास्य न प्राकृतस्येव संभाव्यं पुरुषोत्तमत्वादस्येत्यत आह—पुरुषाणां मध्ये तेन तेनातिशयेन रूपादिनोद्गतत्वा-द्-ऊर्ध्ववर्त्तित्वादुत्तमः पुरुषोत्तमस्तेन । अथ पुरुषोत्तमत्वमेव सिंहाद्युपमानत्रयेणाऽस्य समर्थयन्नाह—सिंह इव सिंहः पुरुषश्चासौ सिंह-श्चेति पुरुषसिंहः । लोकेन हि सिंहे शौर्यमतिप्रकटमभ्युपगतमतः शौर्यं स उपमानं कृतं । शौर्यं तु भगवतो बाल्ये प्रत्यनीकदेवेन भाष्यमानस्याप्यभीतत्वात् कुलिशकठिनमुष्टिप्रहारप्रवृद्धमानामरशरीरकुब्जताकरणाच्च इत्यतस्तेन । तथा वरं च तत्पुण्डरीकं च

१ सहगन्तव्या प्रभणः । २ अचलो भयमैल्योः क्षान्तिधमः परिपहोपसर्गणां प्रतिमानां पारगो देवैः कृतं महावीर इति ।

वरपुण्डरीकं-धवलं सहस्रपत्रं पुरुष एव वरपुण्डरीकं पुरुषवरपुण्डरीकं, धवलता चास्य भगवतः सर्वाशुभमलीमसरहितत्वात् सर्वैश्च शुभैरनुभावैः शुद्धत्वादित्यतस्तेन, तथा वरश्चासौ गन्धहस्ती च वरगन्धहस्ती पुरुष एव वरगन्धहस्ती पुरुषवरगन्धहस्ती, यथा गन्धहस्तिनो गन्धेनैव सर्वगजा भज्यन्ते तथा भगवतस्तद्देशविहरणेन इतिपरचक्रदुर्भिक्षजनडमरकादीनि दुरितानि शतयोजनमध्ये नश्यन्तीति अतस्तेन पुरुषवरगन्धहस्तिना, न भगवान् पुरुषाणामेवोत्तमः किन्तु सकलजीवलोकस्यापीत्यत आह--लोकस्य-तिर्यग्रनारकनाकिलक्षणजीवलोकस्योत्तमः-चतुर्विंशद्ब्रूतातिशयाद्यसाधारणगुणगणोपेततया सकलसुरासुरखचरनरनिकरनमस्यतया च प्रधानो लोकोत्तमस्तेन, लोकोत्तमत्वमेवास्य पुरस्कुर्वन्नाह--लोकस्य-सञ्ज्ञिभग्न्यलोकस्य नाथः-प्रभुर्लोकनाथस्तेन, नाऽत्वं चास्य 'योगक्षेमकृन्नाथ' इति वचनादप्राप्तस्य सम्यग्दर्शनादेर्योगकरणेन लब्धस्य तस्यैव पालनेन चेति । लोकनाथत्वं च तात्त्विकं तर्हि तत्त्वे सति सम्भवतीत्याह-लोकस्य-एकेन्द्रियादिप्राणिगणस्य हितः-आत्यन्तिकतद्रक्षाप्रकर्षप्ररूपणेनाऽनुकूलवर्त्ती लोकहितस्तेन, यदेतन्नाथत्वं हितत्वं वा तद्भव्यानां यथावस्थितसमस्तवस्तुस्तोमप्रदीपनेन नान्यथेत्याह-लोकस्य-विशिष्टतिर्यग्रामरूपस्यान्तरतिमिरनिकरनिरा-प्रकृष्टपदार्थप्रकाशकारित्वात्प्रदीप इव प्रदीपो लोकप्रदीपस्तेनाइदं च विशेषणं द्रष्टृलोकमाश्रित्योक्तम् अथ-दृश्यलोकमाश्रित्याऽऽह-लोकस्य-लोक्यते इति लोक इति व्युत्पत्त्या लोकालोकरूपस्य समस्तवस्तुस्तोमस्वभावस्याखण्डमार्तण्डमण्डलमिव निखिलभावस्वभावभावभासन समर्थकेवलालोकपूर्वकप्रवचनप्रभापटलप्रवर्त्तनेन प्रद्योतं-प्रकाशं करोतीत्येवंशीलो लोकप्रद्योतकरस्तेन । ननु लोकनाथत्वादिविशेषणयोगी हरिहरहिरण्यगर्भादिरपि तर्त्तीर्थिकमतेन सम्भवतीति कोऽस्य विशेष इत्याशङ्कायां तद्विशेषाभिधानायाह-न भयं दयते-प्राणापहरणरसिको-

पसर्गकारिण्यपि प्राणिनि ददातीत्यभयदयः, अभया वा-सर्वप्राणिभयपरिहारवती दया-घृणा यस्यासावभयदयो । हरिहरादिस्तु नैव-
 मिति, तेनाभयदयेन, न केवलमसावपकारकारिणामप्यनर्थपरिहारमात्रं करोति अपित्वर्थप्राप्तिं करोतीति दर्शयन्नाह-चक्षुरिव चक्षुः
 श्रुतज्ञानं शुभाशुभार्थविभागकारित्वात्तद्व्यतिरेक इति चक्षुर्दयस्तेन । यथा हि लोके चक्षुर्दत्त्वा चाञ्छितस्थानमार्गं दर्शयन् महोपकारी
 -भवतीत्येवमिहापीति दर्शयन्नाह-मार्ग-सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्रात्मकं परमपदपथं दयत इति मार्गदयस्तेन । यथा हि लोके चक्षुरुद्द्या-
 टनं मार्गदर्शनं च कृत्वा चौरादिविलुप्तान् निरुपद्रवं स्थानं प्रापयन् परमोपकारी भवति एवमिहाऽपीति दर्शयन्नाह-शरणं-त्राणमज्ञानो-
 पद्रवोपहतानां तद्रक्षास्थानं तच्च परमार्थतो निर्वाणं तद्व्यतिरेक इति शरणदयस्तेन । यथा हि लोके चक्षुर्मार्गशरणदानात् दुःस्थानां जीवि-
 तव्यं ददाति एवमिहापीति दर्शयन्नाह-जीवनं जीवो-भावप्राणधारणमरणधर्मत्वमित्यर्थस्तं दयत इति जीवदयो जीवेषु वा दया यस्य
 स जीवदयोऽस्तस्तेन । इदं चानन्तरोक्तं विशेषणकदम्बकं भगवतो धर्ममयमूर्चित्वात्सम्पन्नमिति धर्मात्मकतामस्यान्यविशेषणपञ्चकेनाह
 धर्म-श्रुतचारित्रात्मकं दुर्गतिप्रपतज्जन्तुधारणस्वभावं दयते ददातीति धर्मदयस्तेन । तद्वानं चास्य तद्देशनादेवेत्यत आह-धर्मम्-उक्तल-
 क्षणं देशयति-कथयतीति धर्मदेशकस्तेन । धर्मदेशकत्वं चास्य धर्मस्वामित्वे सति न पुनर्यथा नटस्येति दर्शयन्नाह-धर्मस्य-क्षायिक-
 ज्ञानदर्शनचारित्रात्मकस्य नायकः-स्वामी यथावत्पालनाद्धर्मनायकस्तेन, तथा धर्मस्य सारार्थिधर्मसारार्थिः, यथा रथस्य सारथी रथं
 रथिकमन्वांश्च रक्षति एवं भगवांश्चारित्रधर्माङ्गानां संयमात्मप्रवचनाख्यानां रक्षणोपदेशाद्धर्मसारार्थिर्भवतीति तेन धर्मसारार्थिना, तथा
 त्रयः समुद्राश्चतुर्थो हिमवान् एते चत्वारः अन्ताः-पर्यन्तास्तेषु स्वामितया भवतीति चातुरन्तः स चासौ चक्रवर्ती च चातुरन्तचक्र-

वर्त्ती वरश्चासौ पृथिव्याः चातुरन्तचक्रवर्त्ती चेति वरचातुरन्तचक्रवर्त्ती-राजातिशयः धर्मविषये वरचातुरन्तचक्रवर्त्ती धर्मवरचातुरन्तचक्रवर्त्ती, यथा हि पृथिव्यां शेषराजातिशायी वरचातुरन्तचक्रवर्त्ती भवति तथा भगवान् धर्मविषये शेषप्रणेतृणां मध्ये सातिशयत्वात् तथोच्यत इति तेन धर्मवरचातुरन्तचक्रवर्त्तिना । एतच्च धर्मदायकत्वादिविशेषणपञ्चकं प्रकटज्ञानादियोगे सति भवतीत्यत आह-अप्रतिहते-कुटकुड्यपर्वतादिभिरस्खलिते अविंसवादके वा अत एव क्षायिकत्वाद्वा वरे-प्रधाने ज्ञानदर्शने केवललक्षणे धारयतीति अप्रतिह-तवज्ञानदर्शनधरस्तेन, एवंविधसंवेदनसंपदुपेतोऽपि छद्मवान् मिथ्योपदेशित्वान्नोपकारीति निश्छद्मताप्रतिपादनायास्याह, अथवा कथं मस्याप्रतिहतसंवेदनत्वं सम्पन्नं ? अत्रोच्यते, आवरणाभावाद्, एतदेवाह-व्यावृत्तं-निवृत्तमपगतं छद्म-शठत्वमावरणं वा यस्य स तथा तेन व्यावृत्तछद्मना, मायावरणयोश्चाभावोऽस्य रागादिजयाज्जात इत्यत आह-जयति-निराकरोति . रागद्वेषादिरूपानरातीनिनिजिनस्तेन । रागादिजयश्चास्य रागादिस्वरूपतज्जयोपायज्ञानपूर्वक एव भवतीत्येतदस्याह-जानाति छाद्मस्थिकज्ञानचतुष्टयेनेति ज्ञापकस्तेन, अनन्तरमस्य स्वार्थसम्पत्त्युपाय उक्तः, अधुना स्वार्थसम्पत्तिपूर्वकं परार्थसम्पादकत्वं विशेषणषट्केनाऽऽह-तीर्णं इव तीर्णः संसारसागरमिति गम्यते, तेन, तथा तारयति परानप्युपदेशवर्त्तिन इति तारकस्तेन, तथा बुद्धेन जीवादितत्त्वं, तथा बोधकेन जीवादितत्त्वमेवापरेषां । तथा मुक्तेन बाह्याभ्यन्तरग्रन्थिवन्धनात्, मोचकेन तत एव परेषां, तथा मुक्तत्वेऽपि सर्वज्ञेन सर्वदर्शिना । न तु मुक्तावस्थायां दर्शनान्तराभिमतपुरुषेणैव भाविजडत्वेन, तथा शिवं सर्वाबाधारहितत्वात्, अचलं स्वाभाविकप्रायोगिकचलन-हेतुभावात्, अरुजम्-अविद्यमानरोगं, शरीरमनसोऽभावात्, अनन्तमनन्तार्थविषयज्ञानस्वरूपत्वात्, अक्षयम्-अनाशं साधपर्यवसि-

तस्यितिकत्वात्, अक्षतं वा परिपूर्णात् पूर्णिमाचन्द्रमण्डलवत्, अन्याबाधमपीडाकारित्वात्, 'अयुनरावर्तकम्' अविद्यमानपुनर्भावा-
 वतारं, तद्रीजभृतकर्माभावात् सिद्धिगतिरिति नामधेयं यस्य तत्सिद्धिगतिनामधेयं, तिष्ठति यस्मिन् कर्मकृदिकारहितत्वेन सदा-
 वस्थितो भवति तत्स्थानं—क्षीणकर्मणो जीवस्य स्वरूपं लोकाग्रं वा, जीवस्वरूपविशेषणानि तु लोकाग्रस्याधेयधर्माणामाधारेऽध्या-
 रोपादवसेयानि, तदेवंभूतं स्थानं सम्प्राप्तुकामेन—यातुमनसा न तु तत्प्राप्तेन, तत्प्राप्तस्याकरणत्वेन प्रज्ञापनाऽभावात् प्राप्नुकामेनेति
 यदुच्यते तदुपचाराद्, अन्यथा हि निरभिलाषा एव भगवन्तः केवलिनो भवन्ति, 'भोक्षे भवे च सर्वत्र, निःस्पृहो मुनिसत्तम' इति
 वचनादिति तदेवमगणितगुणगणसम्पदुपेतेन भगवता 'इमं' ति इदं वक्ष्यमाणतया प्रत्यक्षमासत्वं च द्वादशाङ्गानि यस्मिंस्तद् द्वाद-
 शाङ्गं गणिनः-आचार्यस्य पिटकमिव पिटकं गणिपिटकं । यथा हि वालञ्जुकवाणिजकस्य पिटकं सर्वस्वाधारभूतं भवति एवमाचार्यस्य
 द्वादशाङ्गं ज्ञानादिगुणरत्नसर्वस्वाधारकल्पं भवतीति भावः । प्रज्ञप्तं तीर्थङ्करनामकर्मोदयवर्तितया प्रायः कृतार्थेनाऽपि परोपकाराय प्रका-
 शितं, 'तद्यथे'त्युदाहरणोपदर्शने, आचार इत्यादि द्वादश पदानि वक्ष्यमाणनिर्वचनानीति कण्ठ्यानि । 'तत्थ' णं'ति तत्र-द्वादशाङ्गे
 णमित्यलङ्कारे यत्तच्चतुर्थमङ्गं समवाय इत्याख्यातं तस्यायमर्थः-आत्मादिः अभिधेयो भवतीति गम्यते, 'तद्यथे'ति वाचनान्तरद्विती-
 यसम्बन्धसूत्रव्याख्येति इह च विदुषा पदार्थसार्थमभिदधता सक्रम एवासावभिधातव्यं इति न्यायः । तत्राचार्य एकत्वादिसङ्ख्याक्रमसम्ब-
 न्धानर्थान् वक्तुकाम आदावेकत्वविशिष्टानात्मनश्च सर्वपदार्थभोजकत्वेन प्रधानत्वादात्मादीन् सर्वस्य वस्तुनः सप्रतिपक्षत्वेन सप्रतिपक्षान्
 'एने आया' इत्यादीभिरष्टादशभिः सूत्रैराह, स्थानाङ्गोक्तार्थानि चैतानि प्रायस्तथापि किञ्चिदुच्यते-एक आत्मा, कथञ्चिदिति गम्यते,

इदं च सर्वसङ्ख्येनानुगमनीयं, तत्र प्रदेशार्थतया असङ्ख्यातप्रदेशोऽपि जीवो द्रव्यार्थतया एकः, अथवा प्रतिक्षणं पूर्वस्वभावक्षयापरस्वरूपोत्पादयोगेनानन्तभेदोऽपि कालत्रयानुगामिचैतन्यमात्रापेक्षया एक एव आत्मा, अथवा प्रतिसन्तानं चैतन्यभेदेनानन्तत्वेऽप्यात्मनां सङ्गहनयाश्रितसामान्यरूपापेक्षैकत्वमात्मन इति, तथा न आत्मा अनात्मा-घटादिपदार्थः, सोऽपि प्रदेशार्थतया सङ्ख्येयासङ्ख्येयानन्तप्रदेशोऽपि तथाविधैकपरिणामरूपद्रव्यार्थापेक्षया एक एव, एवं संतानापेक्षया तु अनुपयोगलक्षणैकस्वभावयुक्तत्वात्कथञ्चिद्भिन्नस्वरूपाणामपि धर्मास्तिकायादीनानामनात्मनामेकत्वमवसेयमिति। तथा एको दण्डो दुष्प्रयुक्तमनोवाक्वा । तैथैका क्रिया-कायिक्यादिका आस्तिक्यमात्रं वा, तैथैका अक्रिया योगनिरोधलक्षणा नास्तिकत्वं वा, तैथैको लोकः, त्रिविधोऽप्यसङ्ख्येयप्रदेशोऽपि वा द्रव्यार्थतया । तथा एकोऽलोकः, अनन्तप्रदेशोऽपि द्रव्यार्थतया, अथैते लोकालोकयोर्बहुत्वव्यवच्छेद-नपरे सूत्रे, अम्युपगम्यन्ते च कैश्चिद्ब्रह्मो लोकाः, अतस्तद्विलक्षणा अलोका अपि तावन्त एवेति, एवं सर्वत्र गमनिका कार्या । नवरं धर्मो-धर्मास्तिकायः, अधर्मः-अधर्मास्तिकायः, पुण्यं-शुभं कर्म, पापम्-अशुभं कर्म, बन्धो-जीवस्य कर्मपुद्गलसंश्लेषः, स चैकः सामान्यतः, सर्वकर्मबन्धव्यवच्छेदावसरे वा पुनर्बन्धाभावाद्, अनेनोद्देशेन मोक्षाश्रयसंस्वरवेदनानिर्जराणामप्येकत्वमवसेयमिति । इह चानात्मग्रहणेन सर्वेषामनुपयोगवतामेकत्वं प्रज्ञाप्य पुनर्लोकैकादितया यदेकत्वप्ररूपणं तत्सामान्यविशेषापेक्षमवगन्तव्यमिति ॥ एवं चात्मादीनां सकलशास्त्रपञ्चानामर्थानां प्रत्येकमेकत्वमभिधाय अधुनात्मपरिणामरूपाणामर्थानां तदेवाह-‘जम्बू, इत्यादि सूत्रस-

सकमाश्रयविशेषाणां तथा 'इमीसे रयणे , त्यादिस्त्राष्टादशकमाश्रयाणां स्थित्यादिधर्माणां प्रतिपादनपरं सुबोधं, नवरं 'जम्बुद्वीवे दीवे' इह स्रत्रे 'आयामविक्ष्वंभेणं'ति क्वचित्पाठो दृश्यते । क्वचित्तु 'चक्रवालविक्ष्वंभेणं'ति तत्र प्रथमः सम्भवति, अन्यत्रापि तथा भव-
णात्, सुगमश्च, द्वितीयस्त्वेवं व्याख्येयः—चक्रवालविक्ष्वंभेन-वृत्तव्यासेन, इदं च प्रमाणयोजनमवसेयम्, यदाह—“आयङ्गुलेण
वत्थु, उस्सेहपमाणओ भिणसु देहं । नगपुढविविमाणाइं भिणसु पमाणंगुलेणं तु ॥ १ ॥” तथा पालकं-यानविमानं सौधमेन्द्रसम्ब-
न्ध्याभियोगिकपालकाभिधानदेवकृतं वैक्रियं, यानं-गमनं तदर्थं विमानं (यानविमानं) यायतेऽनेनेति यानं तदेव वा. विमानं यान-
विमानं पारियानिकमिति यदुच्यते, 'अत्थी' त्यादि, अस्ति-विद्यते एकेषां-केषाञ्चिन्नैरयिकाणामेकं पल्योपमं स्थितिरिति कृत्वा 'प्रज्ञप्ता'
प्रवेदिता मया अन्यैश्च जिनैः, सा चतुर्थे प्रस्तटे मध्यमाज्वसेयेति, एवमेकं सागरोपमं त्रयोदशे प्रस्तटे उत्कृष्टा स्थितिः इति ॥
'असुरिन्द्वज्जियाणं'ति चमरबलिवर्जितानां 'भोमेजाणं'ति भवनवासिनां भूमौ पृथिव्यां रत्नप्रभाभिधानायां भवत्वात्तेषामिति, तेषां
चैकं पल्योपमं मध्यमा स्थितिर्यत उत्कृष्टा देशोने द्वे पल्योपमे सा, आह च—^२“दाहिण दिवक्कु पालियं दो देसणुत्तरिछाणं”ति । 'अ-
संखेजे' त्यादि, असङ्ख्येयानि वर्षणयारुपेणां ते तथा ते च ते सञ्चिनश्च-समनस्कास्ते च ते पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाश्चेत्यसङ्ख्येयवर्षायुः
सञ्चिपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकास्तेषां केषाञ्चिद् ये हेमवैतरण्यवतवर्षयोरुत्पन्नास्तेषामेकं पल्योपमं स्थितिः, एवं मनुष्यसूत्रमपि, नवरं

१ आत्मांगुलेन वस्तु उत्तरेषांगुलप्रमाणतो मितु देहम् । नगपृथ्वीविमानानि मितु प्रमाणंगुलेनैव ॥ १ ॥

२ दाक्षिणात्यानां सार्धं पल्योपमं द्वे देशोने उत्तरत्यानाम् ॥

गर्भे-गर्भाशये व्युत्क्रान्तिः उत्पात्तिर्येषां ते गर्भव्युत्क्रान्तिका न समूर्च्छनजा इत्यर्थः । 'वाणमन्तराणं देवाणं'ति । देवानामेव न तु देवीनां, तासामर्द्धपल्योपमस्य प्रतिपादितत्वात्, 'जोइसियाणं देवाणं'ति चन्द्रविमानदेवानां न सूर्यादिदेवानां, नापि चन्द्रादिदेवीनां । 'पलियं च सयसहस्रं चन्दाणवि आउयं जाण' इतिवचनात् । 'सोहम्भे कप्पे देवाणं'ति इह देवशब्देन देवा देव्यश्च गृहीताः, सौधर्मे हि पल्योपमाद्धीनतरा स्थितिर्जघन्यतोऽपि नास्ति, इयं च प्रथमप्रस्तटेऽवसेया, 'सोहम्भे कप्पे अत्थेगइयाणं देवाणं' एगं सागरोवम' मिति, अत्र देवानामेव ग्रहणं न तु देवीनां, उत्कृष्टतोऽपि तत्र तासां पञ्चाशत्पल्योपमस्थितिकत्वात्, तथा एकं सागरोपममिति मध्यमस्थित्यपेक्षया, उत्कर्षतस्तत्र सागरोपमद्वयसद्भावात्, प्रस्तटापेक्षया त्वेषा सप्तमे प्रस्तटे मध्यमाव्रसेया । 'ईसाणे कप्पे देवाणं' मित्यत्र देवग्रहणेन देवा देव्यश्च गृह्यन्ते, यतस्तत्र सातिरेकपल्योपमादन्या जघन्यतः स्थितिरेव नास्ति, 'ईसाणे कप्पे देवाणं अत्थेगइयाणं' मित्यत्र देवानामेव ग्रहणं न देवीनां, तत्र तासामुत्कर्षतोऽपि पञ्चपञ्चाशत्पल्योपमस्थितिकत्वादिति, तथा ये देवाः सागरं-सागराभिधानमेवं सुसागरं सागरकान्तं भवं मनुं मानुषोत्तरं लोकहितमिह चकारो द्रष्टव्यः, समुच्चयस्य द्योतनीयत्वाद्, विमानं-देवनिवासविशेषमासाद्येति शेषः, देवत्वेन न तु देवीत्वेन तासां सागरोपमस्थितेरसम्भवात् उत्पन्ना-जातास्तेषां देवीनामेकं सागरोपमं स्थितिः, एतानि च विमानानि सप्तमे प्रस्तटेऽवसेयानि । स्थित्यनुसारेण च देवानामुच्छ्वासादयो भवन्तीति तान् दर्शयन्नाह-'ते ण' मित्यादि, येषां देवानामेकं सागरोपमं स्थितिस्ते देवा णमित्यलङ्कारे अर्द्धमासस्थान्ते इति शेषः, आनन्ति प्राणान्ति,

एतदेव क्रमेण व्याख्यानयन्नाह—उच्छ्वसन्ति निःश्वासन्ति, वाशब्दाः विकल्पार्थः; तथा तेषामेव वर्षसहस्रस्थान्ते इति शेषः, आहारा-
र्थः—आहारप्रयोजनमाहारपुद्गलानां ग्रहणमाभोगतो भवति, अनाभोगतस्तु प्रतिसमयमेव विग्रहादन्यत्र भवतीति, गाथेह—‘जस्स ज-
इ सागरोवमाइं ठिइं तस्स तत्तिण्हिं पक्खेहिं । उसासो देवाणं वाससहस्सेहिं आहारो ॥’ १ ॥ त्ति, सन्ति—विद्यन्ते : एगइया’ एके
केनन ‘भवसिद्धिय’ति भवा—भाविनी सिद्धिः—शुक्तिर्येषां ते भवसिद्धिकाः—भव्याः ‘भवगहणेण’ति भवस्य—मनुष्यजन्मनो ग्रहणम्—उ-
पादानं भवग्रहणं तेन सेत्स्यन्ति अष्टविधमहर्द्धिप्राप्त्या भोत्स्यन्ते केवलज्ञानेन तत्त्वं ‘भोक्षन्ति’ कर्मराशेः परिनिर्वास्यन्ति—कर्मकृतविका-
रविरहाच्छीतीभविष्यन्ति, किमुक्तं भवति ?—सर्वदुःखानामन्तं करिष्यन्तीति, सामान्यनयाश्रयणादेकतया वस्तून्यभिधायानुना-
विशेषनयाश्रयणाद्वित्वेनाह—

दो दंडा पन्नत्ता, तं०—अट्टादंडे चेव अणट्टादंडे चेव, दुवे रासी पणत्ता, तं जहा—जीवरासी चेव अजीवरासी
चेव, दुविहं बन्धणे पन्नत्त, तं जहा—रागबन्धणे चेव दोसबन्धणे चेव, पुब्बाफगुणीनक्खत्ते दुतारे पं०, उत्तरा-
फगुणी नक्खत्ते दुतारे पं०, पुब्बाभइवया नक्खत्ते दुतारे पं०, उत्तराभइवया नक्खत्ते दुतारे पं०, इमीसे णं
रयणप्पहाए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं दो पलिओवमाइं ठिइं पं०, दुच्चाए पुढवीए अत्थेगइयाणं
नेरइयाणं दो पलिओवमाइं ठिइं पं०, दुच्चाए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं दो सागरी
वमाइं ठिइं पं० असुरकुमाराणं देवाणं अत्थेगइयाणं दो पलिओवमाइं ठिइं पं० असुरकुमा-

१ यस्य यागन्तिः सागरोपमाणि स्थितिस्तस्य तावन्मिंसः उच्छ्वासो देवानां वर्षसहस्रराहारः

रिंदवज्जियाणं भोमिज्जाणं देवाणं उक्कोसेणं देसूणाइं दो पलिओवमाइं ठिई पं० असंखिज्जवासाउयसन्निपंचेदिय-
 तिरिक्खजोणिआणं अत्थेगइयाणं दो पलिओवमाइं ठिई पं० असंखिज्जवासाउयसन्नि० माणुस्साणं अत्थेगइयाणं
 देवाणं (च) दो पलिओवमाइं ठिई पं० सोहम्ममे कप्पे अत्थेगइयाणं देवाणं दो पलिओवमाइं ठिई पं० ईसाणे
 कप्पे अत्थेगइयाणं देवाणं दो पलिओवमाइं ठिई पं० सोहम्ममे कप्पे अत्थेगइयाणं देवाणं उक्कोसेणं दो सागरोव-
 माइं ठिई पं० ईसाणे कप्पे देवाणं उक्कोसेणं साहियाइं दो सागरोवमाइं ठिई पं० सणकुमारे कप्पे देवाणं जहण्णेणं दो
 सागरोवमाइं ठिई पं० माहिंदे कप्पे देवाणं जहण्णेणं साहियाइं दो सागरोवमाइं ठिई पं० जे देवा सुभं सुभ-
 कंतं सुभवणं सुभगंधं सुभलेसं सुभफासं सोहम्मवाडिसगं विमाणं देवत्ताए उववणा तेसि णं देवाणं उक्को-
 सेणं दो सागरोवमाइं ठिई पं० ते णं देवा दोण्हं अद्धमासाणं आणमंति वा पाणमंति वा ऊससंति वा नीस-
 संति वा तेसि णं देवाणं दोहिं वाससहस्सेहिं आहारट्ठे समुपज्जइ । अत्थेगइया भवासिद्धिया जीवा जे दोहिं
 भवगहणेहिं सिज्झिस्संति बुज्झिस्संति मुचिस्संति परिनिब्बाइस्संति सब्बदुक्खाणमंतं कारिस्संति ॥ सूत्रम् ॥ २

‘दो दंडे’ त्यादि सुगममादित्थानकसमाप्तेः, नवरामिह दण्डराशिबन्धनार्थं सूत्राणां त्रयं नक्षत्रार्थं चतुष्टयं स्थित्यर्थं त्रयोदशकमुद्ध-
 वासाद्यर्थं त्रयमिति, तत्राऽर्थेन-स्वपरोपकारलक्षणेन प्रयोजनेन दण्डो-हिंसा अर्थदण्डः एतद्विपरीतोऽनर्थदण्ड इति, तथा रत्नप्रभायां द्वि-
 पत्योपमा स्थितिश्चतुर्थप्रस्तटे मध्यमा, द्वितीयायां द्वे सागरोपमे स्थितिः षष्ठप्रस्तटे मध्यमा ज्ञेया, तथा असुरेन्द्रवर्जितभवनवासिनां द्वे

દેશેને પલ્યોપમે સ્થિતિરોદીચ્યનાગકુમારાદીનાશ્રિત્યાવસેયા, યત આહ—‘દો દેસુત્તરિણાં’તિ, તથા અસહ્યેયવર્ષાયુષાં પશ્ચેન્દ્રિ-
 યતિરશ્વાં મનુષ્યાણાં ચ હરિવર્ષરમ્યકર્વર્જનમનાં દ્વિપલ્યોપમા સ્થિતિરિતિ ॥ ૨ ॥ અથ ત્રિસ્થાનકં—
 તઓ દંડા પં૦ તં૦-મણદળે વયદંડે કાયદંડે, તઓ ગુત્તીઓ પં૦, તંજહા-મણગુત્તી વયગુત્તી કાયગુત્તી, તઓ
 સદ્ધા પં૦ તં૦-માયાસલ્લે પં નિયાણસલ્લે પં મિચ્છાદંસણસલ્લે પં, તઓ ગારવા પં૦ તં૦-હક્કીગારવે પં રસગારવે
 પં સાયાગારવે પં, તઓ વિરાહુણા પં૦ તં૦-નાણવિરાહુણા દંસણવિરાહુણા ચરિત્તવિરાહુણા, મિગસિરનક્લત્તે તિતારે
 પં૦ પુસ્સનક્લત્તે તિતારે પં૦ જેદ્દાનક્લત્તે તિતારે પં૦ અમ્મીસે પં રયણપ્પમાણ પુઢવીણ અત્થેગહયાણં નેરહયાણં
 અસ્સિણિનક્લત્તે તિતારે પં૦ ભરણીનક્લત્તે તિતારે પં૦, હમ્મીસે પં રયણપ્પમાણ પુઢવીણ અત્થેગહયાણં નેરહયાણં
 તિણ્ણિ પલિઓવમાઈ ઠિઈ પં૦, દોચ્ચાણ પં પુઢવીણ નેરહયાણં ઉક્કોસેણં તિણ્ણિ સાગરોવમાઈ ઠિઈ પં૦, તચ્ચાણ પં
 પુઢવીણ નેરહયાણં જહણેણં તિણ્ણિ સાગરોવમાઈ ઠિઈ પં૦, અસુરકુમારાણં દેવાણં અત્થેગહયાણં તિણ્ણિ પલિ-
 ઓવમાઈ ઠિઈ પં૦, અસંલિજ્જવાસાડયસન્નિપંચિવિયતિરિક્ખજોણિયાણં ઉક્કોસેણં તિણ્ણિ પલિઓવમાઈ ઠિઈ
 પં૦, અસંલિજ્જવાસાડયસન્નિગભવકંતિયમણુસ્સાણં ઉક્કોસેણં તિણ્ણિ પલિઓવમાઈ ઠિઈ પં૦, સોહમ્મીસા-
 ણેસુ અત્થેગહયાણં તિણ્ણિ પલિઓવમાઈ ઠિઈ પં૦, સણંકુમારમાહિદેસુ કપ્પેસુ અત્થેગહયાણં દેવાણં તિણ્ણિ સા-
 ગરોવમાઈ ઠિઈ પં૦, જે દેવા આમંકરં પમંકરં આમંકરપમંકરં ચંદં ચંદાવત્તં ચંદપ્પમં ચંદકંતં ચંદવણં ચંદલે-

सं चंदज्जयं चंदसिंहं चंदकूडं चंदुत्तरवडिसंगं विमाणं देवत्ताए उववण्णा तेसि णं देवाणं उक्कोसेणं तिणिण सागरोवमाइ ठिई पं० ते णं देवा तिण्हं अद्धमासाणं आणमंति वा ऊससंति वा नीससं-
ति वा तेसि णं देवाणं उक्कोसेणं तिहिं वाससहस्सेहिं आहारहे समुप्पज्जइ, संतेगइया भवसिद्धिया जीवा जे-
तिहिं भवगगहणेहिं सिज्झिस्संति बुज्झिस्संति मुच्चिस्संति परिनिब्वाइस्संति सव्वदुक्खाणमंतं करिस्संति। सूत्रम् ३
'तओ' इत्यादि सर्वं सुगमं, नवरमिह दण्डगुप्तिशल्यगौरवविराधनार्थं सूत्राणां पञ्चकं, नक्षत्रार्थं सप्तकं, स्थित्यर्थं
नवकम्, उच्छ्वासाद्यर्थं त्रयमिति, तथा दण्ड्यते-चारित्र्यार्थपहारतोऽसारीक्रियते एभिरात्मेति दण्डाः-दुष्प्रयुक्तमनः-
प्रभृतयः मन एव दण्डो मनोदण्डो मनसा वा दुष्प्रयुक्तेनात्मनो दण्डो-दण्डनं मनोदण्डः एवमितिरावपि, तथा गोपनानि गुप्तयः-म-
नःप्रभृतीनामशुभप्रवृत्तिनिरोधनानि शुभप्रवृत्तिकरणानि चेति । तथा तोमरादिशल्यानीव शल्यानि दुःखदायकत्वात् मायादीनि, तत्र
माया-निकृतिः सैव शल्यं मायाशल्यं 'ण'मित्यलङ्कारे एवमितरे अपि नवरं निदानं-देवादिक्कदीनां दर्शनश्रवणाभ्यामितो ब्रह्मचर्यो-
देरनुष्ठानान्ममैता भूयासुरित्यध्यवसायो मिथ्यादर्शनं-अतत्त्वार्थश्रद्धानमिति । तथा गौरवाणि-अभिमानलोभाभ्यामात्मनोऽशुभभा-
वगुरुत्वानि तानि च संसारचक्रवालपरिभ्रमणहेतुकर्मनिदानानि, तत्र ऋद्ध्या-चरेन्दादिपूज्याचार्यत्वादिलक्षणया गौरवम्, ऋद्धिप्राप्त्य-
भिमानतदप्राप्तिप्रार्थनद्वारेणात्मनोऽशुभभावगौरवमित्यर्थः, एवं रसेन गौरवं रसगौरवं सातया गौरवं सातगौरवं चेति । तथा विराध-
नाः-खण्डनाः, तत्र ज्ञानस्य विराधना ज्ञानविराधना-ज्ञानप्रत्यनीकतानिह्वादिरूपा एवमितरे अपि, नवरं, दर्शनं-सम्यग्दर्शनं क्षायि-

कादि चारित्रं-सामायिकादीति । तथा असह्यचातवर्षायुषां पञ्चन्द्रियतिर्यग्मनुष्याणां देवक्षुरक्षरक्षरजन्मनां त्रीणि पलयोपसानीति,
तथा आभङ्गरं प्रभङ्गरं आभङ्गरमभङ्गरं चन्द्रं चन्द्रावर्त्तं चन्द्रग्रभं चन्द्रकान्तं चन्द्रवर्णं चन्द्रलेशयं चन्द्रध्वजं चन्द्रशृङ्गं चन्द्रसुष्टं च-
न्द्रशृङ्गं चन्द्रोत्तरावर्त्तसकं विमानमित्यादि ॥३॥

चत्तारि कसाया प० तं०—कोहकसाए माणकसाए मायाकसाए लोभकसाए, चत्तारि झाणा प० तं०—अट्टज्झा-
णे रुद्धज्झाणे धम्मज्झाणे सुद्धज्झाणे, चत्तारि विगहाओ प० तं०—इत्थिकहा भत्तकहा रायकहा देशकहा, च-
त्तारि सण्णा प० तं०—आहार० भय० मेहुण० परिग्गहसण्णा चउब्बिहे बन्धे प० तं०—पगइबन्धे ठिइबन्धे अणु-
भावबन्धे पणसबन्धे, चउगाउए जोयणे प०, अणुराहानक्खत्ते चउत्तारे प०, पुब्बासाढानक्खत्ते चउत्तारे प०, उ-
त्तरासाढानक्खत्ते चउत्तारे प०, इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं चत्तारि पलिओवमाइं ठिई
प० तच्चाए णं पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं चत्तारि सागरोवमाइं ठिई प०, असुरकुमाराणं देवाणं अत्थेगइयाणं
चत्तारि पलिओवमाइं ठिई प०, सोहम्मीसाणेसु कप्पेसु अत्थेगइयाणं देवाणं चत्तारि पलिओवमाइं ठिई प०, स-
णंकुमारमाहिंसेसु कप्पेसु अत्थेगइयाणं देवाणं चत्तारि सागरोवमाइं ठिई प०, जे देवा किट्ठि सुकिट्ठिं किट्ठियावत्तं
किट्ठिप्पभं किट्ठिजुत्तं किट्ठिवणं किट्ठिलेसं किट्ठिज्झयं किट्ठिसिणं किट्ठिक्खं किट्ठित्तरवडिंसं विमाणं दे-
वत्ताए उववण्णा तेसि णं देवाणं उक्कोसेणं चत्तारि सागरोवमाइं ठिई प० ते णं देवा चउण्हइद्धमासाणं आणमंति-

वा पाणमंति वा ऊससंति वा नीससंति वा तेसिं देवाणं चउहिं वाससहस्सेहिं आहारट्टे समुप्पज्जइ, अत्थेगइआ भवसिद्धिया जीवा जे चउहिं भवगगहणेहिं सिञ्चिस्संति जाव सव्वदुक्खाणं अंतं करिस्संति ॥ सूत्रम् ४ ॥
 चतुःस्थानकमपि सुगममेव, नवरं कषायध्यानविकथासज्जाबन्धयोजनार्थं सूत्राणां षट्कं, नक्षत्रार्थं त्रयं, स्थित्यर्थं षट्कं, शेषं तथैव, अन्तर्मुहूर्तं यावच्चित्तस्यैकाग्रता योगनिरोधश्च ध्यानं, तत्रार्त्तं मनोज्ञामनोज्ञेषु वस्तुषु वियोगसंयोगादिनिबन्धनचित्तविक्रवलक्षणं रौद्रं हिंसाद्युतचौर्यधनसंरक्षणाभिसन्धानलक्षणं धर्म्यमाज्ञादिपदार्थस्वरूपपर्यालोचनैकाग्रता शुक्लं पूर्वगतश्रुतावलम्बनेन मनसोऽत्यन्तस्थिरता योगनिरोधश्चेति, तथा विरुद्धाश्चारित्रं प्रति स्रज्यादिविषयाः कथा विकथाः, तथा सञ्ज्ञाः—असातवेदनीयमोहनीयकर्मोदयसम्पाद्या आहाराभिलाषादिरूपाश्चेतनाविशेषाः, तथा सकषायत्वाज्जीवस्य कर्मणो योग्यानां पुद्गलानां बन्धनं-आदानं बन्धः, तत्र प्रकृतयः कर्मणोऽशा भेदाः ज्ञानावरणीयादयोऽष्टौ तासां बन्धः प्रकृतिबन्धः तथा स्थितिः—तासामेवावस्थानं जघन्यादिभेदभिन्नं तस्या बन्धो—निर्वर्त्तनं स्थितिबन्धः तथा अनुभावो—विपाकस्तीव्रादिभेदो रसस्तस्य बन्धोऽनुभावबन्धः, तथा जीवग्रदेशेषु कर्मप्रदेशानामनन्तान्तानां प्रतिप्रकृतिप्रतिनियतपरिमाणानां बन्धः—सम्बन्धनं प्रदेशबन्ध इति, तथा कृष्टिसुकृष्ट्यादीनि द्वादशविमानानि पूर्वोक्तविमानानामनुसारवन्तीति ॥ ४ ॥

पंच किरिया प० तं०—काइया अहिगरणिया पाउसिआ पारितावणिआ पाणाइवायकिरिया, पंच महव्वया प० तं०—सव्वाओ पाणाइवायाओ वेरमणं सव्वाओ मुसावायाओ वेरमणं सव्वाओ अदत्तादाणाओ वेरमणं स-

न्वाओ मेहुणाओ वेरमणं सन्वाओ परिग्गहाओ वेरमणं, पंच कामगुणा प० तं०-सद्दा रुवारसा गंधा फासा,
 पंच आसवदारा प० तं०-मिच्छत्तं अविरई पमाया कसाया जोगा, पंच संवरदारा प० तं०-सम्मत्तं विरई अप्पमत्तया
 अकसाया अजोगया, पंच निज्जरट्टाणा प० तं०-पाणाइवायाओ वेरमणं सुसावायाओ वेरमणं अदिन्नादाणाओ
 वेरमणं मेहुणाओ वेरमणं परिग्गहाओ वेरमणं, पंच समिईओ प० तं०-इरियासमिई भासासमिई एसणासमिई
 आयाणं भंडमत्तनिकखेवणासमिई उच्चारपासवणखेलसिंघाणजल्लुपारिडावाणियासमिई, पंच अत्थिकाया प० तं०-
 थम्मत्थिकाए अधम्मत्थिकाए आगासत्थिकाए जीवत्थिकाए पोगलत्थिकाए, रोहिणीनक्खत्ते पंचतारे प०,
 पुणञ्चसुनक्खत्ते पंचतारे प०, हत्थनक्खत्ते पंचतारे प०, विसाहानक्खत्ते पंचतारे प०, धणिट्टानक्खत्ते पंच-
 तारे प०, इमीसे णं रयणप्पमाए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं पंच पलिओवमाइं ठिई प०, तच्चाए णं पुढ-
 वीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं पंच सागरोवमाइं ठिई प०, असुरकुमाराणं देवाणं अत्थेगइयाणं पंच पलिओव-
 माइं ठिई प०, सीहम्मीसाणेसु कप्पेसु अत्थेगइयाणं देवाणं पंच पलिओवमाइं ठिई प०, सणंकुमारमाहिंदेसु
 कप्पेसु अत्थेगइयाणं देवाणं पंच सागरोवमाइं ठिई प०, जे देवा वायं सुवायं वायावत्तं वायप्पभं वायकत्तं
 वायवणं वायलेसं वायज्झयं वायसिं गं वायसिं वायकूडं वाउत्तरवाडिसगं स्वरं सुस्वरं सूरावत्तं स्वरप्पभं स्वरकं-
 तं स्वरवणं स्वरलेसं स्वरज्झयं स्वरसिं गं स्वरसिं स्वरकूडं स्वरुत्तरवाडिसगं विमाणं देवत्ताए उववणणा तेसिं गं दे-

वाणं उक्कोसेणं पंच सागरोवमाहं ठिई प०, ते णं देवा पंचणहं अद्धमासाणं आणमंति वा पाणमंति वा ऊससंति वा नीससंति वा तेसि णं देवाणं पंचहिं वाससहस्सेहिं आहारुहे समुप्पज्जह, संतेगइया भवसिद्धिया जीवा जे पंचहिं भवगगहणेहिं सिद्धिस्संति जाव अंतं कारिस्संति ॥ सूत्र ५ ॥

पञ्चस्थानकमपि सुगमं, नवरं क्रियामहाव्रतकामगुणाश्रवसंवरनिर्जरास्थानसमित्यस्तिकायार्थं सूत्राणामष्टकं, नक्षत्रार्थं पञ्चकं, स्थित्यर्थं षट्कं, उल्लासाद्यर्थं त्रयमेवेति, तथा क्रियाः--व्यापारविशेषाः तत्र कायेन निर्वृत्ता कायिकी, कायचेष्टेत्यर्थः, अधिक्रियते आत्मा नरकादिषु येन तदधिकरणं तेन निर्वृत्ता आधिकरणीकी--खड्गादिनिर्वर्तनादिलक्षणेति, प्रद्वेषो-मत्सरस्तेन निर्वृत्ता प्राद्वेषिकी परित्यापनं-ताडनादिदुःखविशेषलक्षणं तेन निर्वृत्ता पारित्यापनिकी प्राणातिपातक्रिया प्रतीतेति, तथा काम्यन्ते-अभिलष्यन्ते इति कामांस्ते च ते गुणाश्च-पुद्गलधर्माः शब्दादय इति कामगुणाः कामस्य वा-मदनस्योद्दीपका गुणाः कामगुणाः-शब्दादय इति, तथा आश्रवद्वाराणि-कर्मोपादानोपाया मिथ्यात्वादीनि संवरस्य--कर्मानुपादानस्य द्वाराणि-उपायाः संवरद्वाराणि-मिथ्यात्वाद्याश्रवद्वार-विपरीतानि सम्यक्त्वादीनि, तथा निर्जरा-देशतः कर्मक्षपणा तस्याः स्थानानि-आश्रयाः कारणानीति यावन्निर्जरास्थानानि--प्राणा-तिपातविरमणादीनि, एतान्येव च सर्वशब्दविशेषितानि महाव्रतानि भवन्ति, तानि च पूर्वसूत्राभिहितानि स्थूलशब्दविशेषितानि अनुव्रतानि भवन्ति, निर्जरास्थानत्वं पुनरेषां साधारणमिति तदिहैषामभिहितं, तथा समितयः-सङ्गताः प्रवृत्तयः, तत्रेयांसमितिः-गमने सम्यक् सत्त्वपरिहारतः प्रवृत्तिः भाषासमितिः-निरवधवचनप्रवृत्तिः, एषणासमितिः-द्विचत्वारिंशदोषवर्जनेन भक्तादिग्रहणे प्रवृत्तिः, आदाने-ग्रहणे भाण्डमात्रयोरुपकरणपरिच्छदस्य निक्षेपणे अवस्थापने समितिः-सुप्रत्युपेक्षितादिसाङ्गत्येन प्रवृत्तिश्चतुर्थी, तथोच्चारस्य-पु-

रीपस्य ग्रथवणस्य-मूत्रस्य खेलस्य-निष्ठीवनस्य सिंघाणस्य-नासिकारुष्मणो जल्लस्य-देहमलस्य परिष्ठापनायां-परित्यागे समितिः-
 स्थण्डिलादिद्रोपपरिहारतः प्रवृत्तिरिति पञ्चमी, अस्तिकायाः-प्रदेशराशयः धर्मास्तिकायादयो गतिस्थित्यवगाहोपयोगस्पशोदिलक्षणाः,
 स्थितिद्यत्रेषु स्थितेरुक्त्यादिविभाग एवमनुगन्तव्यः, यदुत-सागरमेगं १ तिय २ सत्त ३ दस ४ सत्तरस ५ तह ५ वावीसा ६ ।
 तेनीयं जाव ठिई सत्तमुवि कमेण पुढवीसु ॥ १ ॥ जा पढमाए जेढ्हा सा वीयाए काणिठ्ठिया भणिया । तरतमजोगो एसो दस वा-
 ससहस्स रयणाए ॥ २ ॥ तथा-‘दो १ साहि २ सत्त ३ साहिय ४ दस ५ चोदस ६ सत्तेरेव अयराइं । सोहम्मा जा सुक्को तदुवरि
 इक्खिक्कमारोवे ॥ ३ ॥ पालियं १ अहियं २ दो सार ३ साहिय ४ सत्त ५ दस ६ चउदस ७ (तहय) । सत्तरस ८ सहस्सारं तदुवरि
 इक्खिक्कमारोवे ॥ ४ ॥”ति, तथा वातं सुवातमित्यादीनि द्वादश वाताभिलापेन विमाननामानि तावन्त्येव सूराभिलापेनेति ॥ ५ ॥
 छ लेसाओ पणत्ता तंजहा-कणहलेसा नीललेसा काउलेसा तेउलेसा पम्हलेसा सुक्कलेसा, छ जीवनिकाया
 प० तं०-पुढवीकाए आऊकाए तेउकाए वाउकाए वणस्सइकाए तसकाए, छब्बिहे बाहिरे तवोक्कम्मे प० तं०-अ-
 गसणे ऊणोयरिया वित्तीसंखेवो रसपरिचाओ कायकिलेसो संलीणया, छब्बिहे अडिंभतरे तवोक्कम्मे प० तं०
 -पायचिञ्चित्तं विणओ वेयावच्चं सज्झाओ झाणं उस्सगो, छ छाउमत्थिया समुघाया प० तं०-वेयणासमु-

१ गगरोपमेगेकं द्रीणि सप्त दश च सप्तदश तथा च द्वाविंशतिः । त्रयविंशतु यावत् स्थितिः सप्तस्वपि क्रमेण पृथ्वीषु ॥१॥ या प्रथमायां ज्येष्ठा सा अग्रेतनायां
 चान्या भणिता । तरतमयोग एष दश वर्षसहस्राणि रत्नप्रभायाम् ॥२॥ द्वे साधिके सप्त साधिकानि दश चतुर्दश सप्तदशैव अतराणि । सौधर्मात् यावत्
 शुभः तदुपर्यैः कामारोपयेत् ॥३॥ पत्यं अधिकं द्वे सागरोपमे साधिके सप्त दश चतुर्दश । सप्तदश सहस्रारं तदुपर्यैः कामारोपयेत् ॥४॥

ग्धाए कसायसमुग्धाए भारणंतिअसमुग्धाए वेउबियसमुग्धाए तेयसमुग्धाए आहारसमुग्धाए, छन्विहे अत्थुगहे
प० तं०-सोइंदियअत्थुगहे चक्खुइंदियअत्थुगहे घ० णिंदिअत्थुगहे जिंभिदियअत्थुगहे फासिंदियअत्थु-
ग्गहे नोइंदियअत्थुगहे, कत्तियानक्खत्ते छतारे प० असिलेसानक्खत्ते छतारे प०, ईमीसे णं रयणप्पभाए
पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं छ पलिओवमाइं ठिई प०, तच्चाए णं पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं छ
सागरोवमाइं ठिई प०, असुरकुमाराणं देयाणं अत्थेगइयाणं छ पलिओवमाइं ठिई प० सोहम्मीसाणेसु कप्पेसु
अत्थेगइयाणं देयाणं छ पलिओवमाइं ठिई प०, सणकुमारमाहिंदेसु अत्थेगइयाणं देयाणं छ सागरोवमाइं ठिई
प० जे देवा सयंसुं सयंभूरमणं घोसं सुघोसं महाघोसं किट्ठिघोसं वीरं सुवीरं वीरगतं विरसेणियं वीरावत्तं
वीरप्पभं वीरकतं वीरवणं वीरलेसं वीरज्झयं वीरसिंहं वीरकूडं वीरुत्तरवड्डिसगं विमाणं देवत्ताए
उववण्णा तेसिं णं देवाणं उक्कोसेणं छ सागरोवमाइं ठिई प०, ते णं देवा छण्हं अद्धमासाणं आणमंति वा
पाणमंति वा उससंति वा नीससंति वा तेसिं णं देवाणं छहिं वाससहस्सेहिं आहारट्ठे समुप्पज्झइ,
संतेगइया भवसिद्धिया जीवा जे छहिं भवग्गहणेहिं सिज्झस्संति जाव सवदुक्खाणमंतं करिस्संति ॥ सूत्रं ६ ॥
पट्स्थानकमथ, तच्च सुबोधं, नवरमिह लेख्या १ जीवनिक्काय २ बाह्या ३ऽऽभ्यन्तरतपः ४ समुद्घाता ५ज्वग्रहाथीनि सूत्राणि षट्,

नक्षत्रार्थे ङे, स्थित्यर्थानि षट्, उच्छ्वासाद्यर्थं त्रयमेवेति, तत्र लेश्यानां स्वरूपमिदं-कृष्णादिद्रव्यसाचिव्यात्, परिणामो य आत्मनः।
स्फटिकस्येव तत्रायं, लेश्याशब्दः प्रयुज्यते ॥ १ ॥ इति, तथा बाह्यतपः-बाह्यशरीरस्य परिशोपणेन कर्मक्षपणहेतुत्वादिति, आभ्य-
न्तरं-चित्तनिरोधप्राधान्येन कर्मक्षपणहेतुत्वादिति, तथा छद्मस्थः-अकेवली तत्र भवा छात्रस्थिकाः तत्र सम् एकीभावेनोत्-प्राबल्येन
च यातानि-निर्जरणानि समुद्घाताः, वेदनादिपरिणतो हि जीवो बहून् वेदनीयादिकर्मप्रदेशान् कालान्तरानुभवयोग्यानुदीरणाकरणेना-
कृत्योदये प्रक्षिप्यानुभूय निर्जस्यति, आत्मप्रदेशैः संश्लिष्टान् शातयतीत्यर्थः, ते चेह वेदनादिभेदेन षडुक्ताः, तत्र वेदनासमुद्घातोऽ-
मद्बद्धकर्मश्रयः कपायसमुद्घातः कपायाख्यचारित्रमोहनीयकर्मश्रयः मारणान्तिकसमुद्घातोऽन्तर्मुहूर्तशेषायुष्कर्मश्रयो वैकुर्विकर्तै-
जसाहारकसमुद्घाताः शरीरनामकर्मश्रयाः, तत्र वेदनासमुद्घातसमुद्धत आत्मा वेदनीयकर्मपुद्गलशाटनं करोति कपायसमुद्घातसमु-
द्धतः कपायपुद्गलशातं मारणान्तिकसमुद्घातसमुद्धत आयुः कर्मपुद्गलघातं वैकुर्विकसमुद्घातसमुद्धतस्तु जीवप्रदेशान् शरीराद्वहिर्निष्का-
स्य शरीरिवक्त्रम्भवाहल्यमात्रमायामतश्च सङ्गृहयानि योजनानि दण्डं निमृजति निमृज्य च यथास्थूलान् वैक्रियशरीरनामकर्मपुद्गला-
न् प्राग्वद्धान् शातयति, एवं तैजसाहारकसमुद्घातावपि व्याख्येयाविति, तथा अर्थस्य-सामान्यानिर्देश्यस्वरूपस्य शब्दादेः 'अवे'ति
प्रथमं व्यञ्जनावग्रहानन्तरं ग्रहणं-परिच्छेदनमर्थानवग्रहः, स चैकसामयिको नैश्वयिको व्यावहारिकस्त्वसङ्ख्येयसामयिकः, स च पोढा-
श्रोत्रादिभिरिन्द्रियैर्नोऽन्द्रियेण च मनसा जन्यमानत्वादिति, स्थितिस्त्रे स्वयम्भवादीनि विंशतिर्विमानानीति ॥ ६ ॥ अथ सप्तमं स्था-

ग्धाए कसायसमुग्धाए मारणंतिअसमुग्धाए वेउबियसमुग्धाए तेयसमुग्धाए आहारसमुग्धाए, छविह्हे अत्थुगहे
 प० तं०-सोइंदियअत्थुगहे चक्खुइंदियअत्थुगहे घणिंदिअत्थुगहे जिठिंभदियअत्थुगहे फासिंदियअत्थु-
 ग्गहे नोइंदियअत्थुगहे, कत्तियानक्खत्ते छतारे प० असिलेसानक्खत्ते छतारे प०, ईमीसे णं रयणप्पभाए
 पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं छ पलिओवमाइं ठिई प०, तच्चाए णं पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं छ
 सागरोवमाइं ठिई प०, असुरकुमारणं देवाणं अत्थेगइयाणं छ पलिओवमाइं ठिई प० सोहम्मीसाणेसु कप्पेसु
 अत्थेगइयाणं देवाणं छ पलिओवमाइं ठिई प०, सणंकुमारमाहिंदेसु अत्थेगइयाणं देवाणं छ सागरोवमाइं ठिई
 प० जे देवा खयंभुं सयंभूरमणं घोसं सुघोसं महाघोसं किट्ठिघोसं वीरं सुवीरं वीरगतं विरसेणियं वीरावत्तं
 वीरप्पभं वीरकंतं वीरवणं वीरेसं वीरज्झयं वीरसिंग विरसिट्ठं वीरकूढं वीरुत्तरवडिसणं विमाणं देवत्ताए
 उववण्णा तेसिं णं देवाणं उक्कोसेणं छ सागरोवमाइं ठिई प०, ते णं देवा छण्हं अद्धमासाणं आणमंति वा
 पाणमंति वा उससंति वा नीससंति वा तेसिं णं देवाणं छहिं वाससहस्सेहिं आहारट्ठे ससुप्पज्झइ,
 संतेगइया भवसिद्धिया जीवा जे छहिं भवग्गहणेहिं सिज्झस्संति जाव सबदुक्खाणमंतं करिस्संति ॥ सूत्रं ६ ॥
 षट्स्थानकमथ, तच्च सुबोधं, नवरमिह लेख्या १ जीवनिक्काय २ बाह्या ३ऽऽभ्यन्तरतपः ४ समुद्घाता ५ऽवग्रहार्थानि सूत्राणि षट्,

नक्षत्रार्थे द्वे, स्थित्यर्थानि षट्, उद्भवासाद्यर्थं त्रयमेवेति, तत्र लेख्यानां स्वरूपमिदं-कृष्णादिद्रव्यसाचिव्यात्, परिणामो य आत्मनः।
 स्फटिकस्त्वेव तत्रायं, लेख्याशब्दः प्रयुज्यते ॥ १ ॥ इति, तथा बाह्यतपः-बाह्यशरीरस्य परिशोषणेन कर्मक्षपणे हेतुत्वादिति, आभ्य-
 न्तरं-चित्तिनिरोधग्राधान्येन कर्मक्षपणे हेतुत्वादिति, तथा छद्मस्थः-अकेवली तत्र भवा छात्रस्थिकाः तत्र सम् एकीभावेनोत्-ग्रावत्येन
 च यातानि-निर्जणानि समुद्घाताः, वेदनादिपरिणतो हि जीवो बहून् वेदनीयादिकर्मप्रदेशान् कालान्तरानुभवयोग्यानुदीरणाकरणेना-
 कृत्योदये प्रक्षिप्यानुभूय निर्जरयति, आत्मप्रदेशैः संश्लिष्टान् शातयतीत्यर्थः, ते चेह वेदनादिभेदेन षडुक्ताः, तत्र वेदनासमुद्घातोऽ-
 मद्भेद्यकर्मश्रयः कपायसमुद्घातः कपायाख्यचारित्रमोहनीयकर्मश्रयः मारणान्तिकसमुद्घातोऽन्तर्मुहूर्तेशोषायुष्कर्मश्रयो वैकुर्विकतै-
 जसाहारकसमुद्घाताः शरीरनामकर्मश्रयाः, तत्र वेदनासमुद्घातसमुद्धत आत्मा वेदनीयकर्मपुद्गलशाटनं करोति कपायसमुद्घातसमु-
 द्धतः कपायपुद्गलशातं मारणान्तिकसमुद्घातसमुद्धत आयुः कर्मपुद्गलघातं वैकुर्विकसमुद्घातसमुद्धतस्तु जीवप्रदेशान् शरीराद्वहिर्निष्का-
 श्य शरीरिवक्रम्भवाहल्यमात्रमायामतश्च सङ्ख्ययानि योजनानि दण्डं निमृजति निमृज्य च यथास्थूलान् वैक्रियशरीरनामकर्मपुद्गला-
 न् प्राग्वद्गान् शातयति, एवं तैजसाहारकसमुद्घातावपि व्याख्येयविति, तथा अर्थस्य-सामान्यानिर्देश्यस्वरूपस्य शब्दादेः 'अवे'ति
 प्रथमं व्यञ्जनावग्रहानन्तरं ग्रहणं-परिच्छेदनमर्थावग्रहः, स चैकसामयिको नैश्चयिको व्यावहारिकस्त्वसङ्ख्येयसामयिकः, स च षोढा-
 श्रोत्रादिभिरिन्द्रियैर्नोऽन्दित्रेण च मनसा जन्यमानत्वादिति, स्थितिस्त्रे स्वयम्भवादीनि विंशतिर्विमानानीति ॥ ६ ॥ अथ सप्तमं स्था-

नकं विव्रियते ।

सत्त भयडाणा प० तं० इहलोगभए परलोगभए आद्राणभए अकम्हाभए आजीवभए मरणभए असिलोग-
भए, सत्त समुग्घाया प० तं०—वेयणासमुग्घाए कसायसमुग्घाए मारणंतियसमुग्घाए वेउव्वियसमुग्घाए-
तेयसमुग्घाए आहारसमुग्घाए केवलिसमुग्घाए, समणे भगवं महावीरे सत्त रयणीओ उड्डं उच्चत्तेणं हो-
त्था, इहेव जंबुदीवे दीवे सत्त वासहरपव्वया प० तं०—बुल्लहिमवंते महाहिमवंते निसिंहे नीलवंते रुप्पी सि-
हरी मन्दरे, इहेव जम्बुदीवे दीवे सत्त वासा प० तं०—भरहे हेमवंते हरिवासे महाविदेहे रम्मए एरणवए
एरवए, खीणमोहेणं भगवया मोहणिज्जवज्जाओ सत्त कम्मपयडीओ वेए(ज्ज)ई, महानक्खत्ते सत्ततारे प०,
कत्तिआइआ सत्त नक्खत्ता पुव्वदारिआ प० [पाठा० अभियाइया सत्त नक्खत्ता], महाइया सत्त नक्ख-
त्ता दाहिणदारिआ प० अणुराहाइआ सत्त नक्खत्ता अवरदारिआ प० धणिंढाइया सत्त नक्खत्ता उत्तरदा-
रिआ प०, इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं सत्त पलिओवमाइं ठिई प०, तच्चाए णं
पुढवीए नेरइयाणं उक्कोसेणं सत्त सागरोवमाइं ठिई प०, चउत्थीए णं पुढवीए नेरइयाणं जहण्णेणं सत्त साग-
रोवमाइं ठिई प०, असुरकुमाराणं देवाणं अत्थेगइयाणं सत्त पलिओवमाइं ठिई प०, सोहम्मीसाणेसु कप्पे-
सु अत्थेगइयाणं देवाणं सत्त पलिओवमाइं ठिई प०, सणकुमारे कप्पे अत्थेगइयाणं देवाणं उक्कोसेणं सत्त सा-

गरोवमाइं ठिई प०, माहिंदे कप्पे देवाणं साइरेगाइं सत्त सागरोवमाइं ठिई प०, बंभलोए कप्पे
 अत्थेगइयाणं देवाणं सत्त साहिया सागरोवमाइं ठिई प०, जे देवा समं समप्पमं महापमं पभासं भासुरं
 विमलं कंचणकूडं सणकुमारवडिंसगं विमाणं देवत्ताए उववणा तेसि णं देवाणं उक्कोसेणं सत्त सागरोवमाइं ठिई
 ने णं देवा सत्तण्हं अइमासाणं आणमंति वा पाणमंति वा ऊससंति वा नीससंति वा तेसि णं देवाणं सत्त-
 हि वासरुहस्सोहिं आहरहे समुप्पज्जइ, संतेगइया भवसिद्धिया जीवा जे णं सत्तहिं भवगहणेहिं सिज्झि-
 संति बुज्झिस्संति जाव सब्बदुक्खाणमंतं करिस्संति ॥ सूत्रम् ७ ॥

तच्च कण्ठ्यं, नवरामिह भयसमुद्धातमहावीर्यपर्यक्षीणमोहार्थानि च सूत्राणि यद् नक्षत्रार्थानि पञ्च स्थित्यर्थानि नव उच्छ्वासाद्यर्थानि
 त्रीण्येवेति, तत्रैहलोकभयं यत्सजातीयात् परलोकभयं यद्विजातीयात् आदानभयं यद् द्रव्यमाश्रित्य जायते अकसाद्भयं बाह्यानिमित्त-
 निरपेक्षं स्वविकल्पाजातं शेषाणि प्रतीतानि, नवरमश्लोकः—अकीर्त्तिरिति, समुद्धाताः प्राणवत्, नवरं केवलिसमुद्धातो वेदनीयनामगो-
 त्राश्रय इति, तथा रत्निः—वितत इल्लिहस्ति इति, ऊर्ध्वोच्चत्वेन न तिर्यगुच्चत्वेनेति 'होत्था' बभूवेति, तथा अभिजिदादीनि सप्त नक्षत्रा-
 णि पूर्वद्वारिकाणि—पूर्वदिशि येषु गच्छतः शुभं भवति, एवमश्विन्यादीनि दक्षिणद्वारिकाणि पुष्यादीन्यपरद्वारिकाणि स्वात्यादीन्युत्तर-
 द्वारिकाणीति सिद्धान्तमतमिह तु मतान्तरमाश्रित्य कृत्तिकादीनि सप्त सप्त पूर्वद्वारिकादीनि भणितानि, चन्द्रग्रहस्तौ तु बहुतराणि म-
 तानि दर्शितवानीहार्थ इति, स्थितिष्वेव सामादीन्यष्टौ विमाननामानीति ॥ ७॥

अट्ट मयट्ठाणा प० तं०—जातिमए कुलमए बलमए तवमए सुयमए लाभमए इस्सरियमए, अट्ट

પવયળમાયાઓ પં૦ તં૦--ઈરિયાસમિઈં ભાસાસંમિઈં એસળાસમિઈં આંયાળખંડમત્તનિવલેવળાસમિઈં ઉચ્ચાર-
 પાસવળલેલજલ્હસિંધાળપારિદ્વાવળિયાસમિઈં મળગુત્તી વયગુત્તી કાયગુત્તી, વાળમંતરાળં દેવાળં ચેહયરુક્લા
 અદ્દ જોયળાંઈં ઉદ્દં ઉચ્ચત્તેળં પં૦, જંબૂ ણં સુદંસળા અદ્દ જોયળાંઈં ઉદ્દં ઉચ્ચત્તેળં પં૦, કૂડસામલી ણં ગર-
 લાવાસે અદ્દ જોયળાંઈં ઉદ્દં ઉચ્ચત્તેળં પં૦, જંબુદીવસ્સ ણં જગઈં અદ્દ જોયળાંઈં ઉદ્દં ઉચ્ચત્તેળં પં૦, અદ્દસામ-
 ઇફ કેવલિસમુગ્ધાફ પં૦ તં૦--પદમે સમફ દંડં કરેઈ બીફ સમફ કવાડં કરેઈ તદ્દફ સમફ મંથં કરેઈ ચડત્થે
 સમફ મંથંતરાંઈં પૂરેઈ પંચમે સમફ મંથંતરાંઈં પડિસાહરઈ છદ્દે સમફ મંથં પડિસાહરઈ સત્તમે સમફ કવાડં
 પડિસાહરઈ અદ્દમે સમફ દંડં પડિસાહરઈ તત્તો પચ્છા સરીરત્થે ભવઈ, પાસસ્સ ણં અરહઓ પુરિસાદાળિઅ-
 સ્સ અદ્દ ગળા અદ્દ ગળહરા હોત્થા, તં- સુભે ય સુભઘોસે ય, વસિદ્દે બંમયારિ ય । સોમે સિરિધરે ચેવ, વીર-
 મ્હે જસે ઇય ॥ ૧ ॥ અદ્દ નવલત્તા ચંદેળં સદ્ધિં પમદં જોગં જોંંતિ, તં૦--કત્તિયા ૧ રોહિળી ૨ પુળન્વસૂ
 ૩ મહા ૪ ચિત્તા ૫ વિસાહા ૬ અળુરાહા ૭ જેદ્દા ૮, ઇમીસે ણં રળપ્પહાફ પુદ્બીફ અત્થેગઈયાળં નેરઈયાળં
 અદ્દ પલિઓવમાંઈં ઠિઈં પં૦, ચડત્થીફ પુદ્બીફ અત્થેગઈયાળં નેરઈયાળં અદ્દ સાગરોવમાંઈં ઠિઈં પં૦, અસુરકુ-
 મારાળં દેવાળં અત્થેગઈયાળં અદ્દ પલિઓવમાંઈં ઠિઈં પં૦, સોહમ્મીસાળેસુ કપ્પેસુ અત્થેગઈયાળં દેવાળં અદ્દ
 પલિઓવમાંઈં ઠિઈં પં૦, બંમલોફ કપ્પે અત્થેગઈયાળં દેવાળં અદ્દ સાગરોવમાંઈં ઠિઈં પં૦, જે દેવા અર્ચિંચ ૧
 અર્ચિચમાલિં ૨ વહરોયળં ૩ પમંકરં ૪ ચંદામં ૫ સૂરામં ૬ સુપઈદ્દામં ૭ અગિચ્ચામં ૮ રિદ્દામં ૯ અરુળામં

१० अरुणुत्तरवर्द्धिसगं ११ विमाणं देवताए उववणा तेसि णं देवाणं उक्कोसेणं अट्ट सागरोवमाहं ठिई प० ते
 णं देवा अट्टणं अट्टमासाणं आणमंति वा पाणमंति वा नीससंति वा तेसि णं देवाणं अट्टहिं
 वाससहस्सेहिं आहारट्टे ससुण्णज्जइ, संतेगइया भवसिद्धिया जीवा जे अट्टहिं भवगगहणेहिं सिज्जिस्संसंति बु-
 जिस्संसंति जाव अंतं करिस्संसंति ॥ सूत्रम् ८ ॥

अथाष्टमस्थानकं व्याख्यायते, सुगमं चैतत्, नवरमिह मदस्थानप्रवचनमावृचैत्यवृक्षजम्बूशाल्मलीजगतीकेवलिसमुद्धातगणधरन-
 क्षत्रार्थानि यत्राणि नव स्थित्यर्थानि यद् उच्छ्वासाद्यर्थानि त्रीणीति, तत्र मदस्य-अभिमानस्य स्थानानि-आश्रयाः मदस्थानानि-जा-
 त्यादीनि, तान्येव मदप्रधानतया दर्शयन्नाह-‘जाइमए’ इत्यादि, जात्या मदो जातिमद एवमन्यान्यपि, अथवा मदस्य स्थानानि-भे-
 दाः मदस्थानानि, तान्येवाह-‘जाइमए’ इत्यादि, शेषं तथैव, तथा प्रवचनस्य-द्वादशाङ्गस्य तदाधारस्य वा सङ्घस्य मातर इव-जन-
 न्य इव प्रवचनमातरः-ईर्यासमित्यादयो, द्वादशाङ्गं हि ता आश्रित्य साक्षात्प्रसङ्गतो वा प्रवर्त्तते, भवति च यतो यत्प्रवर्त्तते तस्य त-
 दाश्रित्य मातृकल्पेनेति, सङ्घपक्षे तु यथा शिशुर्मातरममुञ्चन्नात्मलभं लभते एवं सङ्घस्ताममुञ्चन् सङ्घत्वं लभते नान्यथेतीर्यासमित्या-
 दीनां प्रवचनमावृतेति, तथा व्यन्तरदेवानां चैत्यवृक्षाः तन्नगरेषु सुधर्मादिसभानामग्रतो मणिपीठिकानामुपरि सर्वरत्नमया छत्रचामर-
 ध्वजादिभिरलङ्कृता भवन्ति, ते चैवं श्लोकाभ्यामवगन्तव्याः-‘कलंबो उ पिसायाणं, बडो जक्खाण चेइयं । तुलसी भूयाणं भवे, रक्ख
 साणं तु कंडओ ॥ १ ॥ असोगो किण्णराणं च, किणुरिसाण य न्पओ । नागरक्खो भुयंगाणं, गंधव्वाण य तुंबुरु ॥ २ ॥’-त्ति, त-
 था ‘जम्बु’ति उत्तरकुरुषु जम्बूवृक्षः पृथिवीपरिणामः सुदर्शनेति तन्नाम, एवं कूटशाल्मली वृक्षविशेषः, एष देवकुरुषु गरुडजातीयस्य

वेणुदेवाभिधानस्य देवस्यावास इति, जंगती जम्बूद्वीपनगरस्य प्राकारकल्पा पालीति, तथा पार्श्वस्याहृतः—त्रयोविंशतितमतीर्थकरस्य “पु-
रिसादाणीयस्स”ति पुरुषाणां मध्ये आदानीयः—आदेयः पुरुषादानीयस्तथाष्टौ गणाः—समानवाचनाक्रियाः साधुसमुदायाः अष्टौ गणधराः
—तन्नामकाः सूरयः, इदं चैतत्प्रमाणं स्थानाङ्गे पर्युपणाकल्पे च श्रूयते, केवलमावश्यकै अन्यथा, तत्र ह्युक्तम्—‘दस नवगं गणाण मा-
णं जिणिंदाणं’ति, कोऽर्थः १—पार्श्वस्य दश गणाः गणधराश्च, तदिह द्वयोरल्पायुष्कत्वादिना कारणेनाविवक्षाऽनुगन्तव्येति, ‘सुभे’ इत्या-
दि श्लोकः, तथा अष्टौ नक्षत्राणि चन्द्रेण सार्धं प्रमई—चन्द्र (:) मध्येन तेषां गच्छतीत्येवंलक्षणं योगं—सम्बन्धं योजयन्ति—कुर्वन्ति,
अत्रार्थेऽभिहितं लोकश्रियां—“पुणव्वसु रोहिणी चित्ता मह जेट्टणुराह किञ्चित्ति य विसाहा । चंदस्स उभयजोग”न्ति, यानि च दक्षिणेत्त-
रयोगीनि तानि प्रमईयोगीन्यपि कदाचिद्भवन्ति, यतो लोकश्रीटीकाकृतोक्तम्—“एतानि नक्षत्राण्युभययोगीनि चन्द्रस्योत्तरेण दक्षिणेन
च युज्यन्ते, कदाचिच्चन्द्रेण भेदमप्युपयान्ती”ति, तथाच्चिरादीन्येकादश विमाननामानीति ॥ ८ ॥

नव बंभचेरगुत्तीओ प० तं०—नो इत्थीपसुपंडगसंसत्ताणि सिज्जासणाणि सेवित्ता भवइ १ नो इत्थीणं
कहं कहित्ता भवइ २ नो इत्थीणं गणाइं सेवित्ता भवइ ३ नो इत्थीणं इंदियाणि मणोहराइं मणोरमाइं आलो-
इत्ता निज्झाइत्ता भवइ ४ नो पणीयरसभोई ५ नो पाणभोयणस्स अइमायाए आहारइत्ता ६ नो इत्थीणं
पुव्वरयाइं पुव्वकीलिआइं समरइत्ता भवइ, नो सदाणुवाई नो गन्धाणुवाई नो रसाणुवाई नो
फासाणुवाई नो सिलोगाणुवाई ८ नो सायासोक्खपडिबद्धे यावि भवइ ९ नव बंभचेरअगुत्तीओ प० तं०—
इत्थीपसुपंडगसंसत्ताणं सिज्जासणाणं सेवणया जाव सायासुक्खपडिबद्धे यावि भवइ, नव बंभचेरा प० तं०—

सत्यपरिणणा लोगविजयो सीओसणिज्ज सम्मत्तं । आवंति धुत विमोहा[यणं]उवहाणसुयं महपरिणणा ॥१॥
 पासे णं अरहा पुरिसादाणीए नव रयणीओ उद्धं उच्चत्तेणं होत्था, अभीजीनक्खत्ते साइरेगे नव सुहुत्ते चन्दे-
 णं मद्धिं जोगं जोगइ, अभीजियाइया नव नक्खत्ता चंदस्स उत्तरेणं जोगं जोगंति तं-अभीजि सवणो जाव
 भरणी, इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए बहुसमरमणिज्जाओ भूमिभागाओ नव जोयणसए उद्धं आवाहाए उ-
 त्तरिह्ले तारारूवे चारं चरइ, जंजूहीवे णं दीवे नवजोयणिया मच्छा पविसिंसु वा ३, विजयस्स णं दारस्स एगमे-
 गाए याहाए नव नव भोमा प०, वाणमंतराणं देवाणं सभाओ सुहम्माओ नव जोयणाइ उद्धं उच्चत्तेणं प०,
 दंसणावरणिज्जस्स णं कम्मस्स नव उत्तरपगडीओ प० तं०—निदा पयला निदानिदा पयलापयला थीणद्धी
 चक्खुदंसणावरणे अचक्खुदंसणावरणे ओहिदंसणावरणे केवलदंसणावरणे, इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए
 अत्थेगइयाणं नेरइयाणं नव पलिओवमाइं ठिई प०, चउत्थीए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं नव सागरोव-
 माइं ठिई प०, असुरकुमाराणं देवाणं अत्थेगइयाणं नव पलिओवमाइं ठिई प०, सोहम्मीसाणेसु कप्पेसु अत्थे-
 गइयाणं देवाणं नव पलिओवमाइं ठिई प०, बंभलोए कप्पे अत्थेगइयाणं देवाणं नव सागरोवमाइं ठिई प०,
 जे देवा पम्हं सुपम्हं पम्हावत्तं पम्हप्पभं पम्हकंतं पम्हवणं पम्हलेसं पम्हज्झयं पम्हसिंसं पम्हसिंसं प-
 म्हकूडं पम्हुत्तरवडिंसं सुज्जं सुसुज्जं सुज्जवित्तं सुज्जपभं सुज्जकंतं सुज्जवणं सुज्जलेसं सुज्जज्झयं सुज्झासिंसं
 सुज्झसिंसं सुज्जकूडं सुज्जुत्तरवडिंसं (रुइल्लं) रुइल्लावत्तं रुइल्लकंतं रुइल्लवणं रुइल्लेसं रुइल्ल-

जम्भयं रुइल्लसिङ्गं रुइल्लसिङ्गं रुइल्लकूडं रुइल्लत्तरवडिंसगं विमाणं देवत्ताए उववण्णा तेसि णं देवाणं नव सागरोवमाइं ठिई प०, ते णं देवा नवण्हं अद्धमासाणं आणमंति वा पाणमंति वा ऊससंति वा नीससंति वा तेसि णं देवाणं नवहिं वाससहस्सेहिं आहारठे समुप्पज्जइ, संतेगइया भवासिद्धिया जीवा जे नवहिं भवग्ग- हणेहिं सिज्झस्संति जाव सव्वदुक्खाणमंतं करिस्संति ॥ सूत्रं ९ ॥

अथ नवमस्थानकं सुखावबोधं, नवरमिह ब्रह्मगुप्ति १ तदगुप्ति २ ब्रह्मचर्याध्ययन ३ पाश्चात्थं ४ सूत्राणां चतुष्टयं ज्योतिष्कार्थं त्र- यं मत्स्य १ भौम २ सभा ३ दर्शनावरणार्थं ४ चतुष्टयं स्थित्याद्यर्थानि तथैव, तत्र ब्रह्मचर्यगुप्तयो मैथुनविरतिपरिरक्षणोपायाः नो स्त्री- पशुपण्डकैः संसक्तानि-सङ्कीर्णानि शयनीयविष्टराणि वसत्यासनानि वा सेवयिता भवतीत्येका १ नो स्त्रीणां कथाः कथ- यिता भवतीति द्वितीया २ नो स्त्रीगणान्-स्त्रीसमुदायान् सेवयिता-उपासयिता भवतीति तृतीया ३ नो स्त्रीणामिन्द्रियाणि-नयननाशा- वंशादीनि मनोहराणि आक्षेपकरत्वात् मनोरमाणि रम्यतयाऽऽलोकयिता-द्रष्टा निर्धयिता-तदेकाग्रचित्ततया द्रष्टुं भवतीति चतुर्थी ४ नो ग्रणीतरसभोजी-गलत्स्नेहरसविन्दुकस्य भोजनस्य भोजको भवतीति पञ्चमी ५ नो पानभोजनस्यातिमात्रम्-अतिप्रमाणं यथा भवत्ये- वमाहारकः सदा भवतीति षष्ठी ६ नो पूर्वतं-पूर्वकीडितमनुसर्त्ता भवति रतं-मैथुनं क्रीडितं-स्त्रीभिः सह तदन्या क्रीडेति सप्तमी, ७ नो शब्दानुपाती नो रूपानुपाती नो गन्धानुपाती नो स्पर्शानुपाती नो श्लोकानुपाती कामोद्दीपकान् शब्दादीना- त्मनो वर्णवांदं च नानुपतति-नानुसरतीत्यर्थः इत्यष्टमी ८ नो सातसौख्यप्रतिबद्धश्चापि भवति सातात्-सातवेदनीयादुदयप्रासाद्य- त्सौख्यं तत्तथा, अनेन च प्रथमसुखस्य व्युदास इति नवमी ९, इदं च व्याख्यानं वाचनाद्वयानुसारेण कृतं, प्रत्येकवाचनयोरेवंवि-

यश्च भ्रात्रादिति, तथा कुशलानुष्ठानं ब्रह्मचर्यं तत्प्रतिपादकान्यध्ययनानि ब्रह्मचर्याणि तानि चाचाराङ्गप्रथमश्रुतस्कन्धप्रतिबद्धानीति, तथा अभिजिन्नक्षत्रं साधिकात्रय मुहूर्त्ताश्वन्द्रेण सार्द्धं योगं-सम्बन्धं योजयति-करोति, सातिरेकत्वं च तेषां चतुर्विंशत्या मुहूर्त्तस्य द्विपट्टभागानां पट्पट्था च द्विपट्टभागस्य सप्तपट्टभागानामिति, तथा अभिजिदादीनि नव नक्षत्राणि चन्द्रस्योत्तरेण योगं योजयन्ति, उत्तरस्यां दिशि स्थितानि दक्षिणाशास्थितचन्द्रेण सह योगमनुभवन्तीति भावः । 'बहुसमरमणिजाओ' इति अत्यन्तसमो बहुसमो ज्ञ एव स्मणीयो-रम्यस्तस्माद्भूमिभागान्न पर्वतापेक्षया नापि श्वआपेक्षयेति भावः, रुचकापेक्षयेति तात्पर्यम्, 'आवाहाए'ति अन्तरे कृत्वेति शेषः 'उवरिष्ठे'ति उपरितनं तारारूपं-तारकजातीयं चारं-भ्रमणं चरति-करोति, 'नवजोयणिय'ति नवयोजनायामा एव प्रविशन्ति, लवणसमुद्रे यद्यपि पञ्चयोजनशतिका मत्स्याः सम्भवन्ति तथापि नदीमुखेषु जगतीरन्ध्रौचित्येनैतावतामेव प्रवेश इति, लोकानुभावो वाऽयमिति, विजयद्वारस्य-जम्बूद्वीपसम्बन्धिनः पूर्वदिगव्यवस्थितस्य 'एगमेगाए'ति एकैकस्यां 'बाहाए,ति बाहौ पाश्चै भौमानि-नगराणीत्येके विशिष्टस्थानानीत्यन्ये, तथा व्यन्तराणां सभा सुधर्मा नव योजनानि ऊर्ध्वमुच्चत्वेन तथा पद्ममादीनि द्वादश सूर्यादीन्यपि द्वादशैव रुचिरादीन्येकादश विमाननामानीति ॥ ९ ॥

दसविहै समणधम्ममे प० तं०-खंती १ मुत्ती २ अज्जवे ३ मद्दवे ४ लाघवे ५ सच्चे ६ संजमे ७ तवे ८ चियाए ९ यंभचेरवासे १०, दस चित्तसमाहिट्टाणा प० तं०-धम्मचिंता वा से असमुप्पण्णपुब्बा समुप्पज्जिजा सब्वं धम्मं जाणित्तए १ सुमिणदंसणे वा से असमुप्पण्णपुब्बे समुप्पज्जिजा अहातच्चं सुमिणं पासित्तए २ सण्णिणाने वा से असमुप्पण्णपुब्बे समुप्पज्जिजा पुब्बभवे सुमरितए ३ देवदंसणे वा से असमुप्पण्णपुब्बे समुप्प-

जिज्जा दिव्वं देविद्धिं दिव्वं देवजुइं दिव्वं देवाणुभावं पासित्तए ४ ओहिनाणे वा से असमुप्पण्णपुब्बे समु-
प्पजिज्जा ओहिणा लोगं जाणित्तए ५ ओहिदंसणे वा से असमुप्पण्णपुब्बे समुप्पजिज्जा ओहिणा लोगं पासि-
त्तए ६ मणपज्जवनाने वा से असमुप्पण्णपुब्बे समुप्पजिज्जा जाव मणोगए भावे जाणित्तए ७ केवलनाणे
वा से असमुप्पण्णपुब्बे समुप्पजिज्जा केवलं लोगं जाणित्तए ८ केवलदंसणे वा से असमुप्पण्णपुब्बे समुप-
जिज्जा केवलं लोयं पासित्तए ९ केवलमरणं वा मरिज्जा सब्बदुक्खप्पहीणाए १०, मंदरे णं पव्वए मूले दस-
जोयणसहस्साइं विक्खंभेणं पं०, अरिहा णं अरिट्ठनेमी दस धणूइं उद्धं उच्चत्तेणं होत्था, कण्हे णं वासुदेवे
दस धणूइं उद्धं उच्चत्तेणं होत्था, रामे णं बलदेवे दस धणूइं उद्धं उच्चत्तेणं होत्था, दस नक्खत्ता नाणबुद्धिकरा
प० तं०—मिगसिर अद्दा पुस्सो तिण्णि अ पुब्बा य मूलमस्सेसा । हत्थो चित्तोय तद्दा दस बुद्धिकराइं
नाणस्स ॥ १ ॥ अकम्मभूमियाणं मणुआणं दसविहा रुक्खा उवभोगत्ताए उवत्थिया प० तं०—मन्तंगया
य भिंगा ३ तुडिअंगा ४ दीव ५ जोइ ६ चित्तंगा ७ चित्तरसा ८ मणिअंगा ९ गेहागारा १० अनिगिणा य ॥१॥ इमीसे
णं रयप्पभाए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं जहण्णेणं दस वाससहस्साइं ठिई पं०, इमीसे णं रयणप्पभाए
पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं दस पलिओवमाइं ठिई पं०, चउत्थीए पुढवीए दस निरयावाससयसहस्साइ पं०,
चउत्थीए पुढवीए अत्थेगइयाणं उक्कोसेणं दस सागरोवमाइं ठिई पं०, पंचमीए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं
जहण्णेणं दस सागरोवमाइं ठिई पं० असुरकुमाराणं देवाणं अत्थेगइयाणं जहण्णेणं दस वाइसहस्साइं ठिई पं०,

अमुरिदचज्जाणं भोमिज्जाणं देवाणं अत्थेगइयाणं जहण्णेणं दस वाससहस्साइं ठिई प, असुरकुमाराणं देवाणं अत्थेगइयाणं दस पलिओवमाइं ठिई प०, वायरवणस्सइकाइए णं उक्कोसेणं दस वाससहस्साइं ठिई प०, वाणमंनराणं देवाणं अत्थेगइयाणं जहण्णेणं दस वाससहस्साइं ठिई प०, सोहंमीसाणेसु कप्पेसु अत्थेगइयाणं देवाणं दस पलिओवमाइं ठिई प०, उक्कोसेणं दस सागरोवमाइं ठिई प०, लांतए कप्पे देवाणं अत्थेगइयाणं जहण्णेणं दस सागरोवमाइं ठिई प०, जे देवा घोसं सुघोसं महाघोसं नंदिघोसं मुसरं मणोरमं रम्मं रम्मणं रमणिज्जं मंगलावत्तं बंभलोए कप्पे देवाणं उक्कोसेणं दस सागरोवमाइं ठिई प०, ते णं देवा दसण्हं अद्धमासाणं आणमंति वा पाणमंति वा ऊससंति वा नीससंति वा तेसि णं देवाणं दसहिं वाससहस्सेहिं आहारट्ठे समुप्पज्जइ, संतेगइया भवसिद्धिया जीवा जे दसहिं भवग्गहणेहिं सिज्झिस्संति बुज्झिस्संति मुचिस्संति परिनिव्वाइस्संति सब्बदुक्खाणमंतं करिस्संति ॥ सूत्रं १० ॥

दशमं स्थानकं सुबोधमेव तथापि किञ्चिद्विचिंत्यते, इह पञ्चविंशतिः सूत्राणि, तत्र लाघवं द्रव्यतोऽप्योपधिता भवतो गौरवत्यागः त्यागः सर्वसंज्ञानां संविग्रमनोज्ञसाधुदानं वा ब्रह्मचर्येण वसनम्—अवस्थानं ब्रह्मचर्यवास इति, तथा चित्तस्य—मनसः समाधिः—समाधानं प्रशान्तता तस्य स्थानानि—आश्रया भेदा वा चित्तसमाधिस्थानानि, तत्र धर्मा—जीवादिद्रव्याणामुपयोगोत्पादादयः स्वभावास्तेषां निन्ता—अनुप्रेक्षा धर्मस्य वा—श्रुतचारित्रात्मकस्य सर्वज्ञभार्षितस्य हरिहरादिनिगदितधर्मेभ्यः प्रधानोऽयमित्येवं चिन्ता धर्मचिन्ता,

वाशब्दो वक्ष्यमाणसमाधिस्थानान्तरापेक्षया विकल्पार्थः, 'स' इति यः कल्याणभागी तस्य साधोरसमुत्पन्नपूर्वा-पूर्वसिन्ननादौ अतीते कालेऽनुपजाता तदुत्पादे ह्यपार्द्धपुद्गलपरावर्तन्ते कल्याणस्यावश्यंभावात् समुत्पद्येत-जायेत सः, किंप्रयोजनाय चेयमत आह-सर्व-नि-रवशेषं धर्म-जीवादिद्रव्यस्वभावमुपयोगोत्पादादिकं श्रुतादिरूपं वा 'जाणित्तए' ज्ञपरिज्ञया ज्ञातुं ज्ञात्वा च प्रत्याख्यानपरिज्ञया परिहर-णीयकर्म परिहर्तुम्, इदमुक्तं भवति-धर्मचिन्ता धर्मज्ञानकारणभूता जायत इति, इयं च समाधेरुक्तलक्षणस्य स्थानमुक्तलक्षणमेव भ-वतीति प्रथमं, तथा स्वप्नस्य-निद्रावशविकल्पज्ञानस्य दर्शनं-संवेदनं स्वप्नदर्शनं तद्वा कल्याणभासिस्त्वचकमसमुत्पन्नपूर्वं समुत्पद्यते, तद् यथा भगवतो महावीरस्यात्यिकग्रामे शूलपाणियक्षकृतोपसर्गावसाने, किं प्रयोजनं चेदं ? इत्याह-'अहातच्चं सुमिणं पासित्तए'ति य-था-येन प्रकारेण तथ्यः-सत्यो यथा तथ्यः सर्वथा निर्व्यभिचार इत्यर्थः तं स्वप्नं-स्वप्नफलमुपचारात् द्रष्टुं-ज्ञातुम्, अवश्यंभाविनो तयादेः शुभस्वप्नफलस्य दर्शनाय साधोः स्वप्नदर्शनमुपजायत इति भावः, क्वचित् 'सुजाणं'ति पाठः, तत्रावितथमवश्यंभावि सुयानं-गतिं द्रष्टुं-ज्ञातुं सुज्ञानं वा भाविशुभार्थपरिच्छेदं संवेदितुमिति, कल्याणस्त्वचकावितथस्वप्नदर्शनाच्च भवति चित्तसमाधिरिति चित्तस-माधिस्थानमिदं द्वितीयं, तथा सञ्ज्ञानं सञ्ज्ञा सा च यद्यपि हेतुवाददृष्टिवाददीर्घकालिकोपदेशभेदेन क्रमेण विकलेन्द्रियसम्यग्दृष्टिसम-नस्कसम्बन्धित्वान्निधा भवति तथापीह दीर्घकालिकोपदेशसञ्ज्ञा ग्राह्येति, सा यस्यास्ति स सञ्ज्ञी-समनस्कस्तस्य ज्ञानं सञ्ज्ञिज्ञानं, तच्चेहाधिकृतस्त्वान्यथानुपपत्तेर्जातिसरणमेव, तद्वा 'से' तस्यासमुत्पन्नपूर्वं समुत्पद्येत, कसौ प्रयोजनाय ? इत्याह-'पुव्वभवे सुमरित्त-ए'ति पूर्वभवान् स्मर्तुं, स्मृतपूर्वभवस्य च संवेगात्समाधिरुत्पद्यते इति समाधिस्थानमेतत् तृतीयमिति, तथा देवदर्शनं वा 'से' तस्या-नुत्पन्नपूर्वं समुत्पद्यते, देवा हि तस्य गुणित्वाददर्शनं ददति, किं फलं ? इत्याह-दिव्यां देवर्द्धि-प्रधानपरिवारादिरूपां दिव्यां देवद्यु-

ति-विशिष्टां शरीराभरणादिदीप्तिं दिव्यं देवानुभावं-उत्तमवैक्रियकरणादिप्रभावं द्रष्टुम्, एतद्दर्शनायेत्यर्थः, देवदर्शनाच्चागमार्थेषु श्रद्धा-
 नदाढ्यं धर्मं ग्रहमानश्च भवतीति ततश्चित्तसमाधिरिति देवदर्शनं चित्तसमाधिस्थानमिति चतुर्थं, तथा अवधिज्ञानं वा 'से' तस्यासमुत्प-
 न्नपूर्वं समुत्पद्येत, किमर्थं इत्याह-अवधिना-मर्यादया नियतद्रव्यक्षेत्रकालभावरूपेण लोकं ज्ञातुं लोकज्ञानायेत्यर्थः, भवति च विशिष्ट-
 ज्ञानाच्चित्तसमाधिरिति पञ्चमं तदिति, एवमवधिदर्शनसूत्रमपीति षष्ठं, तथा मनःपर्यवज्ञानं वा 'से' तस्यासमुत्पन्नपूर्वं समुत्पद्येत, कि-
 मर्थं अत आह-'मणोगते भावे जणिच्चए' अर्द्धतृतीयद्वीपसमुद्रेषु सञ्ज्ञिनां पञ्चेन्द्रियाणां पर्याप्तकानां मनोगतान् भावान् ज्ञातुम्, ए-
 तद्ज्ञानायेत्यर्थ इति सप्तमं, तथा केवलज्ञानं वा 'से' तस्यासमुत्पन्नपूर्वं समुत्पद्येत, केवलः-परिपूर्णः लोक्यते-दृश्यते केवलालोकेने-
 ति लोको-लोकालोकस्वरूपं वस्तु तद् ज्ञातुं केवलज्ञानस्य च समाधिभेदत्वा[च्चित्तसमाधिस्थानता, इह चामनस्क-
 तया केवलानाधित्तं चैतन्यमवसेयमित्यष्टमं, एवं केवलदर्शनसूत्रं नवरं द्रष्टुमिति विशेष इति नवमं, तथा केवलमरणं वा म्रियेत-कुर्यात्
 इत्यर्थः, किमर्थं अत आह-'सर्वदुःखप्रहाणाय'ति, इदं तु केवलमरणं सर्वोत्तमसमाधिस्थानमेवेति दशममिति, तथा अकर्मभूमिकानां
 -भोगभूमिजन्मनां मनुष्याणां दशविधा 'रुक्ख'ति कल्पवृक्षाः 'उवभोगत्ताए'ति उपभोग्यत्वाय 'उवत्थिय'ति उपस्थिता-उपनता इ-
 त्यर्थः, तत्र मताङ्गकाः मद्यकारणभूताः 'भिग्'ति भाजनदायिनः 'तुडियंग'ति तूर्याङ्गसम्पादकाः 'दीव'ति दीपशिखाः-प्रदीपकार्य-
 कारिणः 'जोइ'ति ज्योतिः-अग्निस्तत्कार्यकारिण इति 'चित्तंग'ति चित्राङ्गाः पुष्पदायिनः चित्ररसा-भोजनदायिनः मण्यङ्गाः-आभर-
 णदायिनः गेहाकाराः-भवनत्वेनोपकारिणः 'अणिगिण'ति अनद्यत्वं-सर्वस्वत्वं तद्धेतुत्वादनशा इति, घोषादीन्येकादश विमाननामा-
 नीति ॥ १० ॥

एक्कारस उवासगपडिमाओ प० तं०—दंसणसावए १ कयव्वयंकमे २ सामाइअकडे ३ पोसहोववासनिरए ४
 दिया बंभयारी रत्ति परिमाणकडे ५ दिआवि राओवि बंभयारी असिणार्ह वियडभोई मोलिकडे ६ सचित्तप-
 रिण्णाए ७ आरंभपरिण्णाए ८ पेसपरिण्णाए ९ उद्धिडभत्तपरिण्णाए १० समणभूए ११ आवि भवइ समणा-
 उसो !, लोंगंताओ इक्कारसएहिं एक्कारेहिं जोयणसएहिं आवाहाए जोइसंते पणत्ते, जंबूदीवे दीवे मंदरस्स
 पव्वयस्स एक्कारसहिं एक्कवीसेहिं जोयणसएहिं जोइसे चारं चरइ, समणस्स णं भगवओ महावीरस्स एक्कारस
 गणहंरा होत्था, तं-इंदभूई अग्गिभूई वायुभूई विअत्ते सोहम्मे मंडिए मोरियपुत्ते अकंपिए अयलभाए मेअ-
 जे पभासे, मूले नक्खत्ते एक्कारसतारे प०, हेट्टिमगेविज्जयाणं देवाणं एक्कारससुत्तरं गेविज्जाविमाणसंतं भवइ-
 त्तिमक्खायं, मंदरे णं पव्वए धरणितालाओ सिहरतले एक्कारसभागपरिहीणे उच्चत्तेणं प०, इमीसे णं रयण-
 प्पभाए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं एक्कारस पलिओवमाइं ठिई प०, पंचमीए पुढवीए अत्थेगइयाणं
 नेरइयाणं एक्कारस सागरोवमाइं ठिई प०, असुरकुमाराणं देवाणं अत्थेगइयाणं एक्कारस पलिओवमाइं
 ठिई प०, सोहम्मीसाणेसु कप्पेसु अत्थेगइयाणं देवाणं एक्कारस पलिओवमाइं ठिई प०—लंतए कप्पे
 अत्थेगइयाणं देवाणं एक्कारस सागरोवमाइं ठिई प०, जे देवा बंभं सुबंभं बंभावत्तं बंभप्पभं बंभकंतं
 बंभवणं बंभलेसं बंभज्झयं बंभसिगं बंभसिद्धं बंभकूडं बंभुत्तराडिसगं विमाणं देवत्ताए उववण्णा
 तेसि णं देवाणं एक्कारस सागरोवमाइं ठिई प०, ते णं देवा एकारसण्हं अद्धमासाणं आणमंति वा पाणमंति

वा ऊत्संसंति वा नीसंसंति वा तेसि णं देवाणं एङ्कारसण्हं वाससहस्साणं आहारहे समुप्पज्जइ, संतेगइया भवसिद्धिया जीवा जे एङ्कारसहिं भवग्गहणेहिं सिज्झिस्संसंति बुज्झिस्संसंति मुच्चिस्संसंति परिनिब्बाइस्संसंति सच्चवदुक्खवाणमंतं करिस्संसंति ॥ सूत्रं ११ ॥

अर्थकादशस्थानं, तदपि गतार्थं, नवरमिह प्रतिमाद्यर्थानि सूत्राणि सप्त स्थित्याद्यर्थानि तु नवेति, तत्रोपासन्ते-सेवन्ते श्रमणान् ये ते उपासकाः—श्रावकास्तेषां प्रतिमाः—प्रतिज्ञाः अभिग्रहरूपाः उपासकप्रतिमाः, तत्र दर्शनं—सम्यक्त्वं तत्प्रतिपन्नः श्रावको दर्शन-श्रावकः, इह च प्रतिमानां प्रक्रान्तत्वेऽपि प्रतिमाप्रतिमावतोरमेदोपचारात्प्रतिमावतो निर्देशः कृतः, एवमुत्तरपदेष्वापि, अयमत्र भावार्थः—नम्यदर्शनस्य शङ्कादिशल्यराहितस्याणुव्रतादिगुणविकलस्य योऽभ्युपगमः सा प्रतिमा प्रथमेति, तथा कृतम्—अनुष्ठितं व्रतानाम् अनुव्रतादीनां कर्म—तच्छ्रवणज्ञानवाञ्छाप्रतिपत्तिलक्षणं येन प्रतिपन्नदर्शनेन स कृतव्रतकर्मा प्रतिपन्नाणुव्रतादिरिति भाव इतीयं द्वि-तीया, तथा सामायिकं—सावद्ययोगपरिवर्जननिरवद्ययोगासेवनस्वभावं कृतं—विहितं देशतो येन स सामायिककृतः, आहिताभ्यादिदर्शनात् क्तान्तस्योत्तरपदत्वं, तदेवमप्रतिपन्नपौषधस्य दर्शनव्रतोपेतस्य प्रतिदिनमुभयसन्ध्यं सामायिककरणं मासत्रयं यावदिति तृतीया प्रतिमेति, तथा पौषं—पुष्टिं कुशलधर्माणां धत्ते यदाहारत्यागादिकमनुष्ठानं तत्पौषधं तेनोपवसनम्—अवस्थानमहोरात्रं यावदिति पौषधोपवास इति, अथवा पौषधं—पर्वदिनमष्टम्यादि तत्रोपवासः—अभक्तार्थः पौषधोपवास इति, इयं व्युत्पत्तिरेव, प्रवृत्तिस्त्वस्य शब्दस्या-हारग्रीरसत्काराब्रह्मचर्यव्यापारपरिवर्जनेष्विति, तत्र पौषधोपवासे निरतः—आसक्तः पौषधोपवासानिरतः (यः) सः, एवंविधस्य श्रावकस्य चतुर्थी प्रतिमेति प्रक्रमः, अयमत्र भावः—पूर्वप्रतिमात्रयोपेतः अष्टमीचतुर्दश्यमावास्यापौर्णमासीष्वानुवाहपौषधादि चतुर्विधं पौषधं

प्रतिपद्यमानस्य चतुरो मासान् यावच्चतुर्थी प्रतिमा भवतीति, तथा पञ्चमीप्रतिमायामष्ट्यादिषु पर्वस्वेकरात्रिकप्रतिमाकारी भवति, ए-
तदर्थं च सूत्रमाधिकृतसूत्रप्रुस्तकेषु न दृश्यते दशादिषु पुनरुपलभ्यते इति तदर्थं उपदर्शितः, तथा शेषदिनेषु दिवा ब्रह्मचारी 'रत्नी'ति
रात्रौ किं ? अत आह-परिमाणं-स्त्रीणां तद्भोगानां वा प्रमाणं कृतं येन स परिमाणकृत इति, अयमत्र भावो-दर्शनव्रतसामायिकाष्ट-
म्यादिपौषधोपेतस्य पर्वस्वेकरात्रिकप्रतिमाकारिणः शेषदिनेषु दिवा ब्रह्मचारिणो रात्रावब्रह्मपरिमाणकृतोऽज्ञानस्थारात्रिभोजिनः अबद्ध-
कच्छस्य पञ्च मासान् यावत्पञ्चमी प्रतिमा भवतीति, उक्तं च-“अट्टमीचउद्दसीसु षडिमं ठाएगराईयं ॥ [पश्चाद्ध] असिणाणवियड-
भोई मडलियडो दिवसंबमयारी य । रत्तिं परिमाणकडो षडिमावज्जेसु दियहेसु ॥ १ ॥”ति ॥ तथा दिवापि रात्रावपि ब्रह्मचारी 'असि-
णाई'ति अस्त्रायी स्नानपरिर्वर्जकः, क्वचित्पठ्यते-‘अनिसाई'ति न निशायामत्तीत्यनिशादी'वियडभोई'ति विकटे प्रकटप्रकाशे दिवा न
रात्रावित्यर्थः, दिवापि चाप्रकाशदेशे न भुङ्क्ते-अशनाद्यभ्यवहरतीति विकटभोजी 'मोलिकडे'ति अबद्धपरिधानकच्छ इत्यर्थः, षष्ठी प्र-
तिमेति प्रकृतं, अयमत्र भावः-प्रतिमापञ्चकोक्तानुष्ठानयुक्तस्य ब्रह्मचारिणः षण्मासान् यावत्षष्ठी प्रतिमा भवतीति, तथा 'सचिव' इति
सचेतनाहारः परिज्ञातः-तत्स्वरूपादिपरिज्ञानात्प्रत्याख्यातो येन स सचिचाहारपरिज्ञातः श्रावकः सप्तमी प्रतिमेति प्रकृतं, इयमत्र भाव-
ना पूर्वोक्तप्रतिमाषट्कानुष्ठानयुक्तस्य ग्रासुकाहारस्य सप्त मासान् यावत्सप्तमी प्रतिमा भवतीति, तथा आरम्भः-पृथिव्याद्युपमर्दनलक्षण
परिज्ञातः-तथैव प्रत्याख्यातो येनासावारम्भपरिज्ञातः श्राद्धोऽष्टमी प्रतिमेति, इह भावना-समस्तपूर्वोक्तानुष्ठानयुक्तस्यारम्भवर्जनमष्टौ
मासान् यावदष्टमी प्रतिमेति, तथा प्रेण्याः-आरम्भेषु व्यापारणीयाः परिज्ञाताः-तथैव प्रत्याख्याता येन स प्रेव्यपरिज्ञातः श्रावको नव-

अष्टमीचतुर्दस्योः प्रतिमां करोत्येकरात्रिकी । अस्नानो दिवसभोजी सुत्कलकच्छः दिवा ब्रह्मचारी च । रात्रौ कृतपरिमाणः प्रतिमावर्जेषु दिवसेषु ॥ १ ॥

मीति, भावार्थश्चेह पूर्वोक्तानुष्ठायिनः आरम्भं परैरप्यकारयतो नव मासान् यावन्नवमी प्रतिमेति, तथा उद्दिष्टं-तमेव श्रावकमुद्दिश्य
 कृतं भक्तम्-ओदनादि उद्दिष्टभक्तं तत्परिज्ञातं येनासावुद्दिष्टभक्तपरिज्ञातः प्रतिमेति प्रकृतं, इहायं भावार्थः—पूर्वोदितगुणयुक्तस्याधा-
 र्थिकभोजनपरिहारवतः क्षुरमुण्डिताशिरसः शिखावतो वा केनापि किञ्चिद्गृहव्यतिकरे पृष्टस्य तज्ज्ञाने सति जानामीति अज्ञाने च स-
 ति न जानामीति ब्रुवाणस्य दश मासान् यावदुत्कर्षेण एवंविधविहारस्य दशमी प्रतिमेति, तथा श्रमणो-निर्ग्रन्थस्तद्व्यस्तदनुष्ठानकर-
 णात् स श्रमणभूतः, साधुकल्प इत्यर्थः, चकारः समुच्येऽयिः सम्भावने, भवति श्रावक इति प्रकृतं, हे श्रमण ! हे आयुष्मन् ! इति
 मुग्धैस्त्वामिना जम्बूस्वामिनमामन्त्रयतोक्तं इत्येकादशीति, इह चेयं भावना-पूर्वोक्तसमग्रगुणोपेतस्य क्षुरमुण्डस्य कृतलोचस्य वा
 गृहीतसाधुनेपथ्यस्य ईर्यासमित्यादिकं साधुधर्ममनुपालयतो भिक्षार्थं गृहिक्षुलप्रवेशे सति श्रमणोपासकाय प्रतिमाप्र-
 तिपद्माय भिक्षां दत्तेति भाषमाणस्य कस्त्वमिति कस्मिंश्चित्पृच्छति प्रतिमाप्रतिपन्नः श्रमणोपासकोऽहमिति ब्रुवाणस्यैकादश मासान्
 यावदेकादशी प्रतिमा भवतीति, पुस्तकान्तरे त्वेवं वाचना-दंसणसावए प्रथमा कवयकम्मे द्वितीया कयसामाइए तृतीया पोसहो-
 न्वासनिरए चतुर्थी राइभक्तपरिणाए पञ्चमी सच्चित्तपरिणाए षष्ठी दिया बंभयारी राओ परिमाणकडे सप्तमी दियावि राओत्रि बंभ-
 यारी असिणाणए यात्रि भवति वोसङ्करोमनहे अष्टमी आरंभपरिणाए नवमी उद्दिष्टभक्तवज्राए दशमी समणभूए
 यात्रि भवच्चि समणाउसो एकादशीति, क्वचित्तु आरम्भपरिज्ञात इति नवमी प्रेष्यारम्भपरिज्ञात इति दशमी उद्दिष्टभक्तवर्जकः श्रमण-
 भूतार्थेकादशीति, तथा जम्बूद्वीपे २ मन्दरस्य पर्वतस्यैकादश 'एगवीस'चि एकविंशतियोजनाधिकानि योजनशतानि 'अवाहाए' अ-
 नाथया न्यवधानेन कृत्वेति शेषः ज्योतिषं-ज्योतिषक्रं चारं-परिश्रमणं चरति-आचरति, तथा लोकान्तात् णमित्यलङ्कारे एकादश

शतानि 'एकारे'चि एकादशयोजनाधिकानि अबाधया-बाधारहितया कृत्वेति शेषः 'जोतिसंते'ति ज्योतिश्चक्रपर्यन्तः प्रज्ञप्त इति, इदं च वाचनान्तरं व्याख्यातं, उक्तं च—“एकारसेकवीसा सय एकाराहिया य एकारा । मेरुअलोगाबाहं जोइसचकं चरइ ठाइ ॥ १ ॥” इति, अधिकृतवाचनायां पुनरिदमनन्तरं व्याख्यातमालापकद्वयं व्यत्ययेनाऽपि दृश्यते, 'विमाणसयं भवतिचिमक्खायं'ति इह मकार-स्यागमिकत्वादयमर्थो-विमानशतं भवतीतिकृत्वा आख्यातं-प्ररूपितं भगवता अन्यैश्च केवलभिरिति सुधर्मस्वामिवचनं, तथा 'मंदरे णं पव्वए धरणिंतलाओ सिहरतले एकारसभागपरिहीणे उच्चत्तेणं पणत्ते' अस्यायमर्थः-मेरुभूतलादारभ्य शिखरतलमुपरिभागं याव-द्विष्कम्भापेक्षयाऽङ्गुलादेरेकादशभागेनैकादशभागेन परिहीणो-हानिमुपगतः उच्चत्वेन-उपर्युपरि प्रज्ञप्तः, इयमत्र भावना-मन्दरो भू-तले दश योजनसहस्राणि विष्कम्भतः, ततश्चोच्चत्वेनाङ्गुले गतेऽङ्गुलस्यैकादशभागो विष्कम्भतो हीयते, एवमेकादशसङ्गुलेष्वङ्गुलं हीयते, एतेनैवं न्यायेनैकादशसु योजनेषु योजनं एवं एकादशसहस्रेषु सहस्रं ततो नवनवत्यां योजनसहस्रेषु नव सहस्राणि हीयन्ते, ततो भवति सहस्रं विष्कम्भः शिखरे इति, अथवा धरणीतलात्-धरणीतलविष्कम्भात्सकाशाच्छिखरतलं-शिखरविष्कम्भमाश्रित्य मेरुरेकादशभागेन परिहीणो भवति, कस्यैकादशभागेन ? इत्याह-“उच्चत्तेणं”ति उच्चत्वस्य, तथाहि-मेरुरुच्चत्वं नवनवतिः सहस्रा-णि तदेकादशभागो नव तैर्हीनो मूलविष्कम्भापेक्षया शिखरतले, शिखरस्य साहस्रिकत्वात्, दशसाहस्रिकत्वाच्च मूलविष्कम्भस्येति, ब्रह्मादीनि द्वादश विमाननामानि ॥ ११ ॥

धारस भिक्खुपडिमाओ पण्णत्ताओ, तंजहा-मासिआ भिक्खुपडिमा दोमासिआ भिक्खुपडिमा तिमा सिआ भिक्खुपडिमा चउमासिया भिक्खुपडिमा पंचमासिआ भिक्खुपडिमा छमासिआ भिक्खुपडिमा

सत्तमासिआ भिक्खुपडिमा पढमा सत्तराईदिआ भिक्खुपडिमा दोच्चा सत्तराईदिआ भिक्खुपडिमा तच्चा
सत्तराईदिआ भिक्खुपडिमा अहोराइया भिक्खुपडिमा एगराइया भिक्खुपडिमा, दुवालसविहे सम्भोगे प० तं-
उवहीसुअ भत्तपाणे अंजलीपग्गहेत्ति य। दायणे य निकाए अ, अबुद्धाणेति आवरे ॥ १ ॥ किअकम्मस्स यकरणे,
केयावच्चकरणे इअ। समोसरणं संनिसिज्जा य, कहाए अ पवन्धणे ॥ २ ॥ दुवालसावत्ते कितिकम्मे प० तं०-दुओ-
णंयं जहाजायं, कितिकम्मं बारसावयं। चउसिरं तिगुत्तं च, दुपवेसं एगनिक्खमणं ॥ १ ॥ विजया णं राय-
हाणी दुवालस जोयणसयसहस्साइं आयामविक्खंभेणं पणत्ता, रामे णं बलदेवे दुवालस वाससयाइं सन्वा-
उयं पालित्ता देवत्तं गए, मंदरस्स णं पब्बयस्स चूलिआ मूले दुवालस जोयणाइं विक्खंभेणं पणत्ता, जंञ्च-
दीयस्स णं दीवस्स वेइआ मूले दुवालस जोयणाइं विक्खंभेणं पणत्ता, सब्वजहणिणआ राई दुवालससुद्धत्ति-
आ पणत्ता, एवं दिवसोऽवि नायव्वो, सब्वडसिद्धस्स णं महाविमाणस्स उवरिह्छाओ थुभिअगाओ दुवालस
जोयणाइं उद्धं उप्पइआ ईसिपब्भारनामपुढवी पणत्ता, इसिपब्भाराए णं पुढवीए दुवालस नामधेज्जा पणत्ता
नं जहा-ईसिस्ति वा इसिपब्भारानि वा तणूइ वा तणूयतरित्ति वा सिद्धित्ति वा सिद्धालएत्ति वा सुत्तीति वा
सुत्तालएत्ति वा वंभेत्ति वा वंभवाडिसएत्ति वा लोकपडिपूरणेत्ति वा लोगगचूलिआइ वा, इमीसे णं रय-
णप्पभाए पुढवीए अत्थेगइआणं नेरइयाणं बारस पलिओवमाइं ठिई प०, पंचमीए पुढवीए अत्थेगइयाणं
नेरइयाणं बारस सागरोवमाइं ठिई प०, असुरकुमाराणं देवाणं अत्थेगइयाणं बारस पलिओवमाइं ठिई प०,

सोहम्मीसाणेसु कप्पेसु अत्थेगइयाणं देवाणं बारस पलिओवमाइं ठिई प०, लंतए कप्पे अत्थेगइयाणं देवाणं बारस सागरोवमाइं ठिई प०, जे देवा महिंदं महिंदज्झयं कंबुं कंबुगगीवं पुंखं सुपुंखं महापुंखं पुंडं सुपुंडं महापुंडं नारिंदं नारिंदकंतं नारिंदुत्तरवाडिसगं विमाणं देवत्ताए उववणणा तेसि णं देवाणं उक्कोसेणं बारस सागरोवमाइं ठिई प० ते णं देवा बारसण्हं अद्धमासाणं आणमंति वा पाणमंति वा उस्ससंति वा नीससंति वा ते सि णं देवाणं बारसहिं वाससहस्सेहिं आहारंटे समुप्पज्जइ, संतेगइआ भवासिद्धिया जीवा जे बारसहिं भवग्गहणेहिं सिज्झस्संति बुज्झस्संति मुच्चिस्संति परिनिब्वाइस्संति सव्वदुक्खाणमंतं करिस्संति ॥ सूत्रं १२ ॥

द्वादशस्थानमथ, तच्च सुगमं, नवरं स्थितिसूत्रेभ्योऽर्वागैकादश सूत्राण्याह, तत्र भिक्षूणां विशिष्टसंहननश्रुतवतां प्रतिमाः—अभिग्रहा भिक्षुप्रतिमाः तत्र मासिक्यादयः सप्तमासिक्यन्ताः सप्त मासेन मासेनोत्तरोत्तरं बृद्धा एकैकाभिर्भक्तपानदत्तिभिश्चेति, तथा सप्त रात्रिन्दिवानि—अहोरात्राणि यासु ताः सप्तरात्रिन्दिवास्ताश्च तिस्रो भवन्तीति, सप्तनामुपर्यष्टमी प्रथमा सप्तरात्रिन्दिवा एवं नवमी द्वितीया दशमी तृतीया, आसां च तिसृणामप्यनुष्ठानकृतो विशेषः, तथाहि—अष्टम्यां चतुर्थभक्तं तपः ग्रामादेर्बहिरवस्थानमुत्तानादिकं च स्थानमिति, नवम्यां तु उत्कटुकाद्यासनेन विशेषः, दशम्यां वीरासनादिना, तथा अहोरात्रप्रमाणाऽहोरात्रिकी एकदशी, सा च षष्ठभक्तेन भवतीति विशेषः, एकरात्रिकी—रात्रिप्रमाणा, सा चाष्टमभक्तपर्यन्तरात्रौ प्रलम्बभुजस्य संहतपादस्येषद्वनतकायस्यानिमेषनस्येति । तथा सम्-एकीभूय समानसमाचाराणं साधूनां भोजनं सम्भोगः, स चोपध्यदिलक्षणाविषयभेदात् द्वादशधा, तत्र ‘उवही’त्यादिरूपकद्वयं, तत्रोपधिवर्त्तपत्रादिस्तं सम्भोगिकः सार्द्धमुद्रमोत्पादनैपणादौषैर्विशुद्धं शुक्लं शुद्धः

अशुद्धं शुद्धं प्रेरितः प्रतिपन्नप्रायश्चित्तो वारत्रयं यावत्सम्भोगार्हश्चतुर्वेलायां प्रायश्चित्तं प्रतिपद्यमानोऽपि विसम्भोगार्ह इति, विसम्भोगिकेन-पार्वस्थादिना वा संयत्या वा सार्द्धमुपधिं शुद्धमशुद्धं वा निष्कारणं गृह्णन् प्रेरितः प्रतिपन्नप्रायश्चित्तोऽपि वेलात्रयस्योपरि न सम्भोग्यः, एवमुपधेः परिकर्म परिभोगं वा कुर्वन् सम्भोग्यो विसम्भोग्यश्चेति, उक्तं च—“एगं व दो व तिन्नि व आउट्टतस्स होइ पच्छित्तं । [आलोचयत इत्यर्थः] आउट्टतेवि तओ परेण तिण्हं विसंभोगो ॥ १ ॥” त्ति, ‘सुयत्ति’ सम्भोगिकस्यान्यसांभोगिकस्य योपसम्पन्नस्य श्रुतस्य वाचनाप्रच्छनादिकं विधिना कुर्वन् तथा शुद्धः, तस्यैवाविधिनोपसम्पन्नस्यानुपसम्पन्नस्य वा पार्वस्थादेर्वा स्त्रिया वा वाचनादि कुर्वन्तथैव वेलात्रयोपरि विसम्भोग्यः, तथा ‘भत्तपाणे’त्ति उपधिद्वारवदवसेयं, नवरमिह भोजनं दानं च परिकर्मपरिभोगयोः स्थाने वाचयमिति, तथा ‘अंजलीपगगहेत्ति य’ इहेतेशब्दा उपदर्शनार्थाः चकाराः समुच्चयार्थाः, तत्रोपलक्षणात्वादञ्जलिप्रग्रहस्य वन्दनादिकमपीह द्रष्टव्यं, तथाहि—सम्भोगिकानामन्यसम्भोगिकानां वा संविधानां वन्दनकं-प्रणाममञ्जलिप्रग्रहं नमः क्षमाश्रमणेभ्य इति भणनं, आलोचनासूत्रार्थनिमित्तनिपद्याकरणं च कुर्वन् शुद्धः पार्वस्थादेरेतानि कुर्वन्तथैव सम्भोग्यो विसम्भोग्यश्चेति, तथा ‘दायणे य’ त्ति दानं, तत्र सम्भोगिकः सम्भोगिकाय [वस्त्रादिभिः शिष्यगणोपग्रहासमर्थे सम्भोगिके]ऽन्यसम्भोगिकाय वा शिष्यगणं यच्छन् शुद्धः, निष्कारणं विसम्भोगिकस्य पार्वस्थादेर्वा संयत्या वा तं यच्छन्तथैव सम्भोग्यो विसम्भोग्यश्चेति, तथा ‘निकाए य’ त्ति निकाचनं छन्दनं निमन्त्रणमित्यनर्थान्तरं, तत्र शय्योपध्याहारैः शिष्यगणप्रदानेन स्वाध्यायेन च सम्भोगिकः सम्भोगिकं निमन्त्रयन् शुद्धः, शेषं तथैव, तथा ‘अव्भुट्ठाणेत्ति यावरे’ त्ति अभ्युत्थानमासनत्यागरूपमित्यपरं सम्भोगासम्भोगस्थानमित्यर्थः, तत्राभ्युत्थानं पार्वस्थादेः कुर्वन्तथैवासम्भोग्यः, उपलक्षणत्वादभ्युत्थानस्य किङ्करतां च—प्राधूर्णकलानाद्या-

वस्थायां किं विश्रामणादि करोमीत्येवं प्रश्नलक्षणां तथाऽभ्यासकरणं—पार्श्वस्थादिधर्माच्च्युतस्य पुनस्तत्रैव संस्थापनलक्षणं, तथा अवि-
भक्तिं च—अपृथग्भावलक्षणां कुर्वन्नशुद्धोऽसम्भोग्यश्चापि, एतान्येव यथाऽऽगमं कुर्वन् शुद्धः सम्भोग्यश्चेति, तथा 'किङ्कम्मस्स य
करणे'ति कृतिकर्म-चन्दनकं तस्य करणं—विधानं तद्विधिना कुर्वन् शुद्धः, इतरथा तथैवासम्भोग्यः, तत्र चायं विधिः—यः साधुर्वा
तेन स्तब्धदेह उत्थानादि कर्तुमशक्तः स सूत्रमेवास्खलितादिगुणोपेतमुच्चारयति, एवमावर्त्तशिरोनमनादि यच्छक्नोति तत्करोत्येवं
चाशठप्रवृत्तिर्वन्दनविधिरिति भावः, तथा 'वेयावच्चकरणे इय'ति वैयावृत्यम्—आहारोपधिदानादिना प्रश्रवणादिमात्रकाप्पणादि-
नाऽधिकरणोपशमनेन सहायदानेन वोपष्टम्भकरणं तस्मिंश्च विषये सम्भोगासम्भोगौ भवत इति, तथा 'समोसरणं'ति जिनलपनरथा-
नुयानपट्टयान्नादिषु यत्र बहवः साधवो मिलन्ति तत्समवसरणं, इह च क्षेत्रमाश्रित्य साधूनां साधारणोऽवग्रहो भवति, वसतिमाश्रि-
त्य साधारणोऽसाधारणश्चेति, अनेन चान्येऽप्यवग्रहा उपलक्षिताः, ते चानेके, तद्यथा—वर्षावग्रह ऋतुचन्द्रावग्रहो वृद्धवासावग्रहश्चेति.
एकैकश्चायं साधारणावग्रहः प्रत्येकावग्रहश्चेति द्विधा, तत्र यत् क्षेत्रं वर्षाकल्पाद्यर्थं युगपत् द्व्यादिभिः साधुभिर्भिन्नगच्छस्थैरनुज्ञाप्यते
स साधारणो यत् क्षेत्रमेके साधवोऽनुज्ञाप्याश्रिताः स प्रत्येकावग्रह इति, एवं चैतेष्ववग्रहेषु आकुट्ट्या अनाभाव्यं सचिच्चं शिष्यम-
चित्तं वा वत्सादि गृह्णन्तोऽनाभोगेन च गृहीतं तदनर्पयन्तः समनोज्ञाश्च प्रायश्चित्तिनो भवन्त्यसंभोग्याश्च, पार्श्वस्थादीनां
चावग्रह एव नास्ति तथापि यदि तत् क्षेत्रं क्षुल्लकमन्यत्रैव च संविद्या निर्वहन्ति ततस्तत् क्षेत्रं परिहरन्त्येव, अथ पार्श्वस्थादीनां क्षेत्रं
विस्तीर्णं संविद्याश्चान्यत्र न निर्वहन्ति ततस्तत्रापि प्रविशन्ति सचिच्चादि च गृह्णन्ति प्रायश्चित्तिनोऽपि न भवन्तीति, आह च—“ स-

मणुस्मृतसमणुन्ने अदिक्खणाभव्वगिण्हमाणे वा । सम्भोग वीसुक्खणं [पृथक्करणमित्यर्थः] इयरे य अलंभ पेछंति ॥ १ ॥” [इतरान् पार्थक्यादीनित्यर्थः] तथा ‘सन्निषिञ्जा य’ति सन्निवद्या-आसनविशेषः, सा च सम्भोगासम्भोगकारणं भवति, तथाहि-संनिपद्या-गत आचार्यो निपद्यागतेन सम्भोगिकाचार्येण सह श्रुतपरिवर्त्तनां करोति शुद्धः, अथामनोज्ञपार्थक्यादिसाध्वीगृहस्थैः सह तदा प्राय-श्चित्ती भवति, तथा अक्षनिपद्यां विनाऽनुयोगं कुर्वतः शृण्वतश्च प्रायश्चित्तं तथा निपद्यायामुपविष्टः सूत्रार्थो पृच्छति अतिचारान् वाऽऽ-लोचयति यदि तदा तथैवेति, तथा ‘कहाए य पवंधणे’ ति कथा-वादादिका पञ्चधा तस्याः प्रवन्धनं-प्रवन्धेन करणं कथाप्रवन्धनं, तत्र सम्भोगासम्भोगौ भवतः, तत्र मतमभ्युपगम्य पञ्चावयवेन व्याख्येयेन वा वाक्येन यत्तत्समर्थनं स छलजातिविरहितो भूतार्था-न्वेष्टणपरो वादः, स एव छलजातिनिग्रहस्थानपरो जल्पः, यत्रैकस्य पक्षपरिग्रहोऽस्ति नापरस्य सा दूषणमात्रप्रवृत्ता वितण्डा, तथा प्रकीर्णकथा चतुर्थी, सा चोत्सर्गकथा द्रव्यास्तिकनयकथा वा, तथा निश्चयकथा पञ्चमी, सा चापवादकथा पर्यायास्तिकनयकथा वेति, तत्राद्यास्तिस्रः कथाः श्रमणीव्रजैः सह करोति, श्रमणीभिस्तु सह कुर्वन् प्रायश्चित्ती, चतुर्थवेलायां चालोचयन्नापि विसम्भो-गार्ह इति रूपकद्वयस्य संक्षेपार्थः विस्तरार्थस्तु निशीथपञ्चमोद्देशकभाष्यादवसेय इति तथा ‘दुवालसावचे किङ्कम्मे’नि द्वादशावर्त्तं कु-तिकर्म-चन्दनकं प्रज्ञप्तं, द्वादशावर्त्ततामेवास्यानुवदन् शेषांश्च तद्धर्मनिभिधित्सुः रूपकमाह-‘दुओणए’त्यादि, अवनतिरवनतम्-उत्त-माङ्गग्रधानं प्रणमनमित्यर्थः, दे अवनते यस्मिंस्तद्द्वयवनतं, तत्रैकं यदा प्रथममेव ‘इच्छामि खमासमणो ! वंदिउं जावणिञ्जाए निसी-हियाण्’ति अभिधायानुग्रहानुज्ञापनायानममतीति, द्वितीयं पुनर्यदाऽनुग्रहानुज्ञापनायैवावनमतीति, यथा जातं-श्रमणत्वभवनलक्षणं जन्माश्रित्य योनिनिक्रमणलक्षणं च, तत्र रजोहरणमुखवस्त्रिकाचोलपट्टमात्रया श्रमणो जातो रचितकरपुटस्तु योन्या निर्गत एवंभूत

एव वन्दते तदव्यतिरेकाद्वा यथाजातं भण्यते, कृतिकर्म-वन्दनकं 'वारसावयं' ति द्वादशावर्त्ताः—सूत्राभिधानगर्भाः कायव्यापार-
विशेषाः यतिजनप्रसिद्धा यस्मिंस्तद् द्वादशावर्त्तं, तथा 'चउसिरं' ति चत्वारि शिरांसि यस्मिंस्तच्चतुःशिरः प्रथमप्रविष्टस्य क्षामणाकाले
शिष्याचार्यशिरोद्वयं पुनरपि निष्क्रम्य प्रविष्टस्य द्वयमेवेति भावना, तथा 'तिगुत्तं' ति तिसृभिर्गुप्तिभिर्गुप्तः पाठान्तरेपि तिसृभिः (अ-
द्वाभिः) गुप्तिभिरेवेति, तथा 'दुपवेसं' ति द्वौ प्रवेशौ यस्मिंस्तद् द्विप्रवेशं तत्र प्रथमोज्वग्रहमुज्ञाप्य प्रविशतो द्वितीयः पुनर्निर्गत्य
प्रविशत इति, 'एगानिस्वमणं' ति एकं निष्क्रमणमवग्रहादावश्विक्या निर्गच्छतः, द्वितीयवेलायां ह्यवग्रहान्न निर्गच्छति, पादपतित
एव सूत्रं समापयतीति, तथा 'विजयराजधानी' असङ्ख्याततमे जम्बूद्वीपे आद्यजम्बूद्वीपविजयाभिधानपूर्वद्वाराधिपस्य विजयाभिधा-
नस्य पत्योपमास्थितिकस्य देवस्य सम्बन्धिनीति, तथा रामो नवमो वलदेवः 'देवत्तं गए' ति देवत्वं—पञ्चमदेवलोके देवत्वं गतः, तथा
सर्वजघन्या रात्रिरुत्तरायणपर्यन्ताहोरात्रस्य रात्रिः, सा च द्वादशमौर्ध्वतिकाचतुर्विंशतिघटिकाप्रमाणा, एवं 'दिवसोवि' ति सर्वजघन्यो
द्वादशमौर्ध्वतिक एवेत्यर्थः, स च दक्षिणायनपर्यन्तदिवस इति । माहेन्द्रमाहेन्द्रध्वजकम्बुकम्बुग्रीवादीनि त्रयोदश विमाननानीति ॥ १२॥
तेरस किरियाठाणा प० तं०—अष्टादंडे अण्टादंडे हिंसादंडे अकम्हादंडे दिट्टिविपरिआसिआदंडे सुसावायव-
त्तिए अदिन्नादाणवत्तिए अज्झत्तिए मानवत्तिए मित्तदोसवत्तिए मायावत्तिए लोभवत्तिए इरिआवहिए नामं
तेरसमे, सोहम्मीसाणेसु कप्पेसु तेरस विमाणपत्थडा प०, सोहम्मवडिंसगे णं विमाणे णं अद्धतेरसजोयणसय-
सहस्साइं आयामविक्खंभेणं प०, एवं ईसाणवडिंसगेवि, जलयरपंचिदिअतिरिक्खजोणिआणं अद्धतेरस
जाइकुलकोडीजोणीपमुहसयसहस्साइं प०, पाणाउस्स णं पुब्बस्स तेरस वत्थू प०, गब्भवक्कंतिअपंचेदिअति-

रिक्खवज्जोणिआणं तेरसविहे पओगे प० तं०-सच्चमणपओगे मोसमणपओगे सच्चामोसमणपओगे असच्चा-
 मोसमणपओगे सच्चवइपओगे मोसवइपओगे सच्चामोसवइपओगे असच्चामोसवइपओगे ओरालिअसरीर-
 कायपओगे ओरालिअमीससरीरकायपओगे वेउव्विअसरीरकायपओगे वेउव्विअमीससरीरकायपओगे कम्म-
 सरीरकायपओगे, सूरमंडलं जोयणेणं तरसेहिं एगसट्ठिभागहिं जोयणस्स ऊणं प०, इमीसे णं रयणप्पभाए
 पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं तेरस पलिओवमाइं ठिई प०, पंचमीए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं तेरस
 सागरोवमाइं ठिई प०, असुरकुमाराणं देवाणं अत्थेगइयाणं तेरस पलिओवमाइं ठिई प०, सोहम्ममीसाणेसु
 कप्पेसु अत्थेगइआणं देवाणं तेरस पलिओवमाइं ठिई प०, लंतए कप्पे [सु] अत्थेगइआणं देवाणं तेरस साग-
 रोवमाइं ठिई प०, जे देवा वज्जं सुवज्जं वज्जावत्तं वज्जकंतं वज्जवणं वज्जलेसं वज्जरूवं वज्जसिंगं वज्जसिद्धं
 वज्जकूटं वज्जुत्तरवडिंसगं वइरं वइरावत्तं वइरप्पभं वइरकंतं वइरवणं वइरलेसं वइररूवं वइरसिंगं वइर-
 सिद्धं वइरकूटं वइरुत्तरवडिंसगं लोगं लोगावत्तं लोगप्पभं लोगकंतं लोगवणं लोगलेसं लोगरूवं लोगसिंगं
 लोगसिद्धं लोगकूटं लोगुत्तरवडिंसगं विमाणं देवत्ताए उववणा तेसि णं देवाणं उक्कोसेणं तेरस सागरो-
 वमाइं ठिई प० ते णं देवा तेरसहिं अद्धमासेहिं आणमंति वा पाणमंति वा उस्ससंति वा नीस्ससंति वा
 तेसि णं देवाणं तेरसहिं वाससहस्सेहिं आहारंटे समुप्पज्जइ, संतेगइया भवसिद्धिआ जीवा जे तेरसहिं
 भवग्गहणेहिं सिद्धिस्संति बुद्धिस्संति मुच्चस्संति परिनिब्बाइस्संति सच्चदुक्खाणमंतं करिस्संति ॥सूत्रं १३॥

अथ त्रयोदशस्थानके किञ्चिद्विख्यते, इह स्थितिस्त्रेभ्योऽवर्गष्ट सूत्राणि, तत्र करणं क्रिया-कर्मबन्धनिबन्धनचेष्टा तस्याः स्थानानि-भेदाः पर्यायाः क्रियास्थानानि, तत्रार्थय-शरीरखजनधर्मादिप्रयोजनाय दण्डः--त्रसस्थावरहिंसा अर्थदण्डः क्रियास्थानमिति-प्रक्रमः १ तद्विलक्षणोऽनर्थदण्डः २ तथा हिंसामाश्रित्य हिंसितवान् हिनस्ति हिंसिष्यति वा अयं वैरिकादिर्ममित्येवं प्रणिधानेन दण्डो--विनाशनं हिंसादण्डः ३ तथाऽकस्माद्-अनभिसंधिनोऽन्यवधाय प्रवृत्त्या दण्डः-अन्यस्य विनाशोऽकस्माद्दण्डः ४ तथा दृष्टेः-बुद्धेर्विपर्ययासिता वा दृष्टिविपर्ययासिका दृष्टिविपर्ययासिता वा मतिभ्रम इत्यर्थः तथा दण्डः-प्राणिवधो दृष्टिविपर्ययासिकादण्डो दृष्टिविपर्ययासितादण्डो वा, मित्रादेरमित्रादिबुद्ध्या हननमिति भावः ५ तथा मृषावादः-आत्मपरोभयार्थमलीकवचनं तदेव प्रत्ययः--करणं यस्य दण्डस्य स मृषावादप्रत्ययः ६ एवमदत्तादानप्रत्ययोऽपि ७ तथा अध्यात्मनि-मनसि भव आध्यात्मिको बाह्यनिमित्तानपेक्षः शोकाभिदिभूत इति भावः ८ तथा मानप्रत्ययो-जात्यादिमदहेतुकः ९ तथा मित्रद्वेषप्रत्ययः--मातापित्रादीनामल्पेऽप्यपराधे महादण्डनिर्वचनमिति भावः १० मायाप्रत्ययो मायानिबन्धनः ११ एवं लोभप्रत्ययोऽपि १२ ऐर्यापथिकः केवलयोगप्रत्ययः कर्मबन्धः-उपशान्तमोहादीनां सातवेदनीयबन्धः १३। तथा 'विमाणपत्थड'त्ति विमानप्रस्तदा उत्तरार्धयव्यवास्थताः, तथा 'सोहम्मवडिसए'त्ति सौधर्मस्य देवलोकस्यार्द्धचन्द्राकारस्य पूर्वापरायतस्य दक्षिणोत्तरविस्तीर्णस्य मध्यभागे त्रयोदशप्रस्तटे शक्रावासभूतं विमानं सौधर्मावतंसकं सौधर्मदेवलोकस्यावतंसकः-शेखरकः स इव प्रधानत्वात् इत्येवं यथार्थनामकमिति, णंकारो वाक्यालङ्कारे, अर्द्ध त्रयोदशं येषु तान्यर्धत्रयोदशानि तानि च तानि योजनशतसहस्राणि चेति विग्रहः सार्द्धानि द्वादशेत्यर्थः, तथाऽर्द्धत्रयोदशानि जातौ-जलचरणञ्चेन्द्रियतिर्यग्गतौ कुलकोटीनां योनिप्रमुखानि-उत्पत्तिस्थानप्रभवानि यानि शतसहस्राणि तानि तथोच्यन्त इति, तथा 'षा-

गाउस्म'ति यत्र प्राणिनामायुर्विधानं स भेदमभिधीयते-तत्राणायुर्द्वादशं पूर्वं तस्य त्रयोदश वस्तूनि-अध्ययनचद्विभागविशेषाः, तथा गर्भ-गर्भाश्रये व्युत्क्रान्तिः-उत्पत्तिर्येषां ते गर्भव्युत्क्रान्तिकाः, ते च ते पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाश्चेति विग्रहः, प्रयोजनं-मनोवाक्कायानां व्यापारणं प्रयोगः स त्रयोदशविधः, पञ्चदशानां प्रयोगाणां मध्ये आहारकाहारकमिश्रलक्षणकायप्रयोगद्वयस्य तिरश्चासमाभावात्, तौ हि संयमिनामेव स्तः, संयमश्च संयतमनुष्ठानाणामेव न तिरश्चासिति, तत्र सत्यासत्योभयानुभयस्वभावाश्चत्वारो मनःप्रयोगाः वाक्प्रयोगाश्चेति अष्टौ पुनरौदारिकादयः पञ्च कायप्रयोगाः एवं त्रयोदशेति, तथा स्वरमण्डलस्य-आदित्यविमानवृत्तस्य योजनं स्वरमण्डल्योजनं तत् 'ण'मित्यलङ्कारे त्रयोदशभिरैकपाटिभगैर्येषां भागानामेकपट्टया योजनं भवति तैर्भगैर्योजनस्य सम्बन्धिभिरून-न्यूनं प्रज्ञप्तमष्टचत्वारिंशद् योजनभागा इत्यर्थः । वज्राभिलापेन द्वादश वहराभिलापेन लोकाभिलापेन चैकादश विमानानीति ॥ १३ ॥

चउद्दस भूअगमा प० तं०-सुहुमा अपज्जत्तया बादरा अपज्जत्तया पज्जत्तया चउद्दिया अपज्जत्तया बेइंदिया पज्जत्तया तेंदिया पज्जत्तया चउरेंदिया अपज्जत्तया चउरिंदिया पज्जत्तया पंचिंदिया असन्निपज्जत्तया पंचिंदिया सन्निपज्जत्तया पंचिंदिया सन्निपज्जत्तया, चउद्दस पुन्वा प० तं०-उप्पायपुन्वमगेणियं च तइयं च वीरियं पुन्वं । अत्थी-नत्थिपचायं तत्तो नाणप्पचायं च ॥१॥ सच्चप्पचायपुन्वं तत्तो आयप्पचायपुन्वं च । कम्मप्पचायपुन्वं पच्चक्खाणं भवे नवमं ॥ २ ॥ विज्जाअणुप्पचायं अवंक्षपाणाउ बारसं पुन्वं । तत्तो किरियविसालं पुन्वं तह बिंदुमारं च ॥ ३ ॥ अग्गेणीअस्स णं पुन्वस्स चउद्दसं वत्थु प०, समणस्स णं भगवओ महावीरस्स चउद्दस

समणसाहस्सीओ उक्कोसिआ समणसंपया होत्था, कम्मविसोहिमगगणं पडुच्च चउद्दस जीवट्ठाणा प० तं०-
मिच्छदिट्ठी सासायणसम्मदिट्ठी सम्मामिच्छदिट्ठी अवरियसम्मदिट्ठी विरयाविए पमत्तसंजए अप्पमत्त-
संजए निअट्ठीयायरे अनिअट्ठिआयरे सुहुमसंपराए उवसासए वा खवए वा उवसंतमोहे खीणमोहे सजोगी
केवली अयोगी केवली, भरहेरवयाओ णं जीवाओ चउद्दस जोयणसहस्साइं चत्तारि अ एगुत्तरे
जोयणसए छच्च एगूणवीसे भागे जोयणस्स आयासेणं प०, एगमेगस्स णं रत्तो चाउरंतचक्कवट्ठिस्स चउद्दस
रयणा प० तं०-इत्थीरयणे सेणावइरयणे गाहावइरयणे पुरेहिअरयणे वड्डइरयणे आसरयणे हत्थिरयणे असिर-
यणे दंडरयणे चक्करयणे छत्तरयणे चम्मरयणे मणिरयण कागिणिरयणे, जंबुद्दीवि णं दीवे चउद्दस महानईओ
पुब्बावरेण लवणससुद्धं समप्पंति, तं० गंगा सिंधू रोहिआ रोहिअंसा हरी हरिकंता सीआ सीओदा नरकंता
नारिकांता सुवण्णकूला रूपकूला रत्ता रत्तवई, इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं
चउद्दस पलिओवमाइं ठिई प०, पञ्चमीए णं पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं चउद्दस सागरोवमाइं ठिई प०, असुर
कुमाराणं देवाणं अत्थेगइयाणं चउद्दस पलिओवमाइं ठिई प०, सोहम्मीसाणेसु कप्पेसु अत्थेगइयाणं देवाणं
चउद्दस पलिओवमाइं ठिई प०, लंतए कप्पे[सु] देवाणं अत्थेगइयाणं चउद्दस सागरोवमाइं ठिई प०, महासुक्के
कप्पे देवाण अत्थेगइयाणं जहण्णेणं चउद्दस सागरोवमाइं ठिई प०, जे देवा सिरिकंतं सिरिमहिअं सिरिसोमनसं
लंतयं काविट्ठं महिदकंतं माहिंदुत्तरवडिंसं विमाणं देवत्ताए उववण्णा तेसि णं देवाणं उक्कोसेणं चउद्दस

सागरोवमाहं छिः प० ते णं देवा चउदसहिं अद्धमासेहिं आणमंति वा पाणमंति वा उस्ससंति वा नीससंति वा नैसिणं देवानं चउदसहिं वाससहस्सेहिं आहारहे ससुप्पज्जइ, संतेगइआ भवसिद्धिआ जीवा जे चउदसहिं भवगहणेहिं सिद्धिस्संति बुद्धिस्संति परिनिब्बाइस्संति सव्वदुक्खाणमंतं करिस्संति ॥ सूत्रं १४॥

अथ चतुर्दशस्थानकं सुबोधं, नवरमिहाष्टौ सूत्राण्यर्वाक् स्थितिस्त्रादिति, तत्र चतुर्दश 'भूतग्रामाः' भूतानि—जीवाः तेषां ग्रामाः—समूहाः भूतग्रामाः, तत्र सूक्ष्माः सूक्ष्मनामकमौदयवर्तित्वात् पृथिव्यादय एकेन्द्रियाः, किंभूता ?—अपर्याप्तकाः—तत्कर्मोदयादपरिपूर्णस्वकीयपर्याप्तय इत्येको ग्रामः, एवमेते एव पर्याप्तकाः—तथैव परिपूर्णस्वकीयपर्याप्तय इति द्वितीयः, एवं वादरा बादरनामकमौदयात् पृथिव्यादय एव, तेषां पर्याप्तेतरभेदाद् द्विधा, एवं द्वीन्द्रियादयोऽपि, नवरं पञ्चेन्द्रियाः सज्जिनो—मनःपर्याप्त्युपेता इतरे त्मज्जिन इति । तथा 'उप्पायपुण्वे'त्यादि गाथात्रयं, तथा 'उप्पायपुण्वमण्णेणियं च' चि यत्रोत्पादमाश्रित्य द्रव्यपर्यायाणां प्ररूपणा कृता नदुत्पादपूर्वं, यत्र तेषामेवाग्रं—परिमाणमाश्रित्य तदग्रेणीयं, 'तइयं च वीरियं पुण्वं'ति यत्र जीवादीनां वीर्यं प्रोच्यते—प्ररूप्यते तद्वीर्यप्रवादं 'अत्थीनत्थिपवायं'ति यद्यथा लोके अस्ति नास्ति च तद्यत्र तथोच्यते तदस्तिनास्तिप्रवादं 'तत्तो नाणप्पवायं च'ति यत्र ज्ञानं—मन्यादिकं स्वरूपभेदादिभिः प्रोच्यते तत् ज्ञानप्रवादमिति १। 'सच्चप्पवायपुण्वं' ति यत्र सत्यः—संयमः सत्यं वचनं वा समेदं मप्रतिपक्षं च प्रोच्यते तत्सत्यप्रवादपूर्वं, ततः 'आयप्पवायपुण्वं च'ति यत्रात्मा—जीवोऽनेकनयैः प्रोच्यते तदात्मप्रवादमिति. 'कम्मप्पवायपुण्वं'ति यत्र ज्ञानावस्थादि कर्म प्रोच्यते तत्कर्मप्रवादमिति, 'पच्चक्खणं भवे नवमं' ति यत्र प्रत्याख्यानस्वरूपं वर्ण्यते तत्प्रत्याख्यानमिति २। 'विज्जाअणुप्पवायं'ति यत्रानेकविधा विद्यातिशया वर्ण्यन्ते तद्विद्यानुप्रवादं, 'अव्वंझपाणाळ धारसं पुण्वं'ति यत्र 'स-

म्यग्ज्ञानादयोऽवन्ध्याः—सफला वर्ण्यन्ते तदवन्ध्यमेकादशं, यत्र प्राणा—जीवा आयुश्चानेकधा वर्ण्यन्ते तत्प्राणायुरिति द्वादशं पूर्वं, 'त-
तो किरियविसालं'ति यत्र क्रियाः—कायिक्यादिकाः विशाला—विस्तीर्णाः समेदत्वादभिधीयन्ते तत् क्रियाविशालं 'पुवं'तह बिदुसारं
च' ति लोकशब्दोऽत्र लुप्तो द्रष्टव्यः, ततश्च लोकस्य बिन्दुरिवाक्षरस्य सारं सर्वोत्तमं यत्तल्लोकबिन्दुसारमिति ३। तथा
'चोदस वत्थूणि'ति द्वितीयपूर्वस्य वस्तूनि—विभागविशेषाः तानि च चतुर्दश मूलवस्तूनि, चूलावस्तूनि तु द्वादशेति,
तथा 'साहस्सिओ'ति सहस्राण्येव साहस्र्यं, तथा 'कम्मविसोही'त्यादि, कर्मविशोधिमार्गणां प्रतीत्य—ज्ञानावरणादिकर्मविशु
द्धिगवेषणमाश्रित्य चतुर्दश जीवस्थानानि—जीवभेदाः प्रज्ञप्ताः, तद्यथा—मिथ्या—विपरीता दृष्टिर्यस्यासौ मिथ्यादृष्टिः
—उदितमिथ्यात्वमोहनीयविशेषः, तथा 'सासायणसम्मदिट्ठि'ति सहेषत्तत्त्वश्रद्धानरसास्वादनेन वर्तते इति सास्वादनः, घण्टाला
लान्यायेन प्रायः परित्यक्तसम्यक्त्वः तदुत्तरकालं षडावलिकः, तथा चोक्तम्—'उवसमसंमत्ताओ चयओ मिच्छं अपावमाणस्स ।
सासायणसंमत्तं तदंतरालमि छावलियं ॥ १ ॥' इति, सास्वादनश्चासौ सम्यग्दृष्टिश्चेति विग्रहः, सम्मामिच्छदिट्ठि'ति सम्यक् च मि-
थ्या च दृष्टिरस्येति सम्यग्मिथ्यादृष्टिः—उदितदर्शनमोहनीयविशेषः, तथाऽविरतंसम्यग्दृष्टिर्देशविरतिरहितः विरताविरतो—देशविरतः
श्रावक इत्यर्थः, प्रमत्तसंयतः—किञ्चित्प्रमादवान् सर्वविरतः, अप्रमत्तसंयतः—सर्वप्रमादरहितः स एव, 'नियड्डी०' इह क्षपकश्रेणि-
मुपशमश्रेणि वा प्रतिपन्नो जीवः क्षीणदर्शनसप्तक उपशान्तदर्शनसप्तको वा निवृत्तिबादर उच्यते, तत्र निवृत्तिः—यद्गुणस्थानकं सम-
कालप्रतिपन्नानां जीवानामध्यवसायभेदः तत्प्रधानो बादरो—बादरसम्परायो निवृत्तिबादरः, 'अणियड्डीबायरे'ति अनिवृत्तिबादरः, स
च कषायाष्टकक्षपणारम्भान्नपुंसकवेदोपशमनारम्भमाचारम्य बादरलोमखण्डक्षपणोपशमने यावद्भवतीति, 'सुहुमसंपराए'ति सूक्ष्मः—

सञ्जलनलोभासङ्ख्येयखण्डरूपः सम्परायः-कषायो यस्य स संक्षमसम्परायो-लोभानुवेदक इत्यर्थः, अयं च द्विविध इत्याह-उपशम-
को वा-उपशमश्रेणीप्रतिपन्नः क्षपको वा-क्षपकश्रेणिप्रतिपन्न इति दशमं जीवस्थानमिति, तथा उपशान्तः-सर्वथानुदयावस्थो मोहो
-मोहनीयं कर्म यस्य स उपशान्तमोहः, उपशमवीतराग इत्यर्थः, अयं चोपशमश्रेणिसमाप्तान्तर्मुहूर्त्तं भवति, ततः प्रच्यवत् एवेति,
तथा क्षीणो-निःसत्ताकीभूतो मोहो यस्य स तथा, क्षयवीतराग इत्यर्थः, अयमप्यन्तर्मुहूर्त्तमेवेति, तथा सयोगी केवली-मनःप्रभृति-
व्यापारवान् केवलज्ञानीति, तथाऽयोगीकेवली-निरुद्धमनःप्रभृतियोगः शैलेशीगतो हृस्पञ्चाक्षरोद्गिरणमात्रं कालं यावदिति चतुर्दश
जीवस्थानमिति, 'भरते' इत्यादि, भरतैरावतयोर्जीवा, इह भरतैरवतं चारोपितगुणकोदण्डाकारं यतस्त [तस्त]योर्जीवे भवतः, तत्र
भरतस्य हिमवतोऽर्वागनन्तरप्रदेशश्रेणिर्जीवा ऐरावतस्य च शिखरिणः परतोऽनन्तरप्रदेशश्रेणीति भरतैरावतजीवा, 'चाउरतचक्कचड्डिस्स'
ति चत्वारोऽन्ता-विभागा यस्यां सा चतुरन्ता भूमिः तत्र भवः स्वाभितयेति चतुरन्तः स चासौ चक्रवर्त्ती चेति विग्रहः, रत्नानि-
स्रजातीयमध्ये समुत्कर्षवन्ति वस्तूनीति, यदाह-"रत्नं निगद्यते तज्जातो जातौ यदुत्कट"मिति, 'गाहावइ'ति गृहपतिः-कोष्ठागारिकः
'पुरोहि'ति पुरोहितः-शान्तिकर्मोदिकारी 'वड्डइ'ति वड्डीकिः-रथादिनिर्माणयिता मणिः-पृथिवीपरिणामः काकिणी-सुवर्णमयी अधि-
करणसिंथ्यानेति, इह सप्ताद्यानि पञ्चेन्द्रियाणि शेषाण्येकेन्द्रियाणीति, श्रीक्रान्तमित्यादीन्यष्टौ विमाननमानीति ॥ १४ ॥

पन्नरस परमाहम्मिआ प० तं०-^{१०}अवेअवरिसी चेव, सामे सबलेत्ति आवरे^{१४} । रुदोवरुदकालेअ, महाकालेत्ति
आवरे ॥ १ ॥ असिपत्ते धणुं कुम्भे, बालुए वेअरणीति अ । खरस्सरे महाघोसे, एते पन्नरसाहिआ ॥ २ ॥
णमी णं अरहा पन्नरस धणूइ उड्डं उच्चत्तेणं होत्था, धुवराह्णं बहुलपकुलस्स पडिवाए पन्नरसभागं पन्नरस-

भागेणं चदस्स लेसं आवरेत्ताण चिह्णति, तं जहा-पढमाए पढमं भागं बीआए दुभागं तइआए तिभागं चउत्थीए चउभागं पञ्चमीए पञ्चभागं छट्ठीए छभागं सत्तमीए सत्तभागं अट्ठमीए अट्ठभागं नवमीए नवभागं दसमीए दसभागं एक्कारसीए एक्कारसभागं बारसीए बारसभागं तेरसीए तेरसभागं चउदसीए चउदसभागं पन्नरसेसु पन्नरसभागं, तं चेव सुक्कपक्खस्स य उवदंसेमाणे उवदंसेमाणे चिह्णति, तंजहा-पढमाए पढमं भागं जाव पन्नरसेसु पन्नरसभागं, छ णक्खत्ता पन्नरसमुहुत्तसंजुत्ता प० तं०—सत्ताभिसय भरणि अदा असलेसा साई तहा जेह्वा । एते छणक्खत्ता पन्नरसमुहुत्तसंजुत्ता ॥ १ ॥ चेत्तासोएसु णं मासेसु पन्नरस-मुहुत्तो दिवसो भवति, एवं चेत्तमासेसु पण्णरसमुहुत्ता राई भवति, विज्जाअणुप्पवायस्स णं पुव्वस्स पन्नरस वत्थू पण्णत्ता, मणूसाणं पण्णरसविहे पओगे प० तं०—सच्चमणओगे मोसमणपओगे सच्चमोसमण-पओगे असच्चामोसमणपओगे सच्चवइपओगे मोसवइपओगे सच्चमोसवइपओगे असच्चामोसवइपओगे ओरालिअसरीरकायपओगे ओरालिअमीससरीरकायपओगे वेउव्वियसरीरकायपओगे वेउव्विअमीससरीरका-यपओगे आहारयसरीरकायपओगे आहारयमीससरीरकायपओगे कम्मयसरीरकायपओगे, इमीसे णं रयण-प्पभाएं पुढवीए अत्थेगइआणं नेरइआणं पण्णरस पलिओवमाइं ठिई प०, पंचमीएं पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइआणं पण्णरस संगरोवमाइं ठिई प०, असुरकुमाराणं देवाणं अत्थेगइयाणं पण्णरस पलिओवमाइं ठिई प०, सोहम्मीसाणेसु कप्पेसु अत्थेगइआणं देवाणं पण्णरस पलिओवमाइं ठिई प०, महासुक्के कप्पे अत्थे-

गइआणं देवाणं पण्णरस सागरोवमाइं ठिई प०, जे देवा णंदं सुणंदं णंदावत्तं णंदप्पभं णंदकंतं णंदवण्णं
 णंदलेसं णंदज्झयं णंदसिगं णंदसिद्धं णंदकूडं णंदुत्तरवडिसगं विमाणं देवत्ताए उववण्णा तेसि णं देवाणं
 उक्कोसेणं पण्णरस सागरोवमाइं ठिई प० ते णं देवा पण्णरसण्हं अद्धमासाणं आणमंति वा पाणमंति वा
 उस्ससंति वा नीससंति वा तेसि णं देवाणं पण्णरसहिं वाससहस्सेहिं आहारहे समुप्पज्झइ, संतेगइआ भव-
 सिद्धिआ जीवा जे पन्नरसहिं भवग्गहणेहिं सिज्झस्संति बुज्झस्संति मुचिस्संति परिनिब्बाइस्संति सब्ब-
 दुक्खवाणमनं करिस्संति ॥ सूत्रं १५ ॥

अथ पञ्चदशस्थानके सुगमेऽपि किञ्चिच्छिल्यते, इह स्थितेरर्वाक् सप्त स्रव्राणि, तत्र परमाश्च तेऽधार्मिकाश्च संक्लिष्टपरिणामत्वात्परमा-
 धार्मिकाः-अमुरविशेषाः, ये तिसृषु पृथिवीषु नारकान् कदर्थयन्तीति, तत्रावेत्यादि श्लोकद्वयं, एते च व्यापारभेदेन पञ्चदश भवन्ति,
 तत्र 'अत्रे' ति यः परमाधार्मिकदेवो नारकान् हन्ति पातयति बध्नाति नीत्वा चाम्बरतले विमुञ्चति सोऽम्ब इत्यभिधीयते १, 'अम्ब-
 रिप्ती चेव' ति यस्तु नारकान्निहतान् कल्पनिकाभिः खण्डशः कल्पयित्वा ब्राह्मपाकयोग्यान् करोति सोऽम्बरिप्तीति २ 'सामे' ति
 यस्तु रज्जुहस्तग्रहारादीनां शातनपातनादिं करोति वर्णतश्च श्यामः स श्याम इति ३, 'सवलेत्ति यावरे' ति शबल इति चापरः परमा-
 धार्मिक इति प्रक्रमः, स चान्ववसाहृदयकालेयकादीन्युत्पादयति वर्णतश्च शबलः कर्दुर इत्यर्थः ४, 'रुद्वेरुदे' ति यः शक्तिश्रुन्ता-
 दिषु नारकान् प्रोतयति स रौद्रत्वाद्रौद्र इति ५, यस्तु तेषामङ्गोपाङ्गानि भनक्ति सोऽत्यन्तरौद्रत्वादुरौद्र इति ६, 'काले' ति यः
 कण्डूयादिषु पचति वर्णतः कालश्च स कालः ७, महाकाल इति चापरः परमाधार्मिक इति प्रक्रमः स च श्लक्ष्णमांसानि खण्डयित्वा

श्री समवा-
यांगे
श्रीअभय०
वृत्तिः
॥२८॥

पञ्चदशमः
समवायः

॥२८॥

खादयति वर्णतश्च महाकाल इति ८, असिपत्ते'ति असिः—खड्गस्तदाकारपत्रवद्धनं विकुर्व्यं यस्तत्समाश्रितान् नारकानसिपत्रपातनेन तिलशश्छिनत्ति सोऽसिपत्रः ९, 'धणु'ति यो धनुर्विमुक्तार्द्धचन्द्रादिबाणैः कर्णादीनां छेदनभेदनादि करोति स धनुरिति १०, 'कुम्भे'ति यः कुम्भादिषु तान् पचति स कुम्भः ११, 'वालु'ति यः कदम्बपुष्पाकारासु वज्राकारासु वैक्रियवालुकासु तप्तासु चणकानिव तान् पचति स वालुका इति १२, 'वेयरणी इय'ति वैतरणीति च परमाधार्मिकः, स च पूयरुधिरत्रपुताम्रादिभिरतितापात्कलकलायमानैर्भृतां विरूपं तरणं प्रयोजनमस्या इति वैतरणीति यथार्था नदीं विकुर्व्यं तत्तारणेन कदर्थयति नारकानीति १३, 'खरस्सरे'ति यो वज्रकण्टकाकुलं शालमलीवृक्षं नारकमारोप्य खरस्वरं कुर्वन्तं कुर्वन् वा कर्षति स खरस्वर इति १४, 'महाघोस'ति यो भीतान् पलायमानान् नारकान् पञ्चानिव वाटकेषु महाघोषं कुर्वन्निरुणाद्धि स महाघोष इति १५, 'एवमेव [एमे] पन्नरसाहिय'ति यो 'एव'मित्यम्बादिक्रमेणैते परमाधार्मिकाः पञ्चदशाख्याताः—कथिता जिनैरिति ॥ २ ॥ 'ध्रुवराहू ण मित्यादि, द्विविधो राहुः भवति—पर्वराहुर्ध्रुवराहुश्च, तत्र यः पर्वणि—पौर्णमास्याममावास्यायां वा चन्द्रादित्ययोरुपरागं करोति स पर्वराहुः, यस्तु चन्द्रस्य सदैव सन्निहितः सञ्चरति स ध्रुवराहुः, आह च—'किण्हं राहुविमाणं निच्चं चंदेण होइ अविरहिअं । चउरंगुलमप्पत्तं हेह्हा चंदस्स तं चरइ ॥ १ ॥' ति, ततोऽसौ ध्रुवराहुः 'ण'मित्यलङ्कारे बहुलपक्षस्य प्रतीतस्य 'पाडिवयं' ति अतिपदं—अथमतिथिमादौ कृत्वेति वाक्यशेषः पञ्चदशभागं पञ्चदशभागेनेति वीत्सायां द्विर्वचनादि यथा पदं पदेन गच्छतीत्यादिषु, अतिदिनं पञ्चदशभागं पञ्चदशभागमिति भावः, चन्द्रस्य प्रतीतस्य लेख्यामिति लेख्या—दीप्तिस्तत्कारणत्वात् मण्डलं लेख्या तामावृत्य—आच्छाद्य तिष्ठति, एतदेव दर्शयन्नाह—'तद्यथे'त्यादि 'पढ-

कृष्णं राहुविमानमधस्तान्नित्यं चन्द्रेण भवत्यविरहितम् । चतुरङ्गुलमप्राप्तमधस्ताच्चन्द्रस्य तच्चरति ॥ १ ॥

माइ, ति ग्रथमायां तिथ्यां प्रथमं भागं पञ्चदशश्लक्षणं चन्द्रलेश्याया आद्यत्वं तिष्ठतीति प्रक्रमः, अनेन क्रमेण यावत् 'पन्नरसेसु'ति पञ्चदशसु दिनेषु पञ्चदशं पञ्चदशभागमाद्यत्वं तिष्ठति, 'तं चेव'ति तमेव पञ्चदशभागं शुक्लपक्षस्य प्रतिपदादिषु चन्द्रलेश्याया उपदर्शयन् २—पञ्चदशभागतः स्वयमपसरणतः प्रकटयन् प्रकटयन् तिष्ठति ध्रुवराहुरिति, इह चायं भावार्थः—पोडशभागीकृतस्य चन्द्रस्य पोडमभागोऽवस्थित एवास्ते, ये चान्ये भागास्तान् राहुः प्रतिदिनमेकैकं भागं कृष्णपक्षे आवृणोति शुक्लपक्षे तु विमुञ्चतीति, उक्तं च ज्योतिष्कण्डके—'सोलसभागे काज्जण उडुवई हायएत्थ पन्नरसं । तत्तियमेत्ते भागे पुणोवि पखिडुई जोणहा ॥ १ ॥ इति, ननु चन्द्रविमानस्य पञ्चैकपट्टिभागन्यूनेनयोजनप्रमाणत्वात् राहुविमानस्य च ग्रहविमानत्वेनार्द्धयोजनप्रमाणत्वात्कथं पञ्चदशैर्दिनैश्चन्द्रविमानस्य महत्त्वेनेतरस्य च लघुत्वेन सर्वावरणं स्यात् ? इति, अत्रोच्यते, यदिदं ग्रहविमानानामर्द्धयोजनमिति प्रमाणं तत्प्रायिकमिति राहोर्ग्रहस्य योजनप्रमाणमपि विमानं सम्भाव्यते, लघीयसोऽपि वा राहुविमानस्य महता तमिस्ररश्मिजालेन तस्यावरणान्न दोष इति, तथा पटु नक्षत्राणि पञ्चदश मुहूर्तान् यावच्चन्द्रेण सह संयोगो येषां तानि पञ्चदशमुहूर्तसंयोगानि, तद्यथा—'सयभिसया भरणीओ अद्दा अस्सेस साइ जेद्धा य । एए छन्नस्वत्ता पन्नरससुहुत्तसंजुत्ता ॥ १ ॥' संयुक्तं संयोग इति, तथा 'चेत्तासोएसु मासेसु'—ति, स्यूल्न्यायमाश्रित्य चैत्रेऽश्वयुजि च मासे पञ्चदशमुहूर्तो दिवसो भवति रात्रिश्च, निश्चयतस्तु मेपसङ्क्रान्तिदिने तुलासंक्रान्तिदिने चैत्रं दृश्यमिति । 'पओगे'ति प्रयोजनं प्रयोगः सपरिस्पन्द आत्मनः क्रियापरिणामो व्यापार इत्यर्थः, अथवा प्रकर्षेण युज्यते—संयुज्यते मन्वध्यतेऽनेन क्रियापरिणामेन कर्मणा राहात्मेति प्रयोगः, तत्र सत्ताथालोचननिबन्धनं मनः सत्यमनस्तस्य प्रयोगो—व्यापारः

पोडश भागान् कृत्वा प्रतिदिनं पञ्चदश । तान्मात्रान् भागान् पुनरपि परिबध्यते ज्योत्स्ना ॥ १ ॥

सत्यमनःप्रयोगः, एवं शेषेष्वपि, नवरसमौदारिकशरीरकायप्रयोग औदारिकशरीरमेव पुद्गलस्कन्धसमुदायरूपत्वेनोपचीयमानत्वात् काय-
स्तस्य प्रयोग इति विग्रहः, अयं च पर्याप्तकस्यैव वेदितव्यः, तथौदारिकमिश्रकायप्रयोगः अयं चापर्याप्तकस्येति, इह चोत्पत्तिमाश्रि-
त्यौदारिकस्य प्रारब्धस्य प्रधानत्वादौदारिकः कर्मणेन मिश्रः, यदा तु मनुष्यः पञ्चेन्द्रियतिर्यङ् बादरवायुक्रायिको वा वैक्रियं करोति
तदौदारिकस्य प्रारम्भकत्वेन प्रधानत्वादौदारिको वैक्रियेण मिश्रो यावद्वैक्रियपर्याप्त्या न पर्याप्तिं गच्छति, एवमाहारकेणाप्यौदारिकस्य
मिश्रताऽवसेयेति, तथा वैक्रियशरीरकायप्रयोगो वैक्रियपर्याप्तकस्य, तथा वैक्रियमिश्रशरीरकायप्रयोगस्तदपर्याप्तकस्य देवस्य नारकस्य
वा कर्मणेनैव लब्धिवैक्रियपरित्यागे वा औदारिकप्रवेशाद्वायामौदारिकोपादानाय प्रवृत्तैर्वैक्रियप्राधान्यादौदारिकेणाऽपि मिश्रतेत्येकं, तथा
आहारकशरीरकायप्रयोगस्तदभिनिवृत्तौ सत्यां तस्यैव प्रधानत्वात्, तथा आहारकमिश्रशरीरकायप्रयोगः औदारिकेण सहाहारकपरित्या-
गेनेतरग्रहणायोद्यतस्य, एतदुक्तं भवति-यदाहारकशरीरीभूत्वा कृतकार्यः पुनरप्यौदारिकं गृह्णाति तदाऽऽहारकस्य प्रधानत्वादौदारिक-
प्रवेशं प्रति व्यापारभावाद्यावत् सर्वथैव न परित्यजत्याहारकं तावदौदारिकेण सह मिश्रतेति, आह-न तत्तेन सर्वथा मुक्तं पूर्वनिर्वर्तितं
तिष्ठत्येव तत्कथं गृह्णाति १, सत्यं, तथाप्यौदारिकशरीरोपादानार्थं प्रवृत्त इति गृह्णात्येव, तथा कर्मणशरीरकायप्रयोगो विग्रहे समुद्-
घातगतस्य च केवलिनस्तृतीयचतुर्थपञ्चमसमयेषु भवतीति ॥ १५ ॥

सोलस य गाहा सोलसगा पं० तं०-समए केयालि^३ इत्थीपरिण^४ निरयविभत्ती^५ महावीरथुई^६
कुसीलपरिभासि^९ वीरि^९ धम्मै^९ समाही^९ मग्गे^९ समोसरणे^{१२} आहातहि^{१३} गंथे^{१४} जमई^{१५} ए गाहासोलसमे^{१६} सोलसगे,
सोलस कसाया पं० तं०-अणंताणुबंधी कोहे अणंताणुबंधी माणे अणंताणुबंधी माया अणंताणुबंधी लोभे

श्री समवा-

यांगे

श्रीअभय०

वृत्तिः

॥२९॥

अपचक्रत्वाणकसाए कोहे अपचक्रत्वाणकसाए माणे अपचक्रत्वाणकसाए लोभे पच-
 क्वाणावरणे कोहे पचक्रत्वाणावरणे माणे पचक्रत्वाणावरणे लोभे संजलणे कोहे संज-
 लणे माणे संजलणे माया संजलणे लोभे, मंदरस्स णं पव्वथस्स सोलस नामधेया पं० तं० मंदरमेरुमणोरम
 सुंदसणा संपपभे य गिरिराया^{१४} । रयणुच्चय^{१५} पियदंसण मज्झे लोगस्स नाभी य ॥ १ ॥ अत्थे अ स्वरिआवत्ते
 स्वरिआवरणेत्ति अ । उत्तरे अ दिसाई अ, वडिसे इअ सोलसमे ॥२॥ पासस्स ण अरहतो पुरिसादाणीयस्स
 सोलस समणसाहस्सीओ उक्कोसिआ समण संपदा होत्था, आयप्पवायस्स णं पुव्वस्स णं सोलस वत्थू प०,
 चमरयलीणं ज्वारियालेणे सोलस जोयणसहस्साई आयामविव्वंभेणं प०, लवणे णं समुदे सोलस जोयणस-
 हस्साई उस्सेहपरिउड्डीण प०, इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं सोलस पलिओवमाइं
 ठिई प०, पंचमाए पुढविए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं सोलस सागरोवमा ठिती प०, असुरकुमाराणं देवाणं
 अत्थेगइयाणं सोलस पलिओवमाइं ठिई प०, सोहम्मीसाणेसु कप्पेसु अत्थेगइयाणं देवाणं सोलस पलिओ-
 वमाइं ठिई प०, महासुक्के कप्पे देवाणं अत्थेगइयाणं सोलस सागरोवमाइं ठिई प०, जे देवा आवत्तं विआ-
 वत्तं नंदिआवत्तं मंहाणंदिआवत्तं अंकुसं अंकुसपलंबं भदं सुभदं महाभदं सब्बओभदं भदत्तरवाडिंसणं
 विमाणं देवत्ताए उववणणा तेसि णं देवाणं उक्कोसेणं सोलस सागरोवमाइं ठिई प० ते णं देवा सोलसहिं-

अद्धमासाणं आणमंति वा पाणमंति वा उस्ससंति वा नीससंति वा तेसि णं देवाणं सोलसवाससहस्सेहिं
आहारुडे समुप्पज्जइ, संतेगइआ, भव्वसिद्धिआ जीवा जे सोलसहिं भवग्गहणेहिं सिज्झिस्संति बुज्झिस्संति
मुच्चिस्संति परिनिव्वाइस्संति सब्बदुक्खाणमंतं करिस्संति ॥ सूत्रं १६ ॥

अथ षोडशस्थानकमुच्यते सुगमं चेदं, नवरं गाथाषोडशकादीनि स्थितिसूत्रेभ्य आरात्सप्त सूत्राणि, तत्र सूत्रकृताङ्गस्य प्रथमश्रुत-
स्कन्धे षोडशाध्ययनानि तेषां च गाथाभिधानं षोडशमिति गाथाभिधानमध्ययनं षोडशं तेषां तानि गाथाषोडशकानि, तत्र 'समाए'
त्ति नास्तिकादिसमयप्रतिपादनपरमध्ययनं समय एवोच्यते, वैतालीयच्छन्दोजातिवद्धं वैतालीयम्, एवं शेषाणां यथाभिधेयं नामानि,
'समोसरणे'त्ति समवसरणं त्रयाणां त्रिषष्ट्यधिकानां प्रवादशतानां मतपिण्डनरूपं, 'अहातहिए'त्ति यथा वस्तु तथा प्रतिपाद्यते यत्र
तद्यथावर्तिकं, ग्रन्थाभिधायकं ग्रन्थः, 'जमइए'त्ति यमकीयं यमकानिबद्धसूत्रं 'गाहे'त्ति प्राक्तनपञ्चदशाध्ययनार्थस्य गानाद्वाथा गाथा
वा तत्प्रतिष्ठाभूतत्वादिति, मेरुनामसूत्रे गाथा श्लोकश्च 'मज्जे लोगस्सनामी य'त्ति लोकमध्ये लोकनाभिश्चेत्यर्थः ११। 'उत्तरे य'त्ति
भरतादीनामुत्तरदिग्वर्त्तित्वाद्, यदाह—'सव्वेसिं उत्तरो मेरु'त्ति [सर्वेषामुत्तरो मेरुः] 'दिसाइ य'त्ति दिशामादिदिगादिरित्यर्थः, 'वडि-
से इय'त्ति अवतंसः—शेखरः स इवावतंस इति, 'पुरिसादाणीय'त्ति पुरुषाणां मध्ये आदेयस्येत्यर्थः, तथा आत्मप्रवादपूर्वस्य सप्तमस्य,
तथा चमरबल्योर्दक्षिणोत्तरयोरसुरकुमारराजयोः, 'उवारियालेणे'त्ति चमरचञ्चावलीचञ्चाभिधानराजधान्योर्मध्यभागे तद्भवनयोर्मध्योन्नता-
ऽवतरत्पार्श्वपीठरूपे आवतारिकलयने षोडश योजनसहस्राण्यायामविष्कम्भाभ्यां वृत्तत्वात्तयोरिति, तथा लवणसमुद्रे मध्यमेपु दशशु
सहस्रेषु नगरप्राकार इव जलमूर्ध्वं गतं तस्य चात्सेधवृद्धिः षोडश सहस्राणि अत उच्यते—लवणसमुद्रः षोडश योजनसहस्राण्युत्से-

यपरिद्वया प्रज्ञप्त इति, आवर्त्तोदीन्येकादश विमाननामानि ॥ १६ ॥

सत्तरमविहे असंजमे प० तं०—पुढविकायअसंजमे आउकायअसंजमे तेउकायअसंजमे वाउकायअसंजमे
वणस्सइकायअसंजमे वेइदिअसंजमे तेइदियअसंजमे जउरिंदियअसंजमे पंचिदिअसंजमे अजीविकायअ-
संजमे पेहाअसंजमे उवेहाअसंजमे अवहहुअसंजमे अप्पमज्झणाअसंजमे मणअसंजमे वइअसंजमे कायअसंजमे
सत्तरसविहे संजमे प० तं०—पुढवीकायसंजमे आउकायसंजमे तेउकायसंजमे वाउकायसंजमे वणस्सइकाय-
संजमे वेइदिअसंजमे तेइदिअसंजमे चउरिंदिअसंजमे पंचिदिअसंजमे अजीविकायसंजमे पेहासंजमे उवेहासं-
जमे अवहहुमंजमे पमज्झणासंजमे मणसंजमे वइसंजमे कायसंजमे माणुसत्तरे णं पव्वए सत्तरसएक्खवीसे जोय-
णसए उट्ठं उच्चत्तेणं प०, सब्वेसिंपि णं वेलंधरअणुवेलंधरणागराईणं आवासपव्वया सत्तरसएक्खवीसाइं जोय-
णसयाइं उट्ठं उच्चत्तेणं प०, लवणे णं समुदे सत्तरस जोयणसहस्साइं सब्वग्गेणं प०, इमीसे णं रयणप्पभाए
पुढवीए बहुसमरमणिज्जाओ भूमिभागाओ सातिरेगाइं सत्तरस जोयणसहस्साइं उट्ठं उप्पत्तिता ततो पच्छा
चारणाणं तिरिआ गती पवत्तति, चमरस्स णं असुरिंदस्स असुररणो तिगिंछिकूडे उप्पायपव्वए सत्तरस
एक्खवीसाइं जोयणसयाइं उट्ठं उच्चत्तेणं प०, वलिस्स णं असुरिंदस्स रुअगिंदे उप्पायपव्वए सत्तरस एक्खवी-
साइं जोयणसयाइं उट्ठं उच्चत्तेणं प०, सत्तरसविहे मरणे प०—आवीईमरणे ओहिमरणे आयंतियमरणे वला-
यमरणे वसट्ठमरणे अंतोसल्लमरणे तवभवमरणे बालमरणे पंडितमरणे बालपंडितमरणे छउमत्थमरणे केव-

लिमरणे वेहाणसमरणे गिद्धपिडमरणे भत्तपच्चक्खाणमरणे इंगिणिमरणे पाओवगमणमरणे, सुहुमसंपराए
णं भगवं सुहुमसंपरायभावे वट्टमाणे सत्तरस कममपगडीओ णिबंधति तं०-आभिणिबोहियणाणावरणे सुय-
णाणावरणे ओहिणाणावरणे मणपज्जवणाणावरणे केवलणाणावरणे चक्खुदंसणावरणे अचक्खुदंसणावरणे
ओहीदंसणावरणे केवलदंसणावरणे सायावेयणिज्जं जसोकित्तिनामं उच्चागोयं दाणंतरायं लाभंतरायं भोगंत-
रायं उवभोगंतरायं वीरिअंतरायं, इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए अत्थेगइआणं नेरइयाणं सत्तरस पलि-
ओवमाइं ठिई प०, पंचमीए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं उक्कोसेणं सत्तरस सागरोवमाइं ठिई प०, छट्ठीए
पुढवीए अत्थेगइयाणं जहण्णेणं सत्तरस सागरोवमाइं ठिई प०, असुरकुमाराणं देवाणं अत्थेगइयाणं सत्तरस
पलिओवमाइं ठिई प०, सोहम्मसीसाणेसु कप्पेसु अत्थेगइयाणं देवाणं सत्तरस पलिओवमाइं ठिई प०, महा-
सुक्के कप्पे देवाणं उक्कोसेणं सत्तरस सागरोवमाइं ठिई प०, सहस्सारे कप्पे देवाणं जहण्णेणं सत्तरस सागरो-
वमाइं ठिई प०, जे देवा सामाणं सुसामाणं महासामाणं पउमं महापउमं कुसुदं महाकुसुदं नलिणं महा-
नलिणं पौडरीअं महापौडरीअं सुक्कं महासुक्कं सीहं सीहकंतं सीहवीअं भाविअं विमाणं देवत्ताए उववण्णा
तेसि णं देवाणं उक्कोसेणं सत्तरस सागरोवमाइं ठिई प०, ते णं देवा सत्तरसहिं अद्धमासेहिं आणमंति वा
पाणमंति वा उस्ससंति वा नीससंति वा तेसि णं देवाणं सत्तरसहिं वाससहस्सेहिं आहारुं ससुप्पज्जइ,
संतेंगइया भवसिद्धिआ जीवा जे सत्तरसहिं भवग्गहणेहिं सिज्झस्संति बुज्झस्संति मुच्चिस्संति परिनि-

न्याइस्मन्ति सव्ववुक्कवाणमंतं करिस्सन्ति ॥ सूत्रं १७ ॥

अथ मत्तदगस्थानकं, तच्च व्यक्तं, नवरमिह स्थितिस्त्रेभ्योऽर्वाङ् दश, तथा अजीवकायासंयमो-विकटसुवर्णबहुमूल्यवस्त्रपात्र-पुस्तकादिग्रहणं, ग्रेक्षायामसंयमो यः स तथा, स च स्थानोपकरणादीनामग्रत्युपेक्षणमविधिप्रत्युपेक्षणं वा, उपेक्षाऽसंयमोऽसंयमयोगेषु व्यापारणं संयमयोगेष्वव्यापारणं वा, तथा अपहृत्यासंयमः अविधिनोचारादीनां परिष्ठापनतो यः स तथा, अग्रमार्जनाऽसंयमः-पात्रादेरग्रमार्जनयाऽविधिप्रमार्जनया वेति, मनोवाक्कायानामसंयमास्तेषामकुशलानामुदीरणानीति । असंयमविपरीतः संयमः । वेल-न्यरानुवेलन्धरासपर्वतस्वरूपं क्षेत्रसमासगाथाभिरवगन्तव्यं, एताश्चैताः—^१“दस जोयणसाहस्सा लवणसिहा चक्कवालओ रुन्द । मोलससहस्स उच्चा सहस्समेगं तु ओगाढा ॥ १ ॥ देसुणमद्धजोयण लवणसिहोवरि दगं तु कालदुगे । अतिरेगं २ परिवड्ढइ हायए वावि ॥ २ ॥ अब्भंतारियं वेलं धरंति लवणोदहिस्स नागाणं । बायालीससहस्सा दुसत्तरि सहस्स चाहिरियं ॥ ३ ॥ सट्ठी नागसहस्सा धरंति अग्गे दगं समुदस्स । वेलंधर आवासा लवणे य चउदिसिं चउरो ॥ ४ ॥ पुव्वदिसा अणुकमसो गोथुभ १ दगभास २ संख ३ दगसीमा ४ । गोथुमे १ सिवए २ संखे ३ मणोसिले ४ नागरायाणो ॥ ५ ॥ अणुवेलंधरवासा लवणे विदिसासु संठिआ चउरो । ककौडं १ विज्जुप्पमे २ केलास ३ उरुणप्पमे ४ चेव ॥ ६ ॥ ककौडय कदमए केलासऽरुप्पमेत्थ[नाग]रायाणो । बायालीससहस्से

१ दगगोजनगइयाणि लवणशिला चक्रवालतो विस्तीर्णा । पोंडशसहस्रोच्चा सद्धस्रमेकं त्वगाढा ॥ ५ ॥ देशोनार्थयोजनं लवणशिलोपरि दकं तु कालद्विके अतिरे-
कगतिरेकं गरीरुर्गते हीयते वाऽपि ॥ २ ॥ अभ्यन्तरां वेलं धारयन्ति लवणोदधेर्नगानां । द्वाचत्वारिंशत्सहस्राणि द्विसप्ततिः सहस्राणि बाह्यां ॥ ३ ॥
यत्र नागमद्याणि धारयति अग्रे दकं समुद्रस्य । वेलन्धरणासावासाः लवणे चतसृषु दिक्षु चत्वारः ॥ ४ ॥ पूर्वदिगनुक्रमतो गोस्त्रभदकभासशङ्खदक्सीमानः ।
गोत्तुशुधिपदाक्षमन.शिला नागराजाः ॥ ५ ॥

गंतुं उयहिंमि सव्वेवि ॥ ७ ॥ चत्तारि य जोयणसए तीसे कोसं च उग्गया भूमी । सत्तरस जोयणसए इगवीसे ऊसिआ सव्वे
॥ ८ ॥ ” ति ‘चारणानं’ति जड्धाचारणानां विद्याचारणानां च ‘तिरिअ’ति तिर्यग् रुचकादिद्वीपगमनायेति, तिगिच्छिक्कट उत्पात-
पर्वतो यत्रागत्य मनुष्यक्षेत्राभिगमनयोत्पतति, स चेतोऽसङ्ख्याततमेऽरुणोदयसमुद्रे दक्षिणतो द्विचत्वारिंशत् योजनसहस्राण्यति
क्रम्य भवति, रुचकेन्द्रोत्पातपर्वतस्त्वरुणोदयसमुद्र एव उत्तरतो एवमेव भवतीति, ‘आवीईमरणे’ति आ-समन्ताद्वीचय इव वीचयः
-आयुर्दलिकविच्युतिलक्षणावस्था यस्मिस्तदावीचि अथवा वीचिः-विच्छेदस्तदभावादवीचि, दीर्घत्वं तु ग्राकृतत्वात्तदेवंभूतं मरणमा-
वीचिमरणं-प्रतिक्षणमायुर्द्रव्यविचटनलक्षणं, तथाऽवधिः-मर्यादा तेन मरणमवधिमरणं, यानि हि नारकादिभवनबन्धनतयाऽऽयुः-
कर्मदलिकान्यनुभूय त्रियते यदि पुनस्तान्येवानुभूय मरिष्यति तदा तदवधिमरणमुच्यते, तद्द्रव्यापेक्षया पुनस्तद्ग्रहणावधिं यावज्जी-
वस्य मृतत्वादिति, तथा ‘आयंतियमरणे’ति आत्यन्तिकमरणं यानि नारकाद्यायुष्कतया कर्मदलिकान्यनुभूय त्रियते मृतश्च न पुन-
स्तान्यनुभूय मरिष्यतीति, एवं यन्मरणं तद्द्रव्यापेक्षया अत्यन्तभावित्वादात्यन्तिकमिति, ‘वलायमरणे’ति संयमयोगेभ्यो वलतां-
-भग्नव्रतपरिणतीनां व्रतिनां मरणं वलन्मरणं तथा वशेन-इन्द्रियविषयपारतन्त्र्येण ऋता-वाधिता वशार्त्ताः स्निग्धदीपकालिकाव-
लोकनात् शलभवत् तथाऽन्तः-मध्ये मनसीत्यर्थः शल्यमिव शल्यमपराधपदं यस्य सोऽन्तःशल्यो-लज्जाभिमानादिभिरनालोचिता-
तीचारस्तस्य मरणम् अन्तःशल्यमरणं, तथा यस्मिन् भवे-तिर्यग्मनुष्यभवलक्षणे वर्त्तते जन्तुस्तद्भवयोग्यमेवायुर्बद्ध्वा पुनः तत्क्ष-

अनुवेलन्धरावासा लवणे विविधु चत्वारः संस्थिताः । कर्कोटकको विद्युत्प्रभः कैलासोऽरुणप्रभश्चैव ॥ ६ ॥ कर्कोटककर्मककैलासोऽरुणप्रभोऽत्र राजानः ।
द्वाचत्वारिंशत् सहस्राणि गत्वोदधौ सर्वे ॥ ७ ॥ चत्वारि योजनशतानि त्रिशतकोश चोद्गता भूमिः । सप्तदशयोजनशतानि एकविशान्युच्छिद्रताः सर्वे ॥ ८ ॥

उक्कोसेणं अट्टारससुहुत्ते दिवसे भवइ सइ उक्कोसेणं अट्टारससुहुत्ता राती भवइ, इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं अट्टारस सागरोवमाइं ठिई प०, असुरकुमाराणं देवाणं अत्थेगइयाणं अट्टारस पलिओवमाइं ठिई प०, सोहम्मीसाणेसु कप्पेसु अत्थेगइआणं देवाणं अट्टारस पलिओवमाइं ठिई प०, सहस्सारे कप्पे देवाणं उक्कोसेणं अट्टारस सागरोवमाइं ठिई प०, आणए कप्पे देवाणं अत्थेगइयाणं जहण्णेणं अट्टारस सागरोवमाइं ठिई प०, जे देवा कालं सुकालं महाकालं अजणं रिट्ठं सालं समाणं दुमं महादुमं विद्यालं सुसालं पउमं पउमगुम्मं कुमुदं कुमुदगुम्मं नलिणं नलिणगुम्मं पुंडरीअं पुंडरीयगुम्मं सहस्सारवडिंसणं विमाणं देवत्ताए उववण्णा तेसि णं देवाणं अट्टारस सागरोवमाइं ठिई प० ते णं देवाणं अट्टारसेहिं अट्टारसेहिं आणमंति वा पाणमंति वा ऊससंति वा नीससंति वा तेसि णं देवाणं अट्टारसवाससहस्सेहिं आट्टारट्टे समुप्पज्जइ, संतेगइअ भवसिद्धिया जे अट्टारसहिं भवग्गहणेहिं सिज्झस्संति बुज्झस्संति मुच्चिस्संति परिनिब्बाइस्संति भव्वदुक्खाणमंतं करिस्संति ॥ सूत्रं १८ ॥

अथाष्टादशस्थानकम्, इह चाष्टौ सूत्राणि स्थितिष्वत्रेभ्योऽर्वाक् सुगमानि च, नवरं 'वंभे'ति ब्रह्मचर्यं यथौदारिककामभोगान्-मनुष्यतिर्यक्सम्बन्धिविषयान् तथा दिव्यकामभोगान्-देवसम्बन्धिन इत्यर्थः । तथा 'सखुड्डगवियत्ताणं'ति सह क्षुद्रकैव्यक्तैश्च ये ते सखुद्रकव्यक्ताः तेषां, तत्र क्षुद्रका-वयसा श्रुतेन वाऽव्यक्ताः, व्यक्तास्तु ये वयःश्रुताभ्यां परिणताः, स्थानानि-परिहारसेवाश्रय-वस्तूनि 'व्रतपट्कं' महाव्रतानि रात्रभोजनविरतिश्च 'कायपट्कं' पृथिवीकायादि, अकल्पः-अकल्पनीयपिण्डशय्यावस्त्रपात्ररूपः

अट्टारसविहे बंभे पं० तं-ओरालिए कामभोगे णेव सयं मणेणं सेवइ नोवि अण्णं मणेणं सेवावेइ मणेणं सेवंतं पि
अण्णं न समणुजाणाइ ओरालिए कामभोगे णेव सयं वायाए सेवइ नोवि अण्णं वायाए सेवावेइ वायाए सेवंतं पि
अण्णं न समणुजाणाइ ओरालिए कामभोगे णेव सयं कायेणं सेवइ णोवि यऽण्णं काएणं सेवावेइ काएणं से-
वंतं पि अण्णं न समणुजाणाइ, दिव्वे कामभोगे णेव सयं मणेणं सेवइ णोवि अण्णं मणेणं सेवावेइ मणेणं
सेवंतं पि अण्णं न समणुजाणाइ दिव्वे कामभोगे णेव सयं वायाए सेवइ णोवि अण्णं वायाए सेवावेइ वायाए
सेवंतं पि अण्णं न समणुजाणाइ दिव्वे कामभोगे णेव सयं काएणं सेवइ णोवि अण्णं काएणं सेवावेइ काएणं
सेवंतं पि अण्णं न समणुजाणाइ, अरहतो णं अरिट्ठेनेमिस्स अट्टारस समणसाहस्सीओ उक्कोसिया समण-
संपया होत्था, समणेणं भगवया महावीरेणं समणाणं णिगंगाणं सखुडुयविअत्ताणं अट्टारस ठाणा पं०
तं-वयछक्कं ६ कायछक्कं १२, अकप्पो १३ गिहिभायणं १४ । पलियं १५ निसिज्जा १६ य, सिणाणं १७
सोभवज्जणं १८ ॥१॥ आयासरस्स णं भगवतो सच्चलिआगस्स अट्टारस पयसहस्साइं पयग्गेणं पं०, बंभीए णं
लिवीए अट्टारसविहे लेखविहाणे पं० तं०—बंभी जवणी लियादोसा ऊरिआ खरोट्ठिआ खरसाविआ पहरा-
इया उच्चत्तरिआ अक्खरपुट्ठिया भोगवयता वेणतिया णिणहया अंकलिवि गणिअलिवी गंधव्वलिवी भूय-
लिवि आदंसलिवी माहेसरीलिंवी दामिलिवी बोलिंदिलिवी, अत्थिनत्थिप्पवायस्स णं पुव्वस्स अट्टारस
वत्थू पं०, धूमप्पभाए णं पुढवीए अट्टारसुत्तरं जोयणसयसहस्सं बाहेल्लेणं पं०, पोसासाढेसु णं मासेसु सइ

१८
 १७
 १६
 १५
 १४
 १३
 १२
 ११
 १०
 ९
 ८
 ७
 ६
 ५
 ४
 ३
 २
 १
 ०
 १ ॥ अचरे अ पोण्डरीए, णाए एगूणवीसमे । जंबूदीवे णं दीवे स्वरिआ उक्कोसेणं एगूणवीसं जोयणसयाइं
 चंदिमानि अ ॥ १ ॥ दावद्वे उदगणाए, महुक्के तेत्तली इअ । नंदिफले अवरकंका, आइण्णे सुंसमा इअ
 ॥ २ ॥ अचरे अ पोण्डरीए, णाए एगूणवीसमे । जंबूदीवे णं दीवे स्वरिआ उक्कोसेणं एगूणवीसं जोयणसयाइं
 उट्टमत्तो नचयंति, सुक्केणं महग्गहे अचरेणं उदिए समाने एगूणवीसं णक्खत्ताइं समं चारं चरित्ता अचरेणं
 अत्थमणं उवागच्छइ, जंबुदीवस्स णं दीवस्स कलाओ एगूणवीसं छेअणाओ प०, एगूणवीसं तित्थयरा
 अगारवाममज्जे वसित्ता मुंढे भविता णं अगाराओ अणगारिअं पन्वइआ, इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए
 अत्थेगइआणं नेरइआणं एगूणवीस पलिओवमाइं ठिई प०, छट्ठीए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं एगूणवी-
 मसागरोवमाइं ठिई प०, असुरकुमाराणं देवाणं अत्थेगइयाणं एगूणवीसपलिओवमाइं ठिई प०, सोहम्मी-
 साणेसु कप्पेसु अत्थेगइयाणं देवाणं एगूणवीसं पलिओवमाइं ठिई प०, आणयकप्पे अत्थेगइयाणं देवाणं
 उक्कोसेणं एगूणवीससागरोवमाइं ठिई प०, पाणए कप्पे अत्थेगइयाणं देवाणं जहण्णेणं एगूणवीस सागरोवमाइं
 ण्ठिई प०, जे देवा आणतं पाणतं णतं विणतं इंद इंदोक्तं इंदुत्तरवडिसं विमाणं देवत्ताए उव-
 चणा तेसि णं देवाणं उक्कोसेणं एगूणवीससागरोवमाइं ठिई प०, ते णं देवा एगूणवीसाए अद्धमासाणं
 आणमंति वा पाणमंति वा उस्ससंति वा नीससंति वा, तेसि णं देवाणं एगूणवीसाए वाससहस्सेहिं आहा-
 रटे समुप्पज्जइ, संतेगइआ भवसिद्धिया जीवा जे एगूणवीसाए भवग्गहणेहिं सिञ्चस्संति बुञ्चस्संति

पदार्थः, 'गृहिभाजनं' स्थाल्यादिः पर्यङ्को-मञ्चकादि निषद्यास्त्रिया सहासनं 'लानं' शरीरक्षालनं 'शोभावर्जनं' प्रतीतं । तथा आचार-
स्य' प्रथमाङ्गस्य सचूलिकाकस्य-चूडासमन्वितस्य, तस्य पिण्डैषणाद्याः पञ्च चूलाः द्वितीयश्रुतस्कन्धात्मिकाः स च नवब्रह्मचर्या-
भिधानाध्ययनात्मकप्रथमश्रुतस्कन्धरूपः, तस्यैव चेदं पदप्रमाणं न चूलानां, यदाह-“नवबंभचेरमइओ अट्टारस पयसहस्सीओ वेओ
हवइ य सपंचचूलो बहुबहुतरओ पयग्गेणं ॥ १ ॥” ति, यच्च सचूलिकाकस्येति विशेषणं तत्तस्य चूलिकासत्ताप्रतिपादनार्थं, न तु
पदप्रमाणाभिधानार्थं. यतोऽवाचि नन्दीटीकाकृता—‘अट्टारसपयसहस्साणि पुण पढमसुयखंधस्स नवबंभचेरमइयस्स प्रमाणं, विचि-
त्तथाणि य सुत्ताणि गुरुवएसओ तेसिं अत्थो जाणियव्वो’ति, पदसहस्राणीह यत्रार्थोपलब्धिस्तत्पदं, ‘पदाग्रणे’-ति पदपरिमाणे-
नेति, तथा ‘बंभि’ति ब्राह्मी—आदिदेवस्य भगवतो दुहिता ब्राह्मी वा—संस्कृतादिभेदा वाणी तामाश्रित्य तेनैव या दर्शिता अक्षर-
लेखनप्रक्रिया सा ब्राह्मीलिपिः अतस्तस्या ब्राह्म्या लिपेः ‘ण’ मित्यलङ्कारे लेखो-लेखनं तस्या विधानं-भेदो लेखविधानं प्रज्ञप्तं,
तद्यथा—बंभीत्यादि, एतत्स्वरूपं न दृष्टमिति न दर्शितं । तथा यल्लोके यथाऽस्ति यथा वा नास्ति अथवा स्याद्वादाभिप्रायस्तत्तदेवास्ति
नास्ति वेत्येवं प्रवदंतीत्यस्तिनास्तिप्रवादं, तच्च चतुर्थं पूर्वं तस्य, तथा धूमप्रभा पञ्चमी अष्टादशोत्तरं अष्टादशयोजनसहस्राधिकमि-
त्यर्थः, ‘वाहल्येन’ पिण्डेन, ‘पोसासाढे’त्यादेरेवं योजना-आषाढमासे ‘सइ’ इति सकृदेकदा कर्कसङ्क्रान्तावित्यर्थः उत्कर्षेण-उत्कर्ष-
तोऽष्टादशमुहूर्तो दिवसो भवति, षट्त्रिंशद्घटिका इत्यर्थः, तथा पौषमासे सकृदिति-मकरसङ्क्रान्तौ रात्रिश्चैव विधेति, कालसुकाला-
दीनि विंशतिर्विमानानि ॥ १८ ॥

१ नवब्रह्मचर्यमयोऽष्टादशपदसहाधिको वेदः भवति च सपंचचूलो बहुबहुतरकः पदाग्रण ॥ १ ॥

१६
१५
१४
१३
१२
११
१०
९
८
७
६
५
४
३
२
१

स्वामिअचिउसविआणं पुणोदीरेत्ता भवइ ससरक्खपाणिपाए अकालसज्जायकारए यावि भवइ कलहकरे
सदकरे अंअकरे सूरूपमाणभोई एसणाऽसमिते आवि भवइ, मुणिसुब्बए णं अरहा वीसं धणूइ उइढं
उचत्तेणं होत्था, सन्वेविअ णं घणोदही वीसं जोयणसहस्साइं बाहेल्लेणं प०, पाणयस्स णं देविंदस्स देवरणो
वीसं सामाणिअसाहस्सीओ प०, णंउसयवेयणिजस्स णं कम्मस्स वीसं सागरोवमकोडाकौडीओ बंधओ
बंधइ प०, पच्चक्खणास्स णं पुब्बस्स वीसं वत्थु, उस्सप्पिणिओसप्पिणिमंडले वीसं सागरोवमकोडाकौडी-
ओ कालो प०, इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं वीसं पलिओवमाइं ठिई प०, छट्ठीए
पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं वीसं सागरोवमाइं ठिई प०, असुरकुमाराणं देवाणं अत्थेगइयाणं वीसं
पलिओवमाइं ठिई प०, सोहम्मीसाणेसु कप्पेसु अत्थेगइयाणं देवाणं वीसं पलिओवमाइं ठिई प०, पाणते
कप्पे देवाणं उक्कोसेणं वीसं सागरोवमाइं ठिई प०, आरणे कप्पे देवाणं जहण्णेणं वीसं सागरोवमाइं ठिई प०,
जे देवा सायं विसायं सुविसायं सिद्धत्थं उप्पलं भित्तिलं तिगिच्छं दिसासोवत्थियं पलंबं रुइलं पुप्फं सुपु-
प्फं पुप्फावत्तं पुप्फपभं पुप्फकतं पुप्फवणं पुप्फलेसं पुप्फज्झयं पुप्फसिगं पुप्फसिद्धं पुप्फत्तरवडिंसं विमाणं
देवताए उववण्णा तेसि णं देवाणं उक्कोसेणं वीसं सागरोवमाइं ठिई प०, ते णं देवा वीसाए अद्धमासाणं
आणमंनि वा पाणमंनि वा उस्ससंति वा नीसमंति वा, तेसि णं देवाणं वीसाए वासासहस्सोहिं आहारइ
समुप्पज्जइ, संतेगइआ भवसिद्धिआ जीवा जे वीसाए भवग्गहणेहिं सिद्धिस्संति बुद्धिस्संति सुचिस्संति

मुच्चिस्संति परिनिब्वाइस्संति सच्चवडुक्खणं अंतं करिस्संति ॥ सूत्रं १९ ॥

अथैकोनविंशतितमस्थानं, तत्र स्थितिसूत्रमयः पञ्च सूत्राणि सुगमानि च, नवरं ज्ञानानि—दृष्टान्तास्तत्प्रतिपादकान्यध्ययनानि षष्ठाङ्गप्रथमश्रुतस्कन्धवर्त्तीनि, ‘उक्खित्ते’ त्यादि सार्द्धं रूपकद्वयम्, इदं च षष्ठाङ्गाधिगमादवसेयमिति, तथा ‘जंबुद्वीवे णं’ इत्यादौ भावना—सूर्यो स्वस्थानादुपरि योजनशतं तपतोऽधश्चाष्टादश शतानि, तत्र च समभूतलेऽष्टौ भवन्ति, दक्ष चापरविदेहे जगतीप्रत्यासन्नदेशे, जम्बूद्वीपापरविदेहे हि निम्नीभवत् क्षेत्रमन्तिमे विजयद्वारस्य देशे अधोलोकदेशमाधिगतमिति, द्वीपान्तरसूर्यास्तूर्ध्वं शतमधोऽष्टशतानि, क्षेत्रस्य समत्वादिति, तथा शुरुसूत्रे जयन्स ‘नक्खत्ताइ’ति विभक्तिपरिणामान्नक्षत्रैः समं सह चारं—चरणं चरित्वा—विधायेति, तथा ‘कलाओ’ति ‘पंचसए छव्वीसे छच्च कला वित्थडं भरहवास’मित्यादिषु जम्बूद्वीपगणितेषु याः कला उच्यन्ते ता योजनस्यैकोनविंशतिभागच्छेदनाः, एकोनविंशतिभागरूपा इति भावः, ‘अगारमज्झे वसित्त’ति अगारं—गेहं अधिकं—आधिक्येन चिरकालं राज्यपरिपालनतः आ—मर्यादया नीत्या वसित्वा—उषित्वा तत्र वासं विधायेति, अभ्येष्ट्या प्रव्रजिताः, शेषास्तु पञ्च कुमारभाव एवेत्याह च—“वीरं अरिहनेमि पासं मल्लि च वासुपुज्जं च । एए मोत्तूण जिणे अवसेसा आसि रायाणो ॥१॥”ति ॥

वीसं असमाहिठाणा पं तं—दवदवचारि यावि भवइ अपमज्जियचारि आवि भवइ दुप्पमज्जियचारि आवि भवइ अतिरित्तसज्जासणिए रातिणिअपरिभासी थरोवघाइए भूओवघाइए संजलण्णे कोहणे पिट्ठिमसिए अभिक्खणं २ ओहारइत्ता भवइ णवाणं अधिकरणणं अनुप्पण्णणं उप्पाएत्ता भवइ पोराणाणं अधिकरणणं

^{१३}स्वामिअविउसविआणं पुणोदीरेत्ता भवइ ^{१४}ससरक्खपाणिपाए अकालसज्जायकारए यावि भवइ ^{१५}कलहकरे
^{१६}सइकरे अंअकरे ^{१७}सुरप्पमाणभौई ^{१८}एसणाऽसमिते आवि भवइ, मुणिसुन्वए णं अरहा वीसं धणूइं उइहं
उच्चैतेणं होत्था, सन्वेविअ णं घणोदही वीसं जोयणसहस्साइं वाहल्लेणं प०, पाणयस्स णं देविंदस्स देवरणो
वीसं सामाणिअसाहस्सीओ प०, णपुंसयवेयणिज्जस्स णं कम्मस्स वीसं सागरोवमकोडाकौडीओ वंअओ
वंअठिई प०, पच्चक्खणस्स णं पुब्बस्स वीसं वत्थु, उस्सप्पिणिओसप्पिणिमंडले वीसं सागरोवमकोडाकौडी-
ओ कालो प०, इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं वीसं पलिओवमाइं ठिई प०, छट्ठीए
पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं वीसं सागरोवमाइं ठिई प०, असुरकुमाराणं देवाणं अत्थेगइयाणं वीसं
पलिओवमाइं ठिई प०, सोहम्मीसाणेसु कप्पेसु अत्थेगइयाणं देवाणं वीसं पलिओवमाइं ठिई प०, पाणते
कप्पे देवाणं उक्कोसेणं वीसं सागरोवमाइं ठिई प०, आरणे कप्पे देवाणं जहण्णेणं वीसं सागरोवमाइं ठिई प०,
जे देवा सायं विसायं सुविसायं सिद्धत्थं उप्पलं भित्तिलं तिगिच्छं दिसासोवत्थियं पलंबं रुइलं पुप्फं सुपु-
प्फं पुप्फावत्तं पुप्फपभं पुप्फकतं पुप्फवणं पुप्फल्लेसं पुप्फज्झयं पुप्फसिंगं पुप्फसिद्धं पुप्फुत्तरवड्डिसंगं विमाणं
देवताए उववणा तेसि णं देवाणं उक्कोसेणं वीसं सागरोवमाइं ठिई प०, ते णं देवा वीसाए अद्धमासाणं
आणमंनि वा पाणमंति वा उस्ससंति वा नीसमंति वा, तेसि णं देवाणं वीसाए वाससाहस्सोहिं आहारहे
समुप्पज्जइ, संतेगइआ भवसिद्धिआ जीवा जे वीसाए भवगहणेहिं सिज्झिस्संति बुज्झिस्संति मुच्चिस्संति

परिणिष्ठाहसंति सव्वदुक्खाणमंतं करिस्संति ॥ सूत्रं २० ॥

अथ विंशतितमस्थाने किञ्चिद्विस्तृत्यते, तत्र स्थितिसूत्रेभ्योऽर्वाक् सप्त सूत्राणि, तत्र समाधानं समाधिः—चेतसः स्वास्थ्यं मोक्षमार्गोऽवस्थानमित्यर्थः न समाधिरसमाधिस्तस्याः स्थानानि—आश्रयभेदाः पर्याया वा असामाधिस्थानानि, तत्र 'द्वद्वचचारि' ति यो हि द्रुतं द्रुतं चरति—गच्छति सोऽनुकरणशब्दतो द्वद्वचचारीत्युच्यते, चापीत्युत्तरासमाधिस्थानापेक्षया समुच्चयार्थः, भवतीति प्रसिद्धं, स च द्रुतं द्रुतं संयमात्मनिरपेक्षो ब्रजन्नात्मानं प्रपतनादिभिरसमाधौ योजयति अन्यथा सत्त्वान् ब्रजसमाधौ योजयति, सत्त्ववधज-नितेन च कर्मणा परलोकेऽप्यात्मानमसमाधौ योजयति, अतो द्रुतगन्तृत्वमसमाधिकारणत्वादसमाधिस्थानम्, एवमन्यत्रापि यथायो-गमवसेयं १, तथा अग्रमाजितचारी २ दुष्प्रमाजितचारी च ३ स्थाननिषीदनत्वग्वर्त्तनादिष्वात्मादिविराधनां लभते, तथाऽतिरिक्ता-अतिप्रमाणा शय्या—वसतिरासनानि च—पीठकादीनि यस्य सन्ति सोऽतिरिक्तशय्यासनिकः, स च अतिरिक्तायां शय्यायां घङ्घ-शालादिरूपायामन्येऽपि कर्पटिकादय आवसन्ति इति तैः सहाधिकरणसम्भवादात्मपरावसमाधौ योजयतीति, एवमासनाधिक्येनापि वाच्यमिति ४, तथा 'रत्निकपरीभाषी' आचार्यादिपूज्यपुरुषपराभवकारी, स चात्मानमन्यांश्चासमाधौ योजयत्येव ५, तथा स्थविरा-आचार्यादिगुरुवः तानाचारदोषेण शीलदोषेण च ज्ञानादिभिर्वोपहन्तीत्येवंशीलः स एव चेति स्थविरोपधातिकः ६, तथा भूतानि-एकेन्द्रियास्ताननर्थत उपहन्तीति भूतोपधातिकः ७, तथा सञ्जवलतीति सञ्जवलनः—प्रतिक्षणरोषणः ८, तथा क्रोधनः—सकृत् क्रुद्धोऽत्यन्तक्रुद्धो भवति ९, तथा पृष्टिमांसाक्षिकः—पराङ्मुखस्य परस्यावर्णवादकारी १०, 'अभिक्षणं ओहारयित्'ति अभीक्ष्ण-मभीक्ष्णमवधारयिता—शक्तितस्याप्यर्थस्य निःशक्तितस्यैवमेवायमित्येवं वक्ता, अथवाऽवधारयिता—परगुणानामपहारकारी, यथा

अद्रासाद्रिक्रमपि परं भणति-दासस्त्वं चौरस्त्वमित्यादि ११, तथाऽधिकरणानां-कलहानां यन्त्रादीनां वीत्पादयिता १२, 'पोराणां' ति पुरातनानां कलहानां क्षमितव्यवशमितानां-मर्षितत्वेनोपशान्तानां पुनरुदीरयिता भवति १३, तथा 'सरजस्कपाणिपादो' यः मचेतनादिरजोगुण्डितेन हस्तेन दीयमानां भिक्षां गृह्णाति, तथा योऽस्थण्डिलादेः स्थण्डिलादौ सङ्क्रामन्न पादौ प्रमार्ष्टि अथवा यस्तथाविधे कारणे (ऽस्मति) सचित्तादिपृथिव्यां कल्पादिनाऽनन्तरितायामासनादि करोति स सरजस्कपाणिपाद इति १४, तथा अकालस्त्राध्यायादिकारकः प्रतीतः १५, तथा 'कलहकरः' कलहहेतुभूतकर्तव्यकारी १६, तथा 'शब्दकरः' रात्रौ महता शब्देनोच्छ्रापस्वाध्यायादिकारको गृहस्थभाषाभाषको वा १७, तथा 'झञ्झाकरो' येन येन गणस्य भेदो भवति तत्तत्करो, येन वा गणस्य मनोदुःखं समुत्पद्यते तद्भाषी १८, तथा 'मूरग्रमाणभोजी' सूर्योदयादस्तमयं यावदशनपानाद्यभ्यवहारी १९, एषणाअसमितश्चापि भवति-अनेपणां न परिहरति, ग्रेरितश्चासौ साधुभिः कलहायते, तथाऽनेपणीयमपरिहरन् जीवोपरोधे वर्तते, एवं चात्मपरयोरसमाधिकरणादसमाधिस्थानमिदं विंशतितममिति २० । तथा वनादधयः-सप्तशृथिवीप्रतिष्ठानभूताः, सामानिकाः-इन्द्रसमानर्द्धयः साहस्यः-महन्नाणि, वन्यतो-वन्यसमयादारभ्य वन्यस्थितिः स्थितिवन्ध इत्यर्थः, प्रत्याख्याननामकं पूर्वं नवमं, सतादीनि चैकविंशति-विमाननामानीति ॥ २० ॥

पद्मवीसं सवल पणत्ता, तंजहा-हृत्यकम्मं करेमाणे सवले मेहुणं पडिसेवमाणे सवले राइभोअणं भुंजमाणे सवले आह्मकम्मं भुंजमाणे सवले सागारियं पिंडं भुंजमाणे सवले उद्देसियं कीयं आहट्टु दिज्जमाणं भुंजमाणे सवले अभिक्खणं पडियाइक्खेत्ता णं भुंजमाणे सवले अंतो छण्हं मासाणं गणाओ गणं संकम-

माणे सबले अंतो मासस्स तओ दगलेवे करेमाणे सबले अंतो मासस्स तओ माईठाणे सेवमाणे सबले^{१०}
 रायपिंडं भुंजमाणे सबले आउट्टिआए पाणाइवायं करेमाणे सबले आउट्टिआए मुसावायं वदमाणे सबले^{१३}
 आउट्टिआए अदिण्णादाणं गिण्हमाणे सबले आउट्टिआए अणंतरहिआए पुढवीए ठाणं वा निसीहियं वा
 चेतेमाणे सबले एवं आउट्टिआ चित्तमंताए पुढवीए एवं आउट्टिआ चित्तमंताए सिलाए कोलावासंसि वा
 दारुए ठाणं वा सिज्जं वा निसीहियं वा चेतेमाणे सबले जीवपइट्टिए सपणे सबीए सहरिए सउत्तिङ्गे पणग-
 दगमटीमक्कडासंताणए तहप्पगारे ठाणं वा सिज्जं वा निसीहियं वा चेतेमाणे सबले आउट्टिआए मूलभोअणं
 वा कंदभोअणं वा तयाभोयणं वा पवालभोयणं वा पुप्फभोयणं वा फलभोयणं हरियभोयणं वा भूजमाणे^{१९}
 सबले अंतो संवच्छरस्स दस दगलेवे करेमाणे सबले अंतो संवच्छरस्स दस माइठाणाइ सेवमाणे सबले^{२०}
 अभिक्खणं २ सीतोदयचियडवघारियपाणिणा असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा पडिगाहिता भूज-
 माणे सबले । णिअट्टिबादरस्स णं खवितसत्तयस्स मोहणिज्जस्स कम्मस्स एक्कवीस कम्मंसा संतकम्मा प०
 तं०--अपच्चक्खाणकसाए कोहे अपच्चक्खाणकसाए माणे अपच्चक्खाणकसाए माया अपच्चक्खाणकसाए लोभे
 पच्चक्खाणावरणकसाए कोहे पच्चक्खाणावरणकसाए माणे पच्चक्खाणावरणकसाए माया पच्चक्खाणावरण
 कसाए लोभे इत्थिवेदे पुंवेदे णपुंवेदे हासे अरति रति भय सोग दुगुंछा । एकमेक्काए णं ओसप्पिणीए
 पंचमच्छाओ समाओ एक्कवीसं एक्कवीसं वाससहस्साइं कालेणं प० तं०--दूसमा दूसमदूसमा, एगमेगाए णं

उस्मप्पिणीए पढमवितिआओ समाओ एकवीसं एकवीसं वाससहस्साइं कालेणं प० तं-दूसमदूसमाए
 दूसमाए य, इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं एकवीसपलिओवमाइं ठिई प०, छट्ठी
 पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं एकवीस सागरोवमाइं ठिई प०, असुरकुमाराणं देवाणं अत्थेगइयाणं एगवी-
 समपलिओवमाइं ठिई प०, सोहम्मसीसाणेसु कप्पेसु अत्थेगइयाणं देवाणं एकवीसं पलिओवमाइं ठिई प०,
 आरणे कप्पे देवाणं उक्कोसेणं एकवीसं सागरोवमाइं ठिई प०, अब्बुते कप्पे देवाणं जहणेणं एकवीस सागरो-
 वमाइं ठिई प०, जे देवा सिरिवच्छं सिरिदामकंडं मल्लं किइं चावोणतं अरणवडिसंगं विमाणं देवत्ताए
 उववण्णा नेसि णं देवाणं एकवीसं सागरोवमाइं ठिई प०, ते णं देवा ए.वीसाए अट्टमासाणं आणमंति वा
 पाणमंति वा उस्ससंति वा नीससंति वा, तेसि णं देवा एकवीसाए वाससहस्सेहिं आहारडे समुप्पज्जइ, सं-
 नेगइया भवसिद्धिआ जीवा जे एकवीसाए भवग्गहणेहिं सिद्धिस्संति बुद्धिस्संति सुच्चिस्संति परिनिब्बाइ-
 स्संति सच्चदुक्खाणमंतं करिस्संति ॥ सूत्रं २१ ॥

अर्थकविंशतितमस्थानकं, तत्र चत्वारि सूत्राणि स्थितिसूत्रैर्विना सुगमानि, नवरं शवलं-कर्तुरं चारित्रं यैः क्रियाविशेषैर्भवाति
 ते उपलान्तयोगात्साधवोऽपि, ते एवं-तत्र हस्तकर्म-वेदविकारविशेषं कुर्वन्नुपलक्षणत्वात्कारयन् वा शबलो भवत्येकः १ एवं मैथुनं
 प्रतिसेवमानोऽतिक्रमादिभिस्त्रिभिः प्रकारैः २ तथा रात्रिभोजनं दिवागृहीतं दिवाशुक्लमित्यादिभिश्चतुर्भिर्भङ्गैरतिक्रमादिभिश्च भुञ्जानः
 ३ तथा आधाकर्म ४ सागारिकः-स्थानदाता तत्पण्डं ५ औद्देशिकं क्रीतमाहृत्य दीयमानं (च) भुञ्जानः उपलक्षणत्वात्पाप्माभिश्चाच्छे-

द्यानिसृष्टग्रहणमपीह द्रष्टव्यमिति ६, यावत्करणोपात्तपदान्येवमर्थतोऽवगन्तव्यानि, अभीक्ष्णं २ प्रत्याख्यायाश्चनादि भुञ्जानः ७
अन्तः पण्णां मासानामेकतो गणाद्रणमन्यं सङ्क्रामन् ८ अन्तर्मासस्य त्रीनुदकलेपान् कुर्वन्, उदकलेपश्च नाभिप्रमाणजलावगाहन-
मिति, ९, अन्तर्मासस्य त्रीणि मायास्थानानि, स्थानमिति-भेदः १०, राजपिण्डं भुञ्जानः ११, आकुड्वा प्राणातिपातं कुर्वन्,
उपेत्य पृथिव्यादिकं हिसन्नित्यर्थः १२, आकुड्वा मृषावादं वदन् १३, अदत्तादानं गृह्णन् १४, आकुड्वायैवानन्तर्हितायां
पृथिव्यां स्थान वा नैषधिकं वा चेतयन् कायोत्सर्गं स्वाध्यायभूमिं वा कुर्वन्नित्यर्थः १५, एवमाकुड्वा सस्निग्धसरजस्कायां
पृथिव्यां सचित्तवत्यां शिलायां लेष्टौ वा कोलावासे दारुणि, कोला-घुणाः १६ अन्यस्मिंश्च तथाप्रकारे सम्प्राणे
सवीजादौ स्थानादि कुर्वन् १७ आकुड्वा मूलकन्दादि भुञ्जानः १८ अन्तः संवत्सरस्य दशोदकलेपान् कुर्वन् १९ तथाऽन्तः संवत्स-
रस्य दश मायास्थानानि च २० तथा अभीक्ष्णं-पौनःपुन्येन शीतोदकलक्षणं यद्विकटं-जलं तेन व्यापारितो-व्याप्तो यः पाणिः-हस्तः
स तथा तेनाशन मगृह्य भुञ्जानः शबलः इत्येकविंशतितमः २१। तथा निवृत्तिबादरस्य-अपूर्वकरणस्याष्टमगुणस्थानवर्त्तिन इत्यर्थः,
णं वाक्यालङ्कारे, क्षीणं सप्तकम्-अनन्तानुबन्धिचतुष्टयदर्शनत्रयलक्षणं यस्य स तथा, तस्य मोहनीयस्य कर्मणः एकविंशतिः कर्मांशा-
अप्रत्याख्यानादिकषायद्वादशनोक्तषायनवकरूपा उत्तरमकृतयः सत्कर्म-सत्तावस्थं कर्म प्रज्ञप्तमिति, तथा श्रीवत्सं श्रीदामगण्डं माल्यं
कृष्टिं चापोन्नतं आरणावतंसकं चेति षड् विमाननामानीति ॥ २१ ॥

बावीस परीसहा प० तं०-दिगिंगछापरीसहे पिवासापरीसहे सीतपरीसहे उमिणपरीसहे दंसमसगपरीसहे
अचेलपरीसहे अरइपरीसहे इत्थीपरीसहे चरिआपरीसहे निसीहियापरीसहे सिञ्जापरीसहे अक्कोसपरीसहे

^{१३}वहपरीसहे ^{१४}जायणापरीसहे ^{१५}अलाभपरीसहे ^{१६}रोगपरीसहे ^{१७}तणफासपरीसहे ^{१८}जह्लपरीसहे ^{१९}सकारपुरकारपरीसहे
^{२०}पण्णापरीसहे ^{२१}अण्णाणपरीसहे ^{२२}दंसणपरीसहे, ^{२३}दिट्ठिवायस्स णं बावीसं सुत्ताइं छिन्नछेयणइयाइं ससमयसु-
^{२४}त्तपरिवाडीए बावीसं सुत्ताइं अछिन्नछेयणइयाइं आजीवियसुत्तपरिवाडीए बावीसं सुत्ताइं तिकणइयाइं तेरा-
^{२५}सिअमुत्तपरिवाडीए बावीसं सुत्ताइं चउ ऋणइयाइं समयसुत्तपरिवाडीए, बावीसविहे पोगलपरिणामे प०
^{२६}तं० कालवणपरिणामे नीलवणपरिणामे लोहियवणपरिणामे हल्लिइवणपरिणामे सुक्खिवणपरिणामे सुब्बि-
^{२७}गंधपरिणामे दुब्बिभंगंधपरिणामे तित्तरसपरिणामे कडुरसपरिणामे कसायरसपरिणामे अंबिलरसपरिणामे
^{२८}महुररसपरिणामे कक्खडफासपरिणामे मउयफासपरिणामे गुरुफासपरिणामे सीतफासपरि-
^{२९}णामे उसिणफासपरिणामे णिद्धफासपरिणामे लुक्खफासपरिणामे अगुरुलहुफासपरिणामे गुरुलहुफास-
^{३०}परिणामे, इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं बावीसं पलिओवमाइं ठिई प०, छट्ठीए
^{३१}पुढवीए उक्कोसेणं बावीसं सागरोवमाइं ठिई प०, अहेसत्तमाए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं जहणेणं
^{३२}बावीसं सागरोवमाइं ठिई प०, असुरकुमाराणं देवाणं अत्थेगइयाणं बावीसं पलिओवमाइं ठिई प०, सोह-
^{३३}म्मीसाणेसु कप्पेसु अत्थेगइयाणं देवाणं बावीसं पलिओवमाइं ठिई प०, अचुत्ते कप्पे देवाणं बावीसं सागरो-
^{३४}वमाइं ठिई प०, हेट्ठिमहेट्ठिमगेवेज्जगाणं देवाणं जहणेणं बावीस सागरोवमाइं ठिई प०, जे देवा महियं
^{३५}वित्सुहियं विमलं पभासं वणमालं अचुतवडिसगं विमाणं देवत्ताए उववणणा तेसि णं देवाणं उक्कोसेणं

बावीसं सागरोवमाहं ठिई प०, ते णं देवा णं बावीसाए अद्धमासएणं आणमंति वा पाणमंति वा उस्स-
संति वा नीससंति वा, तेसि णं देवाणं बावीस वाससहस्सेहिं आहारट्ठे समुप्पज्जइ, संतेगइया भवसिद्धिया
जीवा जे बावीसं भवग्गहणेहिं सिज्झस्संति बुज्झस्संति मुच्चिस्संति परिनिब्बाइस्संति सञ्चदुक्खाणमंतं
करिस्संति ॥ सूत्रं २२ ॥

द्वाविंशतितमं तु स्थानं प्रसिद्धार्थमेव, नवरं सूत्राणि षट् स्थितेरवार्क, तत्र मार्गाच्यवननिर्जरार्थं परिष्वन्ते इति परीषहाः,
'दिगिच्छ'ति बुभुक्षा सैव परीषहो दिगिच्छापरीषह इति, सहनं चास्य मर्यादानुल्लङ्घनेन, एवमन्यत्रापि १, तथा पिपासा-तृट् २
शीतोष्णे प्रतीते ३-४ तथा दंशाश्च मशकाश्च दंशमशका उभयेऽप्येते चतुरिन्द्रिया महत्त्वामहत्त्वकृतश्चैषां विशेषोऽथवा दंशो-दंशनं
भक्षणमित्यर्थः, तत्प्रधाना मशका दंशमशकाः, एते च यूकामत्कुणमत्कोटकमक्षिकादीनामुपलक्षणमिति ५ तथा चेलानां-वस्त्राणां
बहुधननवीनावदातसुप्रमाणानां सर्वेषां वाऽभावः अचेलत्वमित्यर्थः ६ अरतिः मानसो विकारः ७ स्त्री प्रतीता ८ 'चर्या' ग्रामादिष्व-
नियतविहारित्वं ९ 'नैपेधिकी' सोपद्रवेतरा च स्वाध्यायभूमिः १० 'शय्या' मनोज्ञामनोज्ञवसतिः संस्तरको वा ११ 'आक्रोशो'
दुर्वचनं १२ 'वधो' यष्ट्यादिताडनं १३ 'याचना' भिक्षणं तथाविधे प्रयोजने मार्गणं वा १४ अलाभरोगौ प्रतीतौ १५ तृणस्पर्शः
संस्तरकाभावे तृणेषु शयानस्य १७ 'जलः' शरीरवस्त्रादिमलः १८ सत्कारपुरस्कारौ च वस्त्रादिपूजनाभ्युत्थानादिसंपादनेन सत्कारेण
वा पुरस्करणं-सन्मानानं सत्कारपुरस्कारः १९ ज्ञानं-सामान्येन मत्यादि क्वचिदज्ञानमिति श्रूयते २० दर्शनं सम्यग्दर्शनं, सहनं चास्य
क्रियादिवादिनां विचित्रमतश्रवणेऽपि निश्चलचित्ततया धारणं २१ 'प्रज्ञा' स्वयं विमर्शपूर्वको वस्तुपरिच्छेदो मतिज्ञानविशेषभूत

इति २२। 'दृष्टिवादो' द्वादशाङ्गः, स च पञ्चधा-परिकर्म ? सूत्र २ पूर्वगत ३ प्रथमानुयोग ४ चूलिका ५ भेदात्, तत्र दृष्टिवादस्य द्वितीये ग्रस्थाने द्वाविंशतिः सूत्राणि, तत्र [सर्व] द्रव्यपर्यायनयाद्यर्थसूचनात् सूत्राणि, 'छिन्नच्छेयणइयाई'ति इह यो नयः सूत्रं छिन्नं छेदनेच्छति स छिन्नछेदनयः यथा 'धम्मो मंगलमुक्कट्ट'मित्यादिश्लोकः सूत्रार्थतः छेदनयस्थितो न द्वितीयादिश्लोकानपेक्षते, इत्येव यानि सूत्राणि छिन्नछेदनयवन्ति तानि छिन्नछेदनयिकानि, तानि च स्वसमया-जिनमताश्रिता या सूत्राणां परिपाटिः-पद्धतिस्तस्यां स्वसमयपरिपाट्यां भवन्ति तथा वा भवन्तीति, तथा 'अछिन्नच्छेयणइयाई' ति इह यो नयः सूत्रमच्छिन्नं छेदनेच्छति सोऽच्छिन्नछेदनयो यथा 'धम्मोमंगलमुक्कट्ट'मित्यादिश्लोकोऽर्थतो द्वितीयादिश्लोकमपेक्षमाण इत्येवं यान्यच्छिन्नच्छेदनयवन्ति तान्यच्छिन्नच्छेदनयिकानि तानि चाऽऽजीविकसूत्रपरिपाट्यां-गोशालक्रमतप्रतिबद्धसूत्रपद्धत्यां तथा वा भवन्ति, अक्षररचनाविभागस्थितानप्यर्थतोऽन्योऽन्यं प्रेक्षमाणानि भवन्तीति भावना, तथा 'तिकणइयाई'ति नयत्रिकाभिप्रायाच्चिन्त्यन्ते यानि तानि नयत्रिकवन्तीति त्रिकनयिकानीत्युच्यन्ते, 'त्रैराशिकसूत्रपरिपाट्या' इह त्रैराशिका गोशालक्रमतानुसारिणोऽभिधीयन्ते, यस्मात्ते सर्वं ज्यात्मकमिच्छन्ति, तद्यथा-जीवोऽजीवो जीवाजीवश्चेति, तथा लोकोऽलोको लोकालोकश्चेत्यादि, नयचिन्तायामपि ते त्रिविधनयमिच्छन्ति, तद्यथा-द्रव्यास्तिकः पर्यायास्तिकः उभयास्तिकश्चेति, एतदेव नयत्रयमाश्रित्य त्रिकनयिकानीत्युक्तमिति, तथा 'चउक्कनइयाई'ति नयचतुष्काभिप्रायान्चिन्त्यन्ते यानि तानि चतुष्कनयिकानि, नयचतुष्कं चैवं नैगमनयो द्विविधः-सामान्यग्राही विशेषग्राही च, तत्र यः सामान्यग्राही स सङ्ग्रहेऽन्तर्भूतो विशेषग्राही तु व्यवहारे, तदेवं सङ्ग्रहव्यवहारक्रमसूत्राः शब्दादित्रयं चैक एवेति चत्वारो नया इति, 'स्वममे'त्यादि तथैवेति, तथा पुद्गलानाम्-अण्वादीनां परिणामो-धर्मः पुद्गलपरिणामः, स च वर्णपञ्चकगन्धद्वयरसपञ्चस्पशोष्ण-

भेदाद्विशतिधा; तथा गुरुलघुगुरुलघु इति भेदद्वयक्षेपाद् द्वाविंशतिः तत्र गुरुलघु द्रव्यं यत्चिर्यगामि वाखादि अगुरुलघुर्यत् स्थिरं सिद्धिक्षेत्रं घण्टाकारव्यवस्थितज्योतिष्कविमानादीति, तथा महितादीनि षड् विमाननामानि ॥ २२ ॥

तेवीसं सुयगडज्जयणा प०, तं०-समए वेतालए उवसगपरिणा थीपरिणा नरयविभत्ती महावीर-
थुई कुसीलपरिभासिए विरिए धम्मे समाही मग्गे समोसरणे आहत्तहिए गंथे जमईए गाथा पुंडरीए
किरियाठाणा आहारपरिणा अपच्चक्खणाकिरिआ अणगारसुय अद्दइज्जं णालंदइज्जं, जंबुद्दीवे णं दीवे भारहे
वासे इमीसे णं ओसप्पिणीए तेवीसाए जिणाणं सूरुगमणमुहुत्तंसि केवलवरनाणदंसणे समुत्पण्णे, जंबु-
द्दीवे णं दीवे इमीसे णं ओसप्पिणीए तेवीसं तित्थकरा पुव्वभवे एक्कारसंगिणो होत्था तं०-अजित संभव
अभिणंदण सुमई जाव पासो वद्धमाणो य, उसभे णं अरहा कोसलिए चोदसपुव्वी होत्था, जंबुद्दीवे णं
दीवे इमीसे ओसप्पिणीए तेवीसं तित्थंकरा पुव्वभवे मंडलिरायाणो होत्था तं०-अजित संभव अभिणंदण
जाव पासो वद्धमाणो य, उसभे णं अरहा कोसलिए पुव्वभवे चक्खवद्दी होत्था, इमीसे णं रयणप्पभाए पुढ-
वीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं तेवीसं पलिओवमाइं ठिई प०, अहेसत्तमाए णं पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइ-
याणं तेवीसं सागरोवमाइं ठिई प०, असुरकुमाराणं देवाणं अत्थेगइयाणं तेवीसं पलिओवमाइं ठिई प०,
सोहम्मीसाणाणं देवाणं अत्थेगइयाणं तेवीसं पलिओवमाइं ठिई प०, हेट्ठिममल्लिमगेविज्जाणं देवाणं जह-
ण्णेणं तेवीसं सागरोवमाइं ठिई प०, जे देवा हेट्ठिमगेवज्जयविमाणेसु देवत्ताए उववण्णा तेसि णं देवाणं

उक्रोसेणं तेवीसं सागरोवमाहं ठिई प०, ते णं देवा तेवीसाए अद्धमासाणं आणमंति वा पाणमंति वा ऊस-
संति वा नीसंसंति वा, तेसि णं देवाणं तेवीसाए वाससहस्सेहिं आहारहे समुप्पज्जइ, संतेगइआ भवसि-
द्धिआ जीवा जे तेवीसाए भवगगहणेहिं सिद्धिस्संसंति बुद्धिस्संसंति मुचिस्संसंति परिनिब्वाइस्संसंति सन्वदुक्खा-
णमंतं करिस्संसंति ॥ सूत्रं २३ ॥

त्रयोविंशतिस्थानकं सुगममेव, नवरं चत्वारि स्रवाणि अर्वाक् स्थितिस्त्रैरभ्यः, तत्र सूत्रकृताङ्गस्य प्रथमे श्रुतस्कन्धे षोडशाध्यय-
नानि द्वितीयं सप्त, तेषां चान्वर्थस्तदधिगमाधिगम्य इति ॥ २३ ॥

चउब्बीसं देवाहिदेवा प० तं० उस्सभअजितसंभवअभिणंदणसुमइपउमप्पहसुपासचंदप्पहसुविधिसीअलसिज्जंस-
वासुप्पुज्जविमलअणंतधम्मसंतिकंयुअरमल्लीमुणिसुव्वयनमिनेमीपासवद्धमाणा, चुल्लहिमवंतसिहरीणं वासहरप-
व्वयाणं जीवाओ चउब्बीसं चउब्बीसं जोयणसहस्साइं णववत्तीसे जोयणसए एगं अट्ठत्तीसइभागं जोयणस्स
किंचिचिसेसाहिआओ आयामेणं प० चउबीसं देवट्टाणा सइंदया प०, सेसा अहमिंदा अनिंदा अपुरोहिआ,
उत्तरायणगतं णं सूरिण चउबीसंगुलिण पोरिसिञ्चायं णिब्बत्तइत्ता णं णिअट्ठति, गंगासिंधूओ णं महाणदीओ
पवाहे सानिरेगेणं चउबीसं कोसे चित्थारेणं प०, रत्तारत्तवतीओ णं महाणदीओ पवाहे सातिरेगे सातिरेगे चउबीसं
कोसे चित्थारेणं पन्नत्ता, इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए अत्थे० चउबीसं पलिओवमाहं० अहेसत्तमाए
पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं चउबीसं सागरोवमाहं ठिई प०, असुरकुमाराणं देवाणं अत्थेगइयाणं चउ-

वीसं पलिओवमाइं ठिई प०, सोहम्मीसाणे णं देवाणं अत्थेगइयाणं चउवीसं पलिओवमाइं ठिई प०, हेट्टिमउवरिमगेवेज्जाणं देवाणं जहण्णेणं चउवीसं सागरोवमाइं ठिई प, जे देवा हेट्टिममज्झिमगेवेज्जयविमाणेसु देवत्ताए उववण्णा तेसि णं देवाणं उक्कोसेणं चउवीसं सागरोवमाइं ठिई प०, ते णं देवा चउवीसाए अद्धमासाणं आणमंति वा पाणमंति वा ऊससंति वा णीससंति वा तेसि णं देवाणं चउवीसाए वाससहस्सेहिं आहारंहे समुप्पज्जइ, संतेगइया भवसिद्धिया जीवा जे चउवीसाए भवग्गहणेहिं सिज्झस्संति बुज्झस्संति मुच्चिस्संति परिनिब्वाइस्संति सव्वदुक्खाणमंतं करिस्संति ॥ २४ ॥

चतुर्विंशतिस्थानके षट् सूत्राणि स्थितेः ग्राक्, सुगमानि च, नवरं देवानाम्-इन्द्रादीनामधिका देवाः पूज्यत्वाद्देवाधिदेवा इति, तथा 'जीवाओ'ति जम्बूद्वीपलक्षणवृत्तक्षेत्रस्य वर्षाणां वर्षधराणां (च) ऋज्वी सीमा जीवोच्यते, आरोपितज्याधनुर्जीवाकल्पत्वात्, तयोश्च लघुहिमवच्छिखरिसत्कयोः प्रमाणं २४९३२ अष्टत्रिंशद्भागश्च योजनस्य किञ्चिद्विशेषाधिकः, अत्र गाथा-'चउवीस सहस्साइं नव य सए जोयणाण वत्तीसे । जुल्लहिमवंतजीवा आयामेणं कलद्धं च ॥ १ ॥" ति, कलार्द्धमिति-एकोनविंशतिभागस्यार्द्धं, तच्चाष्टत्रिंशद्भाग एव भवतीति, चतुर्विंशतिर्देवस्थानानि-देवभेदाः, दश भवनपतीनां, अष्टौ व्यन्तराणां, पञ्च ज्योतिष्कानां, एकं कल्पोपपन्नैरूपानिष्कानां, एवं चतुर्विंशतिः, सेन्द्राणि चमरेन्द्राद्याधिष्ठितानि शेषाणि, च त्रैवेयकानुत्तरसुरलक्षणानि अहं अहं इत्येवमिन्द्रा येषु तान्यहमिन्द्राणि, प्रत्यात्मेन्द्रकाणीत्यर्थः, अत एव अनिन्द्राणि-अविद्यमाननायकानि अपुरोहितानि-अविद्यमानशान्तिकर्मकारीणि, उपलक्षणपरत्वादस्याविद्यमानसेवकजनानीति, तथोत्तरायणगतः-सर्वाभ्यन्तरमण्डलप्रविष्टः सूर्यः कर्कसङ्क्रान्तिदिन इत्यर्थः, चतुर्विंशत्य-

अगुलिकां पौरुष्यां-प्रहरे भवा छाया पौरुषीया तां छायां हस्तप्रमाणशङ्कोरिति गम्यते, 'निर्वस्य' कृत्वा णं-वाक्यालङ्कारे 'निवर्तते' सर्वभ्यन्तरमण्डलात् द्वितीयमण्डलमागच्छति, आह च-'आसाढमासे दुपये'त्यादि, 'पवह' इति यतः स्थानानदी प्रवहति-चोडुं प्रवर्त्तते, स च पवहदात्तोरणेन निर्गम इह सम्भाव्यते, न पुनर्योऽन्यत्र प्रवहशब्देन मकरमुखप्रणालनिर्गमः प्रपातकुण्डनिर्गमो वा विभक्षितः, तत्र हि जेवूद्वीयप्रज्ञप्त्यामिह च पञ्चविंशतिकोश्रमाणा गङ्गादिनद्यो विस्तारतोऽभिहिताः ॥ २४ ॥

पुरिमपच्छिमगणं तित्थगराणं पंचजामस्स पणवीसं भावणाओ पणत्ता, तं जहा-ईरिआसमिई मणगुत्ती चयगुत्ती आलोयभायणभोयणं आदाणमंडमत्तनिकखेवणासमिई ५ अणुवीतिभासणया कोहविवेगे लोभ-विवेगे भयविवेगे हासविवेगे ५ उगगहअणुणवणया उगगहसीमजाणणया सयेमेव उगगहं अणुगिणहणया साहम्मिमगउगगं अणुणविय परिभुंजणया साहारणभत्तपाणं अणुणविय पडिभुंजणया ५ इत्थीपसुपंड-गंसत्तगसयणासणवज्जणया इत्थीकहविवज्जणया इत्थीणं इंदियाणमालोयणवज्जणया पुन्वरयपुब्बकीलिआणं अणुसुरणया पणीनाहारविवज्जणया ५ सोइंदियरागोवरई चकिंखदियरागोवरई घाणिंदियरागोवरई जिडिभ-दियरागोवरई फासिंदियरागोवरई ५, मल्ली णं अरहा पणवीसं धणु उहुं उच्चत्तेणं होत्था, सब्बेवि दीहवेय-दुपब्बया पणवीसं जोयणाणि उहुं उच्चत्तेणं प० पणवीसं पणवीसं गाउआणि उब्बिद्धेणं प०, दोच्चाए णं पुढवीए पणवीसं णिरयावाससयसहस्सा प० [आयारस्स णं भगवओ सचूलिआयस्स पणवीसं अज्झयणा प० तं-सत्थपरिणा^१ लोगविजओ^२ सीओसणीअ^३ सम्मत्तं। आवंति^४ धुयविमोह^५ उवहाणसुयं महपरिणा^६॥१॥

૧૦ ૧૧ ૧૨ ૧૩ ૧૪ ૧૫ ૧૬ ૧૭ ૧૮ ૧૯ ૨૦ ૨૧ ૨૨ ૨૩ ૨૪ ૨૫ ૨૬ ૨૭ ૨૮ ૨૯ ૩૦
 પિંડેસણ સિજ્જિરિઆ ભાસજ્ઞયણા ય વત્થ પાણસા । ડગ્ગહપડિમા સત્તિક્કસત્તયા ભાવણ વિસુત્તી ॥૨॥
 નિસીહજ્ઞયણં પળવીસઈમં । મિચ્છાદિટ્ઠિવિગલિંદિણં અપજ્જત્તણં સંકિલિટ્ઠપરિણામે ણામસ્સ કમ્મસ્સ
 પળવીસં ઉત્તરપયડીઓ ણિબંધતિ-તિરિયગતિનામં વિગલિંદિયજાતિનામં ઓરાલિઅસરીરણામં તેઅગસ-
 રીરણામં કમ્મણસરીરનામં હુંડગસંઠાણનામં ઓરાલિઅસરીરંગેવંગણામં છેવટસંઘયણનામં વળણનામં ગંઘણામં
 રસણામં ફાસણામં તિરિઆણુપુચ્ચિનામં અગુરુલહુનામં ઉવઘાયનામં તસનામં વાદરણામં અપજ્જત્તયણામં પત્તેય-
 સરીરણામં અથિરણામં અસુખણામં દુઃખગણામં અણાદેજ્જનામં અજસોકિત્તિનામં નિમ્માણનામં ૨૫, ગંગાસિંધુઓ
 ણ મહાણદીઓ પળવીસં ગાઝ્યાણિ પુહુત્તેણં દુહઓ ઘડસુહપવિત્તિણં સુત્તાવલિહારસંઠિણં પવાતેણ પહંતિ,
 રત્તારત્તવહઓ ણં મહાણદીઓ પળવીસં ગાઝ્યાણિ પુહુત્તેણં મકરસુહપવિત્તિણં સુત્તાવલિહારસંઠિણં પવાતેણ
 પહંતિ, લોગવિંડુસારસ્સ ણં પુચ્ચસ્સ પળવીસં વત્થૂ પ૦, હમીસે ણં રયણપ્પમાણ પુહવીણ અત્થેગહયાણં નેર-
 હયાણં પળવીસં પલિઓવમાઈ ઠિઈ પ૦, અહેસત્તમાણ પુહવીણ અત્થેગહયાઈ નેરહયાણં પળવીસં સાગરોવમાઈ
 ઠિઈ પ૦, અસુરકુમારાણં દેવાણં અત્થેગહયાણં પળવીસં પલિઓવમાઈ ઠિઈ પ૦, સોહમ્મીસાણે ણં દેવાણં
 અત્થેગહયાણં પળવીસ પલિઓવમાઈ ઠિઈ પ૦, મહિમ્મહેટ્ઠિમગેવેજ્જાણં દેવાણં જહણેણં પળવીસં સાગરો-
 વમાઈ ઠિઈ પ૦, જે દેવા હેટ્ઠિમઉવરિમગેવેજ્જગવિમાણેસુ દેવત્તાણ ઉવવણા તેસિ ણં દેવાણં ઉક્કોસેણં પળ-
 વીસં સાગરોવમાઈ ઠિઈ પ૦, તે ણં દેવા પળવીસાણ અદ્ધમાસેહિં આણમંતિ વા પાણમંતિ વા ઉસ્સસંતિ વા

नीस्ससंति वा, तेसि णं देवाणं पणवीसं वाससहस्सेहिं आहारहे समुप्पज्जइ, संतेगइया भवसिद्धिया जीवा जे पणवीसाण भवग्गहणेहिं सिद्धिस्संति बुद्धिस्संति मुच्चिस्संति परिनिब्बाइस्संति सब्बदुक्खाणमंतं करिस्संति ॥ २५ ॥

पञ्चविंशतिस्थानकमपि सुवोधं, नवरामिह स्थितेरवाग् नव सूत्राणि, तत्र “पञ्चजामस्स”ति पञ्चानां यामानां—महा-
व्रतानां यमाहारः पञ्चयामं तस्य ‘भावणाओ’ति प्राणातिपातादिनिवृत्तिलक्षणमहाव्रतसंरक्षणाय भाव्यन्ते इति भावनाना-
स्नाथ प्रति महाव्रतं पञ्च पञ्चेति, तत्रैर्यासमित्याद्याः पञ्च प्रथमस्य महाव्रतस्य तत्रालोकभाजनभोजनं—आलो-
कनपूर्वं भाजने—पात्रे भोजनं—भक्तादेरभ्यवहरणम्, अनालोक्यभाजनभोजने हि प्राणिहिंसा सम्भवतीति, तथा अनुविचिन्त्य-
भाषणतादिका द्वितीयस्य, तत्र विवेकः—परित्यागः, तथा अवग्रहानुज्ञापनादिकास्तृतीयस्य, तत्रावग्रहानुज्ञापना १ तत्र चानुज्ञाते
सीमापरिज्ञानं २ ज्ञातायां च सीमायां स्वयमेव ‘उग्राहण’ मिति अवग्रहस्याऽनुग्रहणता पञ्चात्स्वीकरणमवस्थानमित्यर्थः ३, सार्धमि-
क्राणां—गीनार्थसमुदायविहारिणां संविमानामवग्रहो मासादिकालमानतः पञ्चक्रोशादिक्षेत्ररूपः सार्धमिक्कावग्रहस्तं तानेवाऽनुज्ञाप्य
तस्यैव परिभोजनता—अवस्थानं सार्धमिक्काणां क्षेत्रे वसतो वा तैरनुज्ञाते एव वस्तव्यमिति भावः ४, साधारणं—सामान्यं यद्भक्तादि
तदनुज्ञाप्याचार्यादिकं तस्य परिभोजनं चेति ५, तथा स्रव्यादिसंस्कशयनादिवर्जनादिकाश्चतुर्थस्य, प्रणीताहारः अतिसेहवानिति,
तथा श्रोत्रेन्द्रियरागोपरत्यादिकाः पञ्चमस्य; अयमभिप्रायो—यो यत्र सजति तस्य तत्परिग्रह इति, ततश्च शब्दादौ रागं कुर्वता ते
परिगृहीता भवन्तीति परिग्रहविरतिर्विराधिता भवति, अन्यथा त्वाराधितेति, वाचनान्तरे आवश्यकानुसारेण दृश्यन्ते । तथा ‘मिच्छ-

दिष्टि'त्यादि, मिथ्यादृष्टिरेव तिर्यगत्यादिकाः कर्मप्रकृतीर्बध्नाति न सम्यग्दृष्टिः, तासां मिथ्यात्वप्रत्ययत्वादिति मिथ्यादृष्टिग्रहणं, विकलेन्द्रियो-द्वित्रिचतुरिन्द्रियाणामन्यतमः, णमित्यलङ्कारे, पर्याप्तोऽन्या अपि बध्नातीत्यपर्याप्तग्रहणं, अपर्याप्तक एव ह्येता अग्रशस्ताः परिवर्त्तमानिका बध्नाति, सोऽप्येताः संविलष्टपरिणामो बध्नातीति संविलष्टपरिणाम इत्युक्तम्, अयमपि द्वीन्द्रियाद्यपर्याप्तकप्रायोग्यं बध्नाति, तत्र 'विगलित्दियजानामं'ति कदाचित् द्वीन्द्रियजात्या सह पञ्चविंशतिः कदाचिद् द्वीन्द्रियजात्या एवमितरथाऽपीति, 'गंगा' इत्यादि पञ्चविंशतिगव्यूतानि पृथुत्वेन यः प्रपातस्तेनेति शेषः, 'दुहओ'त्ति द्वयोर्दिशोः पूर्वतो गङ्गा अपरतः सिन्धुरित्यर्थः, पद्महृदाद्विनिर्गते पञ्च २ योजनशतानि पर्वतोपरि गत्वा दक्षिणाभिमुखे प्रवृत्ते 'घडमुहपविच्छिणं'ति घटमुखादिव पञ्चविंशतिकोशपृथुलजिह्विकात् मकरमुखप्रणालात् प्रवृत्तेन मुक्तावलीनां मुक्तासरीणां यो हारस्तत्संस्थितेन प्रपातेन-प्रपतज्जलसंतानेन योजनशतोच्छ्रितस्य हिमवतोऽथोवर्त्तिनोः स्वकीययोः प्रपातकुण्डयोः प्रपाततः, एवं रक्तारक्तवत्यौ, नवरं शिखरिवर्धरोपरिप्रतिष्ठितपुण्डरीकहृदात्प्रपतत इति, तथा लोकबिन्दुसारं-चतुर्दशपूर्वमिति ॥ २५ ॥

छन्वीसं दसकप्पवहाराणं उद्देसनकाला प० तं०-दस दसाणं छ कप्पस्स दस ववहारस्स, अभवसिद्धियाणं जीवाणं मोहणिजस्स कम्मस्स छन्वीसं छम्मंसा संतकम्मंसा प० तं०-मिच्छत्तमोहणिज्जं सोलस कसाया इत्थीवेदे पुरिसवेदे नपुंसकवेदे हासं अरति रति भयं सोगं दुगुंछा, इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं छन्वीसं पलिओवमाइं ठिई प०, अहेसत्तमाए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं छन्वीसं सागरोवमाइं ठिई प०, असुरकुमाराणं देवाणं अत्थेगइयाणं छन्वीसं पलिओवमाइं ठिई प०, सोहम्मीसाणे णं देवाणं

अतथेगइयाणं छब्बीसं पलिओवमाइं ठिईं प०, मज्झिममज्झिमगेवेज्जायाणं देवाणं जहण्णेणं छब्बीसं सागरोचमाइं ठिईं प०, जे देवा मज्झिमहेट्ठिमगेवेज्जायविमाणेसु देवत्ताए उववण्णा तेसि णं देवाणं उक्कोसेणं छब्बीसं सागरोचमाइं ठिईं प० ते णं देवा छब्बीसाए अद्धमासेहिं आणमंति वा पाणमंति वा ऊससंति वा नीमसंति वा, तेसि णं देवाणं छब्बीसं वाससहस्सेहिं आहारहे समुप्पज्जइ, संतेगइया भवसिद्धिया जीवा जे छब्बीसेहिं भवगगहणेहिं सिज्झस्संति बुज्झस्संति मुच्चिस्संति परिनिब्वाइस्संति सत्त्वदुक्खाणमंतं करिस्संति ॥ २६ ॥

पइविंशतिस्थानकं व्यक्तमेव, नवरं उद्देशनकाला यत्र श्रुतस्कन्धेऽध्ययने च यावन्त्यध्ययनान्युद्देशका वा तत्र तावन्त एव उद्देशनकाला—उद्देशावसराः श्रुतोपचाररूपा इति, तथा अभव्यानां त्रिषुञ्जीकरणाभावेन सम्यक्त्वमिश्ररूपं प्रकृतिद्वयं सत्तायां न भवतीति पडविंशतिमुत्कर्मांशा भवन्तीति ॥ २६ ॥

सत्तावीसं अणगारगुणा प० तं०—पाणाइवायाओ वेरमणं मुसावायाओ वेरमणं अदिन्नादाणाओ वेरमणं मेहुणाओ वेरमणं परिग्गहाओ वेरमणं सोइंदियनिग्गहे चक्खिंदियनिग्गहे घाणिंदियनिग्गहे जिडिंभदियनिग्गहे फासिंदियनिग्गहे कोह्विवेगे माणाविवेगे मायाविवेगे लोभविवेगे भावसच्चे करणसच्चे जोगसच्चे खमाचिरागया मणसमाहरणया वयसमाहरणया कायसमाहरणया पाणसंपणया दंसणसंपणया चरित्तसंपणया वेयणाअद्वियासणया मारणंतीयअहियासणया, जंबुद्दीवे दीवे अभिइवज्जेहिं सत्तावीसाए णक्खत्तेहिं

संववहारे वदति, एगमेगे णं णक्खत्तमासे सत्तावीसाहिं राइदियाहिं राइदियगेणं प०, सोहम्मीसाणेसु कप्पेसु विमाणपुढवी सत्तावीसं जोयणसयाइं बाहल्लेणं प०, वेयगसम्मत्तबन्धोवरयस्स णं मोहणिज्जस्स कम्मस्स सत्तावीसं उत्तरपगडीओ संतकम्मंसा प०, सावणसुद्धसत्तमीसु णं सूरिए सत्तावीसंगुलियं पोरि-
सिच्छायं णिव्वत्तइत्ता णं दिवसखेत्तं नियेट्ठेमाणे रयणिखेत्तं अभिणिवदमाणे चारं चरइ, इमीसे णं रयण-
प्पभाए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं सत्तावीसं पलिओवमाइं ठिई प०, अहेसत्तमाए पुढवीए अत्थेगइ-
याणं नेरइयाणं सत्तावीसं सागरोवमाइं ठिई प०, असुरकुमाराणं देवाणं अत्थेगइयाणं सत्तावीसं पलिओ-
वमाइं ठिई प०, सोहम्मीसाणेसु कप्पेसु अत्थेगइयाणं देवाणं सत्तावीसं पलिओवमाइं ठिई प०, मज्झि-
मउवरिमगेवेज्जयाणं देवाणं जहण्णेणं सत्तावीसं सागरोवमाइं ठिई प०, जे देवा मज्झिमगेवेज्जयविमाणेसु
देवत्ताए उववण्णा तेसि णं देवाणं उक्कोसेणं सत्तावीसं सागरोवमाइं ठिई प०, ते णं देवा सत्तावीसाए
अद्धमासेहिं आणमंति वा पाणमंति वा उस्ससंति वा नीससंति वा, तेसि णं देवाणं सत्तावीस वाससहस्सेहिं
आहारट्ठे समुप्पज्जइ, संतेगइया भवसिद्धिया जीवा जे सत्तावीसाए भवग्गहणेहिं सिज्झस्संति बुज्झस्संति
मुच्चिस्संति परिनिव्वाइस्संति सब्बदुक्खानमंतं करिस्संति ॥ २७ ॥

सप्तविंशतिस्थानमपि व्यक्तमेव, केवलं पट् सूत्राणि स्थितेरर्वाक्, तत्र अनगराणां-साधूनां गुणाः-चारित्रविशेषरूपाः अनगर-
गुणाः, तत्र महाव्रतानि पञ्चेन्द्रियनियन्त्राश्च पञ्च क्रोधादिविवेकाश्चत्वारः सत्यानि त्रीणि, तत्र भावसत्यं-शुद्धान्तरात्मता करणसत्यं-

यन्प्रतिहेतुनाक्रियां यथोक्तां सम्यगुपयुक्तः कुरुते योगसत्यं-योगानां-मनःप्रभृतीनामवितथत्वं १७ क्षमा-अनाभिव्यक्तकोधमान-
व्यदपस्य द्वेयमञ्जितस्याप्रीतिमात्रस्याभावः, अथवा क्रोधमानयोरुदनयोरोधः, क्रोधमानविवेकशब्दाभ्यां तदुदयप्राप्तयोस्तयोर्निरोधः
प्रागेवाभिहित इति न पुनरुक्तताऽपीति १८ विरागता अभिवृद्धमात्रस्याऽभावः, अथवा मायालोभयोरनुदयो, मायालोभविवेकशब्दाभ्यां
तदुदयप्राप्तयोस्तयोर्निरोधः प्रागभिहित इतीहापि न पुनरुक्तेति १९, मनोवाक्कायानां समाहरणता, पाठान्तरतः समन्वाहरणता-अकुशलानां
रोधात्मकः २२ ज्ञानादिसम्पन्नतास्तिष्ठः २५ वेदनातिसहनता-शीताद्यतिसहनं २६ मारणान्तिकातिसहनता-कल्याणमित्रबुद्ध्या मार-
णान्निर्कोपसर्गसहनमिति २७, तथा जम्बूद्वीपे न धातकीखण्डादौ अभिजिह्वैः सप्तविंशत्या नक्षत्रव्यवहारः प्रवर्तते, अभिजिह्वक्षत्र-
म्योत्तराषाढचतुर्थपादानुग्रेवशनादिति, तथा मासो नक्षत्रचन्द्राभिवर्द्धितकत्वादित्यमासभेदात्पञ्चविधोऽन्यत्रोक्तः, तत्र नक्षत्रमासः-
चन्द्रस्य नक्षत्रमण्डलभोगकाललक्षणः सप्तविंशतिः रात्रिन्दिवाणि रात्रिन्दिवाग्रेणेति-अहोरात्रपरिमाणपेक्षयेदं परिमाणं नतु
संवत्सा, तस्याधिकत्वाद्, आश्विनं चाहोरात्रसप्तपट्टिभागानामेकविंशत्येति, “विमाणपुढवी”ति विमानानां पृथिवी-भूमिका, तथा
वेदकसम्यक्त्वग्रन्थः-क्षायोपशमिकसम्यक्त्वहेतुभूतशुद्धदलिकपुञ्जरूपा दर्शनमोहनीयप्रकृतितस्तस्य ‘उवरओ’ति प्राकृतत्वादुद्वलको-
वियोजको जन्तुः तस्य मोहनीयकर्मणोऽष्टाविंशतिविधस्य मध्ये सप्तविंशतिरुत्तरप्रकृतयः सत्कर्मशाः सत्तायामित्यर्थः, एकस्योद्वलि-
तत्वादिति, तथा श्रावणमासस्य शुद्धसप्तम्यां सूर्यः सप्तविंशत्यङ्गुलिकां हस्तप्रमाणशङ्कोरिति गम्यते पौरुषी छायां निर्वर्त्य दिवस-
क्षेत्रं-यविक्रमप्रकाशमाकाशं निर्वर्द्धयन्-प्रकाशहान्या हानिं नयन् रजनीक्षेत्रम्-अन्धकाराक्रान्तमाकाशमभिवर्द्धयन्-प्रकाशहान्या वृद्धिं
नयन्-चारं चरति-व्योममण्डले भ्रमणं करोति, अयमत्र भावार्थः-इह किल स्थूलन्यायमाश्रित्य आपाढ्यां चतुर्विंशत्यङ्गुलप्र-

श्री समवा-
यांने
श्री अभय०
वृत्तिः
॥४५॥

माणा पौरुषीच्छाया भवति, दिनसप्तके सातिरेकं छायाऽङ्गुलं वर्द्धते, ततश्च श्रावणशुद्धसप्तम्यामङ्गुलत्रयं वर्द्धते, सातिरेकैकविंशतित-
मदिनत्वात्तस्याः, तदेवमाषाढ्याः सत्कैरङ्गुलैः सह सप्तविंशतिरङ्गुलानि भवन्ति, निश्चयतस्तु कर्कसङ्क्रान्तेरारभ्य यत्सातिरेकैकविंशति-
तमं दिनं तत्रोक्तरूपा पौरुषीच्छाया भवति ॥ २७ ॥

अट्टावीसविहे आयारपक्कप्पे प० तं०-मासिआ आरोवणा संपंचराईमासिया आरोवणा सदसराहमासिआ
आरोवणा एवं चैव दोमासिआ आरोवणा संपंचराईदोमासिया आरोवणा एवं तिमासिआ आरोवणा
चउमासिया आरोवणा उवघाइया आरोवणा अणुवघाइया आरोवणा कसिणा आरोवणा अकसिणा आरोवणा
एतावता आयारपक्कप्पे एताव ताव आयरियन्वे, भवसिद्धियाणं जीवाणं अत्थेगइयाणं मोहणिज्जस्स कम्मस्स
अट्टावीसं कम्मंसा संतकम्मा प० तं०-सम्मत्तवेअणिज्जं मिच्छत्तवेयणिज्जं सम्मभिच्छत्तवेयणिज्जं सोलस्स कसाया
णव णोकसाया, आभिणिबोहियणाणे अट्टावीसइविहे प० तं०-सोइंदियअत्थावग्गहे चक्खिंदियअत्थावग्गहे
घाणिंदियअत्थावग्गहे जिंभिंदियअत्थावग्गहे फासिंदियअत्थावग्गहे णोइंदियअत्थावग्गहे सोइंदियवज्जणो
ग्गहेघाणिंदियवज्जणोग्गहे जिंभिंदियवज्जणोग्गहे फासिंदियवज्जणोग्गहे सोतिंदियइहा चक्खिंदियइहा घाणिं-
दियइहा जिंभिंदियइहा फासिंदियइहा णोइंदियइहा सोतिंदियावाए चक्खिंदियावाए घाणिंदियावाए
जिंभिंदियावाए फासिंदियावाए णोइंदियावाए सोइंदिअधारणा चक्खिंदियधारणा घाणिंदियधारणा जिं-
भिंदियधारणा फासिंदियधारणा णोइंदियधारणा, ईसाणे णं कन्वे अट्टावीसं विमाणावाससयसहस्सा प०,

सप्त विंश
तितमः
समवायः

॥४५॥

जीवे णं देवगइम्मि वंधमाणे नामस्स कम्मस्स अट्ठावीसं उत्तरपगडीओ णिचंधति, तं०-देवगनिनामं पंचि-
 दियजानिनामं वेउच्चियसरीरनामं तेयगसरीरनामं कम्मणसरीरनामं समचउरंसंठाणणामं वेउच्चियसरीरंगो-
 वंगणामं वण्णणामं गंधणामं रसणामं फासनामं देवाणुपुच्चिणामं अशुरुलहुनामं उवघायनामं पराघायनामं
 उस्सासनामं पसत्थविहायोगइणामं तसनामं चायरणामं पल्लतनामं पत्तेयसरीरनामं थिराथिराणं सुभासु-
 भाणं आपज्जाणाएज्जाणं दोण्हं अणयरं एगं नामं णिचंधइ जसोकित्तिनामं निम्माणनामं, एवं चैव नेरइ-
 आचि, गाणत्तं अप्सत्थविहायोगइणामं हुंडगसंठाणणामं अथिरणामं दुब्भगणामं असुभनामं दुस्सरनामं
 अणादिज्जाणामं अजसोकित्तीणामं निम्माणनामं, इभीसे णं रयणप्पभाए पुहवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं
 अट्ठावीसं पलिओवमाइं ठिई प०, अहे सत्तभाए पुहवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं अट्ठावीसं सागरोवमाइं
 ठिई प०, अत्तुरकुमारणं देवाणं अत्थेगइयाणं अट्ठावीसं पलिओवमाइं ठिई प०, सोहम्मीसाणेसु कप्पेसु-
 देवाणं अत्थेगइयाणं अट्ठावीसं पलिओवमाइं ठिई प०, उवरिमहेट्ठिमगेवेज्जाणं देवाणं जहण्णेणं अट्ठावीसं
 सागरोवमाइं ठिई प०, जे देवा मज्झिमउवरिमगेवेज्जाएसु विमाणेसु देवत्ताए उववण्णा तेसि णं देवाणं उक्को-
 सेणं अट्ठावीसं सागरोवमाइं ठिई प०, ते णं देवा अट्ठावीसाए अद्धमासेहिं आणमंति वा पाणमंति वा
 ऊससंति वा नीससंति वा. तेसि णं देवाणं अट्ठावीसाए वाससहस्सेहिं आहारहे ससुप्पज्जइ, संतेगइया
 भवमिद्धिया जीवा जे अट्ठावीसाए भवगगहणेहिं सिज्झिस्संति वुज्झिस्संति सुच्चिस्संति परिनिब्बाइस्संति
 मच्चदुक्खाणमनं करिस्संति ॥ २८ ॥

अष्टाविंशतिस्थानकमपि व्यक्तं, नवरमिह पञ्च स्थितेः प्राक् सूत्राणि, तत्र आचारः प्रथमाङ्गं तस्य प्रकल्प अध्येयनविशेषो निशी-
थमित्यपराभिधानं आचारस्य वा—साध्याचारस्य ज्ञानादिविषयस्य प्रकल्पो—व्यवस्थापनमित्याचारप्रकल्पः, तत्र क्वचिद् ज्ञानाद्याचा-
रविषये अपराधमापन्नस्य कस्याचित् प्रायश्चित्तं दत्तं, पुनरन्यमपराधविशेषमापन्नस्तत्तत्रैव प्राक्तने प्रायश्चित्ते मासवहनयोग्यं मासिकं
प्रायश्चित्तमारोपितमित्येवं मासिक्यारोपणा भवति, तथा पञ्चरात्रिकशुद्धियोग्यं मासिकशुद्धियोग्यं चापराधद्वयमापन्नस्ततः पूर्वदत्ते
त्रिमासिक्यः ६ चतुर्मासिक्योऽपि ६ चतुर्विंशतिरारोपणाः, तथा सार्द्धदिनद्वयस्य पक्षस्य चोपघातनेन लघूनां मासादीनां प्राचीन-
प्रायश्चित्ते आरोपणा उपघातिकारोपणा, यदाह—“अद्धेण छिन्नसेसं पुब्बेद्धेणं तु संजुयं काउं । देज्जा य लहुयदाणं गुरुदाणं तत्तियं
चेव ॥ १ ॥” चि यथा मासार्द्ध १५ पञ्चविंशतिकार्द्धं च सार्द्धद्वादश सर्वमीलने सार्द्धसप्तविंशतिरिति लघुमासः, तथा मासद्वयार्द्धं
मासो मासिकस्यार्द्धं पक्ष उभयमीलने सार्द्धो मास इति लघुद्विमासिकं २५ तथा तेषामेव सार्द्धदिनद्वयाद्यनुद्घातनेन गुरूणामारोपणा
अनुद्घातिकारोपणा २६, तथा यावतोऽपराधानापन्नस्तावतीनां तच्छुद्धीनामारोपणा कृत्तारोपणा २७ तथा बहूनपराधानापन्नस्य
षण्मासान्तं तप इतिकृत्वा षण्मासाधिकं तपःकर्म तेष्वेवान्तर्भाव्य शेषमारोप्यते यत्र सा अकृत्तारोपणेत्यष्टाविंशतिः २८, एतच्च
सम्यग् निशीथविंशतितमोद्देशकादवगम्यम्, अत्रैव निगमनमाह—एतावांस्तावदाचारप्रकल्पः, इह स्थानके आरोपणामाश्रित्य विवक्षि-
तोऽन्यथा तद्व्यतिरेकेणाऽपि तस्योद्घातिकाद्यनुद्घातिकरूपस्य भावात्, अथैवावतानेवाऽयं तावदाचारप्रकल्पः, शेषस्याऽत्रैवाऽन्तर्भा-
वात्, तथा एतावतांवादाचरितव्यमित्यपि, तथैव देवगतिस्त्रे स्थिरास्थिरयोः शुभाशुभयोरादेयानादेययोश्च परस्परं विरोधित्वेनैकदा

वन्धाभावादन्यतरद्रव्यं तीत्युक्तं, तत्र चैकशब्दग्रहणं भाषामात्र एवाऽवसेयमिति, नारकश्चै विशतिस्ता एव प्रकृतयोऽष्टानां तु
 स्थाने अष्टावन्या वस्त्रानि, एतदेवाह—‘एवं चैव’ त्यादि, नानात्वं विशेषः ॥ २८ ॥

एगूणतीसइविहे पावसुयपसंगे णं प० तं-भोमे अंतरिखे अंगे सरे वंजणे लक्खणे, भोमे
 तिदिहे प० तं० सुत्ते नित्ती वत्तिण, एवं एक्केकं तिविहं, विक्कहाणुजोगे विज्जाणुजोगे मंताणुजोगे जोगाणुजोगे
 अण्णतिथियपवत्ताणुजोगे, आसाहे णं मासे एगूणतीसराइंदिआइं राइंदियगेणं प०, (एवं चैव) भइवए णं
 मासे कत्तिण णं मासे पोसे णं मासे फग्गुणे णं मासे वइसाहे णं मासे, चंददिणे णं एगूणतीसं सुहुत्ते साति-
 रेगे सुहुत्तगेणं प०, जीवे णं पसत्यज्जवसाणजुत्ते भविण सम्मदिट्ठी तित्थकरनामसहिआओ णामस्स
 णियमा एगूणतीसं उत्तरपगडीओ निवंधित्ता वेमाणिएसु देवेषु देवत्ताए उववज्जइ, इमीसे णं रयणप्पभाए
 पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं एगूणतीसं पलिओवमाइं ठिई प०, अहे सत्तमाए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेर-
 इयाणं एगूणतीसं सागरोवमाइं ठिई प०, असुरकुमाराणं देवाणं अत्थेगइयाणं एगूणतीसं पलिओवमाइं ठिई
 प०, सोहम्मसीसाणेसु कप्पेसु देवाणं अत्थेगइयाणं एगूणतीसं पलिओवमाइं ठिई प०, उवरिममज्झिमगेवेज्ज-
 याणं देवाणं जहण्णेणं एगूणतीसं सागरोवमाइं ठिई प०, जे देवा उवरिमहेट्ठिमगेवेज्जयविमाणेसु देवत्ताए
 उवचण्णा तेसि णं देवाणं उक्कोसेणं एगूणतीसं सागरोवमाइं ठिई प०, ते णं देवा एगूणतीसाए अइमासेहिं
 आणमंति वा पाणमंति वा ऊससंति वा नीससंति वा तेसि णं देवाणं एगूणतीसं वाससहस्सेहिं आहारहे

समुपपज्जह, संतेगइया भवसिद्धिया भवसिद्धिं सिञ्जिस्संति बुञ्जिस्संति मुच्चिस्संति परिनिब्बाइस्संति सच्चवटुक्खाणमंतं करिस्संति ॥ सूत्रं २९ ॥

एकोनत्रिंशत्तमस्थानकमपि व्यक्तमेव, नवरं नवेह सूत्राणि स्थितेः प्राक् तत्र पापोपादानानि श्रुतानि पापश्रुतानि तेषां प्रसङ्गः—तथाऽऽसेवनारूपः पापश्रुतप्रसङ्गः, स च पापश्रुतानामेकोनत्रिंशद्विधत्वात् तद्विध उक्तः, पापश्रुतविषयतया पापश्रुतान्येवोच्यन्ते, अत एवाह—‘भोमे’ त्यादि, तत्र भौमं—भूमिविकारफलाभिधानप्रधानं निमित्तशास्त्रं, तथा ‘उत्पातं’ सहजलधिरवृष्ट्यादिलक्षणोत्पातफलनिरूपकं निमित्तशास्त्रं, एवं स्वप्न—स्वप्नफलविवर्तिकं, ‘अन्तरिक्षम्’ आकाशप्रभवग्रहयुद्धभेदादिभावफलनिवेदकं अङ्गशरीरावयवप्रमाणस्पन्दितादिविकारफलोद्भावंकं ‘स्वरं’ जीवाजीवादिकाश्रितस्वस्वरूपफलाभिधायकं व्यञ्जनं—मषादिव्यञ्जनफलोपदर्शकं लक्षणं—लाञ्छनाद्यनेकविधलक्षणव्युत्पादकमित्यर्थः, एतान्वेव सूत्रवृत्तिवार्तिकभेदाच्चतुर्विंशतिः, तत्राङ्गवर्जितानामन्येषां सूत्रं सहस्रप्रमाणं वृत्तिलक्षप्रमाणा वार्तिकं—वृत्तेर्व्याख्यानरूपं कोटिप्रमाणं, अङ्गस्य तु सूत्रं लक्षं वृत्तिः कोटी वार्तिकमपरिमितमिति, तथा विकथानुयोगः—अर्थकामोपायप्रतिपादनपराणि कामन्दकवात्स्यायनादिनि भारतादीनि वा शास्त्राणि २५ तथा विद्यानुयोगो—रोहिणीप्रमृतिविद्यासाधनाभिधायकानि शास्त्राणि २६ मन्त्रानुयोगश्चेटकाहिमन्त्रसाधनोपायशास्त्राणि २७ योगानुयोगो—वशीकरणादियोगाभिधायकानि हरमेखलादिशास्त्राणि २८ अन्यतीर्थिकेभ्यः—कपिलादिभ्यः सकाशाद्यः प्रवृत्तः स्वकीयाचारवस्तुतत्त्वानामनुयोगो—विचारः तत्पुरस्करणार्थः शास्त्रसन्दर्भ इत्यर्थः सोऽन्यतीर्थिकप्रवृत्तानुयोग इति २९। तथाऽऽषाढादय एकान्तरिता षणमासा एकोनत्रिंशद्विवा इति—रात्रिदिवसपरिमाणेन भवन्ति स्थूलन्यायेन, कुण्डे पक्षे प्रत्येकं रात्रिन्दिवस्यैकस्य क्षयाद्, आह च—“आसाढबहुलपक्षे

भद्रयत् कृत्तिं य पोसे य । फगुणवइसाहेसु य चोद्धवा ओमरत्ताओ” ॥ १ ॥ त्ति [आषाढकृष्णपक्षे भाद्रपदे कार्तिके च पौषे च । फाल्गुने वशाखे च चोद्धवा अवसरत्रयः ॥ १ ॥] इयमत्र भावना-चन्द्रमासो हि एकोनत्रिंशद्दिनानि दिनस्य च द्विपट्टि-भागानां द्वाविंशत्, ऋतुमासश्च त्रिंशदेव दिनानि भवन्तीति चन्द्रमासापेक्षया ऋतुमासोऽहोरात्रद्विपट्टिभागानां त्रिंशता साधिको भवति, ततश्च प्रत्यहोरात्रं चन्द्रदिनमेकैकेन द्विपट्टिभागेन हीयते इत्यवसीयते, एवं द्विपट्टया चन्द्रदिवसानामेकपट्टचहोरात्राणां भवती-त्येवं मासिरेकं मासद्वये एकमवमरात्रं भवतीति, विशेषस्त्विह चन्द्रग्रज्ञोत्तरसेय इति, तथा ‘चंद्रदिणे णं’ ति चन्द्रदिनं-प्रतिपदादिका तिथिः तच्चैकोनत्रिंशत् मुहूर्त्ताः सातिरेकमुहूर्त्तपरिमाणेनेति, कथं ? यतः किल चन्द्रमास एकोनत्रिंशद्दिनानि द्वाविंशच्च दिनीद्विप-ट्टिभागा भवन्ति, ततश्चन्द्रदिनं चन्द्रमासस्य त्रिंशता गुणेन मुहूर्त्तराशीकृतस्य त्रिंशता भागहारे एकोनत्रिंशन्मुहूर्त्ता द्वाविंशच्च मुहूर्-त्तस्य द्विपट्टिर्भागा लभ्यन्त इति, तथा जीवः प्रशस्ताध्यवसानादिविशेषणो वैमानिकेष्वुत्पत्तुकामो नामकर्मण एकोनत्रिं-शत्तत्तरश्रकृतीर्विन्नाति, ताश्चमाः-देवगतिः ? पञ्चोन्द्रियजातिः २ वैक्रियद्वयं ४ तैजसकर्मणशरीरे ६ समचतुरस्रं संस्थानं ७ वर्णादि-नतुलकं ? ? देवानुपूर्वीं ? २ अगुरुलघु ? ३ उपधातं ? ४ पराधातं ? ५ उच्छ्वासं ? ६ प्रशस्तविहायोगतिः ? ७ त्रसं ? ८ वादरं ? ९ पर्याप्तं २० प्रत्येकं २१ स्थिरास्थिरयोरन्यतरत् २२ शुभाशुभयोरन्यतरत् २३ सुभगं २४ सुस्वरं २५ आदेयानादेययोरन्यतरत् २६

यगःकीर्त्तियशकीर्त्त्यैरेकतरं २७ निर्माणं २८ तीर्थकरश्चेति ॥ २९ ॥

तीमं मोहणीयडाणा प० तं-जे यावि तसे पाणे, वारिमज्जे विगाहिआ । उदएण कम्मा मारेई, महामोहं पक्खवइ ॥१॥ सीसावेहेण जे केई, आवेहेइ अभिक्खणं । तिन्वासुभसमायारे, महामोहं पक्खवइ ॥ २ ॥

પાણિણા સંપિહિત્તાણં, સોયમાવરિય પાણિણં । અંતોનદંતં મારેઈ, મહામોહં પકુઞ્વહ ॥૩॥ જાયતેયં સમારબ્ભ,
 બહું ઓહંભિયા જણં । અંતોઘૂમેણ મારેઈ [જ્ઞા], મહામોહં પકુઞ્વહ ॥૪॥ સિસ્સમ્મિ જે પહણહ, ઉત્તમંગમ્મિ
 ચેયસા । વિમ્બજ મત્થયં ફાલે, મહામોહં પકુઞ્વહ ॥૫॥ પુણો પુણો પણિધિય, હરિત્તા ઉવહસે જણં । ફલેણં
 અદુવા દણ્ઢેણં, મહામોહં પકુઞ્વહ ॥ ૬ ॥ ગૂઢાયારી નિગૂહિજ્ઞા, માયં માયાએ છાયએ । અસચ્ચવાઈ ણિણહાઈ,
 મહામોહં પકુઞ્વહ ॥ ૭ ॥ ઘંસેહ જો અમૂણં, અકમ્મં અત્તકમ્મુણા । અદુવા તુમ કાસિત્તિ, મહામોહં પકુ-
 ઞ્વહ ॥ ૮ ॥ જાણમાણો પરિસઓ, સચ્ચામોસાણિ ખાસહ । અક્ખીણઙ્ગોએ પુરિસે, મહામોહં પકુઞ્વહ ॥ ૯ ॥
 અણાયગસ્સ નયંવં, દારે તસસેવ ઘંસિયા । વિડલં વિક્ખોમ્હત્તાણં, કિચા ણં પહિવાહિરં ॥૧૦॥ ઉવગસંતંપિ
 ઇંપિત્તા, પહિલોમાહિં વગ્ગુહિં । ભોગભોગે વિયારેઈ, મહામોહં પકુઞ્વહ ॥ ૧૧ ॥ અકુમારમૂએ જે કેઈ,
 કુમારમૂત્તિહં વએ । હત્થીહિં ગિદ્ધે વસએ, મહામોહં પકુઞ્વહ ॥ ૧૨ ॥ અબંભયારી જે કેઈ,
 બંભયારીત્તિહં વએ । ગદ્દહેઞ્વ ગવાં મજ્ઞે, વિસ્સરં નયઈ નદં ॥ ૧૩ ॥ અપ્પણો અહિએ બાલે, માયામોસં બહું
 ખસે । હત્થીવિસયગેહીએ, મહામોહં પકુઞ્વહ ॥ ૧૪ ॥ ૧૨ ॥ જં નિસ્સિએ ઉઞ્વહહ, જસસાહિગમેણવા । તસ્સ
 લુબ્ભહ વિક્કમ્મિ, મહામોહં પકુઞ્વહ ॥ ૧૫ ॥ ૧૩ ॥ ઈસરેણ અદુવા ગામેણં, અણિસરે ઈસરીકએ । તસ્સ
 સંપયહીણસ્સ, સિરી અતુલમાગયા ॥ ૧૬ ॥ ઈસાદોસેણ આવિદ્ધે, કલ્હસાવિલ્લેચસે । જે અંતરાઅં ચેએહ,
 મહામોહં પકુઞ્વહ ॥ ૧૭ ॥ ૧૪ ॥ સપ્પી જહા અંહડહં, ભત્તારં જો વિહિંસહ । સેણાવંહ પસત્થારં, મહામોહં

પકુચ્ચહ ॥ ૧૮ ॥ ૧૫ ॥ જે નાયગં ચ રટ્સસ, નેયારં નિગમસસ વા । સેટ્ટિં ચહુરંવં હંતા, મહામોહં પકુચ્ચહ ॥ ૧૯ ॥ ૧૬ ॥ ચહુજણસસ નેયારં, દીવં તાણં ચ પાણિણં । ણ્યારિસં નરં હંતા, મહામોહં પકુચ્ચહ ॥ ૨૦ ॥ ૧૭ ॥
 ઉચટ્ટિયં પટ્ટિધિરયં, સંજયં સુતવસિસયં । તુક્કમ્મ ધમ્માઓ મંસેહ, મહામોહં પકુચ્ચહ ॥ ૨૧ ॥ ૧૮ ॥
 તદ્દેવાણંનણાણીણં, જિણાણં વરદંસિણં । તેસિં અવણ્ણવં ચાલે, મહામોહં પકુચ્ચહ ॥ ૨૨ ॥ ૧૯ ॥ નેયાહઅસસ
 મગ્ગસસ, તુટ્ટે અવયરં વહુ । તં તિપ્પયંતો ભાવેહ, મહામોહં પકુચ્ચહ ॥ ૨૩ ॥ ૨૦ ॥ આયરિયુવજ્જાણહિં
 મુયં વિણયં ચ ગાહિણં । તે ચેવ ત્વિસં ચાલે, મહામોહં પકુચ્ચહ ॥ ૨૪ ॥ ૨૧ ॥ આયરિયુવજ્જાયાણં, સમ્મં
 નો પટ્ટિતપ્પહ ॥ અપ્પટ્ટિપૂય થંદ્દે, મહામોહં પકુચ્ચહ ॥ ૨૫ ॥ ૨૨ ॥ અવહુસસુણ જે કેઈ, સુણં પવિકત્થઈ । સજ્જા-
 યવાયં વગહ, મહામોહં પકુચ્ચહ ॥ ૨૬ ॥ ૨૩ ॥ અતવસસીણ જે કેઈ, તવેણ પવિકત્થહ ॥ સચ્ચલોયપરે તેણે,
 મહામોહં પકુચ્ચહ ॥ ૨૭ ॥ ૨૪ ॥ સાહારણદ્દા જે કેઈ, ગિલાણમ્મિ ઉવટ્ટિણ ॥ પમ્મૂ ન કુણઈ કિચં, મજ્જંપિ
 સે ન કુચ્ચહ ॥ ૨૮ ॥ સદ્દે નિયડીપણણે, કલુસાડલચેયસે । અપ્પણો ય અવોહીય, મહામોહં પકુચ્ચહ
 ॥ ૨૯ ॥ ૨૫ ॥ જે કહાહિગરણાં, સંપડંજે પુણો પુણો । સચ્ચતિત્થાણ મેયાણં, મહામોહં પકુચ્ચહ ॥ ૩૦ ॥ ૨૬ ॥
 જે અ આહમ્મિણ જોણ, સંપડોજે પુણો પુણો । સહાહેડં સહીહેડં, મહામોહં પકુચ્ચહ ॥ ૩૧ ॥ ૨૭ ॥ જે અ
 માણુસસણ મોણ, અદુવા પારલોહણ ॥ તેજતિપ્પયંતો આસયહ, મહામોહં પકુચ્ચહ ॥ ૩૨ ॥ ૨૮ ॥ ઇટ્ઠી જુઈ જસો
 વણ્ણો, દેવાણં ચલ્લીરિયં । તેસિં અવણ્ણવં ચાલે, મહામોહં પકુચ્ચહ ॥ ૩૩ ॥ ૨૯ ॥ અપસસમાણો પસસમિ,

श्री समवा-
यागे
श्रीअभय०
वृत्तिः
॥४३॥

देवे जकखे य गुज्झगे । अण्णणी जिणपूयडी, महामोहं पकुब्बइ ॥ ३४ ॥ ३० ॥ थेरे णं मंडियपुत्ते तीसं वासाइं सामणपपरियायं पाडणिता सिद्धे बुद्धे जाव सब्बदुक्खप्पहीणे, एगमेगे णं अहोरेत्ते तीसमुहुत्ते सुहुत्तगेणं प०, एएसि णं तीसाए सुहुत्ताणं तीसं नामधेज्जा प० तं०-रोहे सत्ते भित्ते वाळ सुपीए ५ अभिचंदे माहिंदे पलंबे बंभे सब्बे १० आणंदे विजए विस्ससेणे पायावच्चे उवसमे १५ ईसणे तंठ्ठे भाविअप्पा वेसमणे वरुणे २० सतरिसमे गंधब्बे अग्गिवेसायणे आतवे आवत्ते २५ तट्टवे भूमहे रिसभे सब्बट्टसिद्धे रक्खसे ३०, अरे णं अरहा तीसं धणुइ उट्ठं उच्चत्तेणं होत्था, सहस्सारस्स णं देविंदस्स देवरणो तीसं सामाणियसाहस्सीओ प०, पासे णं अरहा तीसं वासाइं अगारवासमज्झे वसित्ता अगाराओ अणगारियं पन्वइए, समणे भगवं महावीरे तीसं वासाइं अगारवासमज्झे वसित्ता अगाराओ अणगारियं पन्वइए, रयणप्पभाए णं पुढवीए तीसं निरयावाससयसहस्सा प० इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं तीसं पलिओवमाइं ठिई प०, अहेसत्तमाए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं तीसं सागरोवमाइं ठिई प०, असुरकुमाराणं देवाणं अत्थेगइयाणं तीसं पलिओवमाइं ठिई प०, उवरिमउवरिमगेवेज्जयाणं देवाणं जहण्णेणं तीसं सागरोवमाइं ठिई प० जे देवा उवरिमनज्झिमगेवेज्जएसु विमाणेसु देवत्ताए उच्चवण्णा तेसि णं देवाणं उक्कोसेणं तीसं सागरोवमाइं ठिई प०, ते णं देवा तीसाए अद्धमासेहिं आणमंति वा पाणमंति वा उस्ससंति वा नीससंति वा, तेसि णं देवाणं तीसाए वाससहस्सेहिं आहारट्ठे समुप्पज्जइ, संतेगइया भवसिद्धिया

जीवा जं तीसाण भवग्गहणेहिं सिज्झिस्संति बुज्झिस्संति मुचिस्संति परिनिव्वाइस्संति सब्बदुक्खाणमंतं करिस्संति ॥ सूत्रं ३० ॥

त्रिंशत्तमं स्थानके सुगमम्, नवरं स्थितैर्वागणौ सूत्राणि, तत्र मोहनीयं सामन्येनाष्टप्रकारं कर्म विशेषतश्चतुर्थं प्रकृतिः तस्य स्थानानि-निमित्तानि मोहनीयस्थानानि, तथा “जे आवि तसे” इत्यादि श्लोकः, यश्चाऽपि त्रसान्-स्य्यादीन् वारिमध्ये विगाह-प्रविश्योदकेन गृह्णभूतेन मारयति कथं ? आक्रम्य पादादिना स इति गम्यते मार्यमाणस्य महामोहोत्पादकत्वात्सङ्किष्ट-चिन्तत्वाच्च भयघतदुःखवेदनीयमात्मनो महामोहं प्रकरोति-जनयति ? तदेवंभूतं त्रसमारणेनैकं मोहनीयस्थानमेवं सर्वत्रेति । ‘सीसा’ श्लोकः, ग्रीणवेष्टेन-आर्द्रचर्मादिमयेन यः कश्चिद्वेष्टयति स्त्रयादित्रसानिति गम्यते अभीक्ष्णं-भृशं तीव्राशुभसमाचारः स इत्यस्य गम्यमानत्वात्स मार्यमाणस्य महामोहोत्पादकत्वेन आत्मनो महामोहं प्रकुरुत इति २, यावत्करणत् केयुचित्सूत्रपुस्तकेषु शेषमोहनी-यस्थानाभिधानपराः श्लोकाः, सूचिताः, केयुचित् दृश्यन्त एवेति ते व्याख्यायन्ते-पाणिना-हस्तेन संपिधाय-स्थगयित्वा, किं तन् ?-‘श्रोतो रन्ध्रं मुखमित्यर्थः तथा आबृत्य-अवरुध्य प्राणिनं ततः अन्तर्नदन्तं-गलमध्ये रवं कुर्वन्तं दुरघुरायमाणमित्यर्थः, मारयति स इति गम्यते, महामोहं प्रकरोतीति तृतीयं ३, ‘जाततेजसं’ वैश्वानरं ‘समारभ्य’ प्रज्वाल्य ‘बहुं’ प्रभूतं ‘अवरुध्य’ महाम-दुःपवादादिषु प्रक्षिप्य ‘जनं’ लोकं अन्तःमध्ये धूमेन-बह्विलिङ्गेन अथवा अन्तर्धूमो यस्यासावन्तर्धूमेन जाततेजसा विभक्तिपरिणा-मान् मारयति योज्यौ महामोहं प्रकरोति चतुर्थं ४, शीर्षे शिरसि यः ग्रहन्ति-खड्गमुद्रादिना प्रहरति प्राणिनिमिति गम्यते, किंभूते स्यभावनः शिरसि ?-‘उत्तमाङ्गे’ सर्वावयवानां प्रधानावयवे तद्विधातेऽवश्यं मरणात् चेतसा-सङ्किष्टेन मनसा न यथाकथञ्चिदि-

त्यर्थः तथा विभज्य मस्तकं प्रकृष्टग्रहारदानेन स्फोटयति-विदारयति ग्रीवादिकं कायमपीति गम्यते, स इत्यस्य गम्यमानत्वात् महामोहं प्रकरोतीति यश्चमं ५ । पौनःपुन्येन प्रणिधिना-मायया यथा वाणिजकादिवेषं विधाय गलकर्त्तकाः पथि गच्छता सह गत्वा विजने सारयति तथा हत्वा-विनाश्य इति गम्यते उपहसेत् आनन्दातिरेकात् 'जनं' मूर्खलोकं हन्यमानं, केन हत्वा ?- 'फलेन' योगभावितेन मातुलिङ्गादिना 'अदुवा' अथवा दण्डेन प्रसिद्धेन स इति गम्यते, महामोहं प्रकरोतीति षष्ठम् ६ । 'गूढाचारी' प्रच्छन्नानाचारवान् निगूह्येत-गोपयेत्, स्वकीयं प्रच्छन्नं दुष्टमाचारं तथा मायां परकीयां मायया स्वकीयया छादयेत्-जयेत्, तथा शत्रुनिमारकाच्छदैरात्मानमावृत्य शत्रुनीन् गुह्यन्तः स्वकीयमायया शत्रुनिमायां छादयन्ति, यथा असत्यवादी 'निह्वी' अपलापकः स्वकीयाया मूलगुणोत्तरगुणप्रतिसेवायाः सूत्रार्थयोर्वा महामोहं प्रकरोतीति सप्तमं ७ । ध्वंसयति-छायया भ्रंशयति इति यः पुरुषोऽभूतेन-असद्भूतेन, कं ?-अकर्मकं-अविद्यमानदुश्चेष्टितं आत्मकर्मणा-आत्मकृतऋषिघातादिना दुष्टव्यापारेण 'अदुवा' अथवा यदन्येन कृतं तदाश्रित्य परस्य समक्षमेवं त्वमकार्षीरेतन्महापापमिति वदति, वदिक्रियायाः गम्यमानत्वात्स इत्यस्यापि गम्यमानत्वात् महामोहं प्रकरोतीत्यष्टमं ८ । जानानः यथा अनुत्तमेतत्परिषदः-सभायां बहुजनमध्ये इत्यर्थः, सत्यामृषाणि-किञ्चित्सत्यानि बह्वसत्यानि वस्तूनि वाक्यानि वा भाषते 'अक्षीणज्ञञ्ज्ञः' अनुपरतकलहः य स इति गम्यते, महामोहं प्रकरोतीति नवमं ९ । अनायकः-अविद्यमाननायको राजा तस्य नयवान्-नीतिमानमात्यः स तस्यैव राज्ञो 'दारान्' कलत्रं द्वारं वा-अर्थागमस्योपायं ध्वंसयित्वा भोगभोगान् विदारयतीति सम्बन्धः, किं कृत्वा ?- 'विपुलं' प्रचुरमित्यर्थः, 'विश्वोभ्य' सामन्तादिपरिकरभेदेन संक्षोभ्य नायकं तस्य क्षोभं जनयित्वेत्यर्थः, 'कृत्वा' विधाय णमित्यलङ्कारे प्रतिबाह्यं-अनधिकारिणं दारेभ्योऽर्थागमद्वारेभ्यो वा, द्वारान् राज्यं वा स्वयमधिष्ठायेत्यर्थः

१० । तथा 'उपकमनमपि' समीपमागच्छन्तमपि, सर्वस्वापहारे कृते प्राभृतेनानुलौमैः करुणैश्च वचनैरनुकूलयितुमुपास्थितमित्यर्थः; प्रमथयित्वा-अनिष्टवचनावकाशं कृत्वा प्रतिलोमाभिः-तस्य प्रतिकूलाभिर्वाग्भिः-वचनैरेतादृशस्तादृशस्त्वमित्यादिभिरित्यर्थः; 'भोगभोगान्' विजिघ्रान् शब्दादीन् विदारयति योऽसौ महामोहं प्रकरोतीति दशमं १० । अकुमारभूतः अकुमारब्रह्मचारी सन् यः कश्चित् कुमारभूतोऽहं कुमारब्रह्मचारी अहमिति वदति, अथ च स्त्रीषु गृद्धो-वशकश्च स्त्रीणामेवायत्त इत्यर्थः; अथवा 'वसति' आस्ते स महामोहं प्रकरोतीत्येकादशं ११ । अत्रब्रह्मचारी मैथुनादनिवृत्तो यः कश्चित्तत्काल एवासेव्याब्रह्मचर्यं ब्रह्मचारी साम्प्रतमहमित्ययितधूर्ततया परप्रवचनाय वदति, तथा य एवमशोभावहं सतामनादेयं भणन् गर्दभ इव गवां मध्ये विस्वरं न वृषभवन्मनोज्ञं नदति-मुञ्चति नदं-नादं शब्दमित्यर्थः; तथा य एवं भणन्नात्मनोऽहितो-न हितकारी चालो मूढो मायामृषा बहुशः-अनृतं प्रभूतं भापते, यथैवं निन्दितं भापते, कया ?-स्त्रीविषयगृद्धया हेतुभूतया स इत्थंभूतो महामोहं प्रकरोतीति द्वादशम् १२ । यं राजानं राजामात्यादिकं वा निश्चितं-आश्रितं उद्धृते-जीश्रिकालाभेनात्मानं धारयति, कथं ?-यशसा तस्य राजादेः सत्कोऽयमिति प्रसिद्ध्या अभिगमनेन वा-मेवया आश्रितराजादेस्तस्य निर्वाहकारणस्य राजादेर्दुभ्यति 'वित्ते' द्रव्ये य स महामोहं प्रकरोतीति त्रयोदशं १३ । 'ईधरेण' प्रभुणा 'अद्वया' अथवा 'ग्रामेण' जनसमूहेन अनीधर ईश्वरीकृतः तस्य पूर्ववस्थायामनीधरस्य सम्प्रगृहीतस्य पुरस्कृतस्य प्रभ्वादिना श्रीः-लक्ष्मीरतुला-असाधारणा आगता-प्राप्ता अतुलं वा यथा भवतीत्येवं श्रीः समागता आगतश्रीकश्च प्रभ्वाद्युपकारकविषये ईष्यदीयेणा-विष्टो-युक्तः कलुषेण-द्वेषलोभादिलक्षणपापेनाविलं-गडुलमाकुलं वा चेतो यस्य स तथा योऽन्तरायं-व्यवच्छेदं जीवितश्रीभोगानां 'जेनयते' करोति प्रभुत्वादेरसौ महामोहं प्रकरोतीति चतुर्दशं १४ । 'सर्प्या' नागी यथा 'अण्डउडं' अण्डककूटं स्वकीयमण्डकसमूह-

मित्यर्थः, अण्डस्य वा पुटं-सम्बन्धद्वयरूपं हिनस्ति, एवं भर्त्तारं-पोषयितारं यो विहिनस्ति सेनापतिं-राजानं प्रशास्तारं-अमाल्यं धर्मपाठकं वा स महामोहं प्रकरोतीति, तन्मरणे बहुजनदुःस्थता भवतीति पञ्चदशं १५ । यो नायकं वा-ग्रंष्टुं राष्ट्रस्य राष्ट्रमहत्तरा-दिकमिति भावः, तथा 'नेतारं' प्रवर्तयितारं प्रयोजनेषु निगमस्य-चाणिजकसमूहस्य, कं ?-श्रेष्ठिनं' श्रीदेवताङ्कितपट्टवद्धं, किंभूतं ?- 'बहुरवं' भूरिशब्दं प्रचुरयशसमित्यर्थः हत्वा महामोहं प्रकुरुत इति षोडशं १६ । 'बहुजनस्य' पञ्चषादीनां लोकानां 'नेतारं' नायकं द्वीप इव द्वीपः-संसारसागरगतानामाश्वासस्थानं अथवा दीप इव दीपोऽज्ञानान्धकारावृतबुद्धिदृष्टिप्रसराणां शरीरिणां हेयोपादेयवस्तु-स्तोमप्रकाशकत्वात् तं, अत एव त्राणं-आपद्रक्षणं प्राणिनामेतादृशं यादृशा गणधरादयो भवन्ति, 'नवरं' प्रावचनिकादिपुरुषं हत्वा महामोहं प्रकरोतीति सप्तदशं १७ । उपस्थितं प्रव्रज्यायां-प्रवित्रजिषुमित्यर्थः, प्रतिविरतं' सावद्ययोगेभ्यो निवृत्तं प्रव्रजितमेवेत्यर्थः 'संयतं' साधुं 'सुतपस्विनं' तपांसि कृतवन्तं शोभनं वा तपः श्रितं-आश्रितं क्वचित् 'जे भिक्खुं जगजीवणं'ति पाठः, तत्र जगन्ति-जंगमानि अहिंसकत्वेन जीवयतीति जगजीवनस्तं विविधैः प्रकारैरुपक्रम्याक्रम्य व्यपक्रम्य बलादित्यर्थः, धर्मात्-श्रुतचारित्रलक्षणा-ङ्गंशयति यः स महामोहं प्रकरोतीति अष्टादशं १८ । यथैव प्राक्तनं मोहनीयस्थानं तथैवेदमपि, अनन्तज्ञानिनां ज्ञानस्यानन्तविष-यत्वेन अक्षयित्वेन वा जिनानां अर्हतां वरदर्शिनां क्षायिकदर्शनत्वात् तेषां ये ज्ञानाद्यनेकातिशयसम्पदुपेतत्वेन भुवनत्रये प्रसिद्धाः 'अवर्णाः' अवर्णवादो वक्तव्यत्वेन यस्यास्ति सोऽवर्णवान्, यथा नास्ति कश्चित् सर्वज्ञो, ज्ञेयस्यानन्तत्वात्, उक्तं च-"अज्जवि धावइ नाणं अज्जवि य अणंतओ अलो गोवि । अज्जवि न कोइ विउहं पावन्ति सव्वन्नुयं जीवो ॥१॥ अह पावति तो संतो होइ अलोओ न चेयमिहंति" ति [अद्यापि धावति ज्ञानं अद्याप्यनन्तोऽलोकोऽपि । अद्यापि न कोऽपि ब्यूहं ग्रामोति सर्वज्ञतां जीवः ॥ १ ॥ अथ

ग्रामोति तदा सान्तोज्लोको भवेत् न चेदमिष्टमिति] अदूषणं चैतद्, उत्पत्तिसमय एव केवलज्ञानं शुगपल्लोकालोकौ प्रकाशयदुपजा-
 यते, यथाऽपवरकान्तर्वर्तिदीपकलिका अपवरकमध्यप्रकाशस्वरूपेत्यभ्युपगमादिति, बालः—अज्ञो महामोहं प्रकरोतीति एकोनविंशति-
 तमं १९ । 'नैयायिकस्य' न्यायमनतिक्रान्तस्य 'मार्गस्य' सम्यग्दर्शनादेः मोक्षपथस्य दुष्टो द्विष्टो वा 'अपकरोति' अपकारं करोती-
 ति 'वद्' अत्यर्थं पाठान्तरेणापहरति बहुजनं विपरिणमयतीति भावः, तं मार्गं 'तिप्पयंतो'ति निन्दयन् भावयति—निन्दया द्वेयेण वा
 चागमयति आत्मानं पर च यः स महामोहं प्रकरोतीति विंशतितमं २० । आचार्योपाध्यायैर्यैः श्रुतं—स्वाध्यायं विनयं च—चारित्र्यं
 'ग्राह्यतः' शिक्षितः तानेव 'खिंसति' निन्दति—अल्पश्रुता एते इत्यादि ज्ञानतः अन्यतीर्थिकसंसर्गकारिण इत्यादि दर्शनतः मन्दधर्माणः
 पाश्चात्यादिस्थानवर्त्तिन इत्यादि चारिवतः, य स एवंभूतो बालो महामोहं प्रकरोतीत्येकविंशतितमं २१ । आचार्यादीन् श्रुतदान-
 ग्लानावस्थाग्रातिचरणादिभिस्तर्पितवतः—उपकृतवतः सम्यक् न तान् प्रति 'तर्पयति' विनयाहारोपध्यादिभिर्न प्रत्युपकरोतीति, तथा
 अग्रनिपूजको—न पूजाकारी तथा 'स्तब्धो' मानवान् स महामोहं प्रकरोतीति द्वाविंशतितमं २२ । अवदुश्रुतश्च यः कश्चित् श्रुतेन
 'प्रविकल्थते' आत्मानं श्लाघते श्रुतवानहमनुयोगधरोऽहमित्येवं, अथवा कस्मिंश्चिन्मनुयोगाचार्यो वाचको वेति पृच्छति प्रतिभणति
 आत्मं, स्वाध्यायवादं वदति विशुद्धपाठकोऽहमित्यादिकं यः स महामोहं—श्रुतालाभहेतुं प्रकरोतीति त्रयोविंशतितमं २३ । 'अतवस्सी-
 म' भ्रमं, पूर्वोद्धं पूर्ववत्, नवरं 'सर्वलोकात्' सर्वजनात् सकाशात्परः—अकृष्टः स्तेनः—चौरो भावचौरत्वात् महामोहं अतपस्विताहेतुं
 प्रकरोतीति चतुर्विंशतितमं २४ । साधारणार्थमुपकारार्थं यः कश्चिदाचार्यादिग्लाने—रोगवति 'उपस्थिते' प्रत्यासन्नीभूते 'प्रभुः' समर्थ
 उपदेशेनौपधादिदानेन च स्वतोऽन्यतश्चोपकारं न करोति, कृत्यमुपेक्षते इत्यर्थः, केनाभिप्रायेणेत्याह—ममाप्येव न करोति किंचिनापि

कृत्यं समर्थोऽपि सन्निद्वेषेण, असमर्थो वाऽयं बालत्वादिना किं कृतेनास्य ? पुनरुपकर्तुमशक्तत्वादिति लोभेनेति, 'शठः' कैतवयुक्तः शक्तिलोपनात् निष्कृतिः—माया तद्विषये प्रज्ञानं यस्य स तथा, ग्लानः प्रतिचरणीयो मा भवत्विति ग्लानवेषमहं करोमीति विकल्पवानित्यर्थः, अत एव च कलुषाकुलचेताः आत्मनश्चाबोधिको—भवान्तराप्राप्तव्यजिनधर्मको ग्लानाप्रतिजागरेणाज्ञाविराधनात्, चशब्दात्परेषां चाबोधिकः अविद्यमाना बोधिरस्मादिति व्युत्पादनात्, ये हि तदीयं ग्लानाप्रतिजागरेणाज्ञाविराधनात्, चशब्दात्परेषां चाबोधिकः अविद्यमाना बोधिरस्मादिति व्युत्पादनात्, ये हि तदीयं ग्लानाप्रतिजागरेणमुपलभ्य जिनधर्मपराङ्मुखा भवन्ति तेषामबोधिस्तच्छतेति स एवम्भूतो महामोहं प्रकरोतीति पञ्चविंशतितमं २५ । कथा—वाक्यग्रबन्धः शास्त्रमित्यर्थस्तद्रूपाण्यधिकरणानि कथाधिकरणानि—कौटिल्यशास्त्रादीनि प्राण्युपमर्दनप्रवर्तकत्वेन तेषामात्मनो दुर्गतावधिकारित्वकरणात्, कथया वा क्षेत्राणि कृषत गामसूय-तेत्यादिकया अधिकरणानि तथाविधप्रवृत्तिरूपाणि, अथवा कथा—राजकथादिका अधिकरणानि च—यन्त्रादीनि कलहा वा कथाधिकरणानि तानि सम्प्रयुक्ते पुनः पुनः एवं 'सर्वतीर्थभेदाय' संसारसागरतरणकारणत्वात् तीर्थानि—ज्ञानादीनि तेषां सर्वथा नाशाय प्रवर्तमानः स महामोहं प्रकरोतीति षड्विंशतितमं २६ । 'जे य आहम्मि' कण्ठ्यम्, नवरं अधार्मिकयोगा—निमित्तवशीकरणादिप्रयोगाः किमर्थ ?—श्लाघाहेतोः सखिहेतोः—मित्रनिमित्तमित्यर्थः इति सप्तविंशतितमं २७ । यश्च मानुष्यकान् भोगान् अथवा पारलौकिकान् 'ते' च विभक्तिपरिणामात्तैस्तेषु वा अतृप्यन्—तृप्तिमगच्छन् 'आस्वादते' अभिलषति आश्रयति वा स महामोहं प्रकरोतीति अष्टाविंशतितमं २८ । ऋद्धिः—विमानादिसम्पत् द्युतिः—शरीराभरणदीप्तिः यशः—कीर्तिः वर्णः—शुक्लादिः शरीरसम्बन्धी देवानां वैमानिकादीनां बल शारीणं वीर्यं जीवग्रभवं अस्तीत्यव्याहारः, तेषामिह अपेर्गम्यमानत्वात् तेषामपि देवानामनेकातिशायिगुणवंतामवर्णवान्—अश्ला-

याकारी अथवा 'अवर्णवान्' केनोच्छापेन देवानामृद्धिर्देवानां द्युतिरित्यादि 'काक्का' व्याख्येयं, न किञ्चिद्देवानामृद्ध्यादिकमस्तीत्यवर्ण-
यादयावयवाचार्यः, य एवम्भूतः स महामोहं प्रकरोतीति एकोनविंशत्तमं । २९। अपश्यन्नपि यो ब्रूते पश्यामि देवानित्यादिस्वरूपेण,
अत्रानी जितस्यैव पूजार्थयते यः स जिनपूजार्थी, गोशालकवत्, स महामोहं प्रकरोतीति त्रिंशत्तमम् ३०। सौद्रादयो मुहूर्त्तश्चादि-
त्योदयादारभ्य क्रमेण भवन्ति, एतेषां च मध्ये मध्यमाः पट् कदाचिदिनेऽन्तर्भवन्ति कदाचिद्रात्राविति ॥३०॥

पृक्कतीसं मिद्वाइगुणा प० तंजहा-खीणे आभिणिचोहियणाणावरणे खीणे सुयणाणावरणे खीणे ओहि-
पाणावरणे खीणे मणपज्जवपाणावरणे खीणे केवलणाणावरणे खीणे चक्खुदंसणावरणे खीणे अचक्खुदंसणा-
वरणे खीणे ओहिदंसणावरणे खीणे केवलदंसणावरणे खीणे निहा खीणे णिहापिहा खीणे पयला खीणे पय-
लापयला खीणे धीणद्धी खीणे सायावेयणिज्जे खीणे असायावेयणिज्जे खीणे दंसणमोहणिज्जे खीणे चरित्तमो-
हणिज्जे खीणे नेरइआउए खीणे तिरिआउए खीणे मणुस्साउए खीणे देवाउए खीणे उच्चागोए खीणे निच्चागोए
खीणे सुभणामे खीणे असुभणामे खीणे दाणंतराए खीणे लाभंतराए खीणे भोगांतराए खीणे उवभोगंतराए
खीणे वीरिअंतराए ३१, मंदरे णं पब्बए वरणिज्जे पृक्कतीसं जोयणसहससाइं छेव तेवीसे जोयणसए किंचि-
देतुणा परिकखेवेणं प०, जया णं खुरिणं सव्ववाहिरियं मंडलं उवसंकमिक्का चारं चरइ तथा णं इहगयस्स
मणुस्सस्स पृक्कतीसाए जोयणसहससैहिं अट्टहि अएक्कतीसेहिं जोयणसएहिं तीसाए सट्ठिभागे जोयणस्स
सुरिणं चक्खुण्णांसं इव्वमाएउच्छइं अमिचट्टिण्णं मोसे पृक्कतीसं सान्तिराइं राइं दियाइं राइं दिग्गणेणं प०,

आइचे णं मासे एकतीसं राइंदियाइं किंचि विसेसूणाइं राइंदियगेणं प०, इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं एकतीसं पलिओवमाइं ठिई प०, अहेसत्तभाए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं एकतीसं सागरोवमाइं ठिई प०, असुरकुमाराणं देवाणं अत्थेगइयाणं एकतीसं पलिओवमाइं ठिई प०, सोहम्मीसाणेसु कप्पेसु अत्थेगइयाणं देवाणं एकतीसं पलिओवमाइं ठिई प०, विजयवेजयंतजयंतअपराजिआणं देवाणं जहण्णेणं एकतीसं सागरोवमाइं ठिई प०, जे देवा उवरिमउवरिमगेवेजयविमाणेसु देवत्ताए उववण्णा तेसि णं देवाणं उक्कोसेणं एकतीसं सागरोवमाइं ठिई प०, ते णं देवा एकतीसाए अद्धमासेहिं आणभंति वा पाणमंति वा उस्ससंति वा निस्ससंति वा, तेसि णं देवाणं एकतीसं वाससहस्सेहिं आहारट्ठे समुप्पज्जइ, संतेगइया भवसिद्धिया जीवा जे एकतीसेहिं भवग्गहणेहिं सिज्झिस्संति बुज्झिस्संति सुच्चिस्संति परिनिब्वाइस्संति सब्बदुक्खाणमंतं करिस्संति ॥ सूत्रं ३१ ॥

एकत्रिंशत्तमं स्थानकं सुगमं, नवरं सिद्धानामादौ-सिद्धत्वप्रथमसमय एव गुणाः सिद्धादिगुणाः, ते चाभिनिबोधिकावरणादिक्षयस्वरूपा इति । मन्दरो-मेरुः, स च धरणीतले दशसहस्रविष्कम्भ इतिकृत्वा यथोक्तपरिधिप्रमाणो भवतीति । “जया णं सूरिए” इत्यादि, किल सूर्यस्य चतुरशीत्यधिकं मण्डलशतं भवति, मण्डलं च ज्योतिष्कमार्गोऽभिधीयते, तत्र जम्बूद्वीपस्यान्तः अशीत्याधिके योजनशते पञ्चपष्टिः सूर्यमण्डलानि भवन्ति, तथा लवणसमुद्रे त्रीणि त्रिंशदधिकानि योजनशतान्यवगाह्यैकोनविंशत्याधिकं सूर्यमण्डलशतं भवति, तत्र सर्वबाह्यं-समुद्रान्तर्गतमण्डलानां पर्यन्तिमं, तस्य चायामविष्कम्भो लक्षं षट् शतानि च योजनानां षष्ट्यधिकानि,

परिधिन्तु वृत्तक्षेत्रगणितन्यायेन त्रीणि लक्षाणि अष्टादश सहस्राणि त्रीणि शतानि पञ्चदशोत्तराणि ३१८३१५, एतावत्क्षेत्रमादित्योऽ-
 होरात्रयैर्न गच्छति, तत्र च षट्भिर्मुहूर्त्तैर्भवंतीति पठ्या भागापहारे यल्लब्धं तन्मुहूर्त्तगम्यक्षेत्रप्रमाणं भवति, तच्च पञ्च सहास्राणि
 त्रीणि च पञ्चोत्तराणि गतानि पञ्चदश योजनपट्टिभागाः ५३०५।^{१५}/_{६०}, एतच्च दिवसाद्धेन गुण्यते, यदा च सर्वत्राहो मण्डले सूर्यश्चरति
 तदा दिनप्रमाणं द्वादश मुहूर्त्तैः तदद्धं च पट् अतः षड्भिर्मुहूर्त्तैर्गुणितं मुहूर्त्तगतिप्रमाणं चक्षुःस्पर्शगतिप्रमाणं भवति, तत्र एकत्रिंश-
 त्सहस्राणि अष्टौ च शतान्येकात्रिंशदधिकानि त्रिंशच्च योजनपट्टिभागाः ३१८३१।^{३५}/_{६०} अभिवर्द्धितमासः-अभिवर्द्धितसंवत्सरस्य चतुश्च-
 त्वारिंशद्दोषाद्विपट्टिभागाधिकत्रयशीत्यधिकगतत्रयरूपस्य ३८३।^{४४}/_{६६} द्वादशो भागः अभिवर्द्धितसंवत्सरश्चासौ यत्राधिकमासको
 भवति, तत्र त्रयोदशचन्द्रमासात्मकत्वाच्चन्द्रमासश्च एकोनत्रिंशता दिनानां द्वात्रिंशता च दिनद्विषष्टिभागानां भवतीति, 'साइरेगाइ'
 नि ग्रहोरात्रस्य चतुर्विंशत्युत्तरशतभागानमेकविंशत्युत्तरशतेनाधिकानीति, आदित्यमासो येन कालेनादित्यो राशिं भुङ्क्ते किंचिविसे-

स्नादं' ति अहोरात्राद्धेन न्यूनीतीति ॥ ३१ ॥

त्रत्तीसं जोगसंगहा ५०, तं जहा-आलोगण १ निरवलावे २, आवईसु दहधम्मया ३। अणिस्सिओवहाणे
 ४ य, सिक्खा ५, निप्पडिकम्मया ६ ॥ १ ॥ अण्णायया अलोभे ८ य, तित्तिक्खा ९ अज्जवे १० सुई ११ ।
 सम्मदिट्ठी १२ समाही १३ य, आयारे १४ विणओवए १५ ॥ २ ॥ धिईमई १६ य संवेगे १७, पणिही १८
 मुविद्धि १९ संवरे २० । अत्तदोसोवसंहारे २१, सव्वकामविरत्तया २२ ॥ ३ ॥ पच्चक्खणे २३-२४ विउस्सग्गे
 २५, अप्पमादे २६ लवालवे २७ । ज्ञाणसंवरजोगे २८ य, उदए मारणंतिए २९ ॥ ४ ॥ संगणं च परिणयाया

३०, पायच्छित्तकरणेऽपि यः ३१। आराहणा यः मरणंते ३२, बत्तीसं जोगसंगहा ॥५॥ बत्तीसं देविंदा प०
 तं० चमरे, बली धरणे भूआणंदे जाव घोसे महाघोसे चंदे सूरे सक्के ईसाणे सणकुमारे जाव पाणए अच्छुए,
 कुंथुस्स णं अरहओ बत्तीसहिया बत्तीसं जिणसया होत्था, सोहम्मे कप्पे बत्तीसं विमाणावाससयसहस्सा
 णं प०, रेवइणक्खत्ते बत्तीसइतारे प०, बत्तीसलिविहे णट्टे प०, इमीसे णं रूयणप्पभाए पुढवीए अत्थेगइयाणं
 नेरइयाणं बत्तीसं पलिओवमाइं ठिई प०, अहेसत्तमाए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं बत्तीसं सागरोब-
 माइं ठिई प०, असुरकुमाराणं देवाणं अत्थेगइयाणं बत्तीसं पलिओवमाइं ठिई प०, सोहम्मीसाणेसु कप्पेसु
 देवाणं अत्थेगइयाणं बत्तीसं पलिओवमाइं ठिई प०, जे देवा विजयवेजयन्तजयन्तअपराजियविमाणेसु
 देवत्ताए उववण्णा तेसि णं देवाणं अत्थेगइयाणं बत्तीसं सागरोवमाइं ठिई प०, ते णं देवा बत्तीसाए अद्ध-
 मास्सेहिं आणमंति वा पाणमंति वा उस्ससंति वा नीससंति वा, तेसि णं देवाणं बत्तीसवाससहस्सेहिं आहा-
 रट्टे समुप्पज्जइ, संतेगइया भवसिद्धिया जीवा जे बत्तीसाए भवगहणेहिं सिद्धिस्संति बुद्धिस्संति परि-
 निव्वाइस्संति सव्वहुक्खाणमंतं करिस्संति ॥ सूत्रं ३२॥

द्वात्रिंशत् स्थानकमपि व्यक्तं, नवरं युज्यन्ते इति योगाः मनोवाक्यायव्यापाराः ते ब्रह्म प्रशस्ता एव विवक्षितास्तेषां शिष्याचार्यगताना-
 मालोचनानिरपलापादिना प्रकारेण सङ्ग्रहणमिति सङ्ग्रहाः प्रशस्तयोगसङ्ग्रहाः प्रशस्तयोगसङ्ग्रहनिमित्तत्वादालोचनादय एव तथोच्य-
 न्ते, ते च द्वात्रिंशद्भूयन्ति, तदुपदुर्लभं श्लोकपञ्चकं आलोयणे त्याहि, अस्य गमनिका तत्र आलोयति मोक्षसाधनयोगसङ्ग्रहाय

शिष्येणाचार्यालोचना दातव्या १ 'निरवलावे'ति आचार्योऽपि मोक्षसाधकयोगसङ्ग्रहयैव दत्तायामालोचनायां निरपलापः स्यात्,
 नान्यस्मै कथयेदित्यर्थः २, 'आवर्त्तसु दृढधम्मय'ति प्रशस्तयोगसङ्ग्रहाय साधुनाऽऽपत्सु-द्रव्यादिभेदानु दृढधर्मता कार्या, सुतरां
 तामु दृढधर्मिणा भाव्यमित्यर्थः ३, 'अणिस्सिओवहाणे य'ति शुभयोगसङ्ग्रहायैवाऽनिश्रितं च-तदन्यनिरपेक्षमुपधानं च-तपोऽनि-
 श्रितोपधानं परसाहाय्यानपेक्षं तपो विधेयमित्यर्थः ४, 'सिक्ख'ति योगसङ्ग्रहाय शिक्षाऽऽसेवितव्या, सा च सूत्रार्थग्रहणरूपा प्रत्यु-
 पेक्षाद्यासेवनात्मिका चेति द्विधा, ५, निष्पण्डिकम्मय'ति तथैव निष्प्रतिकर्मता शरीरस्य विधेया ६ ॥ १ ॥ 'अण्णायय'ति तपसोऽ-
 नातता कार्या, यज्ञः पूजाद्यर्थत्वेनाग्रकाशयद्भिस्तपः कार्यमित्यर्थः ७, 'अलोभे य'ति अलोभता विधेया ८, 'तितिक्ख'ति तितिक्षा
 परीपह्नादिजयः ९, 'अज्जवे'ति आर्जवः-ऋजुभावः १०, 'मुह'ति शुचिः सत्यं संयम इत्यर्थः ११ 'सम्मदिट्ठि'ति सम्यग्दृष्टिः-
 सम्यग्दर्शनशुद्धिः १२, 'समाही य'ति समाधिश्च-चेतःस्वास्थ्यं १३, 'आयारे विणओवए'ति द्वारद्वयं तत्राचारोपगतः स्यात् न
 मायां कुर्यादित्यर्थः १४, विनयोपगतो भवेत् न मानं कुर्यादित्यर्थः १५ ॥ २ ॥ 'धिम्मई य'ति धृतिप्रधाना मतिर्धृतिमतिः-
 अद्वन्द्वं १६ 'संवेगो'ति संवेगः-संसारान्ध्रयं मोक्षाभिलाषो वा १७ 'पणिहि'ति प्रणिधिः-मायाशल्यं न कार्यमित्यर्थः १८ 'सुविहि'
 ति'सुविहि' सदनुष्ठानं १९ संवरश्च-आश्रयनिरोधः २० 'अत्तदोसोवसंहारे'ति स्वकीयदोषस्य निरोधः २१ 'सव्वकामविरत्तय'ति
 ममस्त्वविषयव्यमूल्यं २२ ॥ ३ ॥ 'पञ्चक्खणो'ति प्रत्याख्यानं मूलगुणविषयं २३ उत्तरगुणविषयं च २४ 'विउस्सग्गे'ति व्युत्सर्गो
 द्रव्यभावभेदभिन्नः २५ 'अपमाए'ति प्रमादवर्जनं २६ 'लवालवे'ति कालोपलक्षणं तेन क्षणे-क्षणे सामाचार्य्यनुष्ठानं कार्यं २७
 'ग्गणसंवरजोने'ति ध्यानमेव संवरयोगे ध्यानसंवरयोगः २८ 'उदए मारणन्तिक्केऽपि'वेदुनोदये न, क्षोभः कार्यः

२९॥४॥ 'संगाणं च परिणाय'ति सङ्गानां च ज्ञपरिज्ञाप्रत्याख्यानपरिज्ञाभेदाभिन्ना परिज्ञा कार्या ३० 'पायच्छित्तकरणे' इति प्रायश्चित्तकरणं च कार्यं ३१ 'आराहणा य मरणंते'ति आराधना 'मरणान्ते' मरणरूपोऽन्तो मरणान्तस्तत्रेत्येते द्वात्रिंशद्योगसङ्ग्रहा इति ३२॥५॥ इन्द्रसूत्रे यावत्करणात् 'वेणुदेवे वेणुदाली हरिकंते हरिस्सहे अग्निमाणीहे अग्निमाणवे पुण्णे वसिष्ठे जलकंते जलप्पहे अमियगई अमियवाहणे वेलंवे पंहजणे" इति दृश्यं, पुनः यावत्करणात् "माहिंदे बंमे लंतए सुके सहस्सारे'त्ति द्रष्टव्यं, इह च षोडशानां व्यन्तरेन्द्राणां षोडशानामेव चाणषणीकादीन्द्राणामर्पद्वैकत्वेनाऽविवक्षितत्वादसङ्ख्यातानामपि चंद्रसूर्याणां जातिग्रहणेन द्वयोरेव विवक्षितत्वाद्वान्निशदुक्ता इति, कुन्धुनाथस्य द्वात्रिंशदधिकानि द्वात्रिंशत् केवलशतान्यभूवन, द्वात्रिंशद्विधं नाट्यमभिनयविषयवस्तुभेदाद्यथा राजप्रश्रकृताभिधानद्वितीयोपाङ्ग इति सम्भाव्यते, द्वात्रिंशत्पात्रप्रतिबद्धमिति केचित् ॥ ३२ ॥

तेत्तीसं आसायणाओ प०, तं-सेहे राइणियस्स आसन्नं गंता भवइ आसायणा सेहस्स १ सेहे राइणियस्स पुरओ गंता भवइ आसायणा सेहस्स २ सेहे राइणियस्स सपक्खं गंता भवइ आसायणा सेहस्स ३ सेहे राइणियस्स आसन्नं ठिच्चा भवइ आसायणा सेहस्स ४ जाव सेहे राइणियस्स आलवमाणस्स तत्थगए चेव पडि-सुणित्ता भवइ आसायणा सेहस्स ३३ । चमरस्स णं असुरिंदस्स असुररणो चमरंचचाए रायहाणीए एक्कमेक्खाराए तेत्तीसं तेत्तीसं भोमा प०, महाविदेहे णं वासे तेत्तीसं जोयणसहस्साइं साइरेगाइं विक्खंभेण प, जया णं स्सरिए बाहिराणंतं तच्चं मंडलं उवसंकमित्ता णं चारं चरइ तथा णं इहगयस्स पुरिसस्स तेत्ती-साए जोयणसहस्सेहिं किंचिविसेसूणेहिं चक्खुप्फासं हव्वमागच्छइ, इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए अत्थे-

श्री समवा-

याने

श्रीअभय०

वृत्तिः

॥५५॥

गङ्गायाणं नेरयाणं तेत्तीसं पलिओवमाइं ठिईं (प०), अहेसत्तमाए पुङ्खीए 'कालमहाकालरोरुयमहारोरुएसु नेरइयाणं उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं ठिईं (प०), अप्पइट्ठाणनरए नेरइयाणं अजहण्णमणुक्कोसेणं तेत्तीसं म्मागरोवमाइं ठिईं प०, असुरकुमाराणं अत्थेगङ्गायाणं देवाणं तेत्तीसं पलिओवमाइं ठिईं प०, सोहम्मीसाणेसु अत्थेगङ्गायाणं देवाणं तेत्तीसं पलिओवमाइं ठिईं प०, विजयवेजयन्तजयंतअपराजिएसु विमाणेसु उक्कोसेणं तेत्तीसं मागरोवमाइं ठिईं प०, जे देवा सन्वट्टसिद्धिं महाविमाणे देवत्ताए उव्ववण्णा तेसि णं देवाणं अजहण्णमणुक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं ठिईं प०, ते णं देवा तेत्तीसाए अद्धमासेहिं आणमंति वा पाणमंति वा उस्ससंति वा निस्ससंति वा, तेसि णं देवाणं तेत्तीसाए वाससहस्सेहिं आहारट्ठे समुप्पज्जइ, संतेगङ्गा भनसिद्धिया जीवा जे तेत्तीसं भवग्गहणेहिं सिद्धिस्संति बुद्धिस्संति मुच्चिस्संति सन्वट्टक्खाणमनं करिस्संति ॥ सूत्र ३३ ॥

अथ त्रयस्त्रिंशत्तमं स्थानकं, तत्र आयः—सम्यग्दर्शनाद्यवाप्तिलक्षणस्तस्य शातनाः—खण्डनं निरुक्तादाशातनाः, तत्र शैक्षः—अल्पपर्यायो रात्तिनकस्य—बहुपर्यायस्य आसन्नं—आसत्त्या यथा रजोऽञ्चलादिस्तस्य लगति तथा गन्ता भवतीत्येवमाशातना शैक्षस्येत्येवं सर्वत्र 'पुरो'ति अग्रतो गन्ता भवति, 'सपक्ख'न्ति समानपक्षं—समपार्थं यथा भवति समश्रेण्या गच्छतीत्यर्थः, 'ठिच्च'त्ति स्थाता—आसीनो भवति, यावत्करणाद्द्याशुतस्कन्धानुसारेणान्या इह द्रष्टव्याः, तौश्चिवमर्थतः—आसन्नं पुरः पार्श्वतः स्थानेन त्रिस्रोऽत्र निपीदनेन च तिनः तथा विचारभूमौ गतयोः पूर्वतरमाचमतः शैक्षस्याशातना १० एवं पूर्वं गमनागमनमालोचयतः १ तथा रात्रौ को जागर्त्तीति

पृष्टे रालिकेन तद्वचनमग्रतिशृण्वतः १२ रालिकस्य पूर्वमालपनीयं कंचन अवमस्य पूर्वतरमालपतः १३ अशनादि लब्धमपरस्य पूर्व-
मालोचयतः १४ एवमन्यस्योपदर्शयतः १५ एवं निमन्त्रयतः १६ रालिकमनापृच्छयान्यस्मै भक्तादि ददतः १७ स्वयं प्रधानतरं
शुद्धानस्य १८ क्वचित् प्रयोजने व्याहरतो रालिकस्य वचोऽप्रतिशृण्वतः १९ रालिकं प्रति तत्समक्षं वा बृहता शब्देन बहुधा भाष-
माणस्य २० व्याहृतेन मस्तकेन वन्दे इति वक्तव्ये किं भणसीति श्रुवाणस्य २१ प्रेरयति रालिके कस्त्वं प्रेरणायामिति वदतः २२
आर्य ! ग्लानं किं न प्रतिचरसीत्याद्युक्ते त्वं किं न तं प्रतिचरसीत्यादि भणतः २३ धर्मं कथयति. गुरावन्यमनस्कतां भजतोऽननुमो-
दयत इत्यर्थः २४ कथयति गुरौ न स्मरसीति वदतः २५ धर्मकथामाच्छिन्दतः २६ भिक्षावेला वर्त्तते इत्यादिवचनतः पर्षदं भिन्दा-
नस्य २७ गुरुपर्षदोऽनुत्थितायास्तथैव व्यवस्थिताया धर्मं कथयतः २८ गुरोः संस्तारकं पादेन घट्टयतः २९ गुरुसंस्तारके निषीदतः
३० उच्चासने निषीदतः ३१ समासनेऽप्येवं ३२ त्रयोविंशत्तमा सूत्रोक्तैव, रालिकस्यालपतस्तत्रगत एव-आसनादिस्थित एव प्रति-
शृणोति, आगत्य हि प्रत्युत्तरं देयमिति शैक्षस्याशातनेति ३३ । 'तेत्तीसं तेत्तीसं भोम'ति भौमानि-नगराकाराणि, विशिष्टस्थानानी-
त्यन्ये, तथा 'जया णं सूरिए' इत्यादि, इह सूर्यस्य मण्डलयोरन्तरे द्वे द्वे योजनेऽष्टचत्वारिंशच्चैकषष्टिभागाः, एतद्विगुणं पञ्च योज-
नानि पञ्चत्रिंशच्चैकषष्टिभागाः, एतावता हीनविष्कम्भं सर्वबाह्यमण्डलाद्वितीयं मण्डलं भवति, ततश्च वृत्तक्षेत्रपरिधिगणितन्यायेन
परिधितः सप्तदशभिर्योजैरष्टत्रिंशता चैकषष्टिभागैर्न्यूनं द्वितीयमण्डलं सर्वबाह्यमण्डलाद्भवति, एवं तृतीयमण्डले एतद्विगुणेन हीनं
भवति, तथाहि-तद्विष्कम्भस्तत् एकादशभिर्योजैर्नवभिश्चैकषष्टिभागैः पर्यन्तिमाद्धीनं भवति, परिधितस्तु पञ्चत्रिंशता योजनैः पञ्च-
दशभिश्चैकषष्टिभागैर्न्यूनं भवति, तच्च त्रीणि लक्षाणि अष्टादश सहस्राणि द्वे शते एकोनाशीत्युत्तरे षट्चत्वारिंशच्चैकषष्टिभागा इति,

नया अग्निममण्डलान्मण्डले मण्डले द्वाभ्यां मुहूर्तस्यैकपण्डिभागभ्यां दिनवृद्धिर्भवति, तथा च तृतीये मण्डले यदा सूर्यश्चरति तदा द्वादश मुहूर्तान्त्रैकपण्डिभाग मुहूर्तस्य दिनप्रमाणं भवति, तदद्धै चैकपण्डिभागीकृतेनाष्टपण्यधिकशतत्रयलक्षणेन, स्थूलगणितस्य विवक्षितत्वात् परित्यक्तांशः ३१८२७९ । तृतीयमण्डलपरिधौ गुणिते सति एकपण्ड्या च पण्डिगुणितया भागे हते यल्लभ्यते तत्तृतीयमण्डले चक्षुःस्पर्शप्रमाणं भवति, तच्च द्वात्रिंशत्सहस्राण्येकोत्तराणि ३२००१ अंशानामेकपण्ड्या भागे हते लब्धाश्चैकोनपञ्चाशत्पण्डिभागा योजनस्य $\frac{1}{2}$ त्रयोविंशतिश्चैकपण्डिभागा योजनपण्डिभागस्य $\frac{1}{2}$ एतत्तृतीयमण्डले चक्षुःस्पर्शस्य प्रमाणं जम्बूद्वीपप्रदेशाभ्युपलभ्यते, इह तु यदुक्तं त्रयद्विंशत्किञ्चिन्न्यूना, तत्र सातिरेकयोजनस्याऽपि न्यूनसहस्रता विवक्षितेति सम्भाव्यते, पञ्चदशमण्डले पुनरिदं यथोक्तमेव प्रमाणं भवति, प्रतिमण्डलं योजनस्य चतुरशीत्याः साधिकायाः प्रथममण्डलमाने प्रक्षेपणादिति ॥३३॥

चोत्तीसं बुद्धाहसेसा ५०, तं०-अचट्टिण केसमंसुरोमनहे १ निरामया निरुचलेवा गायलट्टी १ गोकलीरपंदूरे मंससोणिण ३ पउमुण्पलगंधिण उस्सासनिस्सासे ४ पच्छे आहारनीहारे अदिस्से मंसचक्खुणा ५ आगासगयं चक्कं ६ आगासगयं छत्तं ७ आगासगयाओ सेयवरचामराओ ८ आगासफालिआमयं सपायपीढं सीहामणं ९ आगासगओ कुडभीसहस्सपरिमंडिआभिरामो इंदज्जओ पुरओ गच्छइ १० जत्थ जत्थवि यणं अरहंता भगवन्तो चिट्ठंति वा निसीयंति वा तत्थ तत्थवि यणं जक्खा देवा संछन्नपत्तपुप्फपल्लवसमाउलो मच्छन्तो मज्जओ सयंठो सपडागो असो गवरपायवो अभिसंजायइ ११ ईसिं पिट्ठओ मउडठाणंमि तेयमं उलं अभिमंजायइ अंधकारेवि यणं दस दिसाओ पभासेइ १२ बहुसमरमणिजे भूमिभागे १३ अहोसिरा

कंटया जायन्ति १४ उज्ज्विवरीया सुहफासा भवन्ति १५ सीयलेणं सुहफासेणं सुरभिणा मारुणं जोयणपरि-
मंडलं सव्वओ समन्ता संपमज्जिज्जइ १६ जुत्तफुसिएणं मेहेण य निहयरयेणूयं किज्जइ १७ जलथलयभासु-
रपभूतेणं बिट्ठाइणा दसद्धवणेणं कुसुमेणं जाणुस्सेहप्पमाणमिच्चे पुप्फोवयारे किज्जइ १८ अमणुण्णाणं
सइफरिसरसरूवगंधाणं अवकरिसो भवइ १९ मणुण्णाणं सइफरिसरसरूवगंधाणं पाउब्भावो भवइ २०
पच्चाहरओवि य णं हिययगमणीओ जोयणनीहारी सरो २१ भगवं च णं अद्धमागहीए भासाए धम्ममाइ-
क्खइ २२ सावि य णं अद्धमागही भासा भासिज्जमाणी तेसिं सव्वेसिं आरियमणारियाणं दुप्पयचउप्पअ-
मियपसुपक्खिसरीसिवाणं अप्पणो हियसिवसुहयभासत्ताए परिणमइ २३ पुव्वबद्धवेरावि य णं देवासुर-
नागसुवण्णजक्खरक्खसकिंनराकिंपुरिसगरुलंगंधव्वमहोरगा अरहओ पायमूले पसंतचित्तमाणसा
धम्मं निसामन्ति २४ अण्णउत्थियपावयणियावि य णमागया वंदन्ति २५ आगया समाणा अरहओ पायमूले
निप्पलिवयणा हवन्ति २६ जओ जओवि य णं अरहंतो भगवंतो विहरन्ति तओ तओवि य णं जोयणपणवी-
साएणं ईती न भवइ २१ मारी न भवइ २८ सचक्कं न भवइ २९ परचक्कं न भवइ ३० अइबुट्ठी न भवइ ३१
अणाबुट्ठी न भवइ ३२ दुट्ठिभव्वं न भवइ ३३ पुव्वुप्पण्णावि य णं उप्पाइया वाही खिप्पमिव उवसमन्ति
३४ जंबुद्दीवे णं दीवे चउत्तीसं चक्खवट्ठिविजया प० तं०-वत्तीसं महाविदेहे दो भरहे एरवए, जंबुद्दीवे णं दीवे
चोत्तीसं दीहवेयट्ठा प०, जंबुद्दीवे णं दीवे उक्कोसयए चोत्तीसं तित्थंकरा ससुप्पज्जन्ति, चमरस्स णं असुरिंदस्स

अमुररणो चोत्तीसं भवणाचाससयसहस्सा प०, पढमपंचमछ्ठीसत्तमासु चउसु पुढवीसु चोत्तीसं निरया-
वासमयसहस्सा प० ॥ सूत्रं ३४ ॥

अथ चतुर्विंशत्तमस्थानके किमपि लिख्यते-‘बुद्धाइसेस’ चि बुद्धानां-तीर्थकृतामतिशेषाः-अतिशया बुद्धातिशेषाः, अवस्थित-
प्रशस्तिस्वभावं केशाश्च-जिरोजाः इमथूणि च कूर्चरोमाणि रोमाणि च-शेषशरीरलोमानि नखाश्च प्रतीता इति द्वन्द्वैकत्वमित्येकः १
निरामया-नीरोगा निरुपलेपा-निर्मला गात्रयष्टिः-तनुलतेति द्वितीयः २ गोक्षीरपाण्डुरं मांसशोणितमिति तृतीयः ३ तथा पद्मं च-
क्रमलं [च] गन्धद्रव्यविशेषो वा यत्पद्मकमिति रूढं उत्पलं च-नीलोत्पलमुत्पलकुष्ठं वा गन्धद्रव्यविशेषस्तयोर्यो गन्धः स यत्राजस्ति
तत्तथोच्छ्वासनिश्वासासमिति चतुर्थः ४ प्रच्छन्नमाहारनीहारं-अभ्यवहरणमूत्रपुरीयोत्सर्गौ, प्रच्छन्नत्वमेव स्फुटतरमाह-अदृश्यं मांस-
चक्षुषा न पुनरवध्यादिलोचनेन पुंसा इति पञ्चमं ५ एतच्च द्वितीयादिकमतिशयचतुष्कं जन्मप्रत्ययं । तथा ‘आगासगयं’ति आकाश-
गतं-व्योमवर्त्ति आकाशगतं (कं) वा-प्रकाशमित्यर्थः, चक्रं-धर्मचक्रमिति षष्ठः ६ एवमाकाशगं छत्रं छत्रत्रयमित्यर्थ इति सप्तमः ७
आकाशकं-प्रकाशे श्वेतवरचामरे प्रकीर्णके इत्यष्टमः ८ ‘आगासफालिआमय’ति आकाशमिव यदत्यन्तमच्छं स्फटिकं तन्मयं सिंहासनं
महं पादपीठेन सपादपीठमिति नवमः ९ ‘आगासगओ’ति आकाशगतोऽत्यर्थं तुङ्ग इत्यर्थः ‘कुडभि’ति लघुपताकाः संभाव्यन्ते
नाभिः परिमण्डितश्चासायभिरामश्च-अभिरमणीय इति विग्रहः ‘इंदब्जओ’ति शेषध्वजापेक्षयाजितमहत्त्वादिन्द्रश्चासौ ध्वजश्च इन्द्रध्वज
इति विग्रहः इन्द्रत्वयूचको ध्वज इति वा ‘पुरओ’ति जिनस्याग्रतो गच्छतीति दशमः १० ‘चिह्नन्ति वा निसीयन्ति व’त्ति तिष्ठन्ति
गतिनिष्ठत्वा निगीदन्ति-उपविशन्ति ‘तक्खणादेव’ति तत्क्षणमेव अकालहीनमित्यर्थः, पत्रैः संछन्नः पत्रसंछन्नः पत्रसंछन्न इति वक्त-

व्ये प्राकृतत्वात् संछन्नपत्र इत्युक्तं स चासौ पुष्पपल्लवसमाकुलश्चेति विग्रहः, पल्लवाः-अङ्कुराः, सच्छत्रः सध्वजः सघण्टः सपताको-
 ऽशोकवरपादप इत्येकादशः ११ 'ईसि'ति ईषद्-अल्पं 'पिठ्ठो'ति पृष्ठतः पश्चाद्भागे 'मउडठाणमि'ति मस्तकप्रदेशे 'तेजोमण्डल-
 प्रभापटलमिति' द्वादशः १२ बहुसमरमणीयो भूमिभाग इति त्रयोदशः १३ 'अहोसिर'ति अधोमुखाः कण्टका भवन्तीति चतुर्दशः १४
 ऋतवोऽविपरीताः कथामित्याह-सुखस्पर्शा भवन्तीति पञ्चदशः १५ योजनं यावत् क्षेत्रशुद्धिः संचर्चकवातेनेति षोडशः १६ 'जुचकुसि-
 एण'ति उचितविन्दुपातेन 'निहारयरेणुयं'ति वातोत्खातमाकाशवर्चि रजो भूवर्ती तु रेणुरिति गन्धोदकवर्षाभिधानः सप्तदशः १७
 जलस्थलजं यद्भास्वरं प्रभूतं च कुसुमं तेन वृन्तस्थायिना-ऊर्ध्वमुखेन दशार्द्धवर्णेन-पञ्चवर्णेन जानुनोरुत्सेधस्य- उच्चत्वस्य यत्प्रमाणं
 तदेव प्रमाणं यस्य स जानूत्सेधप्रमाणमात्रः पुष्पोपचारः-पुष्पप्रकर इत्यष्टादशः १८ तथा 'कालागुरुपवरकुंदुरुङ्गधूमधमधमधंतगन्धुङ्कु-
 याभिरागमे भवद्'ति कालागुरुश्च-गन्धद्रव्यविशेषः प्रवरकुन्दुरुक्तं च-चीडाभिधानं गन्धद्रव्यं तुरुक्तं च-शिल्हकाभिधानं गन्धद्रव्य-
 मिति द्वन्द्वस्तत एतल्लक्षणो यो धूपस्तस्य मधमधायमानो-बहुलसौरभ्यो यो गन्ध उद्धतः-उद्धृतस्तेनाभिरामं-अभिरमणीयं यत्तत्तथा
 स्थानं-निषीदनस्थानमिति प्रक्रम इत्येकोनविंशतितमः १९ तथा 'उभयो पासिं च णं अरहंताणं भगवंताणं दुवे जक्खा कडयतुडि-
 यंथंभियभुयां चामरुक्खेवणं करंति'ति कंटकानि-प्रकोष्ठाभरणविशेषाः त्रुटितानि-बाह्याभरणविशेषाः त्रुटितानि तैरतिबहुत्वेन स्तम्भिताविं व
 स्ताम्भितौ भुजौ ययोस्तौ तथा यक्षौ-देवाविति विंशतितमः २०, बृहद्वाचनायामनन्तरोक्तमतिशयद्वयं नाधीयते, अतस्तस्यां पूर्वोऽष्टा-
 दशैव, अमनोज्ञानां शब्दादीनामपकर्षः-अभाव इत्येकोनविंशतितमः १९ मनोज्ञानां प्रादुर्भाव इति विंशतितमः २० 'पच्चाहरओ'ति
 प्रत्याहारतो-व्याकुर्वतो भगवतः 'हिययगमणीओ'ति हृदयङ्गमः 'जोयणनीहारी'ति योजनानतिक्रमी स्वर इत्येकविंशः २१ 'अद्धमाग-

हीन'ति प्राकृतादीनां ण्णां भाषाविशेषाणां मध्ये या मागधी नाम भाषा 'रसोलसौ मागध्या'मित्यादिलक्षणवती सा असमाश्रित-
 स्वकीयमग्रलक्षणाज्ज्ञेसागधीत्युच्यते, तथा धर्ममाख्याति, तस्या एवातिकोमलत्वादिति द्वाविंशः २२ भासिजमाणी'ति भगवताऽ-
 भिर्यायमाना 'आरियमणारियाणं'ति आर्यानार्थदेशोत्पन्नानां द्विपदा-मनुष्याश्चतुष्पदा-गवादयः 'सुगा' आटव्याः 'पशवो' ग्राम्याः
 पक्षिणः प्रनीताः सरीसृपा-उरःपरिसर्पा भुजपरिसर्पाश्चेति, तेषां किम् ?-आत्मन आत्मनः-आत्मीयया आत्मीययेत्यर्थः भाषातया-
 भाषामावेन परीणमतीति सम्बन्धः, किम्भूताऽसौ भाषा ? इत्याह-हितम्-अभ्युदयः शिवं-मोक्षः सुखं-श्रवणकालोद्भवमानन्द
 ददातीति हितशिवसुखदेति त्रयोविंशः २३ 'पूर्ववद्भवेरे'ति पूर्व-भवान्तरेऽनादिकाले वा जातिप्रत्ययं वद्धं-निकाचितं वैरं-अभिन्नभावो
 येषां ते तथा, नेजपि चासूतामन्ये देवा वैमानिका असुरा नागाश्च-भवनपतिविशेषाः सुवर्णाः-शोभनवर्णोपेतत्वाज्ज्योतिष्का यक्षराक्ष-
 सकृन्निगाः किंपुरुषाः व्यन्तरभेदाः गरुडा-गरुडलाञ्छनत्वात् सुपर्णकुमारा भवनपतिविशेषाः, गन्धर्वा महोरगाश्च व्यन्तरविशेषा एव,
 मनेषां द्रव्यः, 'पसंतचित्तमाणसा' ग्रशन्तानि-शमं गतानि चित्राणि-रागद्वेपाद्यनेकविधविकारयुक्तया विविधानि मानसानि-अन्तः-
 कृष्णानि येषां ते ग्रशान्तचित्तमानसा धर्म निशमयन्ति इति चतुर्विंशः २४ बृहद्वाचनायामिदमन्यदतिशयद्वयमधीयते, यदुत-
 अन्यतीर्थिकग्रावचनिका अपि च णं वन्दन्ते भगवन्तमिति गम्यते इति पञ्चविंशः २५ आगताः सन्तोऽर्हतः पादमूले निष्प्रतिवचना
 भवन्ति इति षट्त्रिंशः २६ 'जओ जओजवि य णं'ति यत्र यत्रापि च देशे 'तओ तओ'ति तत्र तत्रापि च पञ्चविंशतौ योजनेषु
 ईतिः-धान्याद्युपद्रवकारी प्रचुरमृषकादिप्राणिगण इति सप्तविंशः २७ मारिः-जनमरक इत्यष्टाविंशः २८ स्वचक्रं-स्वकीयराजसैन्यं
 तद्रूपद्रवकारि न भवतीति एकोनविंशः २९ एवं परचक्रं-परराजसैन्यमिति त्रिंशः ३० अतिद्वष्टिः-अधिकवर्ष इत्येकत्रिंशः ३१ अना-

वृष्टिः-वर्षणाभाव इति द्वात्रिंशः ३२ दुर्भिक्षं-दुष्काल इति त्रयस्त्रिंशः ३३ 'उपाइया वाहि'ति उत्पाताः-अनिष्टसूचका रुधिरवृष्ट्या-
दयस्तद्देतुका येऽनर्थास्ते औत्पातिकास्तथा व्याधयो-ज्वराद्यास्तदुपशमः-अभाव इति चतुस्त्रिंशत्तमः ३४ । अन्यच्च 'पञ्चाहरओ' इत
आरभ्य येऽभिहितास्ते प्रभामण्डलं च कर्मक्षयकृताः, शेषा भवप्रत्ययेभ्योऽन्ये देवकृता इति, एते च यदन्यथापि दृश्यन्ते तन्मतान्त-
रमवगन्तव्यमिति । 'चक्रवाट्टिविजय'ति चक्रवर्त्तिविजेतव्यानि क्षेत्रखण्डानि 'उकोसपए चोत्तीसं तित्थगरा समुत्पज्जंति'ति समुत्प-
द्यन्ते सम्भवन्तीत्यर्थः न त्वेकसमये जायन्ते, चतुर्णामेकदा जन्मसम्भवात्, तथाहि-मेरौ पूर्वापरशिलातलयोर्द्वे द्वे सिंहासने भव-
तोऽतो द्वौ द्वावेवाभिविष्येते अतो द्वयोर्द्वयोरेव जन्मेति, दक्षिणोत्तरयोस्तु क्षेत्रयोस्तदानीं दिवससद्भावात् न भरतैरावतयोर्जिनोत्प-
त्तिर्द्वरात्र एव जिनोत्पत्तेरिति, 'पढमे' त्यादि प्रथमायां पृथिव्यां त्रिशन्नरकावासानां लक्षणि, पञ्चम्यां त्रीणि षष्ठ्यां पञ्चोनं लक्षं
सप्तम्यां पञ्च नरकाः, एवं सर्वमीलेने चतुस्त्रिंशल्लक्षणि भवन्तीति ॥ ३४ ॥

पणतीसं सच्चवयणाइसेसा प०, कुंधू णं अरहा पणतीसं धणूइं उड्डं उच्चत्तेणं होत्था, दत्ते णं वासुदेवे पण-
तीसं धणूइं उड्डं उच्चत्तेणं होत्था, नंदणे णं बलदेवे पणतीसं धणूइं उड्डं उच्चत्तेणं होत्था, सोहम्मे कप्पे सुह-
म्माए सभाए माणवए चेइयक्खंमे हेहा उवर्णिं च अद्धतेरस अद्धतेरस जोयणाणि बज्जेत्ता मज्जे पणतीस
जोयणेसु वहरांमएसु गोलवट्टसमुगएसु जिणसकहाओ प०, बितियचउत्थीसु दोसु पढवीसु पणतीसं
निरयावाससयसहस्सा प० ॥ सूत्रं ३५ ॥

पञ्चत्रिंशत्तमस्थानकं सुगमं, नवरं सत्यवचनातिशया आगमे न दृष्टाः, एते तु ग्रन्थान्तरदृष्टाः सम्भाविताः, वचनं हि गुणव-

द्रुक्तव्यं, तद्यथा-संस्कारवत् १ उदात्तं २ उपचारोपेतं ३ गम्भीरशब्दं ४ अनुनादि ५ दक्षिणं ६ उपनीतरागं ७ महार्थं ८ अव्याहत-
 पौर्वापर्यं ९ शिष्टं १० असान्दिग्धं ११ अपहृतान्योत्तरं १२ हृदयग्राहि १३ देशकालाव्यतीतं १४ तत्त्वानुरूपं १५ अप्रकीर्णप्रसृतं १६
 अन्योऽन्यग्रहीतं १७ अभिजातं १८ अतिस्लिग्धमधुरं १९ अपरमर्माभ्यासानपेतं २० अर्थधर्माभ्यासानपेतं २१ उदारं २२ परनिन्दात्मोत्क-
 र्णविग्रहं २३ उपगतश्लाघं २४ अनपनीतं २५ उत्पादिताच्छिन्नकौतूहलं २६ अद्भुतं २७ अनतिविलम्बितं २८ विभ्रमविक्षेपकलि-
 क्षिप्तादिविमुक्तं २९ अनेकजातिसंश्रयाद्विचित्रं ३० आहितविशेषं ३१ साकारं ३२ सत्त्वपरिग्रहं ३३ अपरिखेदितं ३४ अव्युच्छेदं
 ३५ चेति वचनं महानुभावैर्वक्तव्यमिति, [तत्र संस्कारवत्त्वं-संस्कृतादिलक्षणयुक्तत्वं १ उदात्तत्वं-उच्चैर्दृष्टिता २ उपचारोपेतत्वं-
 अग्राम्यता ३ गम्भीरशब्दं मेघस्येव ४ अनुनादित्वं-प्रतिरचोपेतता ५ दक्षिणत्वं-सरलत्वं ६ उपनीतरागत्वं-मालकोशादि ग्रामराग-
 युक्तता ७ एते सप्त शब्दापेक्षा अतिशयाः, अन्ये त्वर्थाश्रया, तत्र महार्थत्वं-दृढदभिधेयता ८ अव्याहतपौर्वापर्यत्वं-पूर्वापरवाक्या-
 विरोधः ९ शिष्टत्वं-अभिमतसिद्धान्तोक्तार्थता वक्तुः शिष्टतासूचकत्वं वा १० असन्दिग्धत्वं-असंशयकारिता ११ अपहृतान्योत्तरत्वं-
 परद्रुणाविषयता १२ हृदयग्राहित्वं-श्रोत्रमनोहरता १३ देशकालाव्यतीतत्वं-प्रस्तावोचितता १४ तत्त्वानुरूपत्वं-विवाक्षितवस्तुस्वरू-
 पानुसारिता १५ अप्रकीर्णप्रसृतत्वं-सुसम्बन्धस्य सतः प्रसरणं अथवाऽसम्बन्धानधिकारित्वातिविस्तरयोरभावः १६ अन्योऽन्यग्रही-
 तत्वं-परस्परं पदानां वाक्यानां वा सापेक्षता १७ अभिजातत्वं वक्तुः प्रतिपाद्यस्य वा भूमिकानुसारिता १८ अतिस्लिग्धमधुरत्वं-
 असुगुडादिवन् मुखकारित्वं १९ अपरमर्माभ्यासानपेतत्वं-परमर्मानुद्धृष्टनस्वरूपत्वं २० अर्थधर्माभ्यासानपेतत्वं-अर्थधर्मप्रतिबद्धत्वं २१
 उदारत्वं-अभिधेयार्थस्यातुच्छत्वं गुम्फगुणविशेषो वा २२ परनिन्दात्मोत्कर्णविग्रहयुक्तत्वमिति प्रतीतमेव २३ उपगतश्लाघत्वं-उक्तगुण-

योगात्प्राप्तश्लाघता २४ अनपनीतत्वं-कारककालवचनलिङ्गादिव्यत्ययरूपवचनदोषापेक्षता २५ उत्पादिताच्छिन्नकौतूहलत्वं-स्वविषये श्रोतॄणां जनितमविच्छिन्नं कौतुकं येन तत्तथा तद्भावस्तत्त्वं २६ अद्भुतत्वं-अनतिविलम्बितत्वं च प्रतीतं २७-२८ विभ्रमविक्षेपिकि-
ल्लिकिञ्चितादिविमुक्तत्वं-विभ्रमो-वक्त्रमनसो भ्रान्तता विक्षेपः-तस्यैवाभिधेयार्थं प्रत्यनासक्तता किलिकिञ्चितं-रोषभयाभिलाषादिभा-
वानां युगपद्वा सकृत्करणमादिशब्दान्मनोदोषान्तरपरिग्रहस्तैर्विमुक्तं यत्तत्तथा तद्भावस्तत्त्वं २९ अनेकजातिसंश्रयाद्विचित्रत्वं, इह जा-
तयो वर्णनीयवस्तुरूपवर्णनानि ३० आहितविशेषत्वं-वचनान्तरापेक्षया दौकितविशेषता ३१ साकारत्वं विच्छिन्नवर्णपदवाक्यत्वेनाका-
रप्राप्तत्वं ३२ सत्त्वपरिगृहीतत्वं-साहसोपेतता ३३ अपरिखेदितत्वं-अनायाससम्भवः ३४ अव्युच्छेदित्वं-विवक्षितार्थानां सम्यक्सिद्धिं
यावदनवच्छिन्नवचनप्रमेयेतेति ३५ ।] तथा दत्तः-सप्तमवासुदेवः नन्दनः-सप्तमबलदेवः एतयोश्चावश्यकाभिप्रायेण षड्विंशतिर्धनु-
षामुच्चत्वं, भवति, सुबोधं च तत्, यतोऽरनाथमल्लिस्वामीनोरन्तरे तावमिहितौ, यतोऽवाचि-“अरमल्लिअंतरे दोणिण केसवा पुरिसपुंड-
रीय दत्त”ति, अरनाथमल्लिनाथयोश्च क्रमेण त्रिंशत्पञ्चविंशतिश्च धनुषामुच्चत्वं, एतदन्तरालवर्त्तिनोश्च वासुदेवयोः षष्ठसप्तमयोरेकोन-
त्रिंशत्षड्विंशतिश्च धनुषां युज्यत इति, इहोक्ता तु पञ्चत्रिंशत् स्यात् यदि दत्तनन्दनौ कुन्थुनाथतीर्थकाले भवतो, न चैतदेवं जिना-
न्तरेष्वधीयत इति दुरवबोधमिदमिति । सौधर्मकल्पे सौधर्मावतंसकादिषु विमानेषु सर्वेषु पञ्च सभा भवन्ति-सुधर्मसभा १ उप-
पातसभा २ अभिषेकसभा ३ अलङ्कारसभा ४ व्यवसायसभा ५ तत्र सुधर्मसभामध्यभागे मणिपीठिकोपरि षष्टियोजनमानो माणवको
नाम त्रैत्यस्तम्भोऽस्ति, तत्र ‘वहरामएसु’ति वज्रमयेषु तथा गोलवद्भुत्ता वर्तुला ये समुद्रका-भांजनविशेषास्तेषु ‘जिणसकहाओ’ति
जिनसक्थीनि तीर्थकराणां मनुजलोकनिर्वृतानां सक्थीनि अस्थीनि ग्रहणानीति । ‘वितियचउत्थी’त्यादि द्वितीयपृथिव्यां पञ्चविंशतिन-

रक्तक्षणि चतुर्थां तु दशेति पञ्चविंशत्तानीति ॥ ३५ ॥

छत्तीमं उत्तरजम्बयणा प० तं०-विणयसुयं १ परीसहो २ चाउरंगिजं ३ असंख्यं ४ अकाममरणिजं ५
गुरिसविज्ञा ६ उरन्मिजं ७ काचिलियं ८ नमिपञ्चज्जा ९ दुमपत्तयं १० बहुसुयपूजा ११ हरिएसिजं १२
चित्तसंख्यं १३ उसुयारिजं १४ सभिक्खुणं १५ समाहिठाणाइं १६ पावसमणिजं १७ संजइजं १८ मिय-
चारिया १९ अणाहपञ्चज्जा २० समुहपालिजं २१ रहनेमिजं २२ गोयमकेसिजं २३ समितीओ २४ जन्नतिजं
२५ सामायारी २६ वलुंकिज्जं २७ मोक्खमग्गगई २८ अप्पमाओ २९ तवोमग्गो ३० चरणविही ३१ पमाय-
टाणाइं ३२ कम्मपयडी ३३ लेसज्झयणं ३४ अणगारमग्गे ३५ जीवाजीवविभत्ती य ३६, चमरस्स णं असु-
रिंदस्स असुररणो सभा सुहम्मा छत्तीसं जोयणाइं उड्डं उच्चतेणं होत्था, समणस्स णं भगवओ महावीर-
स्स छत्तीसं अज्जाणं साहस्सीओ होत्था, चेत्तासोएसु णं मासेसु सइ छत्तीसंगुलियं सूरिए पोरिसीछायं
निव्वत्तइ ॥ सूत्रं ३६ ॥

पद्विंशत्स्थानकं स्पष्टमेव, नवरं चैत्राश्वयुजोर्मासयोः सकृद्-एकदा पूर्णिमायामिति न्यवहारो निश्चयतस्तु मेयसङ्क्रान्तिदिने
तुलामङ्कान्तिदिने चेत्यर्थः । पद्विंशदङ्गुलिकां पदत्रयमानां, आह च—“चेत्तासोएसु मासेसु, तिपया होइ पोरिसी”ति [चैत्राश्व-
युजोर्मासयोर्विपदा पौर्णमी भवति] ॥ ३६ ॥

कथंयस्स णं अरहओ सत्ततीसं गणा सत्ततीसं गणहरा होत्था, हेमवयहेरणवयाओ णं जीवाओ सत्ततीसं

जोयणसहस्साइं छच्च चउसत्तरे जोयणसए सोलसयएगूणवीसइभाए जोयणस्स किंचिविसेसूणाओ आयामेणं प०, सव्वासु णं विजयवेजयंतजयंतअपराजियासु रायहाणीसु पागारा सत्ततीसं सत्ततीसं जोयणाइं उड्डहं उच्चत्तेणं प०, खुड्डियाए णं विमाणपविभत्तीए पढमे वग्गे सत्ततीसं उद्देसणकाला प०, कत्तियबहुलसत्तमीए णं स्वरिए सत्ततीसंगुलियं पोरिसीछायं निव्वत्तइत्ता णं चारं चरइ ॥ सूत्रं ३७ ॥

सप्तत्रिंशत्स्थानकमपि व्यक्तं, नवरं कुन्थुनाथस्येह सप्तत्रिंशद्गंधरा उक्ताः आवश्यके तु त्रयस्त्रिंशत् श्रूयन्त इति मतान्तरं, तथा हेमवतादिजीवीयोरुक्तप्रमाणसंवादगाथा—“सत्तत्तीस सहस्सा छच्च सया जोयणाण चउसयरा । हेमवयवासजीवा किंचूणा सोलस कला य ॥ १ ॥”त्ति, कला एकोनविंशतिभागो योजनस्येति । तथा विजयादीनि पूर्वोदीनि जम्बूद्वीपद्वाराणि तन्नायकास्तन्नामानो देवास्तेषां राजधान्यस्तन्नामिका एव पूर्वोदिदिशु इतोऽसङ्ख्येयतमे जम्बूद्वीप इति । क्षुद्रिकायां विमानप्रविभक्तौ कालिकश्रुतविशेषे, तत्र किल बहवो वग्गा—अध्ययनसमुदायात्मका भवन्ति, तत्र प्रथमे वग्गे प्रत्यध्ययनमुद्देशस्य ये कालास्त उद्देशनकाला इति । यदि चैत्रस्य पौर्णमास्यां पट्त्रिंशदङ्गुलिका पौरुषीच्छाया भवति तदा वैशाखस्य कृष्णसप्तम्यामङ्गुलस्य वृद्धिं गतत्वात्सप्तत्रिंशदङ्गुलिका भवतीति ॥ ३७ ॥

पासस्स णं अरहओ पुरिसादानीयस्स अट्ठीसं अज्जिआसाहस्सीओ उक्कोसिया अज्जियासंपया होत्था, हेमवयएरणवईयाणं जीवाणं घणूपिठे अट्ठीसं जोयणसहस्साइं सत्त य चत्ताले जोयणसए दस एगूणवीसइभागे जोयणस्स किंचिविसेसूणा परिक्खेवेणं प०, अत्थस्स णं पव्वयरणो वित्तिए कंडे अट्ठीसं

जोयणसहस्रमाहं उद्दहं उच्येतेषां होत्था, खुडियाए णं विमाणपविभत्तीए वितिए वग्गे अट्ठतीसं उद्दहसण-
काला प० ॥ सूत्रं ३८ ॥

अष्टत्रिंशत्स्थानकं व्यक्तमेव, नवरं 'धणुपिट्ठं'ति जम्बूद्वीपलक्षणवृक्षेत्रस्य हैमवतैरण्यवताभ्यां द्वितीयपष्ठवर्षाभ्यामवच्छिन्नस्या-
मेपित्तज्याधनुःशृङ्गाकारे परिश्रितखण्डे धनुःशृष्ट इव धनुःशृष्ट उच्येते तत्पर्यन्तभूते ऋजुप्रदेशपङ्क्ती तु जीवे इव जीवे इति, एतत्स्रवसंवा-
दिगाथाद्धं "चत्ताली सत्त सया अडतीस सहस्स दस कला य धणु"ति । तथा 'अत्थस्स'ति अस्ती-मेरुयतस्तेनान्तरितो रविरस्तं
गत इति व्यपदिश्यते तस्य पर्वतराजस्य-गिरिप्रधानस्य द्वितीयं काण्डं-विभागोऽष्टत्रिंशद्योजनसहस्राण्युच्चत्वेन भवतीति, मतान्तरेण
तु त्रिपष्टिः सहस्राणि, यदाह-"मेरुस्स तिन्नि कंडा पुढवोवलवइरसक्करा पढमं । स्याए य जायरूवे अंके फलिहे य वीयं तु ॥ १ ॥
एक्कागारं नइयं तं पुण जंजूणयमयं होइ । जोयणसहस्स पढमं बाहल्लेणं च वित्तीयं तु ॥ २ ॥ तेवढिसहस्साइं तइयं छत्तीस जोयण-
महम्मा । मेरुमुवरिं चूला उब्बिद्धा जोयणदुवीसं ॥ ३ ॥ [मेरोस्त्रीणि काण्डानि पृथ्व्युपलवज्जशर्करामयं ग्रथमं । राजतं जातरूपं
आत्तकं स्फाटिकं च द्वितीयं ॥ १ ॥ एक्काकारं तृतीयं तत् पुनर्जाम्बूनदमयं भवति । योजनसहस्रं ग्रथमं बाहल्येन द्वितीयं तु ॥ २ ॥
त्रिपष्टिः सहस्राणि तृतीयं पट्त्रिंशत् सहस्राणि । मेरोरुपरि चूला उब्बिद्धा योजनानि चत्वारिंशत् ॥ ३ ॥] ३८ ॥

नमिस्स णं अरहओ एगूणचत्तालीसं आहोहिंसया होत्था, समयखेत्ते एगूणचत्तालीसं कुलपञ्चया प०
नं०-नीमं वासहरा पंच मंदरा चत्तारि उस्तुकारा, दोच्चउत्थंपंचमच्छट्सत्तमासु णं पंचसु पुढवीसु एगूणच-
त्तालीसं निरयावाससयसहस्सा प०. नाणावरणिजस्स मोहणिजस्स गोत्तस्स आउयस्स एयासि णं चउण्हं

कम्मपगडीणं एगुणचत्तालीसं उत्तरपगडीओ प० ॥ सूत्रं ३९ ॥

एकोनचत्वारिंशत्स्थानकं व्यक्तमेव, नवरं 'आहोहिय'त्ति नियतक्षेत्रविषयावधिज्ञानिनस्तेषां शतानीति, 'कुलपव्वय'त्ति क्षेत्रमर्यादाकारित्वेन कुलकल्पाः पर्वताः कुलपर्वताः, कुलानि हि लोकानां मर्यादानिवन्धनानि भवन्तीतीह तैरुपमा कृता, तत्र वर्षधरास्त्रिंशद् जंबूद्वीपे धातकीखण्डपुष्कराद्धपूर्वापरार्द्धेषु च प्रत्येकं हिमवदादीनां षण्णां भावात् मन्दराः पञ्चेषुकारा धातकीखण्डपुष्करार्द्धयोः पूर्वतरविभागकारिणश्चत्वारः एवमेते एकोनचत्वारिंशदिति । 'दोच्चे'त्यादि द्वितीयायां पञ्चविंशतिश्चतुर्थ्यां दश पञ्चम्यां त्रीणि षष्ठ्यां पञ्चोनलक्षं सप्तम्यां पञ्चेति यथोक्ता संख्या नरकाणामिति । 'नाणावरणिज्जे'त्यादि, ज्ञानावरणीयस्य पञ्च मोहनीयस्याष्टाविंशतिः गौत्रस्य द्वे आयुषश्चतस्रः इत्येवमेकोनचत्वारिंशदिति ॥ ३९ ॥

अरहओ णं अरिट्ठनेमिस्स चत्तालीसं अज्जियासाहस्सीओ होत्था, मंदरचूलियाणं चत्तालीसं जोयणाइ उड्डं उच्चत्तेणं प०, संती अरहा चत्तालीसं धणूइ उड्डं उच्चत्तेणं होत्था भूयाणंदस्स णं नागकुमारस्स नागरत्तो चत्तालीसं भवणावाससयसहस्सा प०, खुड्डियाए णं विमाणपविभत्तीए तंइए वग्गे चत्तालीसं उद्देसणकाला प०, फग्गुणपुण्णिमासिणीए णं सूरिए चत्तालीसंगुलियं पोरिसीछायं निव्वट्टइत्ता णं चारं चरइ, एवं कत्तियाएवि पुण्णिमाए, महासुक्के कप्पे चत्तालीसं विमाणावाससहस्सा प० ॥ सूत्रं ४० ॥

चत्वारिंशत्स्थानकं व्यक्तं, नवरं 'वइसाहुण्णिमासिणीए'त्ति यत्केषुचित् पुस्तकेषु दृश्यते सोऽपपाठः, 'फग्गुणपुन्निमासिणीए'त्ति अत्राऽध्येयं, कथम् ?, उच्यते, 'पोसे मासे चउप्पया' इति वचनात् पौषपूर्णिमास्यामष्टचत्वारिंशदङ्गुलिका सा भवति ततो माघे

चत्वारि फाल्गुने च चत्वारि अङ्गुलानि पतितानीत्येवं फाल्गुनपूर्णिमास्यां चत्वारिंशदङ्गुलिका पौरुषीच्छाया भवति, कार्तिक्यामध्ये-
त्रमेव, यतः 'चेत्तासोएसु मासेसु, तिपया होइ पोरिसी' [चैत्राश्विनयोर्मासयोस्त्रिपदा भवति पौरुषी] त्युक्तं, ततः पदत्रयस्य पदत्रि-
शदङ्गुलप्रमाणस्य कार्तिकमासातिक्रमे चतुरङ्गुलवृद्धौ चत्वारिंशदङ्गुलिका सा भवतीति ॥ ४० ॥

नमिस्स णं अरहओ एकचत्तालीसं अज्जियासाहस्सीओ होत्था, चउसु पुढवीसु एकचत्तालीसं निरयावा-
ससयसहस्सा प० तं०-रयणप्पभाए पंकप्पभाए तमाए तमतमाए, महालियाए णं विमाणपविभत्तीए पढमे
चग्गे एकचत्तालीसं उद्देसणकाला प० ॥ सूत्र ४१ ॥

एकचत्वारिंशत्स्थानकं मुगमं, नवरं 'चउसु' इत्यादिक्रमेण सूत्रोक्तासु चतसृषु प्रथमचतुर्थपष्ठसप्तमीषु पृथिवीषु त्रिंशतो दशानां
च नरकलक्षाणां पञ्चोनस्य चैकस्य पञ्चानां च नरकाणां भावाद्यथोक्तसंख्यास्ते भवन्तीति ॥ ४१ ॥

समणे भगवं महावीरे वायालीसं वासाइं साहियाइं सामण्णपरियागं पाउणिता सिद्धे जाव सव्वडुक्क-
प्पहीणे, जंउदीवस्स णं दीवस्स पुरच्छिमिह्ठाओ चरमंताओ गोधूभस्स णं आवासपव्वयस्स पच्चच्छिमिह्ले
चरमंते एस्स णं वायालीसं जोयणसहस्साइं संखे दयसीमे य, कालोए णं समुद्दे वायालीसं चंदा जोइंसु वा
जोइंति वा जोइस्संति वा, वायालीसं सूरिया पभासिंसु वा ३, संमुच्छिममुयपरिसप्पाणं उक्कोसेणं वाया-
लीसं वाससहस्साइं ठिई प०, नामकम्मे वायालीसविहे प०, तं, -गइनामे जाइनामे सरीरनामे सहीरंगोवंग-
नामे सरीरवंधणनामे सरीरसंघायणनामे संघयणनामे वण्णनामे गंधनामे रसनामे फासनामे

अगुरुलहुयनामे उवघायनामे पराघायनामे आणुपुब्बीनामे उस्सासनामे आयवनामे उज्जोयनामे विहगगइ-
नामे तसनामे थावरनामे सुहुमनामे बायरनामे पज्जत्तनामे अपज्जत्तनामे साहारणशरीरनामे पत्तेयसरीरनामे
थिरनामे अथिरनामे सुभनामे असुभनामे सुभगनामे दुब्भगनामे दुस्सरनामे आएज्जनामे अणा-
एज्जनामे जसोकित्तिनामे अजसोकित्तिनामे निम्माणनामे तित्थकरनामे, लवणेणं समुहे बायालीसं नागरसा-
हस्सीओ अविंभतरीयं वेलं धारंति, महालियाए णं विमाणपविभत्तीए बितिए वग्गे बायालीसं उहेसणकाला
प०, एगमेगाए ओसप्पिणीए पंचमच्छीओ समाओ बायालीसं वाससहस्साइं कालेणं प०, एगमेगाए उस्स-
प्पिणीए पढमबीयाओ समाओ बायालीसं वाससहस्साइं कालेणं प० ॥ सूत्रं ४२ ॥

द्विचत्वारिंशत्स्थानकं व्यक्तमेव, नवरं 'बायालीसं'ति छद्मस्थपर्याये द्वादश वर्षाणि षण्मासा अर्द्धमासश्चेति केवलपर्यायस्तु
देशोनानि त्रिशद्वर्षाणीति पर्युषणाकल्पे द्विचत्वारिंशदेव वर्षाणि महावीरपर्यायोऽभिहितः इह तु साधिक उक्तः, तत्र पर्युषणाकल्पे यद-
ल्पमधिकं तन्न विचक्षितमिति सम्भाव्यत इति, 'जाव'ति करणात् 'बुद्धे सुत्ते अन्तगडे परिनिव्वुडे सव्वदुक्खप्पहीणे'त्ति दृश्यं ।
'जम्बूद्वीपस्ये'त्यादि 'पुरच्छिमिह्माओ चरिमंताओ'त्ति जगतीबाह्यपरिधेरपमृत्यु गोस्तूभस्यावासपर्वतस्य वेलंधरनागराजसम्बन्धिनः
पाश्चात्यचरमान्तः-चरमविभागो यावताऽन्तरेण भवति 'एस णं'ति एतदन्तरं द्विचत्वारिंशद्वोजनसहस्राणि प्रज्ञप्तं अन्तरशब्देन
विशेषोऽप्यभिधीयते इत्यत आह--'अबाहाए'त्ति व्यवधानापेक्षया यदन्तरं तदित्यर्थः । 'कालोए णं'न्ति धातकीखण्डपरिवेष्टके कालो-
दाभिधाने समुद्रे । 'गहनमे'त्यादि, गतिनाम यदुदयाब्जारकादित्वेन जीवो व्यपदिश्यते, जातिनाम यदुदयादेकेन्द्रियादिर्भवति,

शरीरनाम यदुदयादौदारिकादिशरीरं करोति, यदुदयादङ्गानां-शिरःप्रभृतीनां उपाङ्गानां च-अङ्गुल्यादीनां विभागो भवति तच्छरी-
रातोपाङ्गनाम, तथा औदारिकादिशरीरपुद्गलानां पूर्ववद्भानां च सम्बन्धकारणं शरीरबन्धननाम, तथा औदारिकादिशरी-
रपुद्गलानां शुद्धीतानां यदुदयाच्छरीररचना भवति तच्छरीरसङ्घातनाम, तथाऽरूथां यतस्तथाविधशक्तिनिमित्तभूतो रचनाविशेषो भवति
तत्संहनननाम, संस्थानं समचतुरस्रादिलक्षणं यतो भवति तत्संस्थाननाम, तथा यदुदयाद्वर्णादिविशेषवन्ति शरीराणि भवन्ति तद्वर्णा-
दिनाम, तथा यदुदयादगुरुलघुत्वं स्वशरीरस्य जीवानां भवति तदगुरुलघुनाम, तथा यतोऽङ्गावयवः प्रतिजिह्विकादिरात्मोपधातको
जायते तद्रुपधातनाम, तथा यतोऽङ्गावयव एव विधात्मको दंष्ट्रात्वगादि परेपाशुपधातको भवति तत्पराधातनाम, तथा यदुदयादन्तः-
रालगतौ जीवो याति तदानुपूर्वीनाम, तथा यदुदयादुच्छ्वासनिःश्वासनिष्पत्तिर्भवति तदुच्छ्वासनाम, तथा यदुदयाज्जीविस्तापवच्छरीरो
भवति तदातपनाम, यथाऽऽदित्यत्रिम्वृथिवीकायिकानां, तथा यतोऽनुष्णोद्योतवच्छरीरो भवति तदुद्योतनाम, तथा यतः शुभे-
तरगमनयुक्तो भवति तद्विहायोगतिनाम, त्रसनामादीन्यष्टौ प्रतीतार्थानि, तथा यतः स्थिराणां दन्ताद्यवयवानां निष्पत्तिर्भवति
तत्स्थिरनाम, यतश्च श्रुजिह्वादीनामस्थिराणां निष्पत्तिर्भवति तदस्थिरनाम, तथा शिरःप्रभृतीनां शुभानां तच्छुभनाम, पादादीनाम-
शुभानामशुभनाम इति, शेषाणि प्रतीतानि, नवरं यदुदयाज्जातौ जातौ जीवदेहेषु स्वयादिलिङ्गाकारनियमो भवति तत्स्वधारसमानं
निर्माणनामेति, 'पञ्चमष्टदीओ समाओ'ति दुष्पमा एकान्तदुष्पमा चेत्यर्थः 'पढमवीयाउ'ति एकान्तदुष्पमा भवति चेति ॥ ४२ ॥

तेयालीसं कम्मविचागज्झयणा प०, पढमचउत्थंपंचमासु पुढवीसु तेयालीसं निरयावाससयसहस्सा, प०,
जंजुदीवस्स पं दीवस्स पुरच्छिमिल्लाओ चरमंताओ गोथूभस्स पं आवासपव्वयस्स पुरच्छिमिल्ले चरमंते एस

णं तेयालीसं जोयणसहस्साइं अबाहाए अंतरे प०, एवं चउद्दिसिंपि दगभागे संखे दयसीमे, महालियाए णं विमाणपविभत्तीए तइये वग्गे तेयालीसं उद्देसणकाला प० ॥ सूत्रं ४३ ॥

त्रिचत्वारिंशत्स्थानकेऽपि किञ्चिद्विचिंत्यते, 'कम्मविवागज्झयण'ति कम्मणः-पुण्यपापात्मकस्य विपाकश्च-फलं तत्प्रतिपादकान्य-ध्ययनानि कर्मविपाकाध्ययनानि एतानि च एकादशाङ्गद्वितीयाङ्गयोः संभाव्यन्त इति । 'जंबुदीवस्स ण'मित्यादि, जंबुदीपस्य पौरस्त्यान्ताद्रोस्तूपर्वतो द्विचत्वारिंशद्योजनानां सहस्राणि तद्विष्कम्भश्च सहस्रं तदधिकाया द्वाविंशतेरल्पत्वेनाविवक्षणादेवं त्रिचत्वारिंशत्सहस्राणि भवन्तीति, एवं 'चउद्दिसिंपि'ति उक्तदिगन्तर्भावेन चतस्रो दिश उक्ता अन्यथा एवं 'तिदिसिंपि'ति वाच्यं स्यात्, तत्र चैवमभिलापः- 'जंबुदीवस्स णं दीवस्स दाहिणिह्ळाओ चरिमंताओ दओभासस्स णं आवासपव्वयस्य दाहिणिह्ळे चरिमंते एस णं तेयालीसं जोयणसहस्साइं अबाहाए अंतरे पन्नत्ते' एवमन्यत्सूत्रद्वयं नवरं पश्चिमायां शङ्ख आवासपर्वत उत्तरस्यां तु दक्षसीमे इति ॥ ४३ ॥

चोयालीसं अज्झयणा इसिभासिया दियलोगचुयाभासिया प०, विमलस्स णं अरहओ णं चउआलसिं पुरिसज्जगाइं अणुपिट्ठिं सिद्धाइं जाव प्पहीणाइं, धरणस्स णं नागिंदस्स नागरणो चोयालीसं भवणावासस-यसहस्सा प०, महालियाए णं विमाणपविभत्तीए चउत्थे वग्गे चोयालीसं उद्देसणकाला प० ॥ सूत्रं ॥ ४४ ॥

चतुश्चत्वारिंशत्स्थानकेऽपि किञ्चिद्विचिंत्यते, चतुश्चत्वारिंशत् 'इसिभासिय'ति ऋषिभाषिताध्ययनानि कालिकश्रुतविशेषभूतानि दियलोगचुयाभासिय'ति देवलोकच्युतैः ऋषिभूतराभाषितानि देवलोकच्युताभाषितानि, क्वचित्पाठः 'देवलोकच्युयाणं इसीणं चोया-

लीसं इमिमसियज्ययणा प०' 'पुरिसजुगाइ'ति पुरुषाः-शिव्यप्रशिष्यादिक्रमव्यवस्थिता युगानीव-कालविशेषा इव क्रमसाधर्म्यात्पुरु-
षयुगानि, 'अणुपिण्ड'ति आनुपूर्व्या 'अणुबन्धेण'ति पाठान्तरे तृतीयादर्शनादनुबन्धेन-सातत्येन सिद्धानि 'जाव'ति करणेन 'बुद्धाई'
मृताई अंनयडाई मन्वदुस्त्वप्यर्हणाई'ति दृश्यं, 'महालियाए णं विमाणपविभत्तीए'ति चतुर्थे वर्गे चतुश्चत्वारिंशदुद्देशनकालाः
प्रज्ञप्ताः ॥ ४४ ॥

समयखेत्ते णं पणयालीसं जोयणसयसहस्साइं आयामविकखंभेणं प०, सीमंतए णं नरए पणयालीसं जोय-
णसयसहस्साइं आयामविकखंभेणं प०, एवं उडुविमाणेवि, ईसिपवभारा णं पुढवी एवं चेव, धम्मे णं अरहा
पणयालीसं यणुइं उइइं उचत्तेणं होत्था, मंदरस्स णं पव्वयस्स चउदिसिंसिपि पणयालीसं २ जोयणसहस्साइं
अवाद्दाए अंतरे प०, सन्वेवि णं दिवडुखेत्तिया नक्खत्ता पणयालीसं मुहुत्ते चंदेण सद्धिं जोगं जोइंसु वा जो-
इंति वा जोइस्संति वा-तिन्नेव उत्तराई पुणव्वसू रोहिणी विसाहा य । एए छ नक्खत्ता पणयालमुहुत्तसंजोगा
॥१॥ महालियाए णं विमाणपविभत्तीए पंचमे वग्गे पणयालीसं उद्देसणकाला प० ॥ (सू०) ४५ ॥

पञ्चचत्वारिंशत्स्थानके त्विदं लिख्यते, 'समयखेत्ते'ति कालोपलक्षितं क्षेत्रं मनुष्यक्षेत्रमित्यर्थः, 'सीमंतए णं'ति प्रथमश्रुतिव्या-
प्रयमग्रन्ते मध्यभागवत्तीं वृत्ती नरकेन्द्रः सीमन्तक इति । 'उडुविमाणे'ति सौधभोजनयोः प्रथमप्रस्तटवत्ति चतसृणां त्रिमानावाले-
कानां मध्यभागवत्तिं वृत्तं विमानकेन्द्रकमुडुविमानमिति, । 'ईसिपवभार'ति सिद्धिप्रथिवी 'मंदरस्स णं पव्वयस्से'त्यादि सूत्रे लवणस-
मुद्राभ्यन्तरपरिध्यपंशयान्तरं द्रष्टव्यमिति । 'सन्वेवि णं'मित्यादि, चन्द्रस्य त्रिशन्मुहूर्तभोग्यं नक्षत्रक्षेत्रं समक्षेत्रमुच्यते, तदेव साई

द्वयर्द्धं द्वितीयमर्द्धमस्येति द्वयर्द्धमित्येवं व्युत्पादनात् तथाविधं क्षेत्रं येषामस्ति तानि द्वयर्द्धक्षेत्रकाणि नक्षत्राणि अत एव पञ्चचत्वारिंशन्सुहृत्तः चन्द्रेण सार्द्धं योगः-सम्बन्धो योजितवन्ति, 'तिन्नेव' गाहा, त्रीण्युत्तराणि उत्तराफाल्गुन्य उत्तराषाढा उत्तराभाद्रपदाश्च ॥४५॥
विट्तिवायस्स णं छायालीसं माउयापया प०, बंभीए णं लिवीए छायालीसं माउयक्खरा प०, पंभंजणस्स णं वाउकुमारिंदस्स छायालीसं भवणावाससयसहस्सा प० ॥ सूत्रं ४६ ॥

अथ षट्चत्वारिंशत्स्थानके किञ्चिद्विलिख्यते, 'दिट्तिवायस्स'ति द्वादशाङ्गस्य 'माउयापय'ति सकलवाङ्मयस्य अकारादिमातृकापदानि च दृष्टिवादाथप्रसवनिबन्धनत्वेन मातृकापदानि उत्पादविभगमध्रौव्यलक्षणानि, तानि च सिद्धश्रेणिमनुष्यश्रेण्यादिना विषयभेदेन कथमपि भिद्यमानानि षट्चत्वारिंशद्वन्तीति सम्भाव्यन्ते, तथा 'वंभीए णं लिवीए'ति लेख्यविधौ षट्चत्वारिंशन्मातृकाक्षराणि, तानि चाकारादीनि हकारान्तानि सक्षकाराणि ऋऋ लृलृ ऌ इत्येवं तदक्षरपञ्चकवर्जितानि सम्भाव्यन्ते, [स्वरचतुष्टयवर्जनात् विसर्गान्तानि द्वादश पञ्चविंशतिः स्पर्शाः चतस्रोऽन्तःस्थाः ऊष्माणश्चत्वारः क्षवर्णश्चेति षट्चत्वारिंशद्वर्णाः] तथा 'पंभंजणस्स'ति औदीच्यस्येति ॥ ४६ ॥

जया णं सूरिए सव्वविंभतरमंडलं उवसङ्कमित्ता णं चारं चरइ तथा णं इहगयस्स मणुस्सस्स सत्तचत्तालीसं जोयणसहस्सेहिं दोहि य तेवडेहिं जोयणसएहिं एक्कवीसाए य सट्ठिभागेहिं जोयणस्स सूरिए चक्खुफासं हव्वमागच्छइ, थेरे णं अगिगभूई सत्तचालीसं वासाइं अगारमज्जे वसित्ता मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइए ॥ सूत्रं ४७ ॥

अथ सप्तचत्वारिंशत्स्थानके किमप्युच्यते, 'जणा ण'मित्यादि, इह लक्षप्रमाणस्य जम्बूद्वीपस्योभयतोऽशीत्युत्तरेऽशीत्युत्तरे योजनगते ३६० अपनीते सर्वाभ्यन्तरस्य सूर्यमण्डलस्य विष्कम्भो भवति ९९६४० तत्परिधिस्त्रीणि लक्षाणि पञ्चदश सहस्राणि एकोनवत्यधिकाणि ३१५०८९, एतच्च सूर्यो मुहूर्तानां पष्टया गच्छतीति पष्टयाऽस्य भागहारे मुहूर्तगतिर्लभ्यते, सा च पञ्च योजनमहत्वाणि द्वे चैकपञ्चाशदुत्तरे योजनगते एकोनविंशच्च पष्टिभागा योजनस्य ५२५१ $\frac{१६}{६०}$ यदा चाभ्यन्तरमण्डले सूर्यश्चरति तदाऽष्टादश मुहूर्ता दिवसप्रमाणं, तदद्देन नवभिर्मुहूर्तैः मुहूर्तगतिर्गुण्यते, ततश्च यथोक्तं चक्षुःस्पर्शप्रमाणमागच्छतीति, 'अग्निभूइ'त्ति वीरनाथस्य द्वितीयो गणधरस्तस्य चेह सप्तचत्वारिंशद्वर्णप्यगारवास उक्तः, आवश्यकं तु पट्चत्वारिंशत्, सप्तचत्वारिंशत्तमवर्षस्यासम्पूर्णत्वादवि-
नशा, इह त्वसम्पूर्णस्यापि पूर्णत्वविवक्षेति सम्भावनया न विरोध इति ॥ ४७ ॥

एगमेगस्स णं रन्नो चाउरंतचक्कवडिस्स अडयालीसं पट्टणसहस्स प०, धम्मस्स णं अरहओ अडयालीसं गणा अडयालीसं गणहरा होत्था, सूरमंडले णं अडयालीसं एकसट्ठिभागे जोयणस्स विक्खंभेणं प०॥सूत्रं४८॥

अट्चत्वारिंशत्स्थानके किमपि लिख्यते, 'पट्टण'त्ति विविधदेशपण्यान्यागल्य यत्र पतन्ति तत्पत्तनं-नगरविशेषः; पत्तनं रत्तभूमि-
रित्यादुरेकं, 'धम्मस्स'त्ति पञ्चदशतीर्थङ्करस्य, इहाट्चत्वारिंशद्गणा गणधराथोक्ताः आवश्यकं तु त्रिचत्वारिंशत्पठ्यन्ते तदिदं मतान्त-
र्गमिति, 'सूरमंडले'त्ति सूर्यविमानं तेषां भागनामेकपष्टया योजनं भवति तेषामष्टचत्वारिंशत् त्रयोदशभिस्तैर्न्यूनं योजनमित्यर्थः ॥४८॥

सत्त मत्तमियाए णं भिक्खुपडिमाए एगूणपन्नाए राइंदिएहिं छन्नउइभिक्खवासएणं अहासुत्तं जाव
आराद्धिया भवइ, देनकुरुत्तरकुरु एसु णं मणुया एगूणपन्ना राइंदिएहिं संपन्नजोव्वणा भवंति, तेइंदियाणं

उक्कोसेणं एगूणपन्ना राइंदिया ठिई प० ॥ सूत्रं ४९ ॥

अथैकोनपञ्चाशत्स्थानके लिख्यते, 'सत्तसत्तमियाए णं' सत्त सत्तमानि दिनानि यस्यां सा सत्तसत्तमिका-सत्त सत्त दिनानि भवन्ति सत्तसु सत्तकेपु अतः सा सत्तदिनसत्तकमयत्वादेकोनपञ्चाशता दिनैर्भवतीति, 'पडिम'त्ति अभिग्रहः 'छन्नउएणं भिक्खासएणं'ति ग्रथमादिनसत्तके प्रतिदिनमेकोत्तरया भिक्षावृद्ध्या अष्टाविंशतिभिक्षा भवन्ति, एवं च सत्तस्वपि षण्णवतिभिक्षाशतं भवति, अथवा प्रतिसत्तमेकोत्तरया वृद्ध्या यथोक्तं भिक्षामानं भवति, तथाहि-प्रथमे सत्तके प्रतिदिनमेकैकभिक्षाग्रहणात् सत्त भिक्षा भवन्ति, द्वितीये द्वयो २ ग्रहणाच्चतुर्दश, एवं सत्तमे सत्तानां ग्रहणादेकोनपञ्चाशदित्येवं सर्वमीलने (सङ्कलने) यथोक्तमानं भवतीति, 'अहासुत्तं'ति यथासूत्रं-यथागमं सम्यक् कायेन स्पृष्टा भवतीति शेषो द्रष्टव्यः, 'सम्पन्नजोव्वणा भवंति'त्ति न मातापितृपरिपालनामपेक्षन्त इत्यर्थः, 'ठिई'त्ति आयुष्कम् ॥ ४९ ॥

सुणिसुव्वयस्स णं अरहओ पंचासं अज्जियासाहस्सीओ होत्था, अणंते णं अरहा पन्नासं धणूइ उड्डं उच्चत्तेणं होत्था, पुरिसुत्तमे णं वासुदेवे पन्नासं धणुइ उड्डं उच्चत्तेणं होत्था, सब्वेवि णं दीहबेयड्डा मूले पन्नासं २ जोयणाणि विक्खंभेणं प०, लंतए कप्पे पन्नासं विमाणावाससहस्सा प०, सब्वाओ णं तिमिस्सगुहाखंडगप्पवायगुहाओ पन्नासं २ जोयणाइं आयामेणं प०, सब्वेवि णं कंचणगपव्वया सिहरतले पन्नासं २ जोयणाइं विक्खंभेणं प० ॥ सूत्रं ५० ॥

अथ पञ्चाशत्स्थानकं, तत्र 'पुरिसोत्तम'त्ति चतुर्थो वासुदेवोऽनन्तजिज्जनकालभावी, तथा 'कंचण'त्ति उत्तरकुरुषु नीलवदादीनां

पञ्चानामानुपूर्वीव्यवस्थितानां महाहृदानां पूर्वापरपार्श्वयोः प्रत्येकं दश दश काञ्चनपर्वता भवन्ति, ते च सर्वे शतं, एवं देवकुरुषु निपथार्दीनां महाहृदानां गतं भवति, सर्व एव च ते जम्बूद्वीपे द्विशतमाना भवन्ति, ते योजनशतोच्छ्रिताः शतमूलविक्रमभास्तन्नाम-
कंदेयनिवागभृतभवनालङ्कृतशिखरतलाः ॥ ५० ॥

नवण्डं चंभचेराणं एकावन्नं उद्देसणकाला प०, चमरस्स णं असुरिंदस्स असुररत्नो सभा सुधम्ममा एका-
पन्नवंभसयंसनिविट्ठा प०, एवं चेव वलिस्सवि, सुप्पभे णं वलदेवे एकावन्नं वाससयसहस्साइं परमाउं
पालइत्ता सिद्धे बुद्धे जाव सव्वदुक्खप्पहीणे, दंसणावरणनामाणं दोणहं कम्ममाणं एकावन्नं उत्तरकस्म-
पगडीओ प० ॥ सूत्रं ५१ ॥

अथैकपञ्चागत्स्थानकं, तत्र 'चंभचेराणं'ति आचारग्रथमश्रुतस्कन्धाध्ययनानां शस्त्रपरिज्ञाजीनां, तत्र प्रथमे सप्तोद्देशका इति
मसोद्देशनकालाः १ एवं द्वितीयादिषु क्रमेण पट् २ चत्वारः ३ चत्वारः ४ एवं पट् ५ पंच ६ अष्टमे चत्वारः ८ सप्तमे महापरि-
ज्ञायाः सप्तोद्देशाः व्युच्छिन्नं च तदिति ग्रान्ते प्रागप्यध्ययनोल्लेखे उद्दिष्टं ग्रान्त्य एवात्रोद्दिष्टा उद्देशा अपि तस्य क्रमापेक्षया सप्त-
मस्य चैत्येवमेकपञ्चागदिति, 'सुप्पहे'ति चतुर्थो वलदेवः अन्नतजिज्जिननाथकालभावी, तस्यैकपञ्चाशदर्पलक्षण्यायुरुक्तमावश्यक-
तु पञ्चपञ्चागदुच्यते तदिदं मतान्तरमिति, 'एकावन्नं उत्तरपगडीओ'ति दर्शनावरणस्य नव नाम्नो द्विचत्वारिंशदित्येक-
पञ्चागदितिः ॥ ५१ ॥

मोहणिज्जस्स णं कम्मस्स वावन्नं नामधेज्जा प०, तं०-कोहे कोवे रोसे दोसे अखमा संजलणे कलहे चंडिके

भंडणे विवाए १० माणे मदे दप्पे थंभे अत्तक्कोसे गव्वे परपरिवाए अक्कोसे अवक्कोसे [परिभवे] उन्नए २० उनामे माया उवही नियडी वलए गहणे णुमे कक्के कुरुए दंभे ३० कूडे जिम्हे किब्बिसे अणायरणया गूहणया वंचणया पलिकुंचणया सातिजोगे लोभे इच्छा ४० मुच्छा कंखा गेही तिण्हा भिज्जा अभिज्जा कामासा भोगासा जीवियासा मरणासा ५० नन्दी रागे ५२, गोथुमस्स णं आवासपव्वयस्स पुरच्छिमिल्लाओ चरमंताओ वलयासुहस्स महापायालस्स पच्चिछिमिल्ले चरमंते एस णं बावन्नं जोयणसहस्साइं अबाहाए अंतरे ५०, एवं दगभासस्स णं केउगस्स संखस्स जूयगस्स दगसीमस्स ईसरस्स, नाणावरणिज्जस्स नामस्स अंतरायस्स एतेसि णं तिण्हं कम्मपगडीणं बावन्नं उत्तरपयडीओ ५०, सोहम्मसणंकुमारमाहिंदेसु तिसु कप्पेसु बावन्नं विमाणवाससयसहस्सा ५० ॥ सूत्रं ५२ ॥

अथ द्विपञ्चाशत्स्थानकं, तत्र 'मोहणिज्जस्स कम्मस्स'ति इह मोहनीयकर्मणोज्वयवेषु चतुर्षु क्रोधादिकषायेषु मोहनीयत्वमुपचर्यावयवे समुदायोपचारन्यायेन मोहनीयस्येत्युक्तं, तत्रापि कषायसमुदायापेक्षया द्विपञ्चाशन्नामधेयानि न पुनरेकैकस्य कषायमात्रस्यैवेति, तत्र क्रोध इत्यादिनि दश नामानि क्रोधकषायस्य 'चंडिके'ति चाण्डिक्यं, तथा मानादीन्येकादश मानकषायस्य, अचुक्कोसे'ति आत्मोत्कर्षः 'अवक्कोसे'ति अपकर्षः 'उन्नए'ति उन्नतः पाठान्तरेण 'उन्नामे'ति उन्नामः, तथा मायादीनि सप्तदश मायाकषायस्य 'णूमे'ति न्यवमं 'कक्के'ति कल्कं 'कुरुए'ति कुरुकं 'जिम्हे'ति जैह्वं, तथा लोभादीनि चतुर्दश लोभकषायस्य 'भिज्जा अभिज्ज'ति अभिध्यानमभिध्येत्यस्य तीतं पिधानमित्यादाविव वैकल्पिके अकारलोपे भिध्याजभिध्या चेति शब्दभेदान्नामद्वयमिति, 'गोथूमे'

त्यादि गौस्तुमस्य ग्राच्यां लवणसमुद्रमध्यवर्त्तिनो वेलन्धरनगराजनिवासभूतपर्वतस्य पौरस्त्याचरमान्तादपसृत्य वडवामुखस्य
 महापातालकलग्नस्य पाश्चात्यश्चरमान्तो येन व्यवधानेन भवतीति गम्यते, 'एस णं'ति एतदन्तरमवाधया व्यवधानलक्षणभिर्यर्थः,
 द्विपञ्चाग्योजनसहस्राणि भवन्तीत्यक्षरघटना, भावार्थस्त्वयं—इह लवणसमुद्रं पञ्चनवतियोजनसहस्राण्यवगाह्य पूर्वादिषु दिक्षु चत्वारः
 क्रमेण वडवामुखेकुलकजूकेध्वराभिधाना महापातालकलशा भवन्ति, तथा जम्बूद्वीपपर्यन्ताद् द्विचत्वारिंशद्योजनसहस्राण्यवगाह्य
 महन्नविष्कम्भाश्चत्वार एव वेलन्धरनगराजपर्वता गोस्तुभादयो भवन्ति, ततश्च पञ्चनवत्यास्त्रिचत्वारिंशल्यपकर्षितायां द्विपञ्चाशत्स-
 हस्राण्यन्तरं भवति, तथा सौधर्मे द्वाविंशद्विमानानां लक्षाणि सनत्कुमारे द्वादश माहेन्द्रे चाष्टाविति सर्वाणि द्विपञ्चाशत् ॥ ५२ ॥
 देवकुण्डउत्तरकुर्याओ णं जीवाओ तेवन्नं २ जोयणसहस्साइं साइरेगाइं आयामेणं प०, महाहिमवंतरूपी-
 णं वासहरपञ्चयाणं जीवाओ तेवन्नं तेवन्नं जोयणसहस्साइं नव य एगतीसे जोयणसए छच्च एगूणवीसइ-
 भाए जोयणस्स आयामेणं प०, समणस्स णं भगवओ महावीरस्स तेवन्नं अणगारा संवच्छरपरियाया
 पंचगु अणुत्तरेसु महइमहालएसु महाविमाणेसु देवत्ताए उववन्ना, संमुच्छिमउरपरिसण्णाणं उक्कोसेणं तेवन्नं
 वामसहस्सा ठिई प० ॥ सूत्रं ५३ ॥

द्विपञ्चागत्स्थानके लिख्यते, 'महाहिमवंत'त्यादि सूत्रे संवादगाथा 'तेवन्नसहस्साइं नव य सए जोयणाण इगतीसे । जीवा
 मन्नाहिमवओ अद्रकला छच्च य कलाओ' ॥ १ ॥ ति । 'संवच्छरपस्याग'त्ति संवत्सरमेकं यावत् पर्यायः प्रव्रज्यालक्षणो येषां ते
 संवत्सरपर्यायाः 'महइमहालएसु महाविमाणेसु'त्ति महान्ति च तानि-विस्तीर्णानि च अतिमाहालयाश्च-अत्यन्तमुत्सवाश्रयभूतानि

महातिमहालयास्तेषु महान्ति च तानि प्रशस्तानि विमानानि चेति विग्रहः एते चाप्रतीताः, अनुत्तरोपपातिकोङ्गं तु येऽधीयन्ते ते त्रयस्त्रिंशत् बहुवर्षपर्यायाश्चेति ॥ ५३ ॥

भरहेरवएसु णं वासेसु एगमेगाए उस्सप्पिणीए ओसप्पिणीए चउवन्नं २ उत्तमपुरिसा उप्पज्जिंसु वा ३, तं-चउवीसं तित्थकरा बारस चक्कवट्ठी नव बलदेवा नव वासुदेवा, अरहा णं अरिद्धनेमी चउवन्नं राहं-दियाइं छउमत्थपरियाणं पाउणित्ता जिणे जाए केवली सव्वन्नू सव्वभावदरिसी, समणे सगवं महावीरे एगदिवसेणं एगनिसिज्जाए चउप्पन्नाइं वागरणाइं वागरित्था, अणंतस्स णं अरहओ चउपन्नं गणहरा होत्था ॥ सूत्रं ५४ ॥

चतुष्पञ्चाशत्स्थानके लिख्यते, 'पाउणित्त'ति प्राप्य, 'एगणिसेज्जाए'ति एकेनासनपरिग्रहेण 'वागरणाइति व्याक्रियन्ते-अभिधीयन्ते इति व्याकरणानि-ग्रन्थे सति निवर्चनतयोच्यमानाः पदार्थाः 'वागरित्थ'ति व्याकृतवान् तानि चाप्रतीतानि, अनन्तनाथस्येह चतुष्पञ्चाशद्गणा गणधराश्चोक्ताः । आवश्यके तु पञ्चाशदुक्तास्तदिदं मतान्तरमिति ॥ ५४ ॥

मल्लिस्स णं अरहओ पणपन्नं वाससहस्साइं परमाउं पालइत्ता सिद्धे बुद्धे जावप्पहीणे, मंदरस्स णं पव्वयस्स पच्चिच्छिमिल्लाओ चरमंताओ विजयदारस्स पच्चिच्छिमिल्ले चरमंते एस णं पणपन्नं जोयणसहस्साइं अवाहाए अंतरे प०, एवं चउदिसिंसिपि वेजंयंतजंयंतअपराजियंति, समणे भगवं महावीरे अंतिमराइयंसि पणपन्नं अज्झयणाइं कल्लाणफलविवागाइं पणपन्नं अज्झयणाइं पावफलविवागाइं वागरित्ता सिद्धे बुद्धे जाव-

पृथीणे पद्मपिड्यासु दोसु पुटवीसु पणपन्नं निरयावाससयसहससा प०, दंसणावरणिज्जनामाउयाणं तिण्हं
कम्मपगडीणं पणपन्नं उत्तरपगडीओ प० ॥ सूत्रं ५५

पञ्चपञ्चास्यानके त्विदं लिख्यते, 'मन्दरस्ये'त्यादि, इह मेरोः पश्चिमान्तात् पूर्वस्य जम्बूद्वीपद्वारस्य पश्चिमान्तः पञ्चपञ्चाशत्
महन्नाणि योजनानां भवतीत्युक्तं, तत्र किल मेरोर्विष्कम्भमध्यभागात् पञ्चाशत्सहस्राणि द्वीपान्तो भवति, लक्षप्रमाणत्वाद् द्वीपस्य
मेरुविष्कम्भस्य च दशसाहस्रिकत्वाद् द्वीपार्धे पञ्चसहस्रक्षेपेण पञ्चपञ्चाशदेव भवन्तीति, इह च यद्यपि विजयद्वारस्य पश्चिमान्त
इत्युक्तं तथापि जगत्याः पूर्वान्त इति किल सम्भाव्यते, मेरुमध्यात् पञ्चाशतो योजनसहस्राणां जगत्या ब्रह्मान्ते पूर्यमाणत्वात्,
जम्बूद्वीपजगतीविष्कम्भेन च सह जम्बूद्वीपलक्षं पूरणीयं, लवणसमुद्रजगतीविष्कम्भेन च सह लवणसमुद्रलक्षद्वयमन्यथा द्वीपसमुद्रसा-
नाजगतीमानस्य पृथग्गणने मनुष्यक्षेत्रपरिधिरतिरिक्ता स्यात्, सा हि पञ्चचत्वारिंशल्लक्षप्रमाणक्षेत्रापेक्षयाऽभिधीयते, ततश्चैवमतिरिक्ता
स्यादिति, अथवेह किञ्चिदूनापि पञ्चपञ्चाशत्पूर्णतया विवक्षितेति, 'अन्तिमरायंसि'ति सर्वायुःकालपर्यवसानरात्रौ रात्रेरन्तिमे भागे
पापायां मध्यमायां नगर्यां हस्तिपालस्य राज्ञः करणसभायां कार्तिकमासामावास्यायां स्वातिनक्षत्रेण चन्द्रमसा युक्तेन नागकरणे
प्रत्ययमि पर्यङ्कासननिपण्णः पञ्चपञ्चाशदध्ययनानि 'कल्लानफलविवागाहं'ति कल्याणस्य-पुण्यस्य कर्मणः फलं-कार्यं विपाच्यते-
व्यक्तीक्रियते यैस्तानि कल्याणफलविपाकानि, एवं पापफलविपाकानि व्याकृत्य-प्रतिपाद्य सिद्धो बुद्धः यावत्करणात् 'मुत्ते अंतकडे
परिनिब्बुडे सब्बदुक्खप्पहीणे'ति दृश्यं । 'पढमे'त्यादि, प्रथमायां त्रिशन्नरकलक्ष्णाणि द्वितीयायां पञ्चविंशतिरिति पञ्चपञ्चाशत् । 'दंसणे'
त्यादि, दर्शनावरणीयस्य नव ग्रहतयो नाम्नो द्विचत्वारिंशत् आयुषश्चतस्र इत्येवं पञ्चपञ्चागदिति ॥ ५५ ॥

जंबुदीवे णं दीवे छप्पन्नं नक्खत्ता चंदेण सद्धिं जोगं जोइंखु वा ३, विमलस्स णं अरहओ छप्पन्नं गणा
छप्पन्नं गणहरा होत्था ॥ सूत्रं ५६ ॥

अथ पट्पञ्चाशत्स्थानके लिख्यते, 'जम्बूदीवे'इत्यादि, तत्र चन्द्रद्वयस्य प्रत्येकमष्टाविंशतेर्भावात् पटपञ्चाशच्चक्राणि भवन्ति,
विमलस्येह पट्पञ्चाशद्व्ययस्य प्रत्येकमष्टाविंशतेर्भावात् पटपञ्चाशच्चक्राणि भवन्ति, ५६ ॥

तिण्हं गणिपिडगाणं आचारचूलियावज्जाण सत्तावन्नं अज्झयणा प०, तं-आयारे सूयगळे ठाणे, गोथू-
भस्स णं आवासपव्वयस्स पुरच्छिमिह्ठाओ चरमंताओ वलयासुहस्स महापायालस्स बहुमज्झदेसभाए
एसं णं सत्तावन्नं जोयणसहस्साइं अथाहाए अंतरे प०, एवं दग्गभासस्स केउयस्स य संगस्स य जूयस्स य
दयसीमस्स ईसरस्स य, मल्लिस्स णं अरहओ सत्तावन्नं मणपज्जवनाणिसया होत्था, महाहिमंवतरूपीणं
वासहरपव्वयाणं जीवाणं धणुपिट्ठं सत्तावन्नं २ जोयणसहस्साइं दोन्नि य तेणउए जोयणसए दस य एगूण-
वीसइभाए जोयणस्स परिक्खेवेणं प० ॥ सूत्रं ५७ ॥

अथ सप्तपञ्चाशत्स्थानके किमपि लिख्यते, 'गणिपिडगाणं'ति गणिनः-आचार्यस्य पिटकानीव पिटकानि सर्वस्वभाजनानीति
गम्यते गणपिटकानि तेषां आचारस्य श्रुतस्कन्धद्वयरूपस्य प्रथमाङ्गस्य चूलिका-सर्वान्तिममध्यनं विमुक्त्यभिधानमाचारचूलिका
तद्वर्जानां, तत्राचारे प्रथमश्रुतस्कन्धे नवाध्ययनानि द्वितीये षोडश निशीथाध्ययनस्य प्रस्थानान्तरत्वेनेहानाश्रयणात्, षोडशानां
मध्ये एकस्याचारचूलिकेति परिहृतत्वात् शेषाणि पञ्चदश, सूत्रकृते द्वितीयाङ्गे प्रथमश्रुतस्कन्धे षोडश द्वितीये सप्त स्थानके दशेत्येवं

ममपञ्चाग्रदिति, 'गोधूमे'त्यादौ भावार्थोऽयं-द्विचत्वारिंशत्सहस्राणि वेदिकागोस्तुभपर्वतयोरन्तरं सहस्रं गोस्तुभस्य विष्कम्भः द्विपञ्चाग्रदोस्तुभवडवामुपयोरन्तरं दशसहस्रमानत्वाद्वडवामुखविष्कम्भस्य तदर्द्धं पञ्चेति ततो द्विपञ्चाशतः पञ्चानां च मीलने ममपञ्चाग्रदिति, 'लीनाणं धणुपिट्ट'न्ति मण्डलखण्डाकारं क्षेत्रं, इह सूत्रे संवादगाथाद्धै-“सत्तावन्न सहस्रा धणुपिट्टं तेणउय दुसय दग्ग कल”ति ॥ ५७ ॥

पढमदोचपंचमासु तिसु पुढवीसु अट्टावन्नं निरयावाससयसहस्सा प० नाणावरणिज्जस्स वेयणियआउय-
नामअंतराइयस्स गगसि णं पंचण्हं कम्मपगडीणं अट्टावन्नं उत्तरपगडीओ प०, गोधुभस्स णं आवासपव्वयस्स
पगच्छिमिद्धाओ चरमंताओ वलयासुहस्स महापायालस्स बहुमज्झदेस भाए एस णं अट्टावन्नं जोयणसहस्साइ
अयाहाग अंतरे प०, एवं चउदिसिंसिपि नेयव्वं ॥ सूत्रं ५८ ॥

अट्टपञ्चाग्रत्स्थानकेऽपि लिख्यते, पढमे'त्यादि तत्र प्रथमायां त्रिंशन्नरकलक्षाणि द्वितीयायां पञ्चविंशतिः पञ्चम्या त्रीणीति
मर्वाण्यष्टपञ्चाग्रदिति, 'नाणे'त्यादि, तत्र ज्ञानावरणस्य पञ्च वेदनीयस्य द्वे आयुषश्चतस्रो नाम्नो द्विचत्वारिंशत्, अन्तरायस्य पञ्चेति
मर्वा अट्टपञ्चाग्रदुत्तरप्रकृतयः 'गोधूभस्से'त्यादि, अस्य च भावार्थः पूर्वोक्तानुसारेणाज्वसेयः 'एवं चउदिसिंसिपि नेयव्वं'ति अनेन सूत्र-
त्रयमतिदिष्टं, तत्रैवं-'दओभासस्स णं आवासपव्वयस्स उत्तरिह्हाओ चरिमंताओ केउगस्स महापायालस्स बहुमज्झदेसभागे एस णं
अट्टावन्नं जोयणसहस्साइ अवाहाए अंतरे पन्नचे, एवं संखस्स आवासपव्वयस्स पुरच्छिमिह्हाओ चरिमंताओ जूयगस्स महापातालस्स
एवं दग्गीमस्स आवासपव्वयस्स दाहिणिह्हाओ चरिमंताओ ईसरस्स महापायालस्स'ति ॥ ५८ ॥

चंदस्स णं संवच्छरस्स एगमेगे उज्ज एगूणसट्ठिं राईदियाइं राईदियगेणं प०, संभवे णं अरहा एगूणसट्ठिं पुव्वसयसहस्साइं आगारमज्जे वसित्ता मुंडे जाव पव्वइए, मल्लिस्स णं अरहओ एगूणसट्ठिं ओहिनाणिसया होत्था ॥ सूत्रं ५९ ॥

अथैकोनपटिस्थानके लिख्यते, 'चंदस्स ण'मित्यादि, संवत्सरो ह्यनेकविधः स्थानाङ्गादिषूक्तः, तत्र यश्चन्द्रगतिमङ्गीकृत्य संवत्सरो विवक्ष्यते स चन्द्र एव, तत्र च द्वादश मासाः षट् च ऋतवो भवन्ति, तत्र चैकैक ऋतुरेकोनषष्टिरात्रिन्दिवानां रात्रिन्दिवाग्रेण भवति, कथं ? एकोनत्रिंशद्रात्रिन्दिवानि द्वात्रिंशच्च षष्टिभागा अहोरात्रस्येत्येवंग्रमाणः कृष्णप्रतिपदमारभ्य पौर्णमासीपरिनिष्ठितः चन्द्रमासो भवति द्वाभ्यां च ताभ्यामृतुर्भवति, तत एकोनषष्टिः, अहोरात्राण्यसौ भवति, यच्चेह द्विषष्टिभागद्वयमधिकं तन्न विवक्षितं, सम्भवत्यैकोनषष्टिः पूर्वलक्षाणि गृहस्थपर्याय इहोक्तः आवश्यकं तु चतुःपूर्वाङ्गाधिका सोक्तेति ॥ ५९ ॥

एगमेगे णं मंडले सूरिए सट्ठिए सुहुत्तेहिं संघाइए, लवणस्स णं समुइस्स सट्ठिं नागसाहस्सीओ अगोदयं धारंति, विमले णं अरहा सट्ठिं घणुइं उहुं उच्चत्तेणं होत्था, बलिस्स णं वइरोयणिंदस्स सट्ठिं सामाणियसाहस्सीओ प०, बंभस्स णं देविंदस्स देवरन्नो सट्ठिं सामाणियसाहस्सीओ प०, सोहम्मीसाणेसु दोसु कप्पेसु सट्ठिं विमाणावाससयसहस्सा प० ॥ सूत्रं ६० ॥

अथ पटिस्थानकं, तत्र 'एगमेगे'इत्यादि, चतुशीत्यधिकशतसंख्यानां सूर्यमण्डलानामेकैकं मण्डलं-तथाविचचारभूमिः सूर्यः पृथ्या पृथ्या सुहूतैः-द्वाभ्यां द्वाभ्यामहोरात्राभ्यामित्यर्थः सङ्घातयति-निष्पादयति, अयमत्र भावार्थः-एकस्मिन्नहि यत्र स्थाने

उदितः ग्रहस्तत्र स्थाने पुनर्द्वाभ्यामहोरात्राभ्यामुदेतीति 'अग्नोदयं'ति षोडशसहस्रोच्छ्रिताया वेलाया यदुपरि गव्यूतद्वयमानं
 दृष्टिहानिस्वभावं तदग्नोदकं, 'बलिस्स'ति औदीच्यस्य असुरकुमारनिकायराजस्य भवनं, 'वंभस्स'ति ब्रह्मलोकाभिधानपञ्चमदेवलोके-
 न्द्रस्य, 'सट्ठि'ति सौधमे द्वाविंशदीशाने चाष्टाविंशतिर्विमानलक्षणीति कृत्वा षष्ठिस्तानि भवन्तीति ॥ ६०॥

पंचसंवच्छरियस्स णं जुगस्स रिउमासेणं मिज्जमाणस्स इगसट्ठिं उज्जमासा प०, मंदरस्स णं पञ्चयस्स
 पट्टमे कंठे एगसट्ठिजोयण सहस्साइं उडढं उच्चतेणं प०, चंदमंडलेणं एगसट्ठिविभागविभाइए समंसे प०, एवं
 सूरस्सचि ॥ सूत्रं ६१ ॥

अथ एकपष्टिस्थानकं, तत्र 'पञ्च'त्यादि, पञ्चभिः संवत्सरैर्निवृत्तमिति पञ्चसांवत्सरिकं तस्य णमित्यलङ्कारे युगस्य कालमानविशेषस्य
 ऋतुमासेन न चन्द्रादिमासेन मीयमानस्य एकपष्टिः ऋतुमासाः प्रज्ञप्ताः इह चायं भावार्थ-युगं हि पञ्च संवत्सरा निष्पादयन्ति, तद्यथा
 चन्द्रश्चन्द्रोऽभिवादितः चन्द्रोऽभिवादितश्चेति, तत्र एकोनविंशदहोरात्राणि द्वाविंशच्च द्विपष्टिभागा अहोरात्रस्येत्येवप्रमाणेन २९^{३३}
 ऋणप्रतिपदमारम्य पौर्णमासीनिष्ठितेन चन्द्रमासेन द्वादशमासपरिमाणश्चन्द्रसंवत्सरस्तस्य च प्रमाणमिदं-त्रीणि शतान्यह्नां चतुष्पञ्चा-
 द्वादशराणि द्वादश च द्विपष्टिभागा दिवसस्य ३५४^{१३}, तथा एकविंशदह्नां एकविंशत्युत्तरं च शतं चतुर्विंशत्युत्तरशतभागानां दिव-
 सस्येत्येवप्रमाणोऽभिवादितमासो भवति, ३१^{३१}, एतेन च मासेन द्वादशमासप्रमाणोऽभिवादितसंवत्सरो भवति, स च प्रमाणेन
 त्रीणि शतान्यह्नां त्र्यशीत्यधिकानि चतुश्चत्वारिंशच्च द्विपष्टिभागा दिवसस्य ३८३^{५४} । तदेवं त्रयाणां चन्द्रसंवत्सराणां द्वयोश्चाभिव-
 दितसंवत्सरयोरेकीकरणे जातानि [दिनानां] अष्टादश शतानि त्रिंशद्वत्तराणि अहोरात्राणां १८३०, ऋतुमासश्च त्रिंशताहोरात्रैर्भव-

तीति त्रिंशता भागहारे लब्धा एकषष्टिः ऋतुमासा इति । 'मंदरस्से'त्यादि, इह मेरुर्नवनवतियोजनसहस्रप्रमाणो द्विधा विभक्तः, तत्र प्रथमो भाग एकषष्टिः सहस्राण्युक्तः द्वितीयस्तु अष्टत्रिंशत् स्थानकेऽष्टत्रिंशदिति प्रोक्तः, क्षेत्रसमासे तु कन्देन सह लक्षप्रमाणान्विधा विभक्तः, तत्र प्रथमकाण्डं सहस्रं द्वितीयं त्रिषष्टिस्तृतीयं षट्त्रिंशदिति । 'चन्द्रमण्डले' चन्द्रविमानं गमित्यलङ्कृतौ 'एगसट्टि'ति योजनस्यैकषष्टितमैर्भागेर्विभाजितं-विभागैर्व्यवस्थापितं समांश-समविभागं ग्रज्ञप्तं, न विषमांशं, योजनस्यैकषष्टिभागानां षट्पञ्चाशद्भागप्रमाणत्वात्तस्यावशिष्टस्य च भागस्याविद्यमानत्वादिति, 'एवं स्रस्सवि'ति एवं सूर्यस्यापि मण्डलं वाच्यं, अष्टचत्वारिंशदेकषष्टिभागमात्रं हि तत् न चापरमंशान्तरं तस्याप्यस्तीति समांशतेति ॥ ६१ ॥

पंचसंवच्छरिए णं जुगे बासट्ठिं पुन्निमाओ बावट्ठिं अमावसाओ प०, वासुपुज्जस्स णं अरहओ बासट्ठिं गणा बासट्ठिं गणहरा होत्था, सुक्कपक्खस्स णं चंदे बासट्ठिं भागे दिवसे दिवसे परिवहुइ, ते चेव बहुलपक्खे दिवसे दिवसे परिहायइ, सोहम्मीसाणेसु कप्पेसु पढमे पत्थडे पढमावलियाए एगमेगाए दिसाए बासट्ठिं विमाणा प०, सव्वे वेमाणियाणं बासट्ठिं विमाणपत्थडा पत्थडगेणं प० ॥ सूत्रं ६२ ॥

अथ द्विषष्टिस्थानकं, 'पञ्चे'त्यादि, तत्र युगे त्रयश्चन्द्रसंवत्सरा भवन्ति तेषु षट्त्रिंशत् पौर्णमास्यो भवन्ति, द्वौ चाभिर्बद्धित-संवत्सरौ भवतः, तत्र चाभिर्बद्धितसंवत्सरस्त्रयोदशभिश्चन्द्रमासैर्भवतीति तयोः षड्विंशतिः पौर्णमास्य इत्येवं द्विषष्टिस्ता भवन्ति इत्येवमभावास्या अपीति । वासुपुज्यस्येह द्विषष्टिर्गणा गणधराश्चोक्ता आवश्यके तु षट्पष्टिरुक्तेति मतान्तरमिदमपीति, 'सुक्कपक्ख-स्से'त्यादि, शुक्लपक्षस्य सम्बन्धी चन्द्रो द्विषष्टिभागान् प्रतिदिनं वर्द्धते, एवं कृष्णपक्षे चन्द्रः परिहीयते, अयं चार्थः सूर्यग्रज्ञप्त्याम-

प्युक्तः, तथाहि—“किञ्च राहुविमाणं निबं चंदेण होइ अविरहियं । चउंगुलमप्पत्तं हेट्ठा चंदस्स तं चरइ ॥१॥ वावडिं बावडिं दिवसे
 २ य मुक्कपक्खस्स । जं परिवड्डइ चंदो खवेइ तं चेव कालेण ॥ २ ॥ पन्नरसयभागेण य चंदं पन्नरसमेव तं चरइ । पण्णरसयभागेण
 य पुणोवि तं चेव वक्कमइ ॥ ३ ॥ एवं वड्डइ चंदो परिहाणी एव होइ चंदस्स । कालो वा जोण्हा वा एयणुभावेण चंदस्स ॥ ४ ॥
 [कृष्णं राहुविमाणं नित्यं चन्द्रेण भवत्यविरहितं । चतुरङ्गुलमाप्तमधस्ताच्चन्द्रस्य तच्चरति ॥ १ ॥ द्वापष्टि २ दिवसे २ च शुक्लप-
 क्षस्य । परिवर्धते चन्द्रः क्षपयति तावदेव कृष्णेन ॥ २ ॥ पञ्चदशभागेन च चन्द्रं पञ्चदशमेव तत् चरति । पञ्चदशभागेन च पुनरपि
 तावदेवाक्रामति ॥ ३ ॥ एवं वर्धते चन्द्रः परिहाणिरेवं भवति चन्द्रस्य । कृष्णता वा ज्योत्स्ना वैतदनुभावेन चन्द्रस्य ॥ ४ ॥] तथा
 तत्रैवोक्तम्—“सोलसभागे काऊण उडुवई हायएत्थ पन्नरसं । तत्तियमेत्ते भागे पुणोवि परिवट्ठए जोण्हा ॥ १ ॥” इति । [षोडश-
 भागान् कृत्योद्भूयतिर्हियतेऽथ पञ्चदश । तावन्मात्रान् भागान् पुनरपि परिवर्धते ज्योत्स्ना ॥ १] तदेवं भणितद्वयानुसारेणानुमीयते
 यथा चन्द्रमण्डलस्य एकत्रिंशदुत्तरनवशतभागविकल्पितस्य एकांशोऽवस्थित एवास्ते, शेषाः प्रतिदिवसं द्विपष्टि द्विपष्टि कृत्वा वर्द्धन्ते,
 ततः पञ्चदशे चन्द्रदिने सर्वे समुदिता भवन्ति, पुनस्तथैव हीयन्ते पञ्चदशे दिने एकावशेषा भवन्तीति वचनद्वयसामर्थ्यलभ्यं व्या-
 ख्यानमेतन्, जीवाभिगमे तु ‘वावडिं २’ गाहा तथा ‘पन्नरसतिभागेण’ गाथा, एते गाथे एवं व्याख्याते—‘वावडिं’ २ इत्यत्र द्विपष्टि
 २ भागानां दिवसे २ च प्रत्यहमित्यर्थः, शुक्लपक्षस्य सम्बन्धिनि यत् परिवर्द्धते चन्द्रश्चतुरः साधिकान् द्विपष्टिभागान् क्षपयति तदेव
 कालेनैतदेवाह—‘पन्नरस’ इत्यादिना, चन्द्रविमानं द्विपष्टिभागान् क्रियते ततः पञ्चदशभिर्भागोऽपहियते ततश्चत्वारो भागाः समधिका
 द्विपष्टिभागानां पञ्चदशभागेन लभ्यन्ते, अत उच्यते—पञ्चदशभागेन चोक्तलक्षणेन चन्द्रमधिकृत्य पञ्चदशैव दिवसांस्तद्राहुवि मानं

चरति, एवमपक्रामतीत्यपि भावनीयमिति, अत्रास्माभिर्यथादृष्टे लिखिते उपनीते बहुश्रुतैर्निर्णयः कार्य इति । [१ यद्येकमंशं दर्शय-
श्रृन्द्रश्चरति एकमेव चांशं राहुश्चरति तदा प्रत्यहं द्वावंशावाच्छादनीयौ जायेते पञ्चदशभिश्च दिनैराच्छादितोऽप्यंशद्वयमवतिष्ठते तस्याप्य-
र्धमाच्छादनीयमेकैकेनेति भाग एक आच्छाद्य इति द्विषष्टिभागीकरणं] 'सोहम्मी' इत्यादि, तत्र सौधर्मेशानयोस्त्रयोदश विमानप्रस्तटा
भवन्ति, सनत्कुमारमाहेन्द्रयोर्द्वादश ब्रह्मलोकै षट् लान्तके पञ्च शुक्रे चत्वार एवं सहस्रारे आनतप्राणयोश्चत्वार एवमारणाच्युतयोः
त्रैवेयकेष्वधस्तनमध्यमौपरिमेषु त्रयः २ अनुत्तरेष्वेक इति द्विषष्टिस्ते भवन्ति, एतेषां च मध्यभागे प्रत्येकमुडुविमानादिकाः सर्वार्थ-
सिद्धविमानान्ता वृत्तविमानरूपा द्विषष्टिरेव विमानेन्द्रका भवन्ति, एतेषां च मध्यभागे प्रत्येकमुडुविमानादिकाः सर्वार्थसिद्धविमाना-
न्ता वृत्तविमानरूपा द्विषष्टिरेव विमानेन्द्रका भवन्ति, तदपार्श्वतश्च पूर्वादेषु दिक्षु त्र्यंशचतुरस्रवृत्तविमानक्रमेण विमानानामावलिका
भवन्ति, तदेवं सौधर्मेशानयोः कल्पयोः प्रथमे प्रस्तटे-सर्वाधस्तन इत्यर्थः 'पटमावलियाए'ति प्रथमा उत्तरोत्तरावलिकापेक्षया
आद्याश्चतस्र आवलिका यस्मिन् स प्रथमावलिकाकस्तत्र, अथवा प्रथमात् मूलभूताद्विमानेन्द्रकादारभ्य यांऽसावावलिकां-विमाना-
नुपूर्वीं तथा अथवोत्तरोत्तरावलिकापेक्षया एकैकस्यां दिशि या प्रथमा-आद्यावलिका तस्यां 'पटमावलिय'ति पाठान्तरे तु उत्तरोत्तरा-
वलिकापेक्षया एकैकस्यां पूर्वादिकायां दिशि या प्रथमावलिका सा द्विषष्टिद्विषष्टिविमानप्रमाणेन प्रज्ञप्तेति, 'एगमेगाए'ति उडुवि-
मानाभिधानदेवेन्द्रकापेक्षया एकैकस्यां पूर्वादिकायां दिशि द्विषष्टिद्विषष्टिविमानानि प्रज्ञप्तानि, द्वितीयादिषु पुनः प्रस्तटेषु एकैकहान्या
विमानानि भवन्ति यावद्द्विषष्टितमेऽनुत्तरसुरप्रस्तटे सर्वार्थसिद्धदेवेन्द्रकः पार्श्वे तदेकैकमेव भवतीति, तथा 'सव्वे'ति सर्वे वैमानिकानां
देवविशेषाणां सम्बन्धिनी द्विषष्टिर्विमानप्रस्तटा-विमानप्रस्तराः प्रस्तटाग्रणे-प्रस्तटपरिमाणेन प्रज्ञप्ता इति ॥ ६२ ॥

उसमे गं अरहः कोसलिण तेसहिं पुञ्चसयसहस्साइं महारायमज्जे वसित्ता सुंढे भवित्ता अगाराओ अण-
गारियं पञ्चइण, हरिवासरम्मययासेसु मणुस्सा तेवहिं राइंदिणहिं संपत्तजोव्वणा भवंति, निसदे गं पञ्चव-
तेवहिं सुरोदया प० एवं नीलवंतेधि ॥ सूत्रं ६३ ॥

अथ त्रिपष्टिस्थानकं, तत्र 'संपत्तजोव्वण'ति मातापितृपरिपालनानपेक्षा इत्यर्थः, 'निसहे ण'मित्यादि, किल सूर्यमण्डलानां
चतुरशीत्यधिकशतमंलानां मध्यात् जम्बूद्वीपस्य पर्यन्तिमे अशीत्युत्तरे योजनशते पञ्चपाटिर्भवन्ति, तत्र च निषधवर्षपर्यन्तस्योपरि
नीलवर्द्धपर्यन्तस्योपरि च त्रिपष्टिः सूर्योदयाः सूर्योदयस्थानानि सूर्यमण्डलानीत्यर्थः, तदन्ये तु ये जगत्या उपरि, शेषाणि तु लवणे
त्रिषु विंशदधिकेषु योजनशतेषु भवन्तीति भावार्थः ॥ ६३ ॥

अट्टट्टमिया गं भिक्खुपडिमा चउसट्ठीण राइंदिणहिं दोहि य अट्टासीणहिं भिक्खासणहिं अहासुत्तं जाव-
भवउ, चउसट्ठिं अमुरकुमारावाससयहस्सा प०, चमरस्स गं रत्तो चउसट्ठिं सामाणियसाहस्सीओ प०, सञ्चेवि-
गं दधिमुत्ता पञ्चया पल्लानंठाणसंठिया सञ्चत्थ समा विक्खभसुस्तेहेणं चउसट्ठिं जोयणसहस्साइं प०, सोह-
म्मीसाणेसु यं भलोः य निनु कप्पेसु चउसट्ठिं विमाणावाससयसहस्सा प०, सञ्चस्सवि य गं रन्नो चाउर-
न्नचण्णवट्ठिस्स चउसट्ठिलट्ठीण महग्गे सुत्तामणिहारे प० ॥ सूत्रं ६४ ॥

अथ चतुःपाष्टिस्थानकं 'अट्टे'त्यादि, अष्टावष्टमानि दिनानि यस्यां साष्टाष्टमिका यस्यां हि अष्टौ दिनाष्टकानि भवन्ति तस्या-
मष्टावष्टमानि भवन्त्येवेति, मिथुप्रतिमा-अभिग्रहविशेषः अष्टावष्टकानि यतोऽसौ भवत्यतश्चतुःषष्टथा रात्रिर्दिवैः सा पालिता भवति,

तथा प्रथमेऽष्टके प्रतिदिनमैकैका भिक्षा एवं द्वितीये द्वे द्वे यावदष्टमे अष्टावष्टाविति सङ्कलनया द्वे शते भिक्षाणामष्टाशीत्याधिके भवतः अत उक्तं—‘द्वाभ्यां चे’त्यादि, यावत्करणात् ‘अहाकल्पं अहामगं फासिया पालिया सोहिया तीरियां किट्टिया सम्मं आणाए आराहियावि भवती’ति दृश्यं, ‘सन्वेवि ण’मित्यादि इतोऽष्टमे नन्दीश्वराख्ये द्वीपे पूर्वाद्विषु दिक्षु चत्वारोऽञ्जनकर्पवता भवन्ति, तेषां च प्रत्येकं चतसृषु दिक्षु चतस्रः पुष्करिण्यो भवन्ति, तासां च मध्यभागेषु प्रत्येकं दधिमुखपर्वता भवन्ति, ते च षोडश पल्यङ्कसंस्थानसंस्थिताः, यतः सर्वत्र समा विष्कम्भेन, मूलादिषु दशसहस्रविष्कम्भत्वात्तेषां, क्वचित्तु ‘विक्खंभुस्सेहेण’ति पाठस्तत्र तृतीयैकवचनलोपदर्शनाद्विष्कम्भेनेति व्याख्येयं, तथा उत्सेधेनोच्चत्वेन चतुःषष्टिश्चतुःषष्टिरिति, ‘सोहम्मी’त्यादि, सौधर्मे द्वात्रिंशदीगानेऽष्टाविंशतिः ब्रह्मलोके च चत्वारि विमानलक्षाणि भवन्तीति सर्वाणि चतुःषष्टिश्चतुःषष्टिरिति, ‘चउसाट्टिलट्टीए’त्ति चतुःषष्टिर्यष्टीनां—शरीराणां यस्मिन्नसौ चतुःषष्टियाष्टिकः ‘मुत्तामणिमये’ति मुक्ताश्च—मुक्ताफलानि मणयः—चन्द्रकान्तादिरत्नविशेषाः मुक्तारूपा वा मणयो—रत्नानि मुक्तामणयस्तद्विकारो मुक्तामणिमयः ॥ ६४ ॥

जम्बुद्वीवे णं दीवे पणसट्ठिं सुरमंडला प०, थेरे णं मोरियपुत्ते पणसट्ठिवासाइं अगारमज्जे वसित्ता मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइए, सोहम्मवडिंसयस्स णं विमाणस्स एगमेगाए बाहाए पणसट्ठिं पणसट्ठिं भोमा प० ॥ सूत्रं ६५ ॥

अथ पञ्चषष्टिस्थानकं, तत्र ‘मोरियपुत्ते णं’ति मौर्यपुत्रो भगवओ महावीरस्य सप्तमो गणधरस्तस्य पञ्चषष्टिवर्षाणि गृहस्थपर्यायः, आश्वयकेऽप्येवमेवोक्तो, नवरमेतस्येव यो बृहत्तरो भ्राता मण्डितपुत्राभिधानः पष्ठो गणधरः तदीक्षादिन एव प्रव्रजितस्तस्यावश्यके

त्रिपञ्चाशद्व्याणि गृहस्थपर्याय उक्तो न च बोधविषयमुपगच्छति यतो बृहत्तरस्य पञ्चाष्टिर्युज्यते लघुतरस्य त्रिपञ्चाशदिति, 'सोहम्मे' त्यादि. सौधमन्त्रनसकं विमानं सौधमर्धवलोकस्य मध्यभागवति शक्रनिवासभूतं, 'एगमेगाए'ति एकैकस्यां दिशि प्रकाराम्यर्णवर्त्तनि श्रौमानि नगराकाराणि, विशिष्टस्थानानीत्येके ॥ ६५ ॥

यद्विष्णुः षड्माणुस्सखेत्ताणं छावटिं चंदा पभासिंस्तु वा ३ छावटिं स्त्रुरिया तविंसु वा ३ उत्तरड्डमाणुस्सखेत्ताणं छावटिं चंदा पभासिंस्तु वा ३ छावटिं स्त्रुरिया तविंसु वा ३, सेजंसस्स णं अरहओ छावटिं गणा छावटिं गणहरा होत्या, आभिणिचोहियनाणस्स णं उक्कोसेणं छावटिं सागरोवमाइं ठिई प० ॥ सूत्रं ६६ ॥

अथ पदपट्टिस्थानकं, तत्र 'दाहिणे'त्यादि, मनुष्यक्षेत्रस्यार्द्धमर्द्धमनुष्यक्षेत्रं दक्षिणं च तच्चेति दक्षिणार्द्धमनुष्यक्षेत्रं तत्र भवा दक्षिणार्द्धमनुष्यक्षेत्रा णमित्यलङ्कारे पटपट्टिश्चन्द्राः प्रभासितवन्तः प्रभासनीयं अथवा लिङ्गव्यत्ययादक्षिणानि यानि मनुष्यक्षेत्राणामर्द्धानि तानि तथा तानि प्रकाशितवन्तः; पाठान्तरे दक्षिणार्द्धमनुष्यक्षेत्रे प्रभासनीयं प्रभासितवन्तः, ते च एवं-द्वौ जम्बूद्वीपे चन्द्रौ चत्वारो लग्नगममृदे द्वादश धातकीखण्डे द्विचत्वारिंशत्कालोदधिसमुद्रे द्विसप्ततिश्च पुष्करार्धे, सर्वे चैते द्वात्रिंशदधिकं शतं, एतदद्वं च पदपट्टिर्दक्षिणपङ्क्तौ स्थिताः पटपट्टिश्चोत्तरपङ्क्तौ, यदा चोत्तरा पङ्क्तिः पूर्वस्यां गच्छति तदा दक्षिणा पश्चिमायामित्येवं सूर्यसूत्रमप्यवसेयमिति, 'छावटिं गण'ति आवश्यकं तु पदसप्ततिरभिहितेतीदं मतान्तरमिति । 'छावटिं सागरोवमाइं ठिई'ति यच्चातिरिक्तं तदिह न विवक्षितं, यत एवमिदमन्यत्रोच्यते- 'दो वारे विजयाइ' गयस्स तिन्निञ्चुए अहव ताइं । अहरेगे नरभविंयं नाणाजीवाणं मय्यदा ॥ ? ॥' इति [द्वे वारे विजयादिषु गतस्य त्रीन् वारान् अथवाञ्च्युते तानि । अतिरिक्तं नरभविकं नानाजीवानां

सर्वाद्या ॥ १ ॥] ६६ ॥

पञ्चसंवच्छरियस्स णं जुगस्स नक्खत्तमासेणं भिज्जमाणस्स सत्तसट्ठिं नक्खत्तमासा प०, हेमवयएरन्न-
वयाओ णं बाहाओ सत्तट्ठिं ज्ञोयणसयाइं पणपन्नाइं तिणिण य भागा जोयणस्स आयामेणं प०,
मंदरस्स णं पव्वयस्स पुरच्छिमिह्माओ चरमंताओ गोयमदीवस्स पुरच्छिमिह्मे चरमंते एस णं सत्तसट्ठिं
जोयणसहस्साइं अबाहाए अंतरे प०, सब्वेसिंसिपि णं नक्खत्ताणं सीमाविवक्खंभेणं सत्तट्ठिं भागं भइए
समंसे प०, ॥ सूत्रं ६७ ॥

अथ सप्तपट्स्थानके किञ्चिद्विब्रियते, तत्र 'पञ्चसंवच्छरी'त्यादि, नक्षत्रमासो येन कालेन चन्द्रो नक्षत्रमण्डलं भ्रुङ्क्ते, स च
सप्तविंशतिरहोरात्राणि एकविंशतिश्चाहोरात्रस्य सप्तपट्ठिभागाः २७।^{३१}/_{३३}, युगप्रमाणं चाष्टादश शतानि त्रिंशदधिकानीति ग्राक् दशितम्
१८३०, तदेवं नक्षत्रमासस्योक्तप्रमाणराशिना दिनसप्तपट्ठिभागतया व्यवस्थापितेन त्रिंशदुत्तराष्टादशशतप्रमाणेन युगदिनप्रमाणराशिः
सप्तपट्ठिभागतया व्यवस्थापित एकं लक्षं द्वाविंशतिः सहस्राणि षट् शतानि दश चेत्येवंरूपो विभज्यमानः सप्तपट्ठिनक्षत्रमासप्रमाणो
भवतीति, 'बाहाओ'ति लघुहिमवज्जीवायाः पूवापरभागतो ये प्रवर्द्धमानक्षेत्रप्रदेशपङ्क्ती हैमवतवर्षजीवां यावत्ते हैमवतबाहू उच्येते
एवैमेरण्यवतबाहू अपि भावनीये, इह प्रमाणसंवादः—'बाहा सत्तट्ठिसए पणपन्ने तिन्नि य कलाओ'ति कला—एकोनविंशतिभागः,
एतच्च बाहुप्रमाणं हैमवतधनुःपृष्ठात् 'चत्ताला सत्त सया अडतीससहस्स दस कला य धणु'त्येवंलक्षणात् ३८७४०।^{१८}/_{१८} हिमवद्वनुःपृष्ठे
'धणुपिट्ट कलचउकं पणवीससहस्स दुसय तीसहिय'न्त्येवंलक्षणे २५२३०।^{४६}/_{१६} अपनीते यच्छेवं तदद्दीकृतं सद्भवतीति, आयामेन—

द्रव्येणेति । 'मंदस्ते'त्यादि, मेरोः पूर्वान्ताज्जम्बूद्वीपोऽपरस्यां दिशि जगति बाह्यांतपर्यवसानः पञ्चपञ्चाशद्योजनसहस्राणि तावदस्ति
 ततः परं द्वादशयोजनमहस्राण्यतिक्रम्य लवणसमुद्रमध्ये गौतमद्वीपाभिधानो द्वीपोऽस्ति तमाधिकृत्य सूत्रार्थः संभवति, पञ्चपञ्चाशतो
 द्वादशानां च सप्तपटित्वावाद् यद्यपि सूत्रपुस्तकेषु गौतमशब्दो न दृश्यते तथाप्यसौ दृश्यः, जीवाभिगमादिषु लवणसमुद्रे गौतम-
 पन्द्रगविद्वीपान् विना द्वीपान्तरस्याश्रयमाणत्वादिति । 'सर्वेसिपि ण'मित्यादि, सर्वेषामपि णमित्यलङ्कारे नक्षत्राणां सीमाविष्कम्भः—
 पृथ्वापरतश्चन्द्रस्य नक्षत्रभुक्तिकक्षेत्रविस्तारः नक्षत्रेणाहोरात्रभोग्यक्षेत्रस्य सप्तपटथा भौगर्भोजितो-विभक्तः समांशः समच्छेदः प्रज्ञप्तः,
 भागान्तरेण तु भज्यमानस्य नक्षत्रसीमाविष्कम्भस्य विषमच्छेदना भवति, भागान्तरेण न भक्तुं शक्यते इत्यर्थः, तथाहि-नक्षत्रे-
 णाहोरात्रगम्यस्य क्षेत्रस्य सप्तपटिभागीकृतस्यैकविंशतिभागा अभिजिन्नक्षत्रस्य क्षेत्रतः सीमाविष्कम्भो भवति, एतावति क्षेत्रे चन्द्रेण
 सह तस्य योगो व्यपदिश्यत इत्यर्थः, तथा तस्यामेकैकविंशतौ विंशन्मुहूर्तत्वादहोरात्रस्य विंशता गुणितायां ६३० सप्तपटथा हृतभागायां
 यद्बन्धं तत्कालसीमा भवति, चन्द्रेण सह तस्य योगकाल इत्यर्थः, सा च नव मुहूर्ताः सप्तविंशतिश्च सप्तपटिभागाः ९।३७ आह
 च—“अभिइस्स चंदजोगो सत्तट्ठि खण्डिण्ण् अहोरेत्ते । भागाओ एकवीसं स होति अहिगा नव मुहुत्ता ॥१॥” इति, [अभिजिति चन्द्र-
 योगः सप्तपटथा खण्डितेऽहोरात्रे । मागास्त्वेकविंशतिः स भवन्ति नवमुहूर्ताधिकाः ॥ १ ॥] क्षेत्रतः कालतस्तथा शतभिषग्भर-
 व्याद्रीश्याभ्यातिज्येष्ठानां त्रयविंशत्सप्तपटिभागास्तद्भागाद् च क्षेत्रसीमाविष्कम्भो भवति, तस्यामेव सार्द्धत्रयस्त्रिंशति विंशता गुणि-
 तायां १००५ सप्तपटथा हृतभागायां यल्लब्धं तदेपां कालसीमा, तच्च पञ्चदश मुहूर्ताः, आह च—“सयभिसया भरणीओ अद्वा अस्सेस
 माइ जेट्ठा य । एण् छण्णक्खत्ता पन्नरसमुहुत्तंसजोगा ॥ १ ॥” इति [शतभिषक् भरणी आर्द्रा अश्लेषा स्वातिज्येष्ठा च । एतानि पङ्

नक्षत्राणि पञ्चदशसुहूर्त्तसंयोगानि ॥ १ ॥] तथोत्तरात्रयः पुनर्वसुरोहिणीविशाखानां सप्तषष्टिभागानां शतं तद्भागार्द्धं च क्षेत्रसीमाविष्कम्भो भवति, तथा तस्मिन्नेव त्रिशद्गुणिते ३०१५ तथैव हृतभागे यल्लब्धं तद्देशां कालसीमा भवति, सा च पञ्चचत्वारिंशन्सुहूर्त्तो इति. आह च—“तिन्नेत्र उत्तराहं पुणव्वस्सुरोहिणी विसाहा य । एए छन्नकखत्ता, पणयालसुहूर्त्तसंजोगा ॥१॥” इति [तिस्र एवोत्तराः पुनर्वसु रोहिणी विशाखा च । एतानि षट् नक्षत्राणि पञ्चचत्वारिंशन्सुहूर्त्तानि ॥ १ ॥] शेषाणां पञ्चदशानां नक्षत्राणां सप्तषष्टिरेव सप्तषष्टिभागानां क्षेत्रसीमाविष्कम्भो भवति, तस्यां च तथैव गुणितायां २०१० हृतभागायां च यल्लब्धं तत्कालसीमा, तच्च त्रिशन्सुहूर्त्तो; आह च—“अवसेसा नकखत्ता पन्नरसवि हुंति तीसइसुहत्ता । चंदस्स तेहिं जोगो समासओ एस वक्खामि ॥” [अवशेषाणि नक्षत्राणि पञ्चदशापि भवन्ति त्रिशन्सुहूर्त्तानि चन्द्रस्य तैर्योगं समासत एष वक्ष्यामि ॥१॥ एवं चैकस्य षण्णा २ पञ्चदशानां चेत्येवमष्टाविंशतेर्नक्षत्राणामष्टादश शतानि त्रिशदधिकानि सप्तषष्टिभागानामेतदेव द्विगुणं षट्पञ्चाशतो नक्षत्राणां भवति, तच्च सहस्रत्रयं षट् शतानि षष्ट्यधिकानि ३६६०।६७ ॥

धायइसंडे णं दीवे अडसडिं चक्कवट्टिविजया अडसडिं रायहाणीओ प०, उक्कोसपए अडसडिं अरहंता ससुप्पल्लिसु वा ३ एवं चक्कवट्टी बलदेवा वासुदेवा, पुक्खरवरदीवइहे णं अडसडिं विजया एवं चैव जाव वासुदेवा, विमलस्स णं अरहओ अडसडिं समणसाहस्सीओ उक्कोसिया समणसंपया होत्था ॥ सूत्रं ६८ ॥

अथाष्टपष्टिस्थानके किञ्चिल्लिख्यते—‘धायइसंडे’त्यादि, इह यदुक्तम् ‘एवं चक्कवट्टी बलदेवा वासुदेव’त्ति तत्र यद्यपि चक्रवर्त्तिनां वासुदेवानां नैकदा अष्टपष्टिः सम्भवति यतो जघन्यतोऽप्येकैकस्मिन् महाविदेहे चतुर्णां २ तीर्थकरादीनामवश्यं भावः स्थानाङ्गादि-

प्यभिहितः, न चैकश्रेत्रे चक्रवर्षी वामुदेवैश्चकदा भवतोऽतः अष्टपटिरेवोत्कर्षतश्चक्रवर्त्तिनां वासुदेवानां चाष्टपट्यां विजयेषु भवति तथापीह ग्रंथे एकसमयेनेत्यविवेचयित्वा कालभेदभाविनां चक्रवर्त्त्यदीनां विजयभेदेनाष्टपटिरविरुद्धा, अभिलप्यन्ते च जम्बूद्वीपप्रज्ञ-
द्वया भारतकच्छाद्यभिलाषेन चक्रवर्त्तिन इति ॥ ६८ ॥

समयवित्ते णं मंदरवज्रा एगूणसत्तरिं वासा वासधरपञ्चया प० तं० पणतीसं वासा तीसं वासहरा च-
त्तारि उमुयारा, मंदरस्स पञ्चवस्स पञ्चच्छिमिह्लाओ चरमंताओ गोयमदीवस्स पञ्चच्छिमिह्ले चरमंते एस
णं एगूणसत्तरिं जोयणसहस्साइं अयाहाए अंतरे प०, मोहणिज्जवज्जाणं सत्तण्हं कम्मपगडीणं एगूणसत्तरि
उत्तरपगडीओ प० ॥ सूत्रं ६९ ॥

अथैकोनसप्ततिस्थानके किञ्चिद्विल्लयते - 'समये'त्यादि, मंदरवर्जा-मेरुवर्जाः वर्षाणि च-भरतादिक्षेत्राणि वर्षधरपर्वताश्च-हिम-
वद्वादयस्तत्सीमाकारिणो वर्षधरपर्वताः समुदिता एकोनसप्ततिः प्रज्ञाः, कथं ?, पञ्चसु मेरुषु प्रतिबद्धानि सप्त सप्त भरतहैमवतादीनि
पञ्चत्रिगुण्योपि तथा प्रतिमेरु षट् षट् हिमवदादयो वर्षधरास्त्रिगुण्यथा चत्वार एवेषुकारा इति सर्वसंख्यकैकोनसप्ततिरिति, 'मंदरस्से'
त्यादि, लवणममुद्रं पश्चिमायां दिशि द्वादश योजनसहस्राण्यवगाह्य द्वादशसहस्रमानः सुस्थिताभिधानस्य लवणसमुद्राधिपतेर्भवेना-
लङ्कृतो गौतमद्वीपो नाम द्वीपोऽस्ति, तस्य च पश्चिमान्तो मेरोः पश्चिमान्तादेकोनसप्ततिसहस्राणि भवन्ति, पञ्चचत्वारिंशतो जम्बू-
द्वीपसम्बन्धिनां द्वादशानामन्तरसम्बन्धिनां द्वादशानामेव द्वीपविष्कम्भसम्बन्धिनां च मीलनादिति । मोहनीयवज्जानां कर्मणामे-
कोनसप्ततिरुत्तरप्रकृतयो भवन्तीति, कथं ?, ज्ञानावरणस्य पञ्च दर्शनावरणस्य नव वेदनीयस्य द्वे आयुषश्चतस्रो नाम्नो द्विचत्वारिंश-

द्वोत्रस्य द्वे अन्तरायस्य पञ्चेति ॥ ६९ ॥

समणे भगवं महावीरे वसाणं सवीसइराए मासे वहक्कंते सत्तरिएहि राइदिएहिं सेसेहिं वासावासं पज्जो सवेइ, पासे णं अरहा पुरिसादाणीए सत्तरिं वासाइं बहुपडिपुन्नाइं सामन्नपरियाणं पाउणिन्ता सिद्धे बुद्धे जावप्पहीणे, वासुपुज्जे णं अरहा सत्तरिं धणूइं उड्ढं उच्चत्तेणं होत्था, मोहणिज्जस्स णं कम्मस्स सत्तरिं साग-रोवमकोडाफोडीओ अबाहूणिया कम्मठिइं कम्मनिखेणे प०, माहिंदस्स णं देविदस्स देवरन्नो सत्तरि सामा-णियसाहस्सीओ प० ॥ सूत्रं ७० ॥

अथ सप्ततिस्थानके किमपि लिख्यते—‘समणे’इत्यादि, वर्षाणां—चतुर्मासप्रमाणस्य वर्षाकालस्य सविंशतिरात्रे—विंशतिदिवसा-धिके मासे व्यतिक्रान्ते पञ्चाशति दिनेष्वतीतिवित्यर्थः सप्तत्यां च रात्रिदिनेषु शेषेषु भाद्रपदशुक्लपञ्चम्यामित्यर्थः वर्षास्वावासो वर्षा-वासः—वर्षावस्थानं ‘पज्जोसवेइ’ति परिवसति सर्वथा वासं करोति, पञ्चाशतिं प्राक्तनेषु दिवसेषु तथाविधंवसत्यभावादिकारणे स्था-नान्तरमप्याश्रयति भाद्रपदशुक्लपञ्चम्यां तु वृक्षमूलादावपि निवसतीति हृदयमिति, ‘पुरिसादाणीय’ति पुरुषाणामादानीयः—उपादेयः पुरुषादानीयः ‘अबाहूणिया कम्मठिइं कम्मणिसेणे पणत्ते’ति इह किलात्मा अविशिष्टमेव कर्मपुद्गलोपादानं कृत्वा उत्तरकालं ज्ञाना-वरणीयादिकर्मणां स्वं स्वमवाधाकालं भुक्त्वा ज्ञानावरणीयादिप्रकृतिविभागतया अनाभोगिकेन वीर्येणोदयसहितं तदलिकं निविश्वति, उदययोग्यं रचयतीत्यर्थः, अतो द्विविधा स्थितिः—कर्मत्वापादनं मात्ररूपा अर्द्धभद्ररूपा च, यतः स्थितिः—अवस्थानं तेन भावेनात्र-च्यवनं, तत्र कर्मत्वापादनरूपां तामधिकृत्य सप्ततिः सांगरोपमकोटीकोटयः, अनुभवरूपां त्वधिकृत्य सप्तवर्षसहस्रोनेति, तत्र ‘अबा-

इति किमुक्तं भवति ?—चन्धावलिकाया आरम्य यावत्सप्तवर्षहस्ताणि तावत्कर्म न बाधते, नोदयं यातीत्यर्थः, ततोऽनन्तरसमये कर्मदलिकं पूर्वनिर्णीतं उदये प्रवेशयति, निर्येको नाम ज्ञानावरणादिकर्मदलिकस्यानुभवानर्थं रचना, तच्च प्रथमसमये बहुकं नियिञ्चति द्वितीयसमये विशेषहीनं तृतीयसमये विशेषहीनमेवं यावदुत्कृष्टस्थितिकर्मदलिकं तावद्विशेषहीनं नियिञ्चति, तथा चोक्तम्—“मोक्षं प्राप्नुयात् पदमाहं ठिईए बहुतरं दव्यं । सेसे विसेसहीनं जावुकोसन्ति सव्वासि ॥ १ ॥” इति [मुक्त्वा स्वकीयामवाधाय प्रथमायां स्थितौ बहुतरं द्रव्यं । शेषायां विशेषहीनं यावदुत्कृष्टां सर्वासां ॥ १ ॥] ‘बाध लोडने’ बाधत इति बाधा कर्मण उदय इत्यर्थः. न बाधा अबाधा. अन्तरं कर्मोदयस्येत्यर्थः, तथा ऊनिका अबाधोनिक्ता कर्मस्थितिः कर्मनिर्येको भवतीत्येवमेकं प्राहुः, अन्ये पुनराहुः—अबाधकालेन—वर्षसहस्रसप्तकलक्षणोना कर्मस्थितिः—सप्तसहस्राधिकसप्ततिसागरोपमकोटाकोटीलक्षणा, कर्मनिर्येको भवति, स च कियान् ? उच्यते—“सत्तरि सागरोपमकोडाकोडीओ”ति ॥ ७० ॥

यत्तत्थस्स णं चंदसंवच्छरस्स हेमंताणं एक्कसत्तरीए राईदिएहिं वीइक्कंतेहिं सव्वयाहिराओ मंडलाओ सूरीए आउट्टिं करेइ, वीरियप्पयायस्स णं पुब्बस्स एक्कसत्तरिं पाहुडा प०, अजिते णं अरहा एक्कसत्तरिं पुब्बस्सय-महस्साइं अगरमज्जे वसित्ता मुंढे भवित्ता जाव पुब्बइए, एवं सगरोवि राया चाउरंतचक्कवी एक्कसत्तरिं पुब्ब जाव पुब्बइएत्ति ॥ सूत्रं ७१ ॥

अर्थरूपमतिस्थानके किञ्चित् लिल्यते—‘चउत्थस्से’त्यादि, इह भावार्थोऽयं—युगे हि पञ्च संवत्सरा भवन्ति, तत्राद्यौ चन्द्रसंवत्सरो वृत्तीयोऽभिर्वर्द्धितसंवत्सरश्चतुर्थश्चन्द्रसंवत्सर एव, तत्र च एकोनत्रिंशता दिनानां द्वात्रिंशता च द्विपष्टिभागैर्दिनस्य चन्द्रमासो भवति,

अयं च द्वादशगुणश्चन्द्रसंवत्सरो भवति, त्रयोदशगुणश्चायमेवाभिर्विद्धतो भवति, ततश्चन्द्रचन्द्राभिर्विद्धितलक्षणे संवत्सरत्रये दिनानां सहस्रं द्विनवतिः षट् द्विषष्टिभागा भवन्ति १०९२ $\frac{१}{२}$, तथा आदित्यसंवत्सरे दिनानां शतत्रयं षट्षष्टिश्च भवन्ति, तत्रितये च सहस्रमष्टनवत्यधिकं भवति, इह च किल चन्द्रयुगमादित्ययुगं चाषाढयामेकं पूर्यतेऽपरश्च श्रावणकृष्णप्रतिपदि आरभ्यते, एवं चादित्ययुगसंवत्सरत्रयाऽपेक्षया चन्द्रयुग संवत्सरत्रयं पञ्चभिर्दिनैः षट्पञ्चाशता च दिनद्विषष्टिभागैरूढं भवतीतिकृत्वा आदित्ययुगसंवत्सरत्रयं श्रावणकृष्णपक्षस्य चन्द्रदिनषट्के साधिके पूर्यते युगसंवत्सरत्रयं त्वाषाढयां, ततश्च श्रावणकृष्णपक्षसप्तमदिनादारभ्य दक्षिणायनेनादित्यश्चरन् चन्द्रयुगचतुर्थसंवत्सरस्य चतुर्थमासान्तभूतायामष्टादशोत्तरशततमदिनभूतायां कार्तिक्यां द्वादशोत्तरशततमे स्वीक्रीयमण्डले चरति, ततश्चान्यान्येकसप्ततिमण्डलानि तावत्स्वेव दिनेषु मार्गशीर्षदीनां चतुर्णां हैमन्तमासानां सम्बन्धिषु चरति, ततो द्विसप्ततितमे दिने माघमासे बहुलपक्षत्रयोदशीलक्षणे सूर्य आवृत्तिं करोति, दक्षिणायनाबिहृत्योत्तरायणेन चरतीत्यर्थः, उक्ता च ज्योतिष्करण्डके पञ्चसु युगसंवत्सरेषु चरायणतिथयः क्रमेणैव यदुत—“बहुलस्स सत्तमीए १ सरो सुद्धस्स तो चउत्थीए २ बहुलस्स य पाडिणए ३ बहुलस्स य तेरसीदिवसे ४ ॥ १ ॥ सुद्धस्स य दसमीए ५ पवत्तए पंचमी उ आउट्ठी । एआ आउट्ठीओ सन्वाओ माघमासंमि ॥ २ ॥” त्ति, दक्षिणायनदिनानि चैवं—“पढमा बहुलपाडिणए १ बीया बहुलस्स तेरसी दिवसे २ । सुद्धस्स य दसमीए ३ बहुलस्स य सत्तमीए ४ उ ॥ १ ॥ सुद्धस्स चउत्थीए पवत्तए पंचमी उ आउट्ठी । एया आउट्ठीओ सन्वाओ सावणे मासे ॥ २ ॥” त्ति । “विरियपुव्वस्स”त्ति तृतीयपूर्वस्य ‘पाहुड’त्ति प्राप्ततमाधिकारविशेषः । ‘अजिए’इत्यादि, तस्य हि अष्टादश पूर्वलक्षाणि कुमारत्वं तिपञ्चाशच्चैकपूर्वाङ्गाधिका राज्यमित्येकसप्ततिरिह च पूर्वाङ्गमधिकमल्पत्वान्न विवक्षितमिति ५, सगरो द्वितीयश्चक्रवर्त्ती अजितस्वामिकालीनः ॥ ७१ ॥

यावत्तरि सुवन्नकुमारावासासयसहस्ता ५०, लवणस्स समुदस्स यावत्तरि नागसाहस्सीओ बहिरियं बेल
 चारनि, समणे भगवं महावीरे यावत्तरि वासाइं सन्वाउयं पालइत्ता सिद्धे बुद्धे जावप्पहीणे, थेरे णं अयल-
 भाया यावत्तरि वासाइं सन्वाउयं पालइत्ता सिद्धे जावप्पहीणे, अडिंभतरपुक्खरद्धे णं यावत्तरि चंदा पभा-
 सिंसु ३ यावत्तरि सूरिया तविसु वा ३, एगमेगस्स णं रन्नो चाउरंतच द्ववट्टिस्स यावत्तरिपुरवरसाहस्सीओ
 ५०, यावत्तरि कलाओ ५० तं०-लेहं १ गणियं २ रुवं ३ नटं ४ गीयं ५ वाइयं ६ सरगयं ७ पुक्खरगयं ८
 समतालं ९ जूयं १० जणवायं ११ पोक्खवं १२ अट्ठावयं १३ दगमट्टियं १४ अन्नविहो १५ पाणविहो १६
 वत्थविहो १७ सयणविहो १८ अज्जं १९ पहेलियं २० मागहियं २१ गाहं २२ सिलोणं २३ गंधजुत्तिं २४
 मयुस्सित्थं २५ आभरणविहो २६ तरुणीपडिक्कम्मं २७ इत्थीलक्खणं २८ पुरिसलक्खणं २९ हयलक्खणं ३०
 गयलक्खणं ३१ गोनलक्खणं ३२ कुक्कुडलक्खणं ३३ मिढयलक्खणं ३४ चक्कलक्खणं ३५ छत्तलक्खणं ३६
 वंदलक्खणं ३७ असिलक्खणं ३८ मणिलक्खणं ३९ कागणिलक्खणं ४० चम्मलक्खणं ४१ चंदलक्खणं ४२
 सूरचरियं ४३ राहुचरियं ४४ गहचरियं ४५ सोभागकरं ४६ दोभागकरं ४७ विज्जागयं ४८ मंतगयं ४९ रह-
 स्सगयं ५० सभासं ५१ चारं ५२ पडिचारं ५३ वूहं ५४ पडिबूहं ५५ खंधावारमाणं ५६ नगरमाणं ५७ वत्थु-
 माणं ५८ खंधावारनिवेसं ५९ वत्थुनिवेसं ६० नगरनिवेसं ६१ ईसत्थं ६२ छरुप्पवायं ६३ आससिक्खं ६४
 इत्थिसिक्खं ६५ घणुन्वेयं ६६ हिरणपाणं सुवन्नं ६७ धातुपाणं ६८ बाहुजुद्धं दंडजुद्धं मुट्ठिजुद्धं

अट्टिजुद्धं जुद्धं निजुद्धं जुद्धाहं जुद्धं सुतत्तखेडं ६८ नालियाखेडं चम्मखेडं ६९ पत्तछेज्जं कड-
गच्छेज्जं ७० सजीवं निज्जीवं ७१ सउणख्यं ७२ संमुच्छिमखहरपंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं उक्कोसेणं बाव-
त्तरिं वाससहस्साहं ठिई प० ॥ सूत्रं ७२ ॥

अथ द्विसप्ततिस्थानके किमपि लिख्यते—सुवर्णकुमाराणां द्विसप्ततिर्लक्षाणि भवनानि, कथं ? दक्षिणनिकाये अष्टत्रिंशदुत्तरनिकाये
तु चतुर्विंशदिति, नागसाहस्सीओ'त्ति नागकुमारदेवसहस्राणि वेलां—षोडशसहस्रप्रमाणामुत्सेधतो विष्कम्भतश्च दशसहस्रमानां लवण-
जलधिशिखां बाह्यां—धातकीखण्डद्वीपाभिमुखी । महावीरो द्विसप्ततिवर्षण्ययुः पालयित्वा सिद्धः, कथं ? त्रिंशद्गृहस्थभावे द्वादश
सार्द्धानि पक्षश्च छद्मस्थभावे देशोनानि त्रिंशत्केवलित्वे इति द्विसप्ततिः । 'अयलभाय'त्ति अचलो महावीरस्य नवमो गणधरः तस्यायुर्द्धि-
सप्ततिवर्षाणि, कथं ? षट्चत्वारिंशद्गृहस्थत्वे द्वादश छद्मस्थतायां चतुर्दश केवलित्वे इति । पुष्करोद्ध द्विसप्ततिश्चन्द्राः, तत्रैकस्यां
पङ्क्तौ षट्त्रिंशदन्यस्यां पङ्क्तौ च तावन्त एवेति, 'बावत्तरिं कलाओ'त्ति कलाः विज्ञानानीत्यर्थः, ताश्च कलनीयभेदाद्द्विसप्ततिर्भवन्ति
तत्र लेखनं लेखोऽक्षरविन्यासः, तद्विषया कला—विज्ञानं लेख एवोच्यते एवं सर्वत्र, स च लेखो द्विधा—लिपिविषयभेदात्, तत्र लिपि-
रष्टादशस्थानकोक्ता अथवा लाटादिदेशभेदतस्तथाविधविचित्रोपाधिभेदतो वाऽनेकविधेति, तथाहि—पत्रवल्ककाष्ठदन्तलोहताम्ररजतादयो
अक्षरणाभाधारास्तथा लेखनोत्कीर्णनस्यूतव्यूतच्छिन्निभन्नदधसङ्क्रान्तिनतोऽक्षराणि भवन्तीति, विषयापेक्षायान्येकधा—स्वामिभृत्य-
पितृपुत्रगुरुशिष्यभार्यापतिशत्रुमित्रादीनां लेखविषयाणामप्यनेकत्वात्तथाविधप्रयोजनभेदाच्च, अक्षरदोषाश्चेते—'अतिकाश्यमतिस्थौल्यं,
वैषम्यं पङ्क्तिवक्रता । अतुल्यानां च सादृश्यमभागोऽवयवेषु च ॥ १ ॥' इति, ? तथा गणितं—सङ्ख्यानां सङ्कलिताद्यनेकभेदं पाटी-

प्रमिदं २ रूप्यं-लेप्यशिलासुवर्णमणिवस्त्रचित्रादिसु रूपनिर्माणं ३ नाट्यकला-भरतमार्गच्छलिकं लास्यविधानमित्यादिभेदादष्टधा
 नाट्यग्रहणात् नृत्यकलापि गृहीता, सा च अभिनयिका अङ्गहारिका व्यायामिका चेति त्रिभेदा, स्वरूपं चात्र भरतशास्त्रादवसेयं ४
 तथा गीतकला, सा च निबन्धमार्ग-छलिकमार्ग-भिन्नमार्गभेदात् त्रिधा, तत्र 'सप्त स्वरास्त्रयो ग्रामा, मूर्च्छना एकविंशतिः । ताना
 गृकोनपञ्चाशत्, समाप्तं स्वरमण्डलम् ॥ १ ॥' इयं च विशाखिलशास्त्रादवसेयेति, ५ 'वाइयं'ति वाद्यकला, सा च ततविततशुषिरधन-
 नाद्यानां चतुष्पञ्च(त्रे)कप्रकारतया त्रयोदशधा ६ इत्यादिकः कलाविभागो लौकिकशास्त्रेभ्योज्वसेयः, इह च द्विसप्ततिरिति कलासं-
 ल्योक्ता, बहुतराणि च सूत्रे तन्नामान्युपलभ्यन्ते, तत्र च कासांचित् कासुचिदन्तर्भावोज्वगन्तव्य इति ॥ ७२ ॥

हरिवासरम्मयवासयाओ णं जीवाओ तेवत्तरिं २ जोयणसहस्साइं नव य एगुत्तरे जोयणसए सत्तरसय
 एगुणवीसइभागे जोयणस्स अद्धभागं च आयामेणं प०, विजए णं बलदेवे तेवत्तरिं वाससयसहस्साइं सञ्वा-
 उयं पालइत्ता सिद्धे जावप्पहीणे ॥ सूत्रं ७३ ॥

अथ त्रिसप्ततिस्थानके किमपि लिख्यते, 'हरिवासे'ति अत्र संवादगाथा-'एगुत्तरा नवसया तेवचरिमे (व) जोयणसहस्सा ।
 जीवा सचरस कला य अद्धकला चेव हरिवासेत्ति ॥ १ ॥ (७३९०१-^{१७-१}१८-३) तथा विजयो-द्वितीयो बलदेवस्तस्येह त्रिसप्ततिर्विप-
 लधाण्याधुरुक्तमावश्यकं तु सप्तसप्ततिरितीदमपि मतान्तरमेव ॥ ७३ ॥

धरे णं अगिगभूई गणहरे चोवत्तरिं वासाइं सञ्वाउयं पालइत्ता सिद्धे जावप्पहीणे, निसहाओ णं वासह-
 रपञ्चयाओ तिगिच्छिओ णं दहाओ सीतोयामहानदीओ चोवत्तरिं जोयणसयाइं साहियाइं उत्तराच्छिसुही

पर्वहिता वहरामयाए जिभिभयाए चउजोयणायामाए पन्नासजोयणविक्रवंभाए वहरतले कुण्डे महया घड-
सुहपवत्तिएणं सुत्तावलहारसंठाणसंठिएणं पवाएणं महया सदेणं पवडइ, एवं सीतावि दक्खिणाहिमुही
भाणियब्बा, चउत्थवज्जासु छसु पुढवीसु चोवत्तरिं नरयावाससयसत्तहस्सा प० ॥ सूत्रं ७४ ॥

अथ चतुःसप्ततिस्थानके किञ्चित् लिख्यते, तत्राग्निभूतिरिति महावीरस्य द्वितीयो गणधरः—गणनायकः तस्येह चतुःसप्ततिवर्षो-
प्यायुः, अत्र चायं विभागः—षट्चत्वारिंशद्वर्षाणि गृहस्थपर्यायः द्वादश छग्रस्थपर्यायः षोडश केवलपर्याय इति, 'निसहाओ ण'मि-
त्यादि अस्य भावार्थः—किल निषधवर्षधरस्य विष्कम्भो योजनानां षोडश सहस्राणि अष्टौ शतानि द्विचत्वारिंशत् कलाद्रयं चेति, तस्य
च मध्यभागे तिगिच्छमहाहदः सहस्रद्वयविष्कम्भश्चतुःसहस्रायामः तदेवं पर्वतविष्कम्भाद्धैन न्यूनतायां सीतोदाया
महानद्याः पर्वतस्योपरि चतुःसप्ततिशतान्येकविंशत्यधिकानि कला चैकेत्येवं प्रवाहो भवति 'वहरामयाए जिभिभयाए'ति वज्रमय्या
जिह्विकया ग्रणालस्थमकरमुखजिह्विकया चतुर्योजनदीर्घया पञ्चाशद्योजनविष्कम्भया 'वहरतले कुण्डे'ति निषधपर्वतस्याधोवर्त्तिनि
वज्रभूमिके अशीत्यधिकचतुर्योजनशतायामविष्कम्भे दशयोजनावाहे सीतोदादेवीभवनाध्यासितमस्तकेन तद्द्वीपेनालङ्कृतमध्यभागे
सीतोदाप्रपातहृदे 'महय'ति महाप्रमाणेन यत्पुनः 'दुहओ'ति क्वचित् दृश्यते तदप्रपाठ इति मन्यते 'घडमुहपवत्तिएणं'ति घटमुखेनैव-
कलशवदनेनैव प्रवर्त्तितः—प्रेरितो घटमुखप्रवर्त्तितस्तेन मुक्तावलीनां—मुक्ताफलशरीराणां सम्बन्धी हारस्तस्य यत्संस्थानं तेन संस्थितो
यस्तेन प्रपातः—पर्वतात्प्रपतज्जलसमूहस्तेन महाशब्देन—महाध्वनिना प्रपतति, एवं सीताऽपि, नवरं नीलवद्वर्षधरादक्षिणाभिमुखी
प्रपततीति, 'चउत्थवज्जे'त्यादि तत्र प्रथमायां त्रिशत् द्वितीयायां पञ्चविंशतिः तृतीयायां पञ्चदश पञ्चम्यां त्रीणि लक्षाणि षष्ठ्यां

पद्मोऽनं लक्षं सप्तम्यां पञ्चमेतानि मीलितानि चतुःसप्ततिर्भवति ॥ ७४ ॥

सुचिह्नस्य णं पुष्पदन्तस्स अरहओ पन्नत्तरि जिणसया होत्था, सीतले णं अरहा पन्नत्तरि पुब्बसहस्साइं अगारवासमज्जे वसित्ता मुंहे भवित्ता जाव पव्वइए, संती णं अरहा पन्नत्तरिवाससहस्साइं अगारवासमज्जे वसित्ता मुंहे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइए ॥ सूत्रं ७५ ॥

अयं पञ्चसप्ततिस्थानकैः किमपि लिख्यते 'सुविधेः' नवमतीर्थकरस्य नामान्तरतः पुष्पदन्तस्येति, तथा शीतलस्य पञ्चसप्ततिः पूर्वसहस्राणि गृहवासैः, कथं ? पञ्चविंशतिः कुमारत्वे पञ्चाशच्च राज्य इति, तथा शान्तिः पञ्चसप्ततिवर्षसहस्राणि गृहवासमध्युष्य प्रवर्जितः, कथं ? पञ्चविंशतिः कुमारत्वे पञ्चविंशतिः माण्डलिकत्वे पञ्चविंशतिश्चक्रवर्त्तित्वे इति ॥ ७५ ॥

अथत्तरि विज्जुकुमारावाससयसहस्सा प०, एवं-'दीवदिसाउदहीणं विज्जुकुमारिंदयणिमग्गीणं छण्हं पि जुगलयाणं यावत्तरिं सयसहस्साइं ॥ सूत्रं ७६ ॥

अयं पद्मसप्ततिस्थानकैः लिख्यते किञ्चित्-तत्र विद्युत्कुमाराणां भवनावासलक्षाणि दक्षिणस्यां चत्वारिंशदुत्तरस्यां तु षट्त्रिंशदिति पद्मसप्ततिरिति, 'एव'मिति इदमेव भवनमानं शेषाणां द्वीपकुमारादिभवनपतिनिकायानां, इहार्थे गाथा-'दीवे'त्यादि 'युगलानां'मिति-दक्षिणोत्तरनिकायभेदेन युगलं, निकाये निकाये भवतीति, ॥ ७६ ॥

'अरे' राया चाउरंतचक्कवद्दी सत्ताहत्तरिं पुब्बसयसहस्साइं कुमारवासमज्जे वसित्ता महारायाभिसेयं संपत्ते, अन्नयंसाओ णं सत्तहत्तरि रायाणो मुंहे जाव पव्वइया, गहतोयतुसियाणं देवाणं सत्तहत्तरिं देवसहस्स-

परिवारा प०, एगमेगे णं सुहुत्ते सतहत्तरिं लवे लवगेणं प० ॥ सूत्रं ७७ ॥

अथ सप्तसप्ततिस्थानके विव्रियते किञ्चित्-तत्र भरतचक्रवर्ती ऋषभस्वामिनः षट्सु पूर्वलक्षेण्वतीतेषु जातस्त्रयशीतितमे च तत्रा-
तीते भगवति च प्रव्रजिते राजा संवृत्तः, ततश्च त्र्यशीत्याः षट्सु निष्कर्षितेषु सप्तसप्ततिस्तस्य कुमारवासो भवतीति, अङ्गवंशः-अङ्ग-
राजसन्तानस्तस्य सम्बन्धिनः सप्तसप्तती राजानः प्रव्रजिताः 'गद्दतोये'त्यादि ब्रह्मलोकस्याधोवर्त्तिनीष्वष्टासु कृष्णराजिष्वष्टौ सारस्वता-
दयो लोकान्तिकाभिधाना देवनिकाया भवन्ति, तत्र गद्दतोयानां तुषितानां च देवानामुभयपरिवारसंख्यामीलनेन सप्तसप्ततिर्देवसहस्राणि
परिवारः प्रज्ञप्तानीति, तथैकैको सुहूर्त्तः सप्तसप्ततिलवान् लवाग्रैण-लवपरिमाणेन प्रज्ञप्तः, कथं?, उच्यते, 'हृड्स्स अनवगच्छस्स,
निरुवकिट्ठस्स-जंतुणो । एगे ऊसासनीसासे, एस पाणुत्ति बुच्चई ॥ १ ॥ सत्त पाणूणि से थोवे, सत्त थोवाणि से लवे । लवानं सत्त-
हत्तरिं, एस सुहुत्ते वियाहिं ॥ २ ॥' ति, [हृट्स्यानवगलानस्य निरुपक्लिष्टस्य जन्तोः । एक उच्छ्वासनिःश्वास एव प्राण इति
उच्यते ॥ १ ॥ सप्त प्राणास्ते स्तोकः सप्त स्तोकास्ते लवः । लवानां सप्तसप्तत्या एष सुहूर्त्तो व्याख्यातः ॥ २ ॥] ७७ ॥

सक्कस्स णं देविंदस्स देवरद्धो वेसम्भणे महाराया अट्टहत्तरीए सुवन्नकुमारदीवकुमारावाससयसहस्साणं
आहेवच्चं पोरेवच्चं सामित्तं भट्ठितं महारायत्तं आणाईसरसेणावच्चं कारेमाणे पालेमाणे विहरइ, थेरे णं अकं-
पिए अट्टहत्तरिं वासाइं सन्वाउयं पालइत्ता सिद्धे जावप्पहीणे, उत्तरायणनियेद्वे णं सूरिए पढमाओ मंडलाओ
एगूणचत्तालीसइमे मंडले अट्टहत्तरिं एगसट्ठिभाए दिवसखेत्तस्स निबुड्ढेत्ता रयणिखेत्तस्स अभिनिबुड्ढेत्ता
णं चारं चरइ, एवं दक्खिणायणनियेद्वेवि ॥ सूत्रं ७८ ॥

अथाष्टमन्तस्थानके क्तिञ्चित् लिख्यते, 'सकस्से'त्यादि, 'वेसमणे महाराय'ति सोमयमवरुणवैश्रमणाभिधानानां लोकपालानां
 न्तुर्ये उत्तरदिक्पालः, स हि वैश्रमणदेवनिकायिकानां सुवर्णकुमारदेवदेवीनां व्यन्तरव्यन्तरीणां चाधिपत्यं करोति,
 तदाधिपत्याच्च तन्निवासानामप्याधिपत्यमसौ करोतीत्युच्यते, 'अष्टमस्तत्याः सुवर्णकुमारद्वीपकुमारावासशतसहस्राणा'मिति, तत्र सुव-
 र्णकुमाराणां दक्षिणस्यामष्टविंशद्भवनलक्षाणि द्वीपकुमाराणां च चत्वारिंशदित्येवमष्टमस्ततिरिति, द्वीपकुमाराधिपत्यमेतस्य भगवत्यां
 न दृश्यते, इह वृक्तमिति मतान्तरमिदम्, 'आहेवच्च'ति आधिपत्यम्-अधिपतिकर्म 'पोरेवच्च'ति पुरोवर्तित्वं अग्रगामित्वमित्यर्थः,
 'भद्रित्तं'ति भवत्वं-पोषकत्वं 'सामित्तं'ति स्वामित्वं-स्वामिभावं 'महारायत्तं'ति महाराजत्वं लोकपालत्वमित्यर्थः, 'आणाईसरसेणाव-
 भं'नि आज्ञाप्रधानसेनानायकत्वं 'कारेमाणे'ति अनुनायकैः सेवकानां कारयन् 'पालेमाणे'ति आत्मनापि पालयन् 'विहरइ'ति आस्ते ।
 अकम्पितः स्यविरो महावीरस्याष्टमो गणधस्तस्य चाष्टमस्ततिर्वर्षाणि सर्वायुः, कथं ? गृहस्थपर्याये अष्टचत्वारिंशत् छत्रस्थपर्याये नव
 केशलिपर्याये चैकविंशतिरिति । 'उत्तरायणानियदुणें'ति उत्तरायणाद्-उत्तरदिग्गमनाद्भिवृत्तः उत्तरायणनिवृत्तः, प्रारब्धदक्षिणायन
 इत्यर्थः 'घुरिण्'ति आदित्यः 'पढमाओ मंडलाओ'ति दक्षिणां दिशं भञ्छतो रवेर्यत्रयमं तस्मात् न तु सर्वाभ्यन्तरसूर्यमार्गात् 'एहू-
 णननालीमइमे'नि एकोनचत्वारिंशत्तमे मण्डले दक्षिणायनप्रथममण्डलापेक्षया सर्वाभ्यन्तरमण्डलापेक्षया तु चत्वारिंशे 'अक्कहत्तीरें'ति
 अष्टमस्ततिः 'एगसट्ठिभाए'ति श्रुहर्चस्यैकपट्टिभागान् 'दिवसखेत्तस्स'ति दिवसलक्षणस्य क्षेत्रस्य दिवसस्यैवेत्यर्थः, 'निबुद्धेत्त'ति
 निवर्ष्य हापयित्वेत्यर्थः, तथा 'रयणिलेत्तस्स'ति रजन्या एव 'अभिनिबुद्धेत्त'ति अभिनिवर्द्धय च वर्द्धयित्वेत्यर्थः, 'चारं चरइ'ति
 आगम्यनीत्यर्थः, भावार्थोऽस्यैव चन्द्रप्रज्ञप्तिवाक्यैरुपदर्श्यते-जम्बूद्वीपे यदैतो सूर्यो सर्वाभ्यन्तरमण्डलमुपसंक्रम्य चारं चरतस्तदा नव-

नवतियोजनसहस्राणि षट्चत्वारिंशदधिकानि योजनशतान्यन्योऽन्यमन्तरं कृत्वा चरतः, एतच्च जम्बूद्वीपेऽशीत्युत्तरं योजनशतं प्रवि-
श्याभ्यन्तरं मण्डलं भवति एतस्मिंश्च द्विगुणे जम्बूद्वीपप्रमाणादपकर्षिते यथोक्तमन्तरं भवतीति, तथा तत्र तयोश्चरतोरुत्कृष्टोऽष्टादशमु-
हूर्त्तो दिवसो भवति जघन्या च द्वादशमुहूर्त्तो रात्रिर्भवति, ततोऽभ्यन्तरमण्डलान्निष्क्रम्य प्रथमेऽहोरात्रेऽभ्यन्तरानन्तरं मण्डलमुपस-
ङ्क्रम्य यदा चारं चरतस्तदा नवनवतियोजनसहस्राणि षट्चत्वारिंशदधिकानि योजनशतानि पञ्चत्रिंशच्च एकषष्टिभागा योजनस्या-
न्तरं कृत्वा चारं चरतः, तदा चाष्टादशमुहूर्त्तो दिवसो भवति द्वाभ्यां मुहूर्त्तस्यैकषष्टिभागाभ्यां न्यूनः, द्वादशमुहूर्त्तो च रात्रिर्भवति
द्वाभ्यां मुहूर्त्तैकषष्टिभागाभ्यामधिकेति, एवं दक्षिणायनस्य वृद्धिर्वाच्या, द्वाभ्यां च मुहूर्त्तैकषष्टिभागाभ्यां दिनहानी रात्रिवृद्धि-
श्चेति, एवं च एकोनचत्वारिंशत्तमे मण्डले सूर्ययोरन्तरं नवनवतिः सहस्राण्यष्टशतानि सप्तपञ्चाशच्च योजनानां त्रयोविंशतिश्चैकषष्टि-
भागाः, दिनप्रमाणं चाष्टादशानां मुहूर्त्तानां मध्यादेकषष्टिभागानामष्टसप्तत्यां पातितायां षोडश मुहूर्त्तोश्चतुश्चत्वारिंशच्चैकषष्टिभागा
मुहूर्त्तस्य, रात्रेस्त्वष्टसप्तत्यां क्षिप्तायां त्रयोदश मुहूर्त्ताः सप्तदशैकषष्टिभागाश्चेति, एवं 'दक्षिणायणनियुद्धे'ति यथोत्तरायणनिवृत्त
एकोनचत्वारिंशत्तमे मण्डले अष्टसप्ततिमेकषष्टिभागान् हापयति वर्द्धयति च, एवं दक्षिणायननिवृत्तोऽपि सूर्यस्तान् हापयति
वर्द्धयति च, केवलं दक्षिणायने दिनभागान् हापयति रात्रिभागांश्च वर्द्धयति इह तु दिनभागान् वर्द्धयति रात्रिभागाश्च हापयति ॥७८॥

वलयासुहस्स णं पायालस्स हिड्डिल्लाओ चरमंताओ इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए हेठिल्ले चरमंते एस
णं एगूणासिं जोयणसहस्साइ अवाहाए अंतरे प०, एवं केउस्सवि जूयस्सवि ईसरस्सवि, छट्ठीए पुढवीए
बहुमज्झदेसभायाओ छट्ठस्स घणोदहिस्स हेड्डिल्ले चरमंते एस णं एगुणासीति जोयणसहस्साइ अवाहाए

अन्तरे प०, जम्बुद्वीपस्स णं दीवस्स चारस्स य चारस्स य एस णं एगुणासीइं जोयणसहस्साइं साइरेगाइं
अवाहाण अंतरे प० ॥ सूत्रं ॥ ७९ ॥

अर्थकोनाशीतितमे स्थानके किञ्चिद्विष्यते, तत्र 'वलयामुखामुहस्स'ति चडवामुखाभिधानस्य पूर्वदिग्व्यवस्थितस्य 'पायालस्स'ति
महापातालकलशस्याधस्तनचरमान्ताद्रत्नभापृथ्वीचरमान्त एकोनाशीत्या (तौ)सहस्रेषु भवति, कथं ? रत्नप्रभा हि अशीतिसहस्राधिकं
योजनानां लक्षं बाहल्यतो भवति, तस्याधिकं समुद्रान्नगाहसहस्रं परिहृत्याधोलक्षप्रमाणवगाहो वलयामुखपातालकलशो भवति, तत-
न्नागरमान्तात् पृथिवीचरमान्तो यथोक्तान्तरमेव भवति, एवमन्येऽपि त्रयो वाच्या इति, 'छट्टीए' इत्यादि, अस्य भावार्थः—पृष्ठपृथिवी
हि बाहल्यतो योजनानां लक्षं षोडश सहस्राणि च भवति, घनोदधयस्तु यद्यपि सप्तापि प्रत्येकं विंशतिसहस्राणि स्युस्तथाप्येतस्य
ग्रन्थस्य मतेन पृष्ठयामसावेकविंशतिः संभाव्यते, तदेवं पृष्ठपृथिवीबाहल्याद्दमष्टपञ्चाशत् घनोदधिप्रमाणं चैकविंशतिरित्येवमेकोनाशी-
तिर्भवति, ग्रन्थान्तरमतेन तु सर्वघनोदधीनां विंशतियोजनसहस्राबाहल्यत्वात्पञ्चमीमाश्रित्येदं सूत्रमवसेयं, यतस्तद्बाहल्यमष्टादशोत्तरं
लक्षमुक्तं, यत आह—“पट्टमासीइ सहस्सा १ चत्तीसा २ अट्टवीस ३ वीसा य ४ । अट्टार ५ सोल ६ अट्टय ७ सहस्स लक्खोवर्
कूज्जा ॥ ? ॥” इति [प्रथमाज्जीतिः सहस्राणि द्वाविंशत् अष्टाविंशतिर्विंशतिश्च । अष्टादश षोडशाष्टौ सहस्राणि लक्षस्योपरि कुर्यात्
॥ ? ॥] अथवा पृष्ठयाः सहस्राधिकोऽपि मध्यभागो विवक्षितः, एवमर्थसूचकत्वाद्बहुशब्दस्येति, तथा जम्बुद्वीपस्य जगत्याश्चत्वारि
द्वाराणि विजयवैजयन्तजयन्तापराजिताभिधानानि चतुश्चतुर्योजनविष्कम्भानि गव्यूतपृथुलद्वाराशाखानि क्रमेण पूर्वादेषु दिक्षु भवन्ति,
तेषां च द्वारस्य च द्वारस्य चान्योऽन्यमित्यर्थः, 'एस णं'ति एतदेकोनाशीतियोजनसहस्राणि सातिरेकाणीत्येवलक्षणमवाधया—व्यव-

धानेन व्यवधानरूपमित्यर्थान्तरं प्रज्ञप्तं, कथं ? जम्बुद्वीपपरिधेः ३१६२२७ योजनानि क्रोशाः ३ धनूंषि १२८ अङ्गुलानि १३ सार्द्धानीत्येवंलक्षणस्यापकर्षितद्वारद्वाराखाविष्कम्भस्य चतुर्विभक्त्यैवंफलत्वादिति ॥ ७९ ॥

सेज्जंसे णं अरहा असीइं धणूइं उड्डं उच्चत्तेणं होत्था, ति विट्ठे णं वासुदेवे असीइं धणूइं उड्डं उच्चत्तेणं होत्था, अयले णं बलदेवे असीइं धणूइं उड्डं उच्चत्तेणं होत्था, ति विट्ठे णं वासुदेवे असीइवाससयसहस्साइं महाराया होत्था, आउबहुले णं कण्डे असीइजोयणसहस्साइं बाहेल्लेणं प०, ईसाणस्स देविंदस्स देवरन्नो असीई सामाणियसाहस्सीओ प०, जम्बुद्वीवे णं दीवे असीउत्तरं जोयणसयं ओगाहेत्ता सूरिए उत्तरकट्टोवगए पढमं उदयं करइ ॥ सूत्रं ८० ॥

अथाशीतितमस्थानके किञ्चिद्विहिते-श्रेयांसः-एकादशो जिनः, त्रिष्टुष्टः श्रेयांसजिनकालभावी प्रथमवासुदेवः, अचलः-प्रथम-बलदेवः, तथा त्रिष्टुष्टवासुदेवस्य चतुरशीतिवर्षलक्षाणि सर्वायुरिति, चत्वारि लक्षाणि कुमारत्वे शेषं तु महाराज्ये इति । 'आउबहु' इत्यादि, किल रत्नप्रभाया अशीत्युत्तरयोजनलक्षबाहल्यायास्त्रीणि काण्डानि भवन्ति, तत्र प्रथमं रत्नकाण्डं षोडशविधरत्नमयं षोडशसहस्रबाहल्यं द्वितीयं पङ्क्तकाण्डं चतुरशीतिसहस्रमानं तृतीयमम्बहुलकाण्डमशीतियोजनसहस्राणीति, 'जम्बुद्वीवे णं'मित्यादि, 'ओगाहित्ति' प्रविश्य 'उत्तरकट्टोवगय'त्ति उत्तरां काष्ठांदिशमुपगतः प्रथममुदयं करोति, सर्वाभ्यन्तरमण्डले उदेतीत्यर्थः ॥ ८० ॥

नवनवमिया णं भिक्खुपडिमा एक्कासीइ राइंदिएहिं चउहि य पंडुत्तरेहिं अहासुत्तं जाव आराहिया,

कुंयुस्स णं अरहओ एकासीतिं मणपज्जवनाणिसया होत्या, विवाहपन्नतीए एकासीति महाजुम्मसया प० ॥ सूत्रं ८१ ॥

अथैकागीतिस्थानके किञ्चिदुच्यते-‘नवनवमिके’ति नव नवमानि दिनानि यस्यां सा नवनवमिका भवति च नवसु नवकेषु नव नवमदिनानि, तस्यां च भिक्षुप्रतिमायामेकाशीती रात्रिदिनानि भवति, एवं नवानां नवकानामेकाशीतिरूपत्वात्, तथा प्रथमे नवके प्रतिदिनमेका भिक्षा एवमेकोत्तरया वृद्ध्या नवमे नवके नव नवेति सर्वासां पिण्डने चत्वारि पञ्चोत्तराणि भिक्षाशतानि भवन्तीत्यत उक्तं ‘चउहि ये’त्यादि, इह च भिक्षाशब्देन दत्तिभिप्रेता ‘अहासुचं’ति यथाश्वत्रं-सूत्रानतिक्रमेण ‘जात्र’तिक्रणाद्यथाकल्पं यथामार्गं यथातत्त्वं सम्यक्कायेन स्पृष्टा पालिता शोभिता तीरिता कीर्तिता आज्ञयाऽऽराधितेति द्रष्टव्यं ‘विवाहपन्नतीए’ति व्याख्याप्रज्ञप्त्यामेकाशीतिर्महायुगमशतानि प्रज्ञप्तानि, इह च शतशब्देनाध्ययनान्युच्यन्ते, तानि कृतयुग्मादिलक्षणराशिर्विशेषविचाररूपाणि अवान्तराध्ययनस्रभावाति तदवगमावगम्यानीति ॥ ८१ ॥

जम्बुद्वीवे द्वीवे वासीयं मंडलस्यं जं सुरिए दुक्खुतो संक्रमित्ता णं चारं चरइ तं-निक्खममाणे य पविममाणे य. समणे भगवं महावीरे वासीए राइविण्हिं वीइक्षतेहिं गवभाओ गवभं साहरिए, महाहिमवतस्स णं वासनारपन्नवयस्स उवरिद्धाओ चरमंताओ सोगंधियस्स कंडस्स हेट्टिले चरजंते एस णं वासीइं जोयणस्याइं अवाहाए अंतरे प०, एवं रुप्पिस्सवि ॥ सूत्रं ८२ ॥

अथ द्वयशीतिस्थानके किमपि लिख्यते, अत्र जम्बूद्वीपे द्वयशीत्याधिकं मण्डलशतं-सूर्यस्य मार्गशतं तद्वचतीति वाक्यशेषः,

किंभूतं ?-यत् सूर्यो द्विकृत्वो-द्वौ वारौ सङ्क्रम्य-अविश्य चारं चरति, तद्यथा-निष्क्रामंश्च जम्बूद्वीपात् अविशंश्च जम्बूद्वीप एवेति, अयमत्र भावार्थः-किल चतुरशीत्यधिकं सूर्यमण्डलशतं भवति, तत्र सर्वोभ्यन्तरे सर्वबाह्ये सकृदेव सङ्क्रामति शेषाणि तु द्वौ वाराविति इह च द्रव्यशीतिविवक्षयैवेदं द्रव्यशीतिस्थानकेऽधीतमिति भावनीयं, यद्यपि जम्बूद्वीपे पञ्चपट्टिरेव मण्डलानां भवति तथापि जम्बूद्वीपादिकसूर्यचारविषयत्वाच्छेषाण्यपि जम्बूद्वीपेन विशेषितानीति, 'समणे' इत्यादि आषाढस्य शुक्लपक्षषष्ठ्या आरभ्य द्रव्यशीत्यां रात्रिन्दि-वेषवतिक्रान्तेषु त्र्यशीतितमे वर्चमाने अश्वयुजः कृष्णत्रयोदश्यामित्यर्थः गर्भात्-गर्भाशयाद्देवानंदाब्राह्मणीकुक्षित इत्यर्थः गर्भ-त्रिशलाभिधानक्षत्रियाकुक्षिं संहृतो-नीतो देवेन्द्रवचनकारिणा हरिगेमेभ्यभिधानदेवेनेति, इदं च सूत्रं द्रव्यशीतिरात्रिन्दिवान्यधिकृत्य द्रव्यशीतिस्थानकेऽधीयते, त्र्यशीतितमं रात्रिन्दिवमाश्रित्य तु त्र्यशीतितमस्थानके इति, 'महाहिमवतस्से'त्यादि महाहिमवतो द्वितीयव-र्धरपर्वतस्य योजनशतद्वयोच्छ्रितस्त 'उवरिष्ठाओ'ति उपरिमाच्चरमान्तात् सौगन्धिककाण्डस्याधस्तनश्चरमान्तो द्रव्यशीतियोजनशतानि, कथं ?, रत्नप्रभापृथिव्यां हि त्रीणि काण्डानि-खरकाण्डं पङ्ककाण्डमम्बहुलकाण्डं चेति, तत्र प्रथमं काण्डं षोडशविधं, तद्यथा-रत्न-काण्डं १ वज्रकाण्डं २ एवं वैदूर्य ३ लोहिताक्ष ४ मसारगल्ल ५ हंसगर्भ ६ पुलक ७ सौगन्धिक ८ ज्योतीरस ९ अञ्जन १० अञ्ज-नपुलक ११ रजत १२ जातरूप १३ अङ्क १४ स्फटिक १५ रिष्टकाण्डं चेति १६, एतानि च प्रत्येकं सहस्रप्रमाणानि, ततश्च सौग-न्धिककाण्डस्याष्टमत्वादशीतिशतानि द्वे च शते महाहिमवदुच्छ्रय इत्येवं द्रव्यशीतिशतानि इति, एवं रुक्मिणोऽपि पञ्चमवर्षधरस्य वाच्यं, महाहिमवत्समानोच्छ्रयत्वात्तस्येति ॥ ८२ ॥

समणे भगवं महावीरे बासीइराइदिहिं वीइक्तेहिं तेयासीइमे राइदिए वट्टमाणे गढभाओ गढभं साह-

रिप, सीयलस्स णं अरहूओ तेसीई गणा तेसीई गणहरा होत्था, थेरे णं मंडियपुत्ते तेसीइं वासाइं सव्वाउयं पालइत्ता सिद्धे जावप्पहीणे, उससे णं अरहा कोसलिए तेसीइं पुब्बसयसहस्साइं अगारमज्जे वसित्ता सुंढे भवित्ता णं जाव पव्वइए, भरहे णं राया चाउरंतचक्कवदी तेसीइं पुब्बसयसहस्साइं अगारमज्जे वसित्ता जिणे जाए केवली सव्वन्नू सव्वभावदरिसी ॥ सूत्रं ८३ ॥

अथ त्र्यशीतितमस्थानके किमपि लिख्यते—इह शीतलजिनस्य त्र्यशीतिर्गणाः त्र्यशीतिर्गणधरा उक्ता आवश्यकं त्वेकाशीतिरिति मतान्तरमिदमिति, तथा स्थविरो मण्डितपुत्रो—महावीरस्य पष्ठो गणधरः तस्य च त्र्यशीतिर्वर्षाणि सर्वायुः, कथं ? त्रिपञ्चाशद्वृह-स्यपर्याये चतुर्दश छत्रस्थपर्याये षोडश केवलित्वे इत्येवं त्र्यशीतिरिति, तथा 'कोसलिए'ति कोशलदेशे भवः कौशलिकः 'तेसीइं'ति विग्रहिः पूर्वलक्षाणि कुमारत्वे त्रिपष्टिः राज्ये इत्येवं त्र्यशीतिः, तथा भरतश्चक्रवर्त्ति सप्तसप्ततिः पूर्णलक्षाणि कुमारत्वे षट् चक्रवर्त्तित्वे इत्येवं त्र्यशीतिमगारासमध्युष्य जिनो जातः—राज्यावस्थस्यैव रागादिक्षयात्केवली—संपूर्णासहायविशुद्धानादित्रययोगात् सर्वज्ञो विज्ञेयवोधात् सर्वभावदर्शी सामान्यवोधात्ततः पूर्वलक्षं मन्त्रज्याग्रहणपूर्वकं केवलित्वेन विहृत्य सिद्ध इति ॥ ८३ ॥

चउरासीइ निरयावाससयसहस्सा प०, उससे णं अरहा कोसलिए चउरासीइं पुब्बसयसहस्साइं सव्वा-उयं पालइत्ता सिद्धे खुद्धे जावप्पहीणे, एवं भरहो बाहुवली वंभी सुंदरी, सिज्जंसे णं अरहा चउरासीइं वास-सयसहस्साइं सव्वाउयं पालइत्ता सिद्धे जावप्पहीणे, तिविद्धे णं वासुदेवे चउरासीइं वाससयसहस्साइं सव्वाउयं पालइत्ता अप्पइठाणे नए नेरइयत्ताए उववन्नो, सक्कस्स णं देविंदस्स देवरन्नो चउरासीइं सामा-

णियसाहस्सीओ प०, सब्वेवि णं बाहिरया मंदरा चउरासीइं २ जोयणसहस्साइं उड्डं उच्चत्तेणं प०, सब्वेवि णं अंजणगपव्वया चउरासीइं २ जोयणसहस्साइं उडं उच्चत्तेणं पन्नता, हरिवासरम्मयवासियाणं जीवाणं धणुपिट्ठा चउरासीं जोयणसहस्साइं सोलस जोयणाइं चत्तारि य भागा जोयणस्स परिक्वेवेणं प०, पंकव-
हुलस्स णं कण्डस्स उवरिल्लाओ चरमंताओ हेड्डिल्ले चरमंते एस णं चोर.सीइं जोयणसयसहस्साइं अबाहाए
अंतरे प०, विवाहपन्नत्तीए णं भगवतीए चउरासीइं पयसहस्सा पदग्गेणं प०, चोरासीइं नागकुमारावासस-
यसहस्सा प०, चोरासीइं पइन्नगसहस्साइं प०, चोरासीइं जोणिप्पमुहसयसहस्सा प०, पुब्वाइयाणं सीस-
पहेलियापज्जवसाणाणं सट्ठाणट्ठाणंतराणं चोरासीए गुणकारे प०, उसभस्स णं अरहओ चउरासीइं समण-
साहस्सीओ होत्था, सब्वेवि चउरासीइं विमाणावाससयसहस्सा सत्ताणउइं च सहस्सा तेवीसं च विमाणा
भवंतीति मक्खायं ॥ सूत्रं ८४ ॥

चतुरशीतिस्थानके किमपि लिख्यते, चतुरशीतिर्नरकलक्षण्यमुना विभागेन-‘तीसा य ३० पणवीसा २० पणरस १५ दसेव ९
तिन्नि य ३ हवंति । पञ्चूणसयसहस्सं १ पंचेव ५ अनुत्तरा निरया ॥ १ ॥’ इति, श्रेयांसः-एकादशस्तीर्थकरः एकविंशतिर्वर्षल-
क्षाणि कुमारत्वे तावन्त्येव प्रव्रज्यायां द्विचत्वारिंशद्राज्ये इत्येवं चतुरशीतिमायुः पालयित्वा सिद्धः, तथा ‘तिविट्ठु’ति प्रथमवासुदेवः
श्रेयांसजिनकालभावीति अग्रतिष्ठानो नरकः-सप्तमष्टथिव्यां पञ्चानां मध्यम इति, तथा ‘सामाणिय’ति समानर्द्धयः तथा ‘बाहिरयं’ति
जम्बूद्वीपकमेख्यतिरिक्ताश्चत्वारो मन्दराश्चतुरशीतिः सहस्राणि प्रज्ञप्ताः ‘अंजणगपव्वय’ति जम्बूद्वीपादष्टमे नन्दीश्वराभिधाने द्वीपे

नक्रचालविष्कम्भमध्यभागे पूर्वोदिषु दिक्षु चत्वारोऽञ्जनरत्नमया अञ्जनकर्पर्वताः, 'हरिवासे'त्यादि 'चत्वारि य भागा लोयणस्स'त्ति
 एकोनविंशतिर्भागाः, इदं गार्थाद्—'धणुपिङ्गलचउकं तुलसीइसहस्स सोलसहिय'त्ति [८४०१६।^४,^५] तथा पङ्कवहुलं काण्डं
 त्रितीयं नस्य च बाह्व्यं चतुरशीतिः सहस्राणीति यथोक्तः—द्वयार्थ इति, तथा व्याख्याप्रज्ञाप्यां—भगवत्यां चतुरशीतिः पदसहस्राणि
 पदाग्रेण—पदपरिमाणेन, इह च यत्रार्थोपलब्धिस्तत्पदं, मतान्तरेण तु अष्टादशपदसहस्रपरिमाणत्वादाचारस्य एतद्द्विगुणत्वाच्च शेषाङ्गानां
 व्याख्याप्रज्ञापिदं लक्ष्ये अष्टाशीतिः सहस्राणि पदानां भवन्तीति, तथा चतुरशीतिर्नागकुमारावासलक्षाणि—चतुश्चत्वारिंशतो दक्षिणायां
 नन्यारिंशतयोरारायां भावादिति, चतुरशीतिर्योनयो—जीवोत्पत्तिस्थानानि ता एव प्रमुखानि—द्वाराणि योनिप्रमुखानि तेषां शतसह-
 स्राणि—लक्षाणि योनिप्रमुखयतसहस्राणि प्रज्ञप्तानि, कथं ?—“पुढविदगअगणिमारुय एकेके सत्त जोणिलक्खाओ । वण पत्तेय अणंते
 दत्त चउदत्त जोणिलक्खाओ ॥ १ ॥ विगल्लिदिएमु दो दो चउरो चउरो य नारयसुरेसु तिरिएसु । होंति चउरो चोइसलक्खा उ
 मणुणसु ॥ २ ॥” ति, [पृच्छुपुदुकायिमरुतामेकैकस्मिन् सप्त योनिलक्षाः । वने प्रत्येकानन्तयोर्दश चतुर्दश योनिलक्षाः ॥ १ ॥
 निक्कलेन्द्रियेषु द्वे द्वे चतस्रः चतस्रश्च नारकसुरयोः । तिर्यक्षु भवन्ति चतस्रः चतुर्दश लक्षास्तु मनुजेषु ॥ २ ॥] इह च जीवोत्पत्ति-
 स्थानानामङ्गेष्वेवपि समानवर्णगन्धरसस्पर्शानां तेषामेकत्वविवक्षणान्न यथोक्तयोनिसंख्याव्यभिचारो मन्तव्य इति, 'पुण्वाइया-
 न'मित्यादि, पूर्वमादित्येषां तानि पूर्वोक्तानि तेषां शीर्षमहेलिका पर्यवसाने येषां तानि शीर्षमहेलिकार्यवसानानि तेषां स्वस्थानात्—
 पूर्वोत्पत्तिस्थानात्ततोत्तरस्य संख्यास्थानस्योत्पत्तिस्थानात् संख्याविशेषलक्षणात् गुणनीयादित्यर्थः, 'स्थानान्तराणि' स्थानान्तराण्यपि
 अनन्तरस्थानान्यन्यव्यवहितसंख्याविशेषा गुणकारनिष्पन्ना येषु तानि स्वस्थानस्थानान्तराणि क्रमव्यवस्थितसंख्यानविशेषा इत्यर्थः

अथवा स्वस्थानानि च-पूर्वस्थानानि स्थानान्तराणि च-अनन्तरस्थानानि स्वस्थानस्थानान्तराणि अथवा स्वस्थानानात्-प्रथमस्थानात् पूर्वाङ्गलक्षणात् स्थानान्तराणि-विवक्षितस्थानानि स्वस्थानस्थानान्तराणि तेषां चतुरशीत्या लक्षैरिति शेषः, गुणकारः-अभ्यासराशिः प्रज्ञप्तः, तथाहि-किल चतुरशीत्या वर्षलक्षः पूर्वाङ्गं भवतीति स्वस्थानं, तदेव चतुरशीत्या लक्षैर्गुणितं पूर्वमुच्यते, तच्च स्थानान्तरमिति, एवं पूर्वं स्वस्थानं तदेव चतुरशीत्या लक्षैर्गुणितमनन्तरस्थानं त्रुटिताङ्गाभिधानं भवतीति, इह सङ्ग्रहगाथा-‘पुव्वतुडियाडडावव-हुह्वय तह उप्पले य पडमे य । नल्लिणच्छिनिउर अउए नउए पउए य नायव्वो ॥ १ ॥ चूलियसीसपहेलिय चोद्दस नामा उ अङ्ग-संजुत्ता । अट्टावीसं ठाणा चउणउयं होइ ठाणसयं॥२॥त्ति, अभिलापयैषां-पूर्वाङ्गं पूर्वं त्रुटिताङ्गं त्रुटितमित्यादिरिति, ‘चउरासीति’मित्यादि, चतुरशीतिसंख्यास्थानकविवरणलेख्यं, इह विभागोऽयं-‘बत्तीस ३२ अट्टावीसा २८ बार १२ ट्ट ८ चउर ४ समयसहस्साइ । आरेण वंभलोगा विमाणसंखा भवे एसा ॥ १ ॥ पञ्चास ५० चत्त ४ छेव ६ सहस्सा लंत सुक्क सहसारे । सय चउरो आणयपाणएसु तिण्णारणच्चुयओ ॥ २ ॥ एक्कारसुत्तरं हेट्टिमेसु १११ सत्तुत्तरं च मज्झिमए १०७। समयमेगं उवरिमए १०० पञ्चव अणुत्तरविमाणा ॥ ३ ॥’ [द्वात्रिंशदष्टाविंशतिर्द्वादशाष्ट च चतस्रो लक्षाः । अर्वाक् ब्रह्मलोकात् विमानसंख्या भवेदेषा ॥१॥ पञ्चाशच्चत्वारिंशत् षट् चैव सहस्राणि लान्तके शुक्ले सहसारे चतुःशतानि आनतप्राणतयोस्त्रीण्याणाच्युतयोः ॥२॥ एकादशोत्तरमधस्तनेषु सप्तोत्तरं च मध्यमेषु । शतमेकमुपरितनेषु पञ्चवानुत्तरविमानानि ॥ ३ ॥] इति ‘भवंतीति मक्खायं’ति एतानि विमानान्येवं भवन्ति इति-हेतो-राख्यातानि भगवता सर्वज्ञत्वात् सत्यवादित्वाच्चेति ॥ ८४ ॥

आयारस्स णं भगवओ सच्चलियागस्स पंचासीइ उद्देसणकाला प०, धायइसण्डस्स णं मंदरा पंचासीइ

जोयणसहस्साइं सन्वगणेणं प०, स्याए णं मंडलियपव्वए पंचासीइ जोयणसहस्साइं सन्वगणेणं प० नंदण-
वगस्स णं हेट्ठिआओ चरमंनाओ सोगंधियस्स कंडस्स हेट्ठिछे चरमंते एस्स णं पंचासीइ जोयणसयाइं अवा-
हाए अंनरे प० ॥ सूत्रं ८५ ॥

अय पञ्चाशीतिस्थानके किञ्चिच्छिद्यते, तत्राचारस्य-ग्रथमाङ्गस्य नवाध्ययनात्मकप्रथमश्रुतस्कन्धरूपस्य 'सचूलियागस्स' इति
द्वितीये हि तस्य श्रुतस्कन्धे पञ्च चूलिकाः तासु च पञ्चमी निशीथारखेह न गृह्यते भिन्नस्थानरूपत्वात्तस्याः, तासु च प्रथमाद्वितीये
मप्तमन्ताध्ययनात्मिके तृतीयचतुर्थ्यविकैकाध्ययनात्मिके तद्वत् सह चूलिकाभिर्वर्गित इति सचूलिकाकस्तस्य पञ्चाशीतिरुद्देशनकाला
मनन्तीति, प्रत्यध्ययनं उद्देशनकालानामेतावत्संख्यत्वात्, तथाहि-प्रथमश्रुतस्कन्धे नवस्वध्ययनेषु क्रमेण सन्त ७ पद १३ चत्वार
१७ अत्वारः २१ पद २७ पञ्च ३२ अट ४० अत्वारः ४४ सन्त ५१ चेति, द्वितीयश्रुतस्कन्धे तु प्रथमचूलिकायां सप्तस्वध्ययनेषु
क्रमेण एकादश ६२ त्रय ६५ स्रयः ६८ चतुर्षु द्वौ द्वौ ७६ द्वितीयायां सप्तैकसराणि ८३ अध्ययनान्येवं तृतीयैकाध्ययनात्मिका ८४
एवं चतुर्थ्यपीति ८५ सर्वमीलने पञ्चाशीतिरिति । तथा धातकीखण्डमन्दरौ सहस्रमवगाढौ चतुरशीतिसहस्राण्युच्छ्रिताविति पञ्चा-
शीनि-योजनसहस्राणि सर्वाग्रेण भवतः, पुष्करार्द्धमन्दराप्येवं, नवरं सूत्रे नामिहितौ विचित्रत्वात्सूत्रगतेरिति, तथा रुचको-रुचका-
भिमाननयोद्गर्दीपान्तर्गतः प्राकाराकृती रुचकद्वीपविभागकारितया स्थितः, अत एव मण्डलिकपर्वतो, मण्डलेन व्यवस्थितत्वात्, स
च महानमवगाढचतुरशीतिरुच्छ्रित इति पञ्चाशीतिः सहस्राणि सर्वाग्रेणेति, तथा 'नन्दनवनस्य' भेरोः पञ्चयोजनशतोच्छ्रितायां
प्रथममेतलायां व्यवस्थितस्याधस्याच्चरमान्तात् 'सौगन्धिककाण्डस्य' रत्नग्रभाश्रुथिव्याः खरकाण्डाभिधानप्रथमकाण्डस्यावान्तरका-

ण्डभूतस्याष्टमस्य सौगन्धिकाभिधानरत्नमयस्य सौगन्धिककाण्डस्याधस्त्यश्चरमान्तः पञ्चाशीतियोजनशतान्यन्तरमाश्रित्य भवति, कथम् ? , पञ्च शतानि मेरोः सम्बन्धीनि प्रत्येकं च सहस्रप्रमाणत्वाद्वान्तरकाण्डानामष्टमकाण्डमशीतिशतानीति ॥ ८५ ॥

सुविहिस्स णं पुप्फदन्तस्स अरहओं छलसीइ गणा छलसीइ गणहरा होत्था, सुपासस्स णं अरहओं छलसीइ वाइसया होत्था, दोच्चाए णं पुढवीए बहुमज्झदेसभागाओ दोच्चस्स घणोदहिस्स हेडिल्ले चरमंते एस णं छलसीइ जोयणसहस्साइं अबाहाए अंतरे प० ॥ सूत्रं ८६ ॥

अथ षडशीतिस्थानके किमपि लिख्यते, तत्र सुविधेः-नवमजिनस्येह षडशीतिर्गणा गणधराश्चोक्ता आवश्यके तु अष्टाशीतिरिति मतान्तरमिदं, तथा द्वितीया पृथिवी-शर्करप्रभा, सा च बाहल्यतो द्वात्रिंशत्सहस्राधिकलक्षमाना तदर्द्ध षट्षष्टिः सहस्राणि घनोदधिश्च तदधोवर्ची द्वितीयापृथिवीसम्बन्धित्वात् द्वितीयो विंशतिः सहस्राणि बाहल्यत इति षडशीतिर्यथोक्तमन्तरं भवतीति ॥ ८६ ॥

मंदरस्स णं पञ्चयस्स पुरच्छिमिल्लाओ चरमंताओ गोथुभस्स आवासपञ्चयस्स पच्चच्छिमिल्ले चरमंते एस णं सत्तासीइं जोयणसहस्साइं अबाहाए अंतरे प०, मंदरस्स णं पञ्चयस्स दक्खिणिह्लाओ चरमंताओ दगभासस्स आवासपञ्चयस्स उत्तरिल्ले चरमंते एस णं सत्तासीइं जोयणसहस्साइं अबाहाए अंतरे प०, एवं मंदरस्स पच्चच्छिमिल्लाओ चरमंताओ संखस्सावा० पुरच्छिमिल्ले चरमंते, एवं चेव मंदरस्स उत्तरिल्लाओ चरमंताओ दगसीमस्स आवासपञ्चयस्स दाहिणिल्ले चरमंते एस णं सत्तासीइं जोयणसहस्साइं अबाहाए अंतरे प०, छण्हं कम्मपगडीणं आइमउवरिल्लवज्जाणं सत्तासीइं उत्तरपगडीओ प०, महाहिमवंतकूडस्स णं

उचरिमंताओ सोगन्धियस्स कंडस्स हेट्टिले चरमंते एस णं सत्तासीइ जोयणसयाइं अवाहाए अंतरे प०, एवं रुप्पिकूडस्सवि ॥ सूत्रं ८७ ॥

अथ यत्ताशीतिस्थानकं किञ्चिच्छिल्यते, 'मन्दरे'त्यादि, मेरोः पौरस्त्यान्तात् जम्बूद्वीपान्तः पञ्चचत्वारिंशत्सहस्राणि द्विचत्वारिंशत् महात्माणि लवणजलाधिभवगाढा गोस्तुभो वेलन्धरनागराजावासपर्वतः प्राच्यां दिशि भवति, एवं सूत्रोक्तमन्तरं भवतीति, एवमन्येतां त्रयाणामन्तरभवसेयमिति । तथा यणां कर्मप्रकृतीनामादिभोपरिमवर्जानां-ज्ञानावरणान्तरारहितानां दर्शनावरणवेदनीय-भोक्तृनीयाप्युक्तामगोत्रसंज्ञितानामित्यर्थः सप्ताशीतिरुत्तरप्रकृतयः प्रज्ञप्ताः, कथं?, दर्शनावरणादीनां यणां क्रमेण नव द्वे अष्टाविंशतिः चतस्रो द्विचत्वारिंशद्दे चेत्यतस्तासां मीलने सूत्रोक्तसंख्या स्यादिति । 'महाहिमवन्ते'त्यादि, महाहिमवति द्वितीयवर्षधरपर्वते अष्टौ विद्यायतनकूटमहाहिमवत्कूटादीनि कूटानि भवन्ति, तानि पञ्चशतोच्छ्रितानि, तत्र महाहिमवत्कूटस्य पञ्च शतानि द्वे शते महाहिमव-द्रूपयरोच्छ्रयस्य अशीतिश्च शतानि प्रत्येकं सहस्रमानानामष्टानां सौगन्धिककाण्डावसानानां रत्नमभाखरकाण्डावान्तरकाण्डानामित्येवं मीलिते यत्ताशीतिरन्तरं भवतीति, एवं 'रुप्पिकूडस्सवि'त्ति रुक्मिणि पञ्चमवर्षधरे यद्वितीयं रुक्मिकूटाभिधानं कूटं तस्याप्यन्तरं महाहिमवत्कूटस्येव वाच्यं, समानप्रमाणत्वाद्द्वयोरपीति ॥ ८७ ॥

एगमेगस्स णं चंदिमसूरियस्स अट्टासीइ अट्टासीइ महग्गहा परिवारो प०, दिट्ठिवायस्स णं अट्टासीइ सुत्ताइं प०, तं०-उज्जुसुयं परिणयापरिणयं एवं अट्टासीइ सुत्ताणि भाणियब्बाणि जहा नंदीए, मंदरस्स णं पञ्चयस्स पुरिच्छिमिद्धाओ चरमंताओ गोथुभंस्स आवासपञ्चयस्स पुरिच्छिमिल्ले चरमंते एस णं अट्टासीइ

जोयणसहस्साइं अबाहाए अंतरे प० एवं चउसुवि दिसासु नेयव्वं, बाहिराओ उत्तराओ णं कडाओ सूरिए पढमं छम्मासं अयमाणे चोयालीसइमे मंडलगते अट्टासीति इगसट्ठिभागे सुहुत्तस्स दिवसखेत्तस्स निबुद्धेत्ता रयणिखेत्तस्स अभिनिबुद्धेत्ता सूरिए चारं चरइ, दक्खिणकडाओ णं सूरिए दोचं छम्मासं अयमाणे चोयालीस-
तिमे मंडलगते अट्टासीई इगसट्ठिभागे सुहुत्तस्स रयणिखेत्तस्स निबुद्धेत्ता दिवसखेत्तस्स अभिनिबुद्धित्ता णं सूरिए चारं चरइ ॥ सूत्रं ८८ ॥

अष्टाशीतिस्थानके किञ्चिद्विव्रियते, एकैकस्यासंख्यातानामपि ग्रत्येकमित्यर्थः, चन्द्रमाश्च सूर्यश्च चन्द्रमःसूर्यं तस्य, चन्द्रसूर्य-
युगलस्य इत्यर्थः, अष्टाशीतिमहाग्रहाः, एते च यद्यपि चन्द्रस्यैव परिवारोऽन्यत्र श्रूयते तथापि सूर्यस्यापीन्द्रत्वादेत एव परिवारतयाऽवसेया
इति। 'दिट्ठिवाए'त्यादि, इष्टिवादस्य-द्वादशाङ्गस्य परिकर्मसूत्रपूर्वगतप्रथमानुयोगचूलिकाभेदेन पञ्चप्रकारस्य 'सुत्ताइ'ति द्वितीयप्रकारभू-
तानि अष्टाशीतिर्भवन्ति 'जहा नंदीए'ति अतिदेशतः सूत्राणि दर्शितानि तानि चाग्रे व्याख्यास्यामः, 'मंदरस्से'त्यादि, भेशोः पूर्वो-
न्तात् जम्बूद्वीपस्य पञ्चचत्वारिंशद्योजनसहस्रमानात् जम्बूद्वीपान्ताच्च द्विचत्वारिंशद्योजनसहस्रेषु गोस्तुभस्य व्यवस्थितत्वात् तस्य च
सहस्रविष्कम्भत्वाद् यथोक्तः सूत्रार्थो भवतीति, अनेनैव क्रमेण दक्षिणादिदिगव्यवस्थितान् दकावभासशंखदकसीमाख्यान् वेलन्धर-
नागराजनिवासपर्वतानाश्रित्य वाच्यमत एवाह- 'एवं चउसुवि दिसासु नेयव्व'मिति । 'बाहिराओ णं'मित्यादि, बाह्यायाः सर्वोभ्यन्त-
रमण्डलरूपाया उत्तरस्याः काष्ठायाः क्वचित् 'बाहिराओ'ति न दृश्यते सूर्यः प्रथमं षण्मासं दक्षिणायनलक्षणं दक्षिणायनार्द्रित्वात्
संवत्सरस्य 'अयमाणे'ति आयान्-आगच्छन् चतुश्चत्वारिंशत्तममण्डलगतोऽष्टाशीतिमेकषष्टिभागान्, दिवसखेत्तस्स'त्ति दिवसस्यैव

[illegible]

आगे पं अरहा को गलिण ह्यीरो ओसपिणीण ततिगाण सुसमदूसमाए पच्छिमे भागे एगूणणउए अब्ब-
दूसमलुस-
भायेहिं कालकाण जाव सज्जमुत्तपणीणे, समणे भगवं महावीरे इमीसे ओसपिणीए चउत्थाए हरिसेणे णं
माए साणा पच्छिमे आगे एगूणणउइए अब्बमासेहिं सेसेहिं कालगाए जाव सब्बदुक्खप्पहीणे, अज्जासाह-

॥ सदां ॥ २९ ॥

[illegible]

होत्था, एवं संतिस्सवि, सयंभुस्स णं वासुदेवस्स णउइवासाइं विजए होत्था, सव्वेसि णं वइवेयहुँपव्वयाणं उवरिह्हाओ सिहरतलाओ सोगंधियकण्डस्स हेडिह्ले चरमंते एस णं नउइजोयणसयाइं अबाहाए अंतरे प०, ॥ सूत्रं ९० ॥

अथ नवतिस्थानके किञ्चिद् व्याख्यायते, तत्राजितनाथस्य शान्तिनाथस्य चेह नवतिर्गणा गणधराश्चोक्ताः आवश्यके तु पञ्च-
नवतिरजितस्य षड्विंशत् शान्तेरुक्तास्तदिदमपि मतान्तरमिति, तथा स्वयम्भूः-तृतीयवासुदेवस्तस्य नवतिवर्षाणि विजयः-पृथिवी-
साधनव्यापारः, 'सव्वेसि ण'मित्यादि, सर्वेषां विंशतेरपि वर्तुलवैताढ्यानां-शब्दापतिप्रभृतीनां योजनसहस्रोच्छ्रितत्वात् सौगन्धिक-
काण्डचरमान्तस्य चाष्टसु सहस्रेषु व्यवस्थितत्वात् नवसु सहस्रेषु नवतेः शतानां भावात् सूत्रोक्तमन्तरमनवद्यमिति ॥ ९० ॥

एकाणउई परवेयावच्चकम्मपडिमाओ प०, कालोए णं समुदे एकाणउई जोयणसयसहस्साइं सहियाइं
परिक्खेवेणं प०, कुंथुस्स णं अरहओ एकाणउई आहोत्तियसया होत्था, आउयगोयवज्जाणं छण्हं कम्मपग-
डीणं एकाणउई उत्तरपगडीओ प० ॥ सूत्रं ९१ ॥

अथैकनवतिस्थानके किञ्चिद्वितन्यते, तत्र परेषां-आत्मव्यतिरिक्तानां वैयावृत्यकर्मणि-भक्तपानादिभिरुपष्टम्भक्रियास्तद्विषयाः
प्रतिमाः-अभिग्रहविशेषाः परवैयावृत्यकर्मप्रतिमाः, एतानि च प्रतिमात्वेनाभिहितानि क्वचिदपि नोपलब्धानि, केवलं विनयवैयावृत्य-
भेदा एते स[म्भव]न्ति, तथाहि-दर्शनगुणाधिकेषु सत्कारादिदशधा विनयः, आह च-“सक्कार १ षुड्डाणे २ सम्माणे ३ आसण
[भि]ग्गो ४ तहय । आसणअणुप्पयाणं ५-किइकम्मं ६ अज्जलिग्गहो य ७ ॥ १॥ इतस्सणुगच्छणया ८ ठियस्स तह पज्जुवासणा

भणिया ९ । गच्छताणुव्वयणं १० एसो सुस्ससणाविणओ' ॥ २ ॥ [सत्कारोऽभ्युत्थानं सन्मानं आसनाभिग्रहः तथा च । आसना-
 नुप्रदानं कृतिकर्म अञ्जलिप्रग्रहः ॥ १ ॥] ति [आयतोऽनुगमनं स्थितस्य तथा पर्युपासना भणिता । गच्छतोऽनुव्रजनं एष शुश्रू-
 षाविनयः ॥ २ ॥] तत्र सत्कारो-वन्दनस्तवनादिः १ अभ्युत्थानं-आसनत्यागः २ सन्मानो-वस्त्रादिपूजनं ३ आसनाभिग्रहः
 निष्ठत्र एवाग्रनानयनपूर्वकमुपविशताज्जेति भग्नमिति ४ आसनानुप्रदानं-आसनस्य स्थानात् स्थानान्तरसञ्चारणं ५ कृतिकर्मोदीनि
 प्रकटानि, तथा तीर्थङ्करादीनां पञ्चदशानां पदानामनाशातनादिपदचतुष्टयगुणितत्वे षष्टिविधोऽनाशातनाविनयो भवति, तथाहि-
 नित्यर १ धम्म २ आयरिय ३ वायग ४ धेरे ५ [य]कुल ६ गणे ७ सङ्खे ८ । सम्भोइय ९ किरियाए १० मइनाणार्ह[ण] १५
 य तइय ॥ १ ॥ [तीर्थकरधर्माचार्यवाचकस्थविरकुलगणसंघेषु । साम्भोगिकक्रिययोः मतिज्ञानादीनां तथैव ॥ १ ॥] अत्र भावना-
 तीर्थकराणामनाशातना तीर्थकरानाशातना, तीर्थङ्करप्रज्ञस्य धर्मस्य अनाशातनाविनयः, एवं सर्वत्र भावना कर्तव्या, “अणसायणा
 य भनी बह्मणो तहय वण्णत्ताओ य । अरहंतमाइयाणं केवलणाणवसाणाणं ॥ १ ॥” इति [अनाशातना च भक्तिर्बहुमानस्तथैव
 र्गोत्पादश्च । अर्हदादीनां केवलज्ञानावसानानां ॥ १ ॥] तथौपचारिकविनयः सप्तधा, यदाह-“अब्भासासण १ छंदाणुवत्तणं २ कय-
 पडिहिं तहय ३ । कारियनिमित्तकरणं ४ दुक्खत्तगवेसणा तहय ॥ १ ॥ तह देसकालजाणणः सव्वत्थे[सु]तहय अणुमई भणिया ७ ।
 उवयारिओ उ निणओ एसो भाणिओ समासेणं ॥ २ ॥ [अभ्यासासनं छन्दोऽनुवर्त्तनं कृतप्रतिकृतिस्तथा च । कारितनिमित्तं करणं
 दुःस्वार्णगवेयं तथैव ॥ १ ॥ तथा देशकालज्ञानं सर्वार्थेषु तंथा चानुमतिर्भणिता औपचारिकस्तु विनय एष भणितः समासेन ॥ २ ॥]
 इति, अभ्यासासनं-उपचरणीयस्यान्तिकेऽवस्थानं छन्दोऽनुवर्त्तनं-अभिप्रायानुवृत्तिः कृतप्रतिकृतिर्नाम-प्रसन्ना आचार्याः सूत्रादि

दास्यन्ति न नाम निज्जरेति मन्थ्यमानस्याहारादिदानं कारितनिमित्तकरणं-सम्यक्शाल्पदमध्यापितस्य विशेषण विनये वर्तनं तदर्थानुष्ठानं च, शेषाणि प्रसिद्धानि, तथा वैयावृत्यं दशधा, यदाह-‘आयरिथ उवज्जाए थेरतवस्सी गिलाणसेहाणं । साहम्मिय कुलगणसंधसङ्गयं तमिह कायव्वं ॥ १ ॥’ [आचार्योपाध्यायस्थविरतपस्विग्लानसैनैक्षाणां । साधर्मिके कुलगणसंधानां संगतं तदिह कर्तव्यं ॥ १ ॥] इति, तत्र प्रव्राजना १ दिगु २ देश ३ समुद्देश ४ वाचना ५ चार्थविनयो भवति, तथौपचारिकविनयोऽभ्यासवृत्त्यादिः सप्तधा, तथा वैयावृत्यं दशभेदाचार्यस्य च पञ्चविधत्वात्तदेवं चतुर्दशेत्येकनवतिर्विनयभेदा एते एव अभिग्रहविषयीभूताः प्रतिमा उच्यन्त इति । दर्श० १० अना० ६० औप० ७ वैया० १४ । तथा ‘कालोए णं’ति कालोदः समुद्रः, स चैकनवतिलक्षाणि साधिकानि परिक्षेपेण, आधिक्यं च सप्तत्या सहस्रैः षड्भिः शतैः पञ्चोत्तरैः सप्तदशभिर्धनुःशतैः पञ्चदशोत्तरैः सप्ताशीत्या चाङ्गुलैः साधिकैरिति ‘आहोहिय’ति नियतक्षेत्रविषयावधयः । आयुर्गोत्रवर्जानां ‘वर्णा’मिति ज्ञानावरणदर्शनावरणवेदनीयमोहनीयानामान्तरायाणां क्रमेण पञ्चनवद्वयशविंशतिर्द्विचत्वारिंशत्पञ्चभेदानामिति ॥ ९१ ॥

बाणउई पड्ढिमाओ पं०, थेरे णं इंदभूती बाणउइ वासाइं सव्वाउयं पालइत्ता सिंहे बुद्धे, मंदरस्स णं पव्वयस्स बहुमज्झदेसभागाओ गोशुभस्स आवासपव्वयस्स पच्चच्छिमिहे चरमंते एस णं बाणउइं जोयणसहस्साइं अबाहाए अंतरे प०, एवं चउणंहपि आवासपव्वयाणं ॥ सूत्रं ९२ ॥

अथ द्विनवतिस्थानके किमप्यभिधीयते, द्विनवतिः प्रतिमाः-अभिग्रहविशेषाः, ताश्च दशाश्रुतस्कन्धनिर्णयनुसारेण दृश्यन्ते, तत्र किल पञ्च प्रतिमा उक्ताः, तद्यथा-समाधिप्रतिमा द्विविधा १ उपधानप्रतिमा २ विवेकप्रतिमा ३ प्रतिसंलीनताप्रतिमा ४ एक-

विहारप्रतिमा चेति ५, तत्र समाधिप्रतिमा द्विविधा श्रुतसमाधिप्रतिमा च, दर्शनं ज्ञानान्तर्गतमिति न भिन्ना दर्शनप्रतिमा विवक्षिता, तत्र श्रुतसमाधिप्रतिमा द्विपष्टिभेदा, कथं?, आचारे प्रथमे श्रुतस्कन्धे पञ्च द्वितीये सप्तत्रिंशत् स्थानाङ्गे षोडश व्यवहारे चतस्र इत्येता द्विपष्टिः, एताश्च चारित्रस्वभावा अपि विशिष्टश्रुतवतां भवन्तीति श्रुतप्रधानतया श्रुतसमाधिप्रतिमात्वेनोपदिष्टा इति सम्भावयामः, पञ्च सामायिकच्छेदोपस्थापनीयाद्याचारित्रसमाधिप्रतिमाः, उपधानप्रतिमा द्विविधा भिक्षुश्रावकभेदात्, तत्र भिक्षु-प्रतिमा 'मासाहसत्तंता' इत्यादिनाऽभिहितस्वरूपा द्वादश उपासप्रतिमास्तु 'दंसणवय' इत्यादिनाऽभिहितस्वरूपा एकादशेति सर्वास्त्रियो-विंशतिर्विवेकप्रतिमा त्वेका क्रोधादेरारम्भ्यन्तरस्य गणशरीरोपधिभक्तपानादेर्वाहस्य च विवेचनीयस्यानेकत्वेऽप्येकत्वविवक्षणादिति, प्रतिमंलीनताप्रतिमाऽप्येकैव इन्द्रियस्वरूपस्य पञ्चविधस्य नोइन्द्रियस्वभावस्य च योगकपायविविक्तशयनासनभेदतत्त्विविधस्य प्रति-मंलीनताविषयस्य भेदेनाविवक्षणादिति, पञ्चम्येकविहारप्रतिमैकैव, न चेह सा भेदेन विवक्षिता, भिक्षुप्रतिमास्वन्तर्भावितत्वादित्येवं द्विपष्टिः पञ्च त्रयोविंशतिरेका एका च द्विनवतिस्ता भवन्तीति । स्थविरइन्द्रभूतिर्महावीरस्य प्रथमगणनायकः, स च गृहस्थपर्याये पञ्चाग्रतं त्र्यांशं त्रिंशतं छद्यस्थपर्यायं द्वादश च केवलित्वं पालयित्वा सिद्ध इति सर्वाणि द्विनवतिरिति । 'मंदरस्से'त्यादि, भावार्थः, मेरुमध्यभागात् जम्बूद्वीपस्य पञ्चाशत्सहस्राणि ततो द्विचत्वारिंशत् सहस्राण्यातिक्रम्य गोस्तुभपर्वत इति सूत्रोक्तमन्तरं भवतीति, एवं त्रेपाणामपि ॥ ९२ ॥

चंदप्यहस्स णं अरहओ तेणउई गणा तेणउई गणाहरा होत्था, संतिस्स णं अरहओ तेणउई चउइसपु-
च्चिसमा दोत्था, तेणउईमंडलगते णं सूरिए अतिवट्टमाणे निवट्टमाणे वा समं अहोरेत्तं विसमं करेइ । सूत्रं ९३

अथ त्रिनवतिस्थानके किमपि वितन्यते, 'तेणउईमण्डले'त्यादि, तत्र अतिवर्त्तमानो वा-सर्वबाह्यात् सर्वाभ्यन्तरं प्रति गच्छन् निवर्त्तमानो वा-सर्वाभ्यन्तरात् सर्वबाह्यं प्रतिगच्छन् व्यत्ययो वा व्याख्येयः, सममहोरात्रं विषमं करोतीत्यर्थः अहश्च रात्रिश्च अहो-रात्रं तयोः समता तदा भवति यदा पञ्चदश पञ्चदश मुहूर्त्ता उभयोरपि भवन्ति- तत्र सर्वाभ्यन्तरमण्डले अष्टादशमुहूर्त्तमहर्भवति रात्रिश्च द्वादशमुहूर्त्ता, सर्वबाह्ये तु व्यत्ययः, तथा त्र्यशीत्यधिकमण्डलशते द्वौ द्वावेकषष्टिभागौ वर्द्धते हीयेते च, यदा च दिनवृद्धि-स्तदा रात्रिहानिः रात्रिवृद्धौ च दिनहानिरिति, तत्र द्विनवतितमे मण्डले प्रतिमण्डलं मुहूर्त्तैकषष्टिभागद्वयवृद्ध्या त्रयो मुहूर्त्ता एकेनैक-षष्टिभागेनाधिकाः वर्द्धन्ते वा हीयन्ते वा, तेषु च द्वादशमुहूर्त्तेषु मध्ये क्षिप्तेषु अष्टादशभ्योऽपसारितेषु वा पञ्चदश मुहूर्त्ता उभयत्रैकेनै-कषष्टिभागेनाधिका हीना वा भवन्तो द्विनवतितममण्डलस्याद्धे समहोरात्रता तस्यैव चान्ते विषमाहोरात्रता भवति, द्विनवतितमं मण्डलं चादित आरभ्य त्रिनवतितमं तत्र च मण्डले यथोक्तः सूत्रार्थ इति ॥ ९३ ॥

निसहनीलवंतियाओ णं जीवाओ चउणउइ जोयणसहस्साइं एक्कं छप्पन्नं जोयणसयं दोन्नि य एगूणवीसइ-भागे जोयणस्स आयामेणं प०, अजियस्स णं अरहओ चउणउइ ओहिनाणिसया होत्था ॥ सूत्रं ९४ ॥

अथ चतुर्नवतिस्थानके किञ्चिद्विविच्यते, 'निसहे'त्यादि, इह पादोना संवादगाथा 'चउणउइसहस्साइं छप्पणाहियं सयं कला दो य । जीवा निसहस्सेस' [चतुर्नवतिः सहस्राणि षट्पञ्चाशदधिकं शतं कले द्वे च । जीवा निषधस्यैषा] ति ॥ ९४ ॥

सुपासस्स णं अरहओ पंचाणउइ गणा पंचाणउइ गणहरा होत्था, जम्बुदीवस्स णं दीवस्स चरमंताओ चउदिसिं लवणसमुदं पंचाणउइ पंचाणउइ जोयणसहस्साइं ओगाहिता चत्तारि महापायालकलसा प०

नं०-बलयासुहे केअए जूयए ईसरे, लवणसमुद्रस उभओपासंषि पंचाणउयं पंचाणउयं पदेसाओ उब्बेहु-
स्सेहपरिहाणीए प०, कुंयू णं अरहा पंचाणउइ वाससहस्साइं परमाउयं पालइत्ता सिद्धे बुद्धे जाव पहीणे,
धेरे णं मोरियुत्ते पंचाणउइवासाइं सब्वाउयं पालइत्ता सिद्धे बुद्धे जावप्पहीणे ॥ सूत्रं ९५ ॥

अय पञ्चनवतिस्थानके किञ्चिद्विल्यते, लवणसमुद्रस्योभयपार्श्वतोऽपि पञ्चनवतिः प्रदेशा उद्बोधोत्सेधपरिहान्या विषये प्रज्ञप्ताः, अयमत्र
भाषार्थः—लवणसमुद्रमध्ये दशसाहस्रिकेत्रस्य समधरणीतलापेक्षया सहस्रमुद्बोधः, उण्डत्वमित्यर्थः, तदनन्तरं पञ्चनवतिं प्रदेशानतिक्र-
म्योद्बोधस्य प्रदेशो हीयते, ततोऽपि पञ्चनवतिं प्रदेशान् गत्वा उद्बोधस्य प्रदेशः परिहीयते, एवं पञ्चनवतिरप्रदेशातिक्रमे प्रदेशमात्रस्यो-
द्बोधस्य हान्या पञ्चनवत्यां योजनसहस्रेष्वतिक्रान्तेषु समुद्रतटप्रदेशेषु उद्बोधसहस्रस्यापि परिहानिर्भवतीत्यर्थः, समभूतत्वं भवतीति,
नया समुद्रमध्यभागापेक्षया तटस्य साहस्रिक उत्सेधो भवति, उत्सेधश्चोचत्वं, तत्र समधरणीतलरूपात्तटात्पञ्चनवतिं प्रदेशानतिक्रम्य
एकप्रदेशिका उत्सेधस्य परिहानिर्भवति, ततोऽपि पञ्चनवतिं प्रदेशान् गत्वा प्रादेशिक्येवोत्सेधहानिर्भवति, एवं पञ्चनवतिपञ्चनवति-
प्रदेशातिक्रमेण प्रादेशिक्यां प्रादेशिक्यां उत्सेधहान्यां पञ्चनवत्यां योजनसहस्रेष्वतिक्रान्तेषु समुद्रमध्यभागे सहस्रमपि उत्सेधस्य
परिहीयते, एवं साहस्रिकोत्सेधपरिहानौ साहस्रिकोद्बोधता भवति 'लवणस्से'ति, अथवोद्बोधार्थं योत्सेधपरिहानिस्तस्यां च पञ्चनवतिः
प्रदेशाः—प्रज्ञप्तास्तेष्वनिलङ्घितेषु उत्सेधतः प्रदेशपरिहान्यामुद्बोधः प्रादेशिको भवतीति, तथा कुन्धुनाथस्य—सप्तदशतीर्थकरस्य कुमारत्व-
माण्डलिकत्वचक्रवर्तित्वानगारत्वेण प्रत्येकं त्रयोविंशतेर्वपसहस्राणामर्द्धाष्टवर्षशतानां च भावात्सर्वायुः पञ्चनवतिर्वपसहस्राणि भवन्तीति,
नया सौर्यपुत्रो-महावीरस्य सप्तमगणधरस्तस्य पञ्चनवतिर्वर्षाणि सर्वायुः, कथं ?, गृहस्यत्वच्छत्रस्यत्वकेवलत्वेपु क्रमेण पञ्चपष्टिचतुर्दशयो-

उशानां वर्षाणां भावादिति ॥ ९५ ॥

एगमेगस्स णं रत्तो चाउरंतचक्खवट्टिस्स छणणउइ छणणउइ गामकोडीओ होत्था, वायुकुमाराणं छणणउइ भवणावाससयसहस्सा प०, ववहारिए णं दंडे छणणउइ अङ्गुलाइं अंगुलमाणेणं, एवं धणू नालिया जुगे अक्खे सुसलेवि हु, अणिंभतरओ आइमुहुत्ते छणणउइअंगुलछाए प० ॥ सूत्रं ९६ ॥

अथ षण्णवतिस्थानके किमपि व्याख्यायते; वायुकुमाराणां षण्णवतिर्भवनलक्षाणि दक्षिणस्यां पञ्चाशत उत्तरस्यां च षट्चत्वारिंशतो भावादिति 'ववहारिए'ति व्यावहारिको येन गव्यूतादि प्रमाणं चिन्त्यते, अव्यावहारिकस्तु लघुः दीर्घो वा भवत्युक्तप्रमाणात्, दण्डो हि चतुःकर उक्त करश्चतुर्विंशत्यङ्गुलः एवं चतुर्विंशतौ चतुर्गुणितायां षण्णवतिः स्यादेवेति । 'अंभंतरओ' इत्यादि अभ्यन्तरमण्डलमाश्रित्येत्यर्थः, आदिमुहूर्तः षण्णवत्यङ्गुलच्छायः प्रज्ञप्तः, अयमत्र भावार्थः—सर्वाभ्यन्तरमण्डले यत्र दिने सूर्यश्चरति तस्य दिनस्य प्रथमो मुहूर्तो द्वादशाङ्गुलमानं शङ्कुमाश्रित्य षण्णवत्यङ्गुलच्छायो भवति, तथाहि—तद्दिनमष्टादशमुहूर्तप्रमाणं भवतीति मुहूर्तोऽष्टादशभागो दिनस्य भवति, ततश्च छायागणितप्रक्रियया छेदेनाष्टादशलक्षणेन द्वादशाङ्गुलः शङ्कुगुण्यत इति, ततो द्वे शते षोडशोत्तरे २ १६, तयोरर्द्धीकृतयोरष्टोत्तरं शतं भवति १०८, ततश्च शङ्कुप्रमाणे १२ उपनीते षण्णवतिरङ्गुलानि लभ्यन्ते इति ॥ ९६ ॥

मंदरस्स णं पव्वयस्स पच्चच्छिमिह्लाओ चरमंताओ गोथुभस्स णं आवासपव्वयस्स पच्चच्छिमिह्ले चरमंते एस णं सत्ताणउइ जोयणसहस्साइं अबाहाए अंतरे प०, एवं चउदिसिंपि, अट्ठणहं कम्मपगडीणं सत्ताणउइ

उत्तरपगडीओ प०, हरिसेजे णं राया चाउरंतचक्रवद्दी देसुणाइं सत्ताणउइ वाससयाइं अगारमज्जे वसित्ता
मुंहुं भवित्ता णं जाव पन्वइण ॥ सूत्रं ९७ ॥

अथ सप्तनवतिथानके किञ्चिदभिधीयते, 'मंदरे' त्यादि, भावार्थोऽयं-मेरोः पश्चिमान्तात् जम्बूद्वीपान्तः पञ्चपञ्चाशत्
महात्राणि ततो द्वित्र्यारिंशतो गोस्तुभ इति यथोक्तमेवान्तरमिति, हरिषेणो दशमचक्रवर्त्ती देशोनानि सप्तनवति वर्षशतानि

गृहमध्यगितबीणि चाधिकानि प्रवज्यां पालितवान् दशवर्षसहस्रत्वात्तदायुष्कस्येति ॥ ९७ ॥
नंदणवणस्स णं उवरिल्लाओ चरमंताओ पंडुयवणस्स हेट्टिल्ले चरमंते एस णं अट्टाणउइ जोयणसहस्साइं
अवाहाण अंतरे प०, मंदरस्स णं पन्वयस्स पच्चच्छिभिल्लाओ चरमंताओ गोथुभस्स आवासपन्वयस्स पुरच्छि-
मिल्ले चरमंते एस णं अट्टाणउइ जोयणसहस्साइं अवाहाण अंतरे प०, एवं चउदिसिंपि, दाहिणभरहस्स णं
प्रणुप्पिट्टे अट्टाणउइ जोयणसयाइं किंचूणाइं आयामेणं प०, उत्तराओ कट्ठाओ सूरिये पढमं छम्मासं अय-
माणे एगूणपन्नासतिमे मण्डलगते अट्टाणउइ एकसट्ठिभागे सुहुत्तस्स दिवसखेत्तस्स निबुड्ढेत्ता रयणिखेत्तस्स
अभिनिबुड्ढित्ता णं सूरिण चारं चरइ, दक्खिणाओ णं कट्ठाओ सूरिए दोब्बं छम्मासं अयमाणे एगूणपन्नासइमे
मंडलगते अट्टाणउइ एकसट्ठिभाए सुहुत्तस्स रयणिखिंत्तस्स निबुड्ढेत्ता दिवसखेत्तस्स अभिनिबुड्ढेत्ता
णं सूरिण चारं चरइ, रेवईपढमजेट्ठापज्जवसाणाणं एगूणवीसाए नक्खत्ताणं अट्टाणउइ ताराओ तारगगेणं
प० ॥ सूत्रं ९८ ॥

अथाष्टनवतिस्थानके किञ्चिदभिधीयते—‘नन्दनवणे’स्थादि, भावार्थोऽयं—नन्दनवनं मेरोः पञ्चयोजनशतोच्छ्रितप्रथममेखलाभावि पञ्चयोजनशतोच्छ्रितं तद्वत्पञ्चयोजनशतोच्छ्रितकूटस्थस्य तद्ग्रहणैर्न ग्रहणात् तथा पण्डकवनं च मेरुशिखरव्यवस्थितं अतो नवन-
वत्या मेरोरुच्चैस्त्वस्य आधे सहस्रे अपकृष्टे यथोक्तमन्तरं भवतीति । गोस्तुभद्वत्रभावार्थः पूर्ववन्नवरं गोस्तुभविष्कम्भसहस्रे क्षिप्ते यथोक्तमन्तरं भवतीति । ‘वेयड्डस्स ण’मित्यादि यः केषुचित्पुस्तकेषु दृश्यते सोऽपपाठः, सम्यक्पाठश्चायं—‘दाहिणभरहड्डस्स णं धणुपिण्डे’ अट्टाण्डं ज्ञेयणसयाइं किंचूणाइं आयामेणं पण्णत्ते’ इति, यतोऽन्यत्रोक्तं—‘नव चेव सहस्साइं छावड्डाइं सयाइं सत्त भवे । सविसेसं कला चेगा दाहिणभरहे धणुपिण्डं ॥ १ ॥ (९६०७ $\frac{1}{4}$) ति वैताल्यधनुःपृष्ठं त्वेवमुक्तमन्यत्र—‘दस चेव सहस्साइं सत्तेव सयां हवंति तेयाला । धणुपिण्डं वेयड्डे कला य पण्णारस हवंति ॥ १ ॥ (१०७४३ $\frac{1}{4}$) ’उत्तराओ ण’मित्यादि, भावार्थः पूर्वोक्तभावना-
नुसारेणावसेयः, नवरमिह ‘एकतालीसइमे’ इति केषुचित्पुस्तकेषु दृश्यते सोऽपपाठः, ‘एगूणपच्चासइमे’ति एकोनपञ्चाशतो द्विगुणत्वे अष्टनवतिर्भवति, द्वयगुणनं च प्रतिमण्डलं मुहूर्तैकषष्टिभागद्वयवृद्धेर्दिनस्य रात्रेर्वति । ‘रेवई’त्यादि, रेवतिः प्रथमा येषां तानि रेवति-
प्रथमानि तथा ज्येष्ठा पर्यवसाने येषां तानि ज्येष्ठापर्यवसानानि तानि च तानि चेति कर्मधारयः तेषामेकोनविंशतेर्नक्षत्राणामष्टन-
वतिस्तारास्ताराधरिमाणेन प्रज्ञप्ताः, तथाहि—रेवतिनक्षत्रं द्वात्रिंशत्तारं ३२ अश्विनी त्रितारं ३५ भरणी (त्रितारं) ३८ कृत्तिका षट्त्तारं ४४ रोहिणी पञ्चत्तारं मृगशिरस्त्रितारं ५२ आर्द्रा एकत्तारं ५३ पुनर्वसुः पञ्चत्तारं ५८ पुष्यस्त्रितारं ६१ अश्लेषा षट्त्तारं ६७ मघा सप्तत्तारं ७४ पूर्वाफाल्गुनी द्वितारं ७६ उत्तराफाल्गुनी द्वितारं ७८ हस्त पञ्चत्तारं ८३ चित्रा एकत्तारं ८४ स्वातिरेसत्तारं ८५ विशाखा पञ्चत्तारं ९० अशुभा चतुस्तारं ९४ ज्येष्ठा त्रितारमित्येवं ९७ सर्वतारामीलने यथोक्तं ताराग्रमेकोनं ग्रन्थान्तराभिप्रायेण भवति, अधिकृतग्रन्थाभि-

प्रायेण न्येयामेकनरस्य एकनाराधिकृत्यं सम्भाव्यते ततो यथोक्ता तत्संख्या भवतीति ॥ ९८ ॥

मंदरे णं पञ्चण णवणउइ जोयणसहस्साइं उइहं उच्चतेणं प०, नंदणवणस्स णं पुरिच्छिमिल्लाओ चरमंताओ
पवच्छिमिल्ले चरन्ते णस्स णं नवनउइ जोयणसयाइं अवाहाण अंतरे प०, एवं दक्खिणिल्लाओ चरमंताओ
उत्तमिल्ले चरन्ते णस्स णं णवणउइ जोयणसयाइं अवाहाण अंतरे प०, उत्तरे पढमे सूरियमंडले नवनउइ-
जोयणसहस्साइं साइरेगाइं आयामविक्रवंभेणं प०, दोच्चे सूरियमंडले नवनउइ जोयणसहस्साइं साहियाइं
आयामविक्रवंभेणं प०, नइण सूरियमंडले नवनउइ जोयणसहस्साइं साहियाइं आयामविक्रवंभेणं प०,
इमीसे णं रणणप्पमाण पुहवीण अंजणस्स कंडस्स हेट्टिल्लाओ चरमंताओ चाणलंतरभोमिज्जविहाराणं उच्चरिंमते
णम्म णं नवनउइ जोयणसयाइं अवाहाण अंतरे प० ॥ सूत्रं ९९ ॥

अथ नवनवतिथ्यानके किमपि लिख्यते—‘नंदणवणे’त्यादि, अस्य भावार्थः—मेरुविष्कम्भो मूले दश सहस्राणि, नन्दनवनस्थाने
तु नरनवतिथीजनयतानि चतुःपञ्चागच योजनानि पट् योजनैकादशभागा त्राह्यो गिरिविष्कम्भो नन्दनवनाभ्यन्तरस्तु मेरुविष्कम्भ
एकोननवतिः यतानि चतुःपञ्चागचधिकाणि पट् चैकादशभागास्तथा पञ्च यतानि नन्दनवनविष्कम्भः, तदेवमभ्यन्तरगिरिविष्कम्भो
त्रिगुजनन्दनवनविष्कम्भश्च मिलितो यथोक्तमन्तरं प्रायो भवति, ‘पढमसूरियमंडले’त्ति, इह जम्बूद्वीपप्रमाणस्याशीत्युत्तरशते द्विगुणिते
अपट्ठे यो गतिः न त्रयममण्डलस्यायामविष्कम्भः, स च नवनवतिः सहस्राणि पट् च यतानि चत्वारिंशदधिकानि, द्वितीयं तु
नवनवतिः सहस्राणि पट् यतानि पञ्चचत्वारिंशच्च योजनानि योजनस्य च पञ्चत्रिंशदेकपट्टिभागाः, कथं ? मण्डलस्य चान्तरं द्वे द्वे

अथाष्टनवतिस्थानके किञ्चिदभिधीयते—‘नन्दनवणे’त्यादि, भावार्थोऽयं—नन्दनवनं मेरोः पञ्चयोजनशतोच्छ्रितप्रथममेखलाभावि पञ्चयोजनशतोच्छ्रितं तदतपञ्चयोजनशतोच्छ्रितकूटाष्टकस्य तद्ग्रहणेन ग्रहणात् तथा पण्डकवनं च मेरुशिखरव्यवस्थितं अतो नवन-
वत्या मेरोरुच्चैस्त्वस्य आद्ये सहस्रे अपकृष्टे यथोक्तमन्तरं भवतीति । गोस्तुभस्रत्रभावार्थः पूर्ववन्नवरं गोस्तुभविष्कम्भसहस्रे क्षिप्ते यथोक्तमन्तरं भवतीति । ‘वेयड्डस्स ण’मित्यादि यः केषुचित्पुस्तकेषु दृश्यते सोऽपपाठः, सम्यक्पाठश्चायं—‘दाहिणभरहड्डस्स णं धणुपिट्ठे अट्ठाणउइं जीयणसयाइं किंचूणाइं आयामेणं पणत्ते’ इति, यतोऽन्यत्रोक्तं—‘नव चेव सहस्साइं छावट्ठाइं सयाइं सत्त मवे । सविसेस कला चेगा दाहिणभरहे धणुपिट्ठं ॥ १ ॥ (९६०७ १/४) ति वैताळ्यधनुःपृष्ठं त्वेवमुक्तमन्यत्र—“दस चेव सहस्साइं सत्तेव सया हवंति तेयाला । धणुपिट्ठं वेयड्डे कला य पणारस हवंति ॥ १॥ (१०७४३ १/५) ‘उत्तराओ ण’मित्यादि, भावार्थः पूर्वोक्तभावना-
नुसारेणावसेयः, नवरमिह ‘एकतालीसइमे’ इति केषुचित्पुस्तकेषु दृश्यते सोऽपपाठः, ‘एगूणपच्चासइमे’ति एकोनपञ्चाशतो द्विगुणत्वे अष्टनवतिर्भवति, द्वयगुणनं च प्रतिमण्डलं मुहूर्तैकषष्टिभागद्वयबुद्धेर्दिनस्य रात्रेर्वेति । ‘रेवई’त्यादि, रेवतिः प्रथमा येषां तानि रेवति-
प्रथमानि तथा ज्येष्ठा पर्यवसाने येषां तानि ज्येष्ठापर्यवसानानि तानि च तानि चेति कर्मधारयः तेषामेकोनविंशतेर्नक्षत्राणामष्टन-
वतिस्तारास्तारापरिमाणेन प्रज्ञप्ताः, तथाहि—रेवतिनक्षत्रं द्वात्रिंशत्तारं ३२ अश्विनी त्रितारं ३५ भरणी (त्रितारं) ३८ कृत्तिका षट्त्तारं ४४ रोहिणी पञ्चत्तारं मृगशिरस्त्रितारं ५२ आर्द्रा एकत्तारं ५३ पुनर्वसुः पञ्चत्तारं ५८ पुष्यस्त्रितारं ६१ अश्लेषा षट्त्तारं ६७ मघा सप्तत्तारं ७२ पूर्वाफाल्गुनी द्वितारं ७६ उत्तराफाल्गुनी द्वितारं ७८ हस्त पञ्चत्तारं ८३ चित्रा एकत्तारं ८४ स्वातिरेसत्तारं ८५ विशाखा पञ्चत्तारं ९० मृतशतारं ९४ ज्येष्ठा त्रितारमित्येवं ९७ सर्वतारामीलने यथोक्तं ताराग्रमेकोनं ग्रन्थान्तराभिप्रायेण भवति, अधिकृतग्रन्थाभि-

प्रायेण त्वयामेकतरस्य एकताग्राधिकत्वं सम्भाव्यते ततो यथोक्ता तत्संख्या भवतीति ॥ ९८ ॥

मंदरं णं पञ्चणः णवणउइ जोयणसहस्साइं उड्डं उच्चत्तेणं प०, नंदणवणस्स णं पुरच्छिमिह्लाओ चरमंताओ
पगच्छिमिले चरमंते णस्स णं नवनउइ जोयणसयाइं अवाहाए अंतरे प०, एवं दक्खिणिह्लाओ चरमंताओ
उत्तरिले चरमंते णस्स णं णवणउइ जोयणसयाइं अवाहाए अंतरे प०, उत्तरे पढमे सूरियमंडले नवनउइ-
जोयणसहस्साइं साइरेगाइं आयामविकलंभेणं प०, दोच्चं सूरियमंडले नवनउइ जोयणसहस्साइं साहियाइं
आयामविकलंभेणं प०, तइए सूरियमंडले नवनउइ जोयणसहस्साइं साहियाइं आयामविकलंभेणं प०,
इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए अंजणस्स कंडस्स हेट्ठिह्लाओ चरमंताओ वाणलंतरभोमेज्जविहाराणं उच्चरिंमते
णस्स णं नवनउइ जोयणसयाइं अवाहाए अंतरे प० ॥ सूत्रं ९९ ॥

अथ नवनवतिस्थानके किमपि लिख्यते—‘नंदणवणे’त्यादि, अस्य भावार्थः—मेरुविष्कम्भो मूले दश सहस्राणि, नन्दनवनस्थाने
तु नवनवतियोजनशतानि चतुःपञ्चाशच्च योजनानि पट् योजनेकादशभागा ग्राह्यो गिरिविष्कम्भो नन्दनवनाभ्यन्तरस्तु मेरुविष्कम्भ
एकोननवतिः शतानि चतुःपञ्चाशदधिकानि पट् चैकादशभागास्तथा पञ्च शतानि नन्दनवनविष्कम्भः, तदेवमभ्यन्तरगिरिविष्कम्भो
द्विगुणनन्दनवनविष्कम्भश्च मिलितो यथोक्तमन्तरं प्रायो भवति, ‘पढमसूरियमंडले’त्ति, इह जम्बूद्वीपप्रमाणस्याशीत्युत्तरशते द्विगुणिते
अपहूने यो राशिः स ग्रथममण्डलस्यायामविष्कम्भः, स च नवनवतिः सहस्राणि पट् च शतानि चत्वारिंशदधिकानि, द्वितीयं तु
नवनवतिः सहस्राणि पट् शतानि पञ्चचत्वारिंशच्च योजनानि योजनस्य च पञ्चविंशदेकपाट्टभागाः, कथं ? मण्डलस्य चान्तरं द्वे द्वे

अथाष्टनवतिस्थानके किञ्चिदभिधीयते—‘नंदनवणे’त्यादि, भावार्थोऽयं—नंदनवनं मेरोः पञ्चयोजनशतोच्छ्रितप्रथममेखलाभावि पञ्चयोजनशतोच्छ्रितं तद्गतपञ्चयोजनशतोच्छ्रितकूटाष्टकस्य तद्ग्रहणैः तथा पण्डकवनं च मेरुशिखरव्यवस्थितं अतो नवन-
 वत्या मेरोरुच्चैस्त्वस्य आधे सहस्रे अपकृष्टे यथोक्तमन्तरं भवतीति । गोस्तुभद्वत्रभावार्थः पूर्ववनवरं गोस्तुभविष्कम्भसहस्रे क्षिप्ते
 यथोक्तमन्तरं भवतीति । ‘वेयड्डस्स ण’मित्यादि यः केषुचित्पुस्तकेषु दृश्यते सोऽपपाठः, सम्यक्पाठश्चायं—‘दाहिणभरहड्डस्स णं
 धणुपिट्ठे अट्ठाणउं ज्ञोयणसयां किंचूणं आयामेणं पणत्ते’ इति, यतोऽन्यत्रोक्तं—‘नव चेव सहस्साइं छावट्ठाइं सयाइं सत्त भवे ।
 सविसेस कला चेगा दाहिणभरहे धणुपिट्ठं ॥ १ ॥ (९६०७ $\frac{१}{४}$) ति वैताल्यधनुःपुष्ठं त्वेवमुक्तमन्यत्र—‘दस चेव सहस्साइं सत्तेव
 सया हवंति तेयाला । धणुपिट्ठं वेयड्डे कला य पणारस हवंति ॥१॥ (१०७४३ $\frac{१}{४}$)’ उत्तराओ ण’मित्यादि, भावार्थः पूर्वोक्तभावना-
 नुसारैणावसेयः, नवरभिह ‘एकतालीसइमे’ इति केषुचित्पुस्तकेषु दृश्यते सोऽपपाठः, ‘एगूणपच्चासइमे’ति एकोनपञ्चाशतो द्विगुणत्वे
 अष्टनवतिर्भवति, द्वयगुणनं च प्रतिमण्डलं मुहूर्तैकषष्टिभागद्वयद्वेदिनस्य रात्रेर्वेति । ‘रेवई’त्यादि, रेवतिः प्रथमा येषां तानि रेवति-
 प्रथमानि तथा ज्येष्ठा पर्यवसाने येषां तानि ज्येष्ठापर्यवसानानि तानि च तानि चेति कर्मधारयः तेषामेकोनविंशतेर्नक्षत्राणामष्टन-
 वतिस्तारास्ताराधरिमाणेन प्रज्ञप्ताः, तथाहि—रेवतिनक्षत्रं द्वात्रिंशत्तारं ३२ अश्विनी त्रितारं ३५ भरणी (त्रितारं) ३८ कृत्तिका षट्त्तारं
 ४४ रोहिणी पञ्चत्तारं मृगशिरस्त्रितारं ५२ आर्द्रा एकत्तारं ५३ पुनर्वसुः पञ्चत्तारं ५८ पुष्यस्त्रितारं ६१ अश्लेषा षट्त्तारं ६७ मघा सप्तत्तारं
 ७४ पूर्वाफाल्गुनी द्वितारं ७६ उत्तराफाल्गुनी द्वितारं ७८ हस्त पञ्चत्तारं ८३ चित्रा एकत्तारं ८४ स्वातिरेसत्तारं ८५ विशाखा पञ्चत्तारं ९०
 अनुराधा चतुस्तारं ९४ ज्येष्ठा त्रितारमित्येवं ९७ सर्वतारामीलेने यथोक्तं ताराग्रमेकोनं ग्रन्थान्तराभिप्रायेण भवति, अधिकृतग्रन्थाभि-

आयेण त्वयामेकनरस्य एकताराधिकत्वं सम्भाव्यते ततो यथोक्ता तत्संख्या भवतीति ॥ ९८ ॥

मंदरे णं पञ्चाणं णवणउइ ज्ञोयणसहस्साइं उइहं उच्चतेणं प०, नंदणवणस्स णं पुरच्छिभिह्लाओ चरमंताओ
पगच्छिभिह्ले चरमंते णस णं नयनउइ ज्ञोयणसयाइं अवाहाणं अंतरे प०, एवं दद्विखणिह्लाओ चरमंताओ
उत्तरिह्ले चरमंते णस णं णवणउइ ज्ञोयणसयाइं अवाहाणं अंतरे प०, उत्तरे पढमे स्वरियमंडले नवनउइ-
ज्ञोयणसहस्साइं साइरेगाइं आयामविक्खंभेणं प०, दोचे स्वरियमंडले नवनउइ ज्ञोयणसहस्साइं साहियाइं
आयामविक्खंभेणं प०, तइणं स्वरियमंडले नवनउइ ज्ञोयणसहस्साइं साहियाइं आयामविक्खंभेणं प०,
इमीसे णं रयणप्पभाणं पुढवीणं अंजणस्स कंडस्स हेट्ठिह्लाओ चरमंताओ चाणलंतरभोमेज्जाविहाराणं उच्चरिमंते
णस णं नयनउइ ज्ञोयणसयाइं अवाहाणं अंतरे प० ॥ सूत्रं ९९ ॥

अथ नवनवतिव्यानके किमपि लिख्यते—‘नंदणवणे’त्यादि, अस्य भावार्थः—मेरुविष्कम्भो मूले दश सहस्राणि, नन्दनवनस्थाने तु नवनवतिर्योजनशतानि चतुःपञ्चाशच्च योजनानि पट् योजनेकादशभागा वालो गिरिविष्कम्भो नन्दनवनाभ्यन्तरस्तु मेरुविष्कम्भप्रकोननगलिः शतानि चतुःपञ्चाशदधिकानि पट् नैकादशभागास्तथा पञ्च शतानि नन्दनवनविष्कम्भः, तदेवमभ्यन्तरगिरिविष्कम्भो त्रिगुणनन्दनवनविष्कम्भश्च मिलितो यथोक्तमन्तरं प्रायो भवति, ‘पटमसुरियमंडले’चि, इह जम्बूद्वीपप्रमाणस्याशीत्युत्तरशते द्विगुणिते दशहारे यो राशिः स प्रथममण्डलस्यायामविष्कम्भः. स च नवनवतिः सहस्राणि पट् च शतानि चत्वारिंशदधिकानि, द्वितीयं तु नवनवतिः सहस्राणि पट् शतानि पञ्चान्तत्वरिंशच्च योजनानि योजनस्य च पञ्चत्रिंशदेकपष्टिभागाः, कथं ?, मण्डलस्य चान्तरं द्वे द्वे

अथाष्टनवतित्यानके किञ्चिदभिधीयते—‘नन्दनवणे’त्यादि, भावार्थोऽयं—नन्दनवनं मेरोः पञ्चयोजनशतोच्छ्रितप्रथममेखलाभावि पञ्चयोजनशतोच्छ्रितं तद्वत्पञ्चयोजनशतोच्छ्रितकूटाष्टकस्य तद्ग्रहणैर्न ग्रहणात् तथा पण्डकवनं च मेरुशिखरव्यवस्थितं अतो नवन-
 वत्या मेरोरुच्चैस्त्वस्य आद्ये सहस्रे अपकृष्टे यथोक्तमन्तरं भवतीति । गोस्तुभस्रत्रभावार्थः पूर्ववन्नवरं गोस्तुभविष्कम्भसहस्रे क्षिते
 यथोक्तमन्तरं भवतीति । ‘वेयड्डस्स ण’मित्यादि यः केषुचित्पुस्तकेषु दृश्यते सोऽपपाठः, सम्यक्पाठश्चायं—‘दाहिणभरहड्डस्स णं
 धणुपिण्डे अट्ठाणउइं जोयणसयाइं किंचूणाइं आयामेणं पणत्ते’ इति, यतोऽन्यत्रोक्तं—‘नव चेव सहस्साइं छावट्ठाइं सयाइं सत्त भवे ।
 सविसेस कला चेगा दाहिणभरहे धणुपिण्डं ॥ १ ॥ (९६०७ $\frac{१}{६}$) ति वैताल्यधनुःपृष्ठं त्वेवमुक्तमन्यत्र—“दस चेव सहस्साइं सत्तेव
 सया हवंति तेयाला । धणुपिण्डं वेयड्डे कला य पणारस हवंति ॥ १ ॥ (१०७४३ $\frac{१}{६}$) ’उत्तराओ ण’मित्यादि, भावार्थः पूर्वोक्तभावना-
 नुसारेणावसेयः, नवरमिह ‘एकतालीसइमे’ इति केषुचित्पुस्तकेषु दृश्यते सोऽपपाठः, ‘एगूणपच्चासइमे’त्ति एकोनपञ्चाशतो द्विगुणत्वे
 अष्टनवतिर्भवति, द्वयगुणनं च प्रतिमण्डलं सुहृत्कैषष्टिभागद्वयद्वेदिनस्य रात्रेर्वेति । ‘रेवई’त्यादि, रेवतिः प्रथमा येषां तानि रेवति-
 प्रथमानि तथा ज्येष्ठा पर्यवसाने येषां तानि ज्येष्ठापर्यवसानानि तानि च तानि चेति कर्मधारयः तेषामेकोनविंशतेर्नक्षत्राणामष्टन-
 वतिस्तारास्तारापरिमाणेन प्रज्ञप्ताः, तथाहि—रेवतिनक्षत्रं द्वात्रिंशत्तारं ३२ अश्विनी त्रितारं ३५ भरणी (त्रितारं) ३८ कृत्तिका षट्त्तारं
 ४४ रोहिणी पञ्चत्तारं मृगशिरस्त्रितारं ५२ आर्द्रा एकत्तारं ५३ पुनर्वसुः पञ्चत्तारं ५८ पुष्यस्त्रितारं ६१ अश्लेषा षट्त्तारं ६७ मघा सप्तत्तारं
 ७४ पूर्वाफाल्गुनी द्वितारं ७६ उत्तराफाल्गुनी द्वितारं ७८ हस्त पञ्चत्तारं ८३ चित्रा एकत्तारं ८४ स्वातिरेसत्तारं ८५ विशाखा पञ्चत्तारं ९०
 अनुराधा चतुस्तारं ९४ ज्येष्ठा त्रितारमित्येवं ९७ सर्वतारामीलेने यथोक्तं ताराग्रमेकोनं ग्रन्थान्तराभिप्रायेण भवति, अधिकृतग्रन्थाभि-

प्रायेण त्वयामेकतरस्य एकताराधिकत्वं सम्भाव्यते ततो यथोक्ता तत्संख्या भवतीति ॥ ९८ ॥

मंदरे णं पञ्चाणं नवणउइ ज्ञोयणसहस्साइं उइइं उच्चत्तेणं प०, नंदणवणस्स णं पुरच्छिभिह्लाओ चरमंताओ पुरच्छिभिह्लाओ चरमंते एस्स णं नवनउइ ज्ञोयणसयाइं अवाहाए अंतरे प०, एवं दक्खिणिह्लाओ चरमंताओ उत्तरिह्लाओ चरमंते एस्स णं नवनउइ ज्ञोयणसयाइं अवाहाए अंतरे प०, उत्तरे पढमे सूवरियमंडले नवनउइ ज्ञोयणसहस्साइं साइरेणाइं आयासवियत्वंभेणं प०, दोच्चं सूवरियमंडले नवनउइ ज्ञोयणसहस्साइं साहियाइं आयासवियत्वंभेणं प०, नइए सूवरियमंडले नवनउइ ज्ञोयणसहस्साइं साहियाइं आयासवियत्वंभेणं प०, इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए अंजणस्स कंडस्स हेट्ठिह्लाओ चरमंताओ चाणलंतरभोमेज्जविहाराणं उच्चरिंमंते एस्स णं नवनउइ ज्ञोयणसयाइं अवाहाए अंतरे प० ॥ सूत्रं ९९ ॥

अथ नवनवतिस्यानकं किमपि लिख्यते—‘नंदणवणे’त्यादि, अस्य भावार्थः—मेरुविष्कम्भो मूले दश सहस्राणि, नन्दनवनस्थाने तु नवनवतियोजनगतानि चतुःपञ्चाशच्च योजनानि षट् योजनैकादशभागा द्वावो गिरिविष्कम्भो नन्दनवनाभ्यन्तरस्तु मेरुविष्कम्भ एकोनत्रयिः गतानि चतुःपञ्चाशदधिकानि षट् चैकादशभागास्तथा पञ्च गतानि नन्दनवनविष्कम्भः, तदेवमभ्यन्तरगिरिविष्कम्भो द्विगुणानन्दनवनविष्कम्भश्च मिलितो यथोक्तमन्तरं प्रायो भवति, ‘पढमसूरियमंडले’त्ति, इह जम्बूद्वीपप्रमाणस्याशीत्युत्तरशते द्विगुणिते प्रादो यो राशिः स प्रथममण्डलस्यायामविष्कम्भः, स च नवनवतिः सहस्राणि षट् च गतानि चत्वारिंशदधिकानि, द्वितीयं तु नवनवतिः सहस्राणि षट् गतानि पञ्चचत्वरिंशच्च योजनानि योजनस्य च पञ्चात्रिंशदेकयष्टिभागाः, कथं ? मण्डलस्य चान्तरं द्वे द्वे

योजने, स्वर्यविमानविष्कम्भश्चाष्टचत्वारिंशदेषविभागः, एतद्विगुणितं पञ्च योजनानि पञ्चत्रिंशदेषविभागश्चेति जातमेतच्च पूर्व-
मण्डलविष्कम्भे क्षिप्तं जातमुक्तप्रमाणमिति, तृतीयमण्डलविष्कम्भोऽप्येवमेवावसेयः, स च नवनवतिः सहस्राणि षट् शतानि एक-
पञ्चाशत् योजनानि नवैकषष्टिभागाश्चेति । 'इमीसे ण'मित्यादि, भावार्थोऽयं अञ्जनकाण्डं दशमं, तत्र रत्नप्रभोपरिमान्ताच्छतं शतानां
भवति, प्रथमकाण्डे प्रथमशते च व्यन्तरनगराणि सन्तीति तस्मिन्नपसारिते नवनवतिशतान्यन्तरं स्रवोक्तं भवतीति ॥ ९९ ॥

दसदसमिया णं भिक्खुपडिमा एगेणं राइदियसतेणं अद्धछट्ठेहिं भिक्खवासतेहिं अहासुत्तं जाव आराहियावि
भवइ सयभिसया नक्खत्ते एक्कसयतारे प०, सुविही पुप्फदंते णं अरहा एगं धणूसयं उड्ढं उच्चत्तेणं होत्था,
पासे णं अरहा पुरिसादाणीए एङ्गं वाससयं सव्वाउयं पालइत्ता। सिद्धे जावप्पहीणे, एवं थेरेवि अज्जसुहम्ममे,
सव्वेवि णं दीहवेयड्ढपव्वया एगमेगं गाउयसयं उड्ढं उच्चत्तेणं प०, सव्वेवि णं बुल्लहिमवंतसिहरीवासहर-
पव्वया एगमेगं जोयणसयं उड्ढं उच्चत्तेणं प० एगमेगं गाउयसयं उव्वेहेणं प० सव्वेवि णं कंचणगपव्वया
एगमेगं जोयणसयं उड्ढं उच्चत्तेणं प० एगमेगं गाउयसयं उव्वेहेणं प० एगमेगं जोयणसयं मूले विक्खंभेण
प० ॥ सूत्रं १०० ॥

अथ शतस्थानके किञ्चिल्लिख्यते, तत्र दश दशमानि दिनानि यस्यां सा दशदशमिका, या हि दिनानां दश दशकानि भवन्ति,
दश दशमदिनानि शतं च दिनानामत उच्यते एकेन रात्रिदिवसशतेनेति, यस्यां च प्रथमे दशके प्रतिदिनमेकका भिक्षा द्वितीये द्वे द्वे
एवं यावद्दशमे दश दशेत्येवं सर्वभिक्षासङ्कलने स्रवोक्तसंख्या भवत्येव इति, पार्श्वनाथत्रिंशद्वर्षाणि कुमारत्वं सप्ततिं चानगरत्वमित्येवं

नममायुः पालयित्वा सिद्धः, एवं 'धरेति अल्लसुहमे'ति आर्यसुधर्मो-महावीरस्य पञ्चमो गणधरः सोऽपि वर्षशतं सर्वायुः पालयित्वा सिद्धस्तथा च नस्यागावातः पञ्चाशद्वर्षाणि छत्रस्थपर्यायो द्विचत्वारिंशत्केवलपर्यायोऽष्टौ, भवति चैतद्राशित्रयमिलने वर्षशतमिति । ईताद्यादिपूवत्वचतुर्थांशः उद्देशः, कञ्चनका उत्तरकुरुपु देवकुरुपु क्रमव्यवस्थितानां पञ्चानां महाहृदानामुभयनो दश दश व्यवस्थितास्ते च जम्बुद्वीपे शतद्वयसंख्याः समवसेया इति ॥ १०० ॥

नन्दपप्पमे णं अरहा दिवङ्गं धणुसयं उङ्गं उच्चत्तेणं होत्था, आरणे कप्पे दिवङ्गं विमाणावाससयं प०, एवं अचुणुवि १५० सूत्रं १०१ ॥ सुपासे णं अरहा दो धणुसया उङ्गं उच्चत्तेणं होत्था सन्वेवि णं महाहिमवन्त-रूपीवासहरपञ्चया दो दो जोयणसयाइं उङ्गं उच्चत्तेणं प० दो दो गाउयसयाइं उच्चत्तेणं प०, जम्बुद्वीपे णं मीवे दो कंचणपञ्चयसया प० ॥ २०० सूत्रं १०२ ॥

अयैकोत्तरस्थानवृद्धया मूत्ररचनां परित्यज्य पञ्चाशच्छतादिवृद्धया तां कुर्वन्नाह- 'चंदप्पहे'त्यादि, सुगमं सर्वमाद्याशङ्कगणि-पिटकग्रन्थान् ॥ २०० ॥

पउमप्पमे णं अरहा अङ्गाइज्जाइं धणुसयाइं उङ्गं उच्चत्तेणं होत्था, असुरकुमाराणं देवाणं पासायवाडिसगा अङ्गाइज्जाइं जोयणसयाइं उङ्गं उच्चत्तेणं प० ॥ २५० सूत्रं ॥ १०३ ॥

नवरं 'पामायवाडिसय'ति अवतंसकाः-शेखरकाः कर्णपूराणि वा अवतंसका इव अवतंसका प्रधाना इत्यर्थः प्रासादाश्च ते अवतंसकाः प्रासादानां वा मध्ये अवतंसकाः प्रासादावतंसकाः ॥ २५० ॥

सुमई णं अरहा तिणिण धणुसयाइं उड्डं उच्चतेणं होत्था, अरिदुनेमी णं अरहा तिणिण वाससयाइं कुमार-
वासमज्जे वसित्ता खुंढे भवित्ता पव्वइए, वेमाणियाणं देवाणं विमाणपागारा तिणिण तिणिण जोयणसयाइं
उड्डं उच्चतेणं प०, समणस्स भगवओ महावीरस्स तिन्नि सयाणि चोदसपुव्वीणं होत्था, पंचधणुसइयस्स
णं अंतिमसारीरियस्स सिद्धिगयस्स सातिरगाणि तिणिण धणुसयाणि जीवप्पदेसोगाहणा प० ॥ ३०० ॥
सूत्रं ॥ १०४ ॥ पासस्स णं अरहओ पुरिसादाणीयस्स अड्डसयाइं चोदसपुव्वीणं संपया होत्था, अभिनंदणे
णं अरहा अड्डाइं धणुसयाइं उड्डं उच्चतेणं होत्था ॥ ३५० ॥ सूत्रं १०५ ॥

तथा 'पंचधणुस्सइयस्स ण'मित्यादि, पञ्चधनुःशतप्रमाणस्य 'अंतिमसारीरियस्स'ति चरमशरीरस्य सिद्धिगतस्य सातिरेकाणि
त्रीणि शतानि धनुषां जीवप्रदेशावगाहना प्रज्ञप्ता, यतोऽसौ शैलेक्षीकरणसमये शरीरन्ध्रपूरणेन देहत्रिभागं विमुच्य घनप्रदेशो भूत्वा
देहत्रिभागद्वयावगाहनः सिद्धिमुपगच्छति, सातिरेकत्वं चैवं 'तिन्नि सया तेत्तीसा धणुत्तिभागो य होइ बोद्धव्वो । एसा खलु सिद्धाणं
उक्कोसोगाहणा भणिया ॥ १ ॥' ति [त्रीणि शतानि त्रयस्त्रिंशद् धनूषि त्रिभागश्च भवति बोद्धव्यः । एषा खलु सिद्धानामुत्कृष्टाव-
गाहना भणिता ॥ १ ॥] ॥ ३०० ॥ ३५० ॥

संभवे णं अरहा चत्तारि धणुसयाइं उड्डं उच्चतेणं होत्था, सब्बेवि णं णिसव्वनीलवंता वासहरपव्वया
चत्तारि चत्तारि जोयणसयाइं उड्डं उच्चतेणं चत्तारि चत्तारि गाउयसयाइं उव्वेहेणं प०, सब्बेवि णं वक्खार-
पव्वया णिसव्वनीलवंतवासहरपव्वयए णं चत्तारि चत्तारि उड्डं उच्चतेणं चत्तारि चत्तारि

गाउयसयाइं उब्बेहेणं प०, आणयपाणसु दोसु कप्पेसु चत्तारि विमाणसया प०, समणस्स णं भगवओ मत्ताधीरस्स चत्तारि सया चाईणं सदेवमणुयानुरंमि लोगंमि वाए अपराजियाणं उब्बेसिया वाइसंपया होत्था ॥ ४०० ॥ सूत्रं १०६ ॥

‘भन्वेडवि णं वक्खारपव्वण’ त्यादि, वक्खस्कारपर्वता एकक्षेत्रप्रतिवद्वा विंशतित्ते च वर्षधराः ते च चतुःचतुःशतोच्चाः ॥

अजिते णं अरहा अद्धपंचमाइं धणुसयाइं उब्बुं उच्चत्तेणं होत्था, सगरे णं राया चाउरंतचक्खदी अद्धपंचमाइं धणुसयाइं उब्बुं उच्चत्तेणं होत्था ॥ ४५० ॥ सूत्रं १०७ ॥ सन्वेवि णं वक्खारपव्वय सीआ सीओआओ महानईओ मंदरपव्वयंतेणं पंच पंचजोयणसयाइं उब्बेहेणं प०, सन्वेवि णं वासहरकूडा पंच पंच जोयणसयाइं उब्बुं उच्चत्तेणं होत्था मूले पंच पंच जोयणसयाइं विक्खंभेणं प०, उसभे णं अरहा कोसल्लि पंच धणुसयाइं उब्बुं उच्चत्तेणं होत्था, भरहे णं राया चाउरंतचक्खदी पंचधणुसयाइं उब्बुं उच्चत्तेणं होत्था, सोमणसगंघमादणविज्जुप्पभमालवंताणं वक्खारपव्वयाणं मंदरपव्वयंतेणं पंच २ जोयणसयाइं उब्बुं उच्चत्तेणं पंच पंच गाउयसयाइं उब्बेहेणं प०, सन्वेवि णं वक्खारपव्वयकूडा हरिहरिस्सहकूडवज्जा पंच पंच जोयणसयाइं उब्बुं उच्चत्तेणं मूले पंच पंच जोयणसयाइं आयामचिक्खंभेणं प०, सन्वेवि णं नंदणकूडा वल्लकूडवज्जा पंच पंच जोयणसयाइं उब्बुं उच्चत्तेणं मूले पंच पंच जोयणसयाइं आयामभविक्खंभेणं प०, सोहम्मसीसाणेसु कप्पेसु विमाणा पंच २ जोयणसयाइं उब्बुं उच्चत्तेणं प० ॥ ५०० ॥ सूत्रं १०८ ॥

सन्वेविणं वक्खारेत्यादि शीतादिनदीप्रत्यासत्तौ मेरुप्रत्यासत्तौ च पञ्चशतोच्चा इति, तथा 'सन्वेवि णं वासे'त्यादि, तत्र वर्षधर-
 कूटानि शतद्वयमशीत्यधिकं, कथं?, 'लहुहिमवं हिमवं निसढे एक्कारस अट्ठ नव य कूडाइं। नीलाइसु तिसु नवगं अट्ठेक्कारस जहासंखं
 ॥१॥ [क्षुल्लहिमवति हिमवती निषधे एकादशाष्टौ नव च कूटानि। हिमवती नीलादिषु त्रिषु नवकमहैकादश च यथासंख्यम् ॥१॥]
 एतेषां च पञ्चगुणत्वात्, वक्षस्कारकूटानि त्वशीत्यधिकचतुःशतसंख्यानि, कथं?, 'विज्जुपहमालवंते नव नव सेसेसु सत्त सत्तेव ।
 सोलस वक्खारेसुं चउरो चउरो य कूडाइं" ॥ १ ॥ [विद्युत्प्रभमाल्यवतोर्नव नव शेषेषु सप्त सप्तैव । षोडश वक्षस्कारेषु चत्वारि
 चत्वारि च कूटानि ॥ १ ॥] एतेषां पञ्चगुणत्वात्, पञ्चगुणत्वं च जम्बूद्वीपादिमेरूपलाक्षितश्रेत्राणां पञ्चत्वात्, सर्वाण्येतानि
 पञ्चशतोच्छ्रितानि, एवं मानुषोत्तरादिष्वपि, वैताल्यकूटानि तु सक्रोशषड्योजनोच्छ्रयाणि, वर्षकूटानि तु ऋषभकूटादीन्यष्टयोजनो-
 च्छ्रितानीति, हरिकूटहरिसहकूटवर्जनं त्विह तयोः सहस्रोच्छ्रयत्वाद्, आह च—'विज्जुप्पभहरिक्खो हरिस्सहो मालवंतवक्खारे ।
 नंदणवणवलक्खो उव्विद्धा जोयणसहस्सं' ॥ १ ॥ [विद्युत्प्रभहरिक्खटे हरिसहो माल्यवद्वक्षस्कारः । नन्दनवने बलकूट उद्विद्धा
 योजनसहस्रं ॥ १ ॥] ५०० ॥ १०८ ॥

सणकुमारमाहिंदेसु कप्पेसु विमाणा छजोयणसयाइं उइहं उच्चत्तेणं प०, बुल्लहिमवंतकूडस्स उवरिल्लाओ चर-
 मंताओ बुल्लहिमवंतस्स वासहरपव्वयस्स समधरणितले एस णं छ जोयणसयाइं अबाहाए अंतरे प०, एवं
 सिहरीक्खस्सवि, पासस्स णं अरहओ छ सया वार्हणं सदेवमणुयासुरे लोए वाए अपराजिआणं उक्कोसिया
 वार्हसंपया होत्था, अभिचंदे णं कुलगरे छ धणुसयाइं उइहं उच्चत्तेणं होत्था, वासुपुजे णं अरहा छहिं पुरिस-

समं हि सद्धिं मुंढे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइए ॥ ६०० ॥ सूत्रं १०९ ॥

‘चुद्धहिमवंतकूडस्से’त्यादि, इह भाचार्यो-हिमवान् योजनशतोच्छ्रितस्तत्कूटं च पञ्चशतोच्छ्रितं इति सूत्रोक्तमन्तरं भवतीति, अभिचंदं णं कुलकरे’ति अभिचन्द्रः कुलकरोऽस्यामवसर्पिण्यां सप्तानां कुलकराणां चतुर्थः, तस्योच्छ्रयः पट् धनुःशतानि पञ्चाशदधिकानि ॥ ६०० ॥

यं पलंतएसु कप्पेसु विमाणा सत्त सत्त जोयणसयाइं उइहं उच्चत्तेणं प०, समणस्स णं भगवओ महावीरस्स सत्त जिणसया होत्था, समणस्स भगवओ महावीरस्स सत्त वेउव्वियसया होत्था, अरिट्ठनेमी णं अरहा सत्त याससयाइं देसूणाइं केवलपरियागं पाउणिता सिद्धे बुद्धे जावप्पहीजे, महाहिमवंतकूडस्स णं उवरिल्लाओ चरमंताओ महाहिमवंतस्स वासहरपव्वयस्स समधरणितले एस णं सत्त जोयणसयाइं अवाहाए अंतरे प०, एयं रुप्पिकूडस्सेत्थि ॥ ७०० सूत्रं ११० ॥

श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य सप्त जिनशतानि केवलजितानीत्यर्थः, तथा श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य सप्त वैक्रियशतानि वैक्रियलब्धिप्रप्त्याश्रुतानीत्यर्थः, ‘अरिट्ठे’त्यादि, ‘देसूणाइं’ति चतुःपञ्चाशतो दिनानामूनानि, तत्प्रमाणत्वात् छवस्थकालस्येति, ‘महाहिमवंतं’त्यादौ भाचार्योज्यं-महाहिमवान् योजनशतद्वयोच्छ्रितस्तत्कूटं च पञ्चशतोच्छ्रितमिति सूत्रोक्तमन्तरं भवतीति ॥ ७०० ॥

महाउग्रसहस्रारेसु दोरु कप्पेसु विमाणा अट्ठ जोयणसयाइं उइहं उच्चत्तेणं प०, इमीसे णं रयणप्पभाए

पदमे कंडे अट्टसु जोयणसएसु वाणमंतरभोमेज्जविहारा प०, समणस्स णं भगवओ महावीरस्स अट्टसया अणुत्तरोववाइयाणं देवाणं गइकल्लाणाणं ठिइकल्लाणाणं आगमेसिभद्धानं उक्कोसिआ अणुत्तरोववाइयसंपया होत्था, इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए बहुसमरमणिज्जाओ भूमिभागाओ अट्टहिं जोयणसएहिं सुरिए चारं चरति, अरहओ णं अरिट्ठेनेमिस्स अट्ट सयाइं वाइणं सदेवमणुयासुरंमि लोगंमि वाए अपराजियाणं उक्को-
सिया बाईसंपया होत्था ॥ ८०० सुत्रं १११ ॥

‘इमीसे णं’मित्यादि, प्रथमं काण्डं खरकाण्डं खरकाण्डस्य षोडशविभागस्य प्रथमविभागरूपं रत्तकाण्डं, तत्र योजनसहस्रप्रमाणे अथ उपरि च योजनशतद्वयं विमुच्यान्येष्वष्टसु योजनशतेषु वनेषु भवावानास्ते च ते व्यन्तराश्च तेषां सम्बन्धिनः भूमिविकारत्वाद्भौमेय-
कास्ते च ते विहरन्ति-क्रीडन्ति तेष्विति विहाराश्च-नगराणि वानव्यन्तरभौमेयकविहारा इति, ‘अट्ट सय’त्ति अट्ट शतानि, केषा-
मित्याह-‘अणुत्तरोववाइयाणं देवाणं’ति देवेषूपश्यमानत्वात् देवा द्रव्यदेवा इत्थर्थः तेषां गतिः-देवगतिलक्षणा कल्याणं येषां ते गति-
कल्याणास्तेषामेवं स्थितिः-त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमलक्षणा कल्याणं येषां ते तथा तेषां, तथा ततश्च्युतानामागमिष्यद्-आगामि भद्रं-
कल्याणं निर्वाणगमनलक्षणं येषां ते आगमिष्यद्भद्राः तेषां, किमित्याह-‘उक्कोसिए’त्यादि ॥ ८०० ॥ १११

आणयपाणयआरणअच्चुएसु कप्पेसु विमाणा नव नव जोयणासयाइं उड्डं उच्चत्तेणं प०, निसदकूडस्स णं उवरिल्लाओ सिहरतलाओ गिसदस्स वासहरपव्वयस्स समे धरणितले एस णं नव जोयणासयाइं अवाहाए अंतरे प० एवं णीलवंतकूडस्सचि, विमलवाहणे णं कुलगरे णं नव धणुसयाइं उड्डं उच्चत्तेणं होत्था, इमीसे णं

रयणगण्यभाए बहुसयरमणिज्जाओ भूणिभागाओ नवहिं जोयणसएहिं सबुवरिमे ताराख्वे चार चरइ, निस-
 इइस्स गं वासहरपव्वयस्स उवरिह्हाओ सिहरतलाओ इक्षीसे गं रयणप्पभाए पुढवीए पढमस्स कंडस्स
 बहुमउद्धेसभाए एस गं नव जोयणसयाइं अवाहाए अंतरे प० एवं नीलवंतस्सवि ॥ ९०० ॥ सूत्रं ११२ ॥
 निसहइस्स गमित्यादि, इहायं भावः-निपधकटं पञ्चशतोच्छ्रितं निपधय चतुःशतोच्छ्रित इति यथोक्तमन्तरं

भवतीति ॥ ९०० ॥

सब्वेवि गं गेवेज्जविमाणे दस दस जोयणसयाइं उइइं उचत्तेणं प०, सब्वेवि गं जमगपव्वया दस दस
 जोयणसयाइं उइइं उचत्तेणं प० दस दस गाउयसयाइं उव्वेहेणं प० मूले दस दस जोयणसयाइं आयान-
 विक्खंभेणं प०, एवं चित्तविचिच्छ्रिक्खवि भाणियव्वा, सब्वेवि गं चट्ठेयइइपव्वया दस दस
 जोयणसयाइं उइइं उचत्तेणं प० दस दस गाउयसयाइं उव्वेहेणं प० मूले दस दस जोयणसयाइं विक्खंभेणं
 प०, सब्वत्थ समा पल्लगसंठागसंठिया प०, सब्वेवि गं हरिहरिस्सहइइ वक्खारक्खइइवज्जा, अरहावि
 जोयणसयाइं उइइं उचत्तेणं प०, मूले दस जोयणसयाइं विक्खंभेणं, एवं वलक्खइइवि नंदणक्खइइवज्जा, अरहावि
 अरिट्ठेनेमी दस वाससयाइं सव्वाउयं पालइत्ता सिद्धे बुद्धे जाव सब्वदुक्खपहीजे, पासस्स गं अरहओ दस
 मयाइं जिणाणं होत्था, पासस्स गं अरहओ दस अन्तेवासीसयाइं, कालगयाइं जाव सव्वादुक्खपहीणाइं
 पउमइइं पुंडरीयवद्धा य दस दस जोयणसयाइं आयासेणं प० ॥ १००० सूत्रं ११३ ॥

अणुत्तरोववाहयाणं देवाणं विमाणा एकारस जोयणसयाइं उड्डं उच्चतेणं प०, पासस्स
णं अरहओ इकारस सयाइं वेउव्वियाणं होत्था ॥ ११०० सूत्रं ११४ ॥ महापउममहा-
पुंडरीयदहाणं दो दो जोयणसहस्साइं आयामेणं प० ॥ २००० सूत्रं ११५ ॥ इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए
बइरकंडस्स उवरिल्लाओ चरमंताओ लोहियक्खकंडस्स हेड्डिल्ले चरमंते एस णं तिन्नि जोयणसयसहस्साइं
अबाहाए अंतरे प० ॥ ३००० सूत्रं ११६ ॥ तिगिच्छकेसरिदहाणं चत्तारि चत्तारि जोयणसहस्साइं आयामेणं
प० ॥ ४००० सूत्रं ११७ ॥ धरणितले मंदरस्स णं पव्वयस्स बहुमज्झदेसभाए रुयगनाभीओ चउदिसिं पञ्च
२ जोयणसहस्साइं अबाहाए अंतरे मंदरपव्वए प० ॥ ५००० सूत्रं ११८ ॥ सहस्सारे णं कप्पे छ विमाणा-
वाससहस्सा प० ॥ ६००० सूत्रं ११९ ॥ इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए रयणस्स कंडस्स उवरिल्लाओ चरमं-
ताओ पुलगस्स कंडस्स हेड्डिल्ले चरमंते एस णं सत्त जोयणसहस्साइं अबाहाए अंतरे प० ॥ ७००० सूत्रं १२० ॥
हरिवासरम्मयाणं वासा अट्ट जोयणसहस्साइं साइरेगाइं वित्थरेणं प० ॥ ८००० सूत्रं १२१ ॥ दाहिणइड-
भरहस्स णं जीवा पाईणपडीणायया दुहओ समुहं पुट्टा नव जोयणसहस्साइं आयामेणं प० ॥ ९००० सूत्रं
१२२ ॥ मंदरे णं पव्वए धरणितले दस जोयणसहस्साइं विक्खंभेणं प० ॥ १०००० सूत्रं १२३ ॥ जम्बूदीवेणं दीवे
एगं जोयणसयसहस्सं आयामविक्खंभेणं प० ॥ १००००० सूत्रं १२४ ॥ लवणे णं समुदे दो जोयणसयसहस्साइं
चक्खवालिविक्खंभेणं प० ॥ २००००० सूत्रं १२५ ॥ पासस्स णं अरहओ तिन्नि सयसाहस्सीओ सत्तावीसं च

सहस्रसाइं उक्तेसिया साविया सं. होत्या ॥ ३००००० सूत्रं १२६ ॥ धायइखंडे णं दीवे चत्तारि जोयणसय-
सहस्रसाइं न क्खालिक्खन्भेणं प० ॥ ४००००० सूत्रं १२७ ॥ लवणस्स णं समुदस्स पुरच्छिमिह्माओ चरमंताओ
पक्खिमिह्मे चरमंते एस णं पंच जोयणसयसहस्रसाइं अवाहाए अंतरे प० ॥ ५००००० सूत्रं १२८ ॥ भरहे
णं राया चाउरंतचक्खटी छ पुव्वसयसहस्रसाइं रावमज्जे वसित्ता सुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्व-
इण ॥ ६००००० सूत्रं १२९ ॥ जम्बूदीवस्स णं दीवस्स पुरच्छिमिह्माओ वेइयंताओ धायइखंडचक्खवालस्स पच-
च्छिमिह्मे चरमंते सत्त जोयणसयसहस्रसाइं अवाहाए अंतरे प० ॥ ७००००० सूत्रं १३० ॥ माहिंदे णं कप्पे अट्ट
विमाणावाससयसहस्रसाइं प० ८००००० ॥ सूत्रं १३१ ॥ अजियस्स णं अरहओ साइरेगाइं नव ओहिनाणि-
सहस्रसाइं होत्या ॥ ९००००० सूत्रं १३२ ॥ पुरिससीहे णं वासुदेवे दस वाससयसहस्रसाइं सव्वाडयं पालइत्ता
पञ्चामाण पुढवीण नेरइणमु नेरइयत्ताए उववन्ने ॥ १०००००० सूत्रं १३३ समणे भगवं महावीरे तित्थगरभवग्ग-
इणाओ ऋटे पोटिलभवग्गहणे एणं वासक्कोडिं सामन्नपरियागं पाउणित्ता सहस्सारे कप्पे सव्वट्टविमाणे
देवत्ताए उववन्ने ॥ १००००००० सूत्रं १३४ ॥ उसभसिरिस्स भगवओ चरिमस्स य महावीरवद्धमाणस्स
एणा मागरोवमक्कोडाकोडी अवाहाए अंतरे प० ॥ १०००००००००००० सूत्रं १३५ ॥

‘मज्जेवि णं जग्गे’त्यादि, उत्तरकुरुपु नीलवद्वर्पधरस्य-उत्ततः शीताया महानद्या उभयोः कूलयोर्द्वौ यमकाभिधानौ पर्वतौ स्तः
ने न पञ्चसणुतरकुरुपु द्वयोर्द्वयोर्भावाद्दश, एवं ‘चित्तविचित्तकूडावि’त्ति पञ्चसु देवकुरुपु यमकवत्तत्सद्भावात् पञ्च

चित्रकूटाः पञ्च विचित्रकूटा इति, सव्वेवि ण'मित्यादि, सर्वेऽपि वृत्ता वैताढ्या विंशतिः शब्दापात्यादयः, 'सव्वेवि णं हरी'त्यादि, हरिकूटं विद्युत्प्रभाभिधाने गजदन्ताकारवक्षस्कारपर्वते हरिसहकूटं तु माल्यवद्वक्षस्कारे, तानि च पञ्चस्वपि मन्दरेषु भावात् पञ्च पञ्च भवन्ति सहस्रोच्छ्रितानि च, 'वक्खारकूडवज्ज'त्ति शेषवक्षस्कारकूटेष्वेवमुच्चत्वं नास्त्येतेष्वेवास्तीत्यर्थः, एवं 'बलकूडावि'त्ति पञ्चसु मन्दरेषु पञ्च नन्दनवनानि तेषु प्रत्येकैशान्यां दिशि बलकूटाभिधानं कूटमस्ति, ततः पञ्च, तानि सहस्रोच्छ्रितानि च, 'नन्दनकूडवज्ज'त्ति शेषाणि नन्दनवनेषु प्रत्येकं पूर्वोदिदिग्विदिग्व्यवस्थितानि चत्वारिंशत्संख्यानि नन्दनकूटानि वर्जयित्वा तानि साहस्रिकाणि न भवन्तीत्यर्थः। 'अरुहते'त्यादि, कुमारत्वे त्रीणि वर्षशतान्यनगरत्वे सप्तेत्येवं दश शतानि, 'पउमद्दहण्डरी-यद्दह'त्ति पञ्चहृदः श्रीदेवीनिवासो हिमवद्वर्षधरपर्वतोपरिवर्ती पुण्डरीकहृदो लक्ष्मीदेवीनिवासः शिखरिवर्षधरोपरिवर्त्तीति ॥ १००० ॥ ११०० ॥ तथा महापद्ममहापुण्डरीकहृदौ महाहिमवद्रुक्मिवर्षधरयोरुपरिवर्त्तनौ हृद्युद्धिदेव्योनिवासभूताविति ॥ २००० ॥ 'इमीसे णं रयणे'त्यादि, अयमिह भावार्थः-रत्नप्रभापृथिव्याः प्रथमस्य षोडशविभागस्य खरकाण्डाभिधानकाण्डस्य प्रथमं रत्नकाण्डं वज्रकाण्डं नाम काण्डं द्वितीयं वैडूर्यकाण्डं तृतीयं लोहिताक्षकाण्डं चतुर्थं तानि च प्रत्येकं साहस्रिकाणीति त्रयाणां यथोक्तमन्तरं भवतीति ॥ ३००० ॥ तिगिच्छिकेसरिहृदौ निषधनीलवर्षधरोपरिस्थितौ धृतिकीर्त्तिदेवीनिवासाविति ॥ ४००० ॥ 'धरणितले' इत्यादि, धरणितले-धरण्यां समे भूभाग इत्यर्थः, 'रुयगनाभीओ'त्ति 'अडुपएसो रुयगो तिरियं लोगस्स मज्झयारंमि । एसप्पमवो दिसाणं एसेव मवे अणुदिसाणं ॥ १ ॥ [अष्टप्रदेशो रुचकस्तिर्यग्लोकस्य मध्ये । एष प्रभवो दिशामेष एव भवेदनुदिशां ॥ १ ॥] ति, रुचक एव नाभिचक्रस्य तुम्बमिवेति रुचकनाभिः, ततश्चतसृष्वपि दिक्षु पञ्च

पञ्च सहस्राणि मेरुस्तस्य द्युसहस्रत्रिंशत्सहस्रत्वादिति ॥ ५००० ॥ ६००० ॥ 'इमीसे ण'मित्यादि, रत्नकाण्डं प्रथमं पुलककाण्डं
 ममममिति सप्तमहस्राणि ॥ ७००० ॥ 'हरिवासे'त्यादि, इहार्थं गाथार्द्ध- 'हरिवासे इगर्वीसा चुलसी य सया कला य एका
 य'ति ॥ ८००० ॥ 'द्राहिणे'त्यादि दक्षिणो भागो भरतस्येति दक्षिणार्द्धभरतं तस्य जीवेव जीवा-ऋज्वी सीमा प्राचीनं-पूर्वतः
 प्रतीचीनं-पश्चिमतः आवृता-दीर्घा प्राचीनपतीर्चीनायता 'दुह्यो'ति उभयतः पूर्वापरपार्श्वयोरित्यर्थः, समुद्रं-लवणसमुद्रं स्पृष्टा-लुप्त-
 वती नव महसाग्यायामत इहोक्ता, स्थानान्तरे तु तद्विशेषोऽयं 'नव सहस्राणि सप्त शतान्यष्टचत्वारिंशदधिकानि द्वादश च कला'
 इति ॥ ९००० ॥ १०००० ॥ १००००० ॥ २००००० ॥ ३००००० ॥ ४००००० ॥ 'लवणे'त्यादि, तत्र जम्बूद्वीपस्य लक्षं
 नत्वारि च लवणस्येति पञ्च ॥ ५०००००० ॥ 'जम्बूद्वीपस्ते'त्यादि, तत्र लक्षं जम्बूद्वीपस्य द्वे लवणस्य चत्वारि धातकीखण्डस्येति
 नाम लक्षाण्यन्तरं स्रजोक्तं भवतीति ७०००००० ॥ अजितस्यार्हतः सातिरेकाणि नवात्रयिज्ञानिसहस्राणि, अतिरेकश्चत्वारि शतानि, इदं
 च सहस्रस्थानकमपि लक्षस्थानकाधिकारे यदधीतं तत् सहस्रशब्दसाधर्म्याद्विचित्रत्वाद्वा स्रजगतेल्लक्षकोपाद्वेति ॥ ९०००००० ॥
 द्रुताग्निद्वः पञ्चमवामुदेवः ॥ १००००००० ॥ 'समणे'त्यादि, यतो भगवान् पोट्टिलाभिधानराजपुत्रो वभूव, तत्र वर्षकोटिं प्रव्रज्यां
 पाद्विननानित्येको भवः, ततो देवोऽभूदिति द्वितीयः ततो नन्दनाभिधानो राजस्रजुः छत्राग्रनगर्यां जज्ञे इति तृतीयः, तत्र वर्षलक्षणं
 सर्वदा मासश्रवणेन तपस्तप्त्वा दशमदेवलोके पुण्योत्तरवरविजयपुण्डरीकाभिधाने विमाने देवोऽभवदिति चतुर्थस्ततो ब्राह्मणकुण्डग्रामे
 ऋषभदत्तब्राह्मणस्य भार्याया देवानन्दाभिधानायाः कुशावृतपत्न इति पञ्चमस्ततस्तस्यशीतितमे द्रूवसे क्षत्रियकुण्डग्रामे नगरे सिद्धार्थ-
 महाराजस्य त्रिशलाभिधानभार्यायाः कुशाविन्द्रवचनकारिणा हरिर्नगमेपिनाम्ना देवेन संहृतस्तीर्थकृतया च जात इति षष्ठः, उक्तभवन-

ग्रहणं हि विना नान्यद्भग्रहणं षष्ठं श्रूयते भगवत इत्येतदेव षष्ठ्यभग्रहणतया व्याख्यातं, यस्माच्च भवग्रहणादिदं षष्ठं तदप्येतस्मात् षष्ठ्यभेवेति सुष्ठूच्यते तीर्थकरभवग्रहणात्षष्ठे पौष्टिलभवग्रहणे इति ॥ १००००००० ॥ 'उसभे'त्यादि, 'उसभसिरिस्स'ति प्राकृतत्वेन श्रीऋषभ इति वान्ये व्यत्ययेन निर्देशः कृतः, एका सागरोपमकोटाकोटी द्विचत्वारिंशता वर्षसहस्रैः किञ्चित्साधिकरूनाऽप्यल्पत्वाद्विशेषस्याविशेषितोक्तेति ॥ १०००००००००००० ॥ १३५ ॥ इह य एते अनन्तरं संख्याक्रमसम्बन्धमात्रेण सम्बद्धा विविधा वस्तुविशेषा उक्तास्त एव विशिष्टतरसम्बन्धसम्बद्धा द्वादशाङ्गैः प्ररूप्यन्त इति द्वादशाङ्गस्यैव स्वरूपमभिधित्सुराह—

दुबालसंगे गणिपिङ्गे प० तं०-आयारे सूयगडे ठाणे समवाए विवाहपन्नत्ती णायाधम्मकहाओ उवासगदसाओ अंतगडदसाओ अणुत्तरोववाइयदसाओ पणहावागरणाइं चिवागसुए दिट्ठिवाए । से किं तं आयारे ? आयारे णं समणाणं निगंथाणं आयागोयरविणयवेणइयट्ठाणगमणचंक्रमणपमाणजोगजुंजणभासासमितिगुत्ती-सेजोवहिभत्तापाणउग्गमउप्पायणएसणाविसोहिसुद्धासुद्धगहणवयणियमतवोवहाणसुप्पसत्थमाहिज्जइ, से समासओ पञ्चविहे प०, तं०-णाणायारे दंसणायारे चरित्तायारे तवायारे विरियायारे, आयास्स णं परित्ता वायणा संखेज्जा अणुओगदारा संखेज्जाओ पडिवत्तीओ संसेज्जा वेढा संखेज्जा सिलोगा संसेज्जाओ निज्जुत्तीओ, से णं अंगट्ठयाए पढमे अंगे दो सुयक्खंधा पणवीसं अज्झयणा पंचासीइं उद्देसणकाला पंचासीइं समुद्देसणकाला अट्टारस पदसहस्साइं पदग्गेणं संखेज्जा अक्खरा अणंता पज्जवा परित्ता तसा अणंता थावरा सासया कडा

नियद्वा णिकाइया जिणपण्णात्ता भाया आघयिज्जंति परूयिज्जंति वंसिज्जंति निदंसिज्जंति, से
 प्वं पाया प्वं यिण्णाया प्वं चरणकरणपरूवणया आघयिज्जंति पण्णयिज्जंति परूयिज्जंति वंसिज्जंति निदं-
 मिज्जंति उचदंसिज्जंति । सेत्तं आयारे ॥ सूत्रं १३६ ॥

‘द्वालसंगे’ इत्यादि, अथोचरोत्तरसंख्याक्रमसंख्यार्थरूपणमनन्तरमकारि, साम्प्रतं संख्यामात्रसंख्यपदार्थप्ररूपणायोपक्रम्यते-
 ‘द्वालसंगे’ इत्यादि, तत्र श्रुतपरमपुरुषस्याज्ञानि, द्वादशाङ्गानि-आचारादीनि यस्मिन्तद्वादशाङ्गं, गुणानां गणोऽस्यास्तीति गणी-
 आचार्येणस्य पिटकमिव पिटकं-सर्वस्वभाजनं गणिपिटकं, अथवा गणिशब्दः परिच्छेदवचनः, तथा चोक्तम्---“आचारंभि आणीं
 ने नाओ होइ समणयम्मो उ । तम्हा आयारधरो भण्णइ पढमं गणिट्ठणं ॥ १ ॥ [आचारेऽधीते यत् ज्ञातो भवति श्रमणधर्मस्तु ।
 तस्मादाचारधरो भण्यते ग्रथं गणित्यानं ॥ १ ॥] परिच्छेदस्थानमित्यर्थः, ततश्च परिच्छेदसमूहो गणिपिटकं, अत्र चैवं पदघटना-
 यदेतद्वणिपिटकं तत् द्वादशाङ्गं प्रज्ञप्तं, तद्यथा-आचारः ग्रन्थकृत् इत्यादि । ‘से किं त’मित्यादि, अथ किं तदाचारवस्तु ? यद्वा अथ कोऽयमा-
 चारः ?, आनर्यत इति वा आचारः साध्याचरितो ज्ञानाद्यारोवनविधिरिति भावार्थः, एतत्प्रतिपादको ग्रन्थोऽप्याचार एवोच्यते, ‘आयारे
 णं’ति श्रनेनाचारं करणभूतेन श्रमणानामाचारो व्याख्यायत इति योगः, अथवा आचारेऽधिकरणभूते णमिति वाक्यालङ्कारे ‘श्रमणानां’
 तपःश्रीमयालिङ्गितानां ‘निर्ग्रन्थानां’ सवाद्याभ्यन्तरग्रन्थरहितानां, आह-श्रमणा निर्ग्रन्था एव भवन्तीति विशेषणं किमर्थमिति ?,
 उच्यते, ज्ञानस्यादिव्यवच्छेदार्थम्, उक्तं च---“निर्गमंयसक्तावसगेत्यज्जीव पंचहा समण’ति [निर्ग्रन्थशाक्यतायसगैरिकाजीनिकाः
 पञ्चया श्रमणाः] तत्राचरो-ज्ञानाद्यनेकमेदभित्तः गोचरो-विद्याग्रहणविभिलक्षणो विनयो-ज्ञानादिविनयः चेनगिकं-तत्फलं कर्म-

क्षयादि स्थानं-कायोत्सर्गोपवेशनशयनभेदात् त्रिरूपं गमनं-विहारभूम्यादिषु गतिश्चङ्क्रमणं-उपाश्रयान्तरे शरीरश्रमव्यपोहारार्थमितस्ततः सञ्चरणं प्रमाणं-भक्तपानाम्यवहारोपध्यादेर्मनं योगयोजनं-स्वाध्यायप्रत्युपेक्षणादिव्यापारेषु परेषां नियोजनं भाषाः-संयतस्य भाषाः सत्यासत्यामृषारूपाः समितयः-ईर्यासमित्याद्याः पञ्च गुप्तयो-मनोगुप्त्यादयस्तिष्ठः तथा शय्या च-वसतिरुपधि^{श्च}-वस्त्रादिको भक्तं च-अशनादि पानं च-उष्णोदकादीति द्वन्द्वः, तथा उद्गमोत्पादनैषणालक्षणानां दोषणां विशुद्धिः-अभाव उद्गमोत्पादनैषणाविशुद्धिस्ततः शय्यादीनामुद्गमादिविशुद्ध्या शुद्धानां तथाविधकारणेशुद्धानां च ग्रहणं शय्यादिग्रहणं, तथा व्रतानि-मूलगुणा नियमाः-उत्तर-गुणास्तपउपधानं द्वादशविधं तपः, तत आचारश्च गोचरश्चेत्यादि यावद्गुप्तयश्च शय्यादिग्रहणं च नियमाश्च तपउपधानं चेति समाहार-द्वन्द्वस्ततस्तच्च तत्सुग्रहस्तं चेति कर्मधारयः, एतत्सर्वमाख्यायते अभिधीयते, एतेषु आचारादिपदेषु यत्र क्वचिदन्यतरोपादाने अन्यतरस्य गतार्थस्याभिधानं तत्सर्वं तत्प्राधान्यख्यापनार्थमेवेत्यवसेयमिति । 'से समासओ' इत्यादि, सः आचारो यमधिकृत्य ग्रन्थस्याचार इति संज्ञा प्रवर्तते 'समासतः' संक्षेपतः पञ्चविधः प्रज्ञप्तः, तद्यथा-ज्ञानाचार इत्यादि, तत्र ज्ञानाचारः-श्रुतज्ञानविषयः कालाध्ययनविनयाध्ययनादिरूपो व्यवहारोऽष्टधा 'दर्शनाचारः' सम्यक्त्ववतां व्यवहारो' निःशङ्कितादिरूपोऽष्टधा 'चारित्राचारः' चारित्रिणां समित्यादिपालनात्मको व्यवहारः द्वादशविधतपोविशेषानुष्ठितिः वीर्याचारो' ज्ञानादिप्रयोजनेषु वीर्यस्यागोपनमिति, 'आचार'चि आचारग्रन्थस्य नामित्यलङ्कारे परित्ता' संख्येया आद्यन्तोपलब्धेर्ना-नन्ता भवन्तीत्यर्थः, काः ?-वाचनाः-सूत्रार्थप्रदानलक्षणाः, अवसर्पिण्युत्सर्पिणीकालं वा प्रतीत्य, 'परीते'ति संख्येयान्यनुयोगद्वाराणि-उपक्रमादीनि, अध्ययना-नामेव संख्येयत्वात् प्रज्ञापकचनगोचरत्वाच्च 'संखेजाओ पडिवचीओ'चि द्रव्यार्थे पदार्थाभ्युपगमा मतान्तराणीत्यर्थः, प्रतिपाद्यनि

(माद्यभि) ग्रहविशेषा वा 'संखेज्जा वेद'ति वेष्टकाः-छन्दोविशेषाः एकार्थप्रतिबद्धवचनसङ्कलिकेत्यन्ये, 'संखेज्जा सिलोग'ति श्लोकाः-अनुष्टुप्छन्दोभि 'संख्याताः, निर्युक्तयः' निर्युक्तानां-द्वेजमिधेयतया व्यवस्थापितानामर्थानां-युक्तिः-घटना विशिष्टा योजना निर्युक्तयुक्तिः, एतन्मिथ वाक्ये युक्तशब्दलोपाविर्युक्तिरित्युच्यते, एताश्च निक्षेपनिर्युक्त्याद्याः संख्येया इति । 'से ण'मित्यादि स आचारो णमित्यलङ्कारे 'अन्नार्थतया' अङ्गलक्षणवस्तुत्वेन प्रथममङ्गं स्थापनामधिकृत्य, रचनापेक्षया तु द्वादशमङ्गं, प्रथमं पूर्वं तस्य सर्वप्रवचनात् पूर्वं क्रियमाणत्वादिति, द्वौ श्रुतस्कन्धौ-अध्ययनसमुदायलक्षणौ, पञ्चविंशतिरध्ययनानि, तद्यथा-सत्यपरिणामा १ लोगविजओ २ सीओसणिअ ३ संमतं ४ । आवांति ५ धुय ६ विमोहो ७ महाणसुयं ९ ॥ १ ॥ इति प्रथमः श्रुतस्कन्धः, 'पिंडेसण १ सेअ २ रिया ३ भासजाया य ४ वत्य ५ पाएसा ६ । उग्गहपडिमा ७ सत्तसत्तिकया १४ भावण १५ विमुत्ती १६ ॥ २ ॥' इति द्वितीयः श्रुतस्कन्धः, एवमेतानि निशीथवर्जानि पञ्चविंशतिरध्ययनानि, तथा पञ्चाशीतिरुद्देशनकालाः, कथं?, उच्यते, अङ्गस्य श्रुतस्कन्धस्याध्ययनस्योद्देशकस्य चैतेषां चतुर्णामप्येक एवोद्देशनकालः, एवं शस्त्रपरिज्ञादिषु पञ्चविंशतावध्ययनेषु क्रमेण सप्त १ पद् २ चतु ४ धतुः ४ पद् ५ पञ्च ६ अष्ट ७ सप्त ८ चतु ९ रेकादश १० त्रि ११ त्रि १२ द्वि १३ द्वि १४ द्वि १५ द्वि १६ संख्या उद्देशनकालाः षोडशवध्ययनेषु शेषेषु नवसु नवैवेति, इह सङ्ग्रहगाथा-'सत्त य छ चउ चउरो, छ पञ्चअट्टेव सत्त चउरो य । एक्कारा ति नि दो दो, दो दो सत्तेक एक्को य ॥ १ ॥' ति, एवं समुद्देशनकाला अपि भणितव्याः, अष्टादश पदसहस्राणि पदाग्रेण प्रज्ञप्तः, इह यथार्थोपलब्धितत्पदं, ननु यदि द्वौ श्रुतस्कन्धौ पञ्चविंशतिरध्ययनान्यष्टादश पदसहस्राणि पदाग्रेण भवन्ति ततो यद्वाणितं नवमंभवेरमरओ अट्टारसपदसहस्सिसओ वेउ"ति तत्कथं न विरुध्यते?, उच्यते, यत् द्वौ श्रुतस्कन्धावित्यादि तदाचारस्य प्रमाणं

भणितं, यत्पुनरष्टादश पदसहस्राणि तत्रवज्रह्यचर्याध्ययनात्मकस्य प्रथमश्रुतस्कन्धस्य प्रमाणं, विचित्रार्थवद्धानि च सूत्राणि, गुरुपदेशतस्तेषामर्थोऽवसेय इति, संख्येयानि अक्षराणि, वेष्टकादीनां संख्येयत्वात्, अनन्ता गमाः, इह गमाः-अर्थगमा गृह्यन्ते अर्थपरिच्छेदा इत्यर्थः, ते चानन्ताः, एकस्मादेव सूत्राच्चतुर्दशविशिष्टानन्तधर्मात्मकवस्तुप्रतिपत्तेः, अन्ये तु व्याचक्षते-अभिधानाभिधेयवशतो गमा भवन्ति, ते चानन्ताः पर्यायाः स्वपरभेदभिन्ना अक्षरार्थपर्याया इत्यर्थः, परितोऽस्मात् आख्यायन्त इति योगः, त्रसन्तीति त्रसाः-द्वीन्द्रियादयस्ते च परितो नानन्ताः, एवं रूपत्वादेव तेषां अनन्ताः स्थावरा वनस्पतिकायसाहिताः, किंभूता एते ?-सासन्ना कडा निन्नद्धा निकाइय'ति शाश्वताः द्रव्यार्थतया अविच्छेदेन प्रवृत्तेः कृताः पर्यायार्थतया प्रतिसमयमन्यथात्वावाप्त-निबद्धाः-सूत्र एव ग्रथिता निकाचिता-निर्युक्तिसङ्ग्रहणिहेतूदाहरणादिभिः प्रतिष्ठिता जिनैः प्रज्ञप्ता भावाः-पदार्था अन्येऽप्यजीवादयः 'आघविज्जंति'ति प्राकृतशैल्या आख्यायन्ते-सामान्यविशेषाभ्यां कथ्यन्त इत्यर्थः, प्रज्ञाप्यन्ते नामादिभेदाभिधानेन, प्ररूप्यन्ते नामादिस्वरूपकथनेन, यथा 'पञ्जायाणभियेय'मित्यादि दृश्यन्ते उपपन्नामात्रतः 'यथा भौगवयस्तथा' इत्यादि, निदर्श्यन्ते हेतुदृष्टान्तोपपन्नासेन उपदर्श्यन्ते उपनयनिगमनाभ्यां संकलनयाभिप्रायतो वेति, सांप्रतमाचाराङ्ग्रहणफलप्रतिपादनायाह- 'से एव'मित्यादि, स इत्याचाराङ्गग्राहको गृह्यते, 'एवं आय'ति अस्मिन् भावतः सम्यगधीते सत्येवमात्मा भवति, तदुक्तक्रियापरिणामान्यतिरेकात् स एव भवतीत्यर्थः, इदं च सूत्रं पुस्तकेषु न दृष्टं न दृश्यते इतीह व्याख्यातमिति एवं क्रियासारमेव ज्ञानमिति ख्यापनार्थं क्रि-
यापरिणाममिधायानुना ज्ञानमधिकृत्य आह- 'एवं नाय' ति इदमधीत्य एवं ज्ञाता भवति यैथवेहोक्तमिति, 'एवं विन्नाय'ति, वि-

निगमनवाक्यं, एवं-अनेन प्रकारेणाचारगोचरविनयाद्यभिधानरूपेण 'चरणकरणप्ररूपणता आख्यायत' इति चरणं-त्रतश्रमणधर्म-
संयमाद्येनेकविधं करणं-पिण्डविद्युद्धिसमित्याद्येनेकविधं तयोः प्ररूपणता प्ररूपणैव आख्यायते इत्यादि पूर्ववदिति, 'सेचं आयारे'ति
तदिदमाचारवन्तु अथवा सोऽयमाचारी यः पूर्वं दृष्ट इति ॥ १ ॥

से किं तं सूअगढे ? सुअगढे णं ससमाया सूइजंति परसमया सूइजंति ससमयपरसमया सूइजंति जीवा
सूइजंति अजीवा सूइजंति जीवाजीवा सूइजंति लोगो सूइजंति अलोगो सूइजंति लोगालोगो सूइजंति,
सूअगढे णं जीवाजीवपुण्णपावासवत्संवरनिज्जरणबंधमोक्खवसाणा पयत्या सूइजंति, समणाणं अचिरकाल-
पन्वइयाणं कुसमयमोहमोहमइमोहियाणं संदेहजायसहजुद्धिपरिणामसंमइयाणं पावकरमलिनमइगुणवि-
सोदणत्थं असीअस्स किरियावाइयसयस्स चउरास्सीए अकिरियवाईणं सत्तडीए अण्णागियवाईणं बत्तीसाए
वेणइयवाईणं तिण्हं तेवट्ठीणं अण्णदिट्ठियसयाणं बूहं किच्चा ससमए ठाविजंति णाणदिट्ठितवयणणिस्सारं
मुट्ठु दरित्तयंता विविद्वित्थराणुगमपरमसंभावगुणविसिद्धा मोक्खपहोथारगा उदारा अण्णातमंधकार-
दुग्गेसु दीवभूआ सोदाणा चैव सिद्धिसुगइणिहुत्तमस्स णिक्खोभनिप्पकंपा सुत्तत्था, सुयगडस्स णं परित्ता
वायणा संखेज्जा अणुओगदारा संखेज्जाओ पडियत्तीओ संखेज्जा वेढा संखेज्जा सिलोगा संखेज्जाओ
निज्जुत्तीओ, से णं अङ्गट्ठयाए दोच्चे अंगे दो सुयक्खंधा तेवीसं अज्झयणा तेत्तीसं उदेसणकाला
तेत्तीसं समुदेसणकाला छत्तीसं पदसहस्साइं पयग्गेणं प० संखेज्जा अक्खरा अणंता गमा अणंता पज्जवा

परित्ता तसा अणंता थावरा सासया कडा णिबद्धा णिकाइया जिणपणत्ता भावा आघविज्जंति पणविज्जंति परूविज्जंति निदंसिज्जंति उवदंसिज्जंति, से एवं आया एवं णाया एवं विण्णाया एवं चरणकरणपरूवणया आघविज्जंति पणविज्जंति परूविज्जंति निदंसिज्जंति उवदंसिज्जंति, से तं सूअगडे २ ॥ सूत्रं १३७ ॥

‘से किं तं सूअगडे’ ‘सूच सूचायां’ सूचनात् सूत्रं सूत्रेण कृतं सूत्रकृतमिति रूढोच्यते, ‘सूअगडेण’ति सूत्रकृतेन सूत्रकृते वा स्वसमयाः सूच्यन्ते इत्यादि कण्ठ्यं, तथा सूत्रकृतेन जीवाजीवण्यपाश्रवसंवरनिर्जराबन्धमोक्षावसानाः पदार्थाः सूच्यन्ते, तथा ‘समणाण’मित्यादि, अत्र श्रमणानां मतिगुणविशोधनार्थं स्वसमयः स्थाप्यत इति वाक्यार्थः, तत्र श्रमणानां किंभूतानां ?—अचिरकालप्रव्रजितानां, चिरकालप्रव्रजिता हि निर्म्मलमतयो भवन्ति, अहर्निशं शास्त्रपरिचयाद्बहुश्रुतसंपर्काच्चेति, पुनः किंभूतानां ?—‘कुसमयमोहमोहमोहियाणं’ति कुत्सितः समयः—सिद्धान्तो येषां ते कुसमयाः—कुतीर्थिकास्तेषां मोहः—पदार्थेष्वयथावबोधः कुसमयमोहस्तस्माद्यो मोहः—श्रोतृमनोमूढता तेन मतिर्मोहिता—मूढतां नीता येषां ते कुसमयमोहमतिर्मोहिताः, अथवा कुसमयाः—कुत्सिद्धान्तास्तेषां ओघः—संघो मकारस्तु ग्राकृतत्वात् तस्माद्यो मोहः—श्रोतृमनोमूढता तेन गतिर्मोहिता येषां ते कुसमयौघमोहमतिर्मोहिताः अथवा कुसमयानां—कुतीर्थिकानां मोहो मोद्यो वा—शुभफलापेक्षया निष्फलो यो मोहस्तेन मतिर्मोहिता येषां ते कुसमयमोहमोहमतिर्मोहिताः कुसमयमोघमोहमतिर्मोहिता वा तेषां, तथा संदेहाः—वस्तुतत्त्वं प्रति संशयाः कुसमयमोहमतिर्मोहितानामिति विशेषणसान्निध्यात् कुसमयेभ्यः सकाशात् (ते) जाता येषां ते सन्देहजाताः, तथा सहजात्—स्वभावसम्पन्नात् न कुसमयश्रवणसम्पन्नाद्बुद्धिपरिणामात्—मतिस्वभावात् संशयो जातो येषां ते सहजबुद्धिपरिणामसंशयिताः सन्देहजाताश्च सहजबुद्धिपरिणाम-

मंगयिनाश्च ये ते तथा तेषां श्रमणानामिति प्रक्रमः, किमत आह—‘पापकरो’ विपर्ययसंशयात्मकत्वेन कुत्सितप्रवृत्तिनिवन्धनत्वाद्-
 शुभकर्मभेदेतुस्त एव च मलिनः—स्वरूपाच्छादनादनिर्ममलो यो मतिगुणो—बुद्धिपर्यायस्तस्य विशोधनाय—निर्मलत्वाधानाय पापकर-
 मलिनमतिगुणविशोधनार्थं । ‘असीयस्स किरियावाइयसयस्स’ति अशीत्यधिकस्य क्रियावादिशतस्य व्यूहं कृत्वा स्वसमयः स्थाप्यत
 इति योगः, एवं श्रेयस्यपि पदेषु क्रिया योजनीयेति, तत्र न कर्त्तारं विना क्रिया संभवतीति तामात्मसमवायिनीं वदन्ति ये तच्छी-
 लाश्च ते क्रियावादिनः, ते पुनरात्माद्यस्तित्वप्रतिपत्तिलक्षणा अयुनोपायेनाशीत्यधिकशतसंख्या विज्ञेयाः—जीवाजीवाश्रववन्धसंवर-
 निर्जराण्यपुण्यमोक्षालान्नत्र पदार्थान् विरचय्य परिपाट्या जीवपदार्थस्याधः स्वपरभेदाबुपन्यसनीयौ, तयोरधो नित्यानित्यभेदौ,
 तयोरप्यधः कालेध्वरात्मनियतिस्वभावभेदाः पञ्चन्यसनीयाः, पुनरित्थं विकल्पाः कर्त्तव्याः—अस्ति जीवः स्वतो नित्यः कालत इत्येको
 विकल्पो, विकल्पार्थश्चायं—विद्यते खल्वात्मा स्वेन रूपेण नित्यश्च कालवादिनः, उक्तनैवाभिलापेन द्वितीयो विकल्प ईश्वरकारणिकस्य,
 तृतीयः आत्मवादिनश्चतुर्थो नियतिवादिनः पञ्चमः सभाववादिनः, एवं स्वत इत्यपरित्वजता लब्धाः पञ्च विकल्पाः, परत इत्यनेनापि
 पञ्च लभ्यन्ते, नित्यत्वापरित्यागेन चेते दश विकल्पाः, एवमनित्यत्वेनापि दशैव, एवं विंशतिर्जीवपदार्थेन लब्धाः, अजीवादिष्वप्यष्टा-
 स्वेवमेव प्रतिपदं विंशतिर्निकल्पानामतो विंशतिर्नवगुणा शतमशीत्युत्तरं क्रियावादिनामिति, ‘चउरासीए अकिरियवार्डणं’ति एतेषां च
 द्वावपि यथा नन्द्यादिषु तथा चाच्यं, नवरमेतद्वाख्याने पुण्यापुण्यवर्जाः सप्त पदार्थाः स्थाप्यन्ते, तदधः स्वतः परतश्चेति पदद्वयं,
 नदधः कालादीनां षष्ठी यदृच्छा न्यस्यते, ततश्च नास्ति जीवः स्वतः कालत इत्येको विकल्पः, एवमेते चतुरशीतिर्भवन्ति । ‘सत्तट्ठीए
 अत्राणिगवार्डणं’ति एतेऽपि नैथैव, नवरं जीवादीनञ्च पदार्थानुत्पत्तिदशमानुपरि व्यवस्थाप्याधः सप्त सदाद्वयः स्थाप्याः, तद्यथा—

सत्त्वमसत्त्वं सदसत्त्वमवाच्यत्वं सदवाच्यत्वमसदवाच्यत्वं तत्र को जानाति जीवस्य सत्त्वमित्येको विकल्पः, एवमसत्त्वमित्यादि, तत एते सप्त नवकास्त्रिषष्टिः, उत्पत्तेस्त्वाद्या एव चत्वारो वाच्याः, इत्येवं सप्तषष्टिरिति, तथा 'बत्तीसाए वेणइयवाईणं'ति एते चैवं-सुरनृपतिज्ञातियतिस्थविराधममातृपितृणां प्रत्येकं कायवाङ्मनोदानैश्चतुर्द्धा विनयः कार्य इत्यभ्युपगमवन्तो द्वात्रिंशदिति । एवं चैतेषां चतुर्णां वादिप्रकाराणां मीलने त्रीणि त्रिषष्ट्यधिकानि अन्यदृष्टिशतानि भवन्त्यत उच्यते-'तिण्ह'मित्यादि, 'बूहं किच्च'ति प्रतियोगं कृत्वा 'स्वसमयो' जैनसिद्धान्तः स्थाप्यते, यत एवं सूत्रकृतेन विधीयते अतस्तत्सूत्रार्थयोः स्वरूपमाह-'नाणे' त्यादि, नाना-अनेकविधाः बहुभिः प्रकारैरित्यर्थः, 'दिट्ठतवयणनिस्सारं'ति स्याद्वादिना पूर्वपक्षीकृतानां प्रावदिनां स्वपक्षस्थापनाय यानि दृष्टान्तवचनान्युपलक्षणत्वाद्धेतुवचनानि च तदपेक्षया निस्सारं-सारताशून्यं परेषां मतमिति गम्यते, सुण्डु-पुनरप्रतिक्षेपीयत्वेन दर्शयन्तौ-प्रकटयन्तौ तथाविधश्चासौ सत्पदप्ररूपणाद्यनेकानुयोगद्वाराश्रितत्वेन विस्तारानुगमश्च-अनुगमनीयानेकजीवादितत्त्वानां विस्तरप्रतिपादनं विविधविस्तारानुगमः तथा परमसद्भावः-अत्यन्तसत्यता वस्तुनामैदम्पर्यमित्यर्थस्तावेव गुणौ ताभ्यां विशिष्टौ विविधविस्तारानुगमपरमसद्भावगुणविशिष्टौ 'मोक्खपहोयारगं'ति 'मोक्षपथावतारकौ, सम्यग्दर्शनादिषु प्राणिनां प्रवर्तकावित्यर्थः, 'उदार'त्ति उदाराः सकलसूत्रार्थदोषरहितत्वेन निखिलतगुणसहितत्वेन च, तथाऽज्ञानमेव तमः-अन्धकारमात्यन्तिकान्धकारमथवा प्रकृष्टमज्ञानमज्ञानतमं तदेवान्धकारमज्ञानतमोऽन्धकारमज्ञानतमोऽन्धकारमज्ञानतमान्धकारं वा तेन ये दुर्गा-दुरधिगमास्ते तथा तेषु तत्त्वमार्गे-ष्विति गम्यते 'दीवभूय'ति प्रकाशकारित्वादीपोपमौ 'सोवाणा चैव'ति सोपानानीव-उन्नतारोहणमार्गविशेष इव सिद्धिसुगतिगृहो-त्तमस्य-सिद्धिलक्षणा सुगतिः सिद्धिसुगतिरथवा सिद्धिश्च सुगतिश्च-सुदेवत्वसुमानुषत्वलक्षणा सिद्धिसुगती तल्लक्षणं यद्गृहाणामुत्तमं-

गृहोत्तमं वरप्रासादस्तस्य सिद्धिसुगतिगृहोत्तमस्यारोहण इति गम्यते 'निकलोभनिष्कम्प'त्ति निःक्षोभौ वादिना क्षोभयितुं—चालयितुम-
 ग्रन्थत्वात् निष्प्रक्रम्यौ स्वरूपतोऽपीपद्भ्यभिचारलक्षणकम्पाभावात्, कावित्याह ?—'सुवार्थौ' सूत्रं चार्थश्च निर्युक्तिभाष्यसङ्ग्रहनिवृत्ति-
 चूर्णिपत्रिकादिरूप इति सूत्रार्थौ, शेषं कण्ठ्यं यावत् 'सेतं सुयगडे'त्ति, नवरं त्रयस्त्रिंशदुद्देशनकालाः—'चउ ४ तिय ३ चउरो ४ दो
 २ दो २ एकास्स चैव हूति एकासरा । सत्तेव महज्जयणा एगसरा वीयसुयखंवे ॥ १ ॥' इत्यतो गाथातोऽवसेया इति ॥ २ ॥
 से किं तं ठाणे ? , ठाणेणं ससमया ठाविज्जन्ति परसमया ठाविज्जन्ति ससमयपरसमया ठाविज्जन्ति जीवा
 ठाविज्जन्ति अजीवा ठाविज्जन्ति जीवाजीवा० लोगा० अलोगा० लोगलोगा ठाविज्जन्ति, ठाणेणं दन्वगुणखेत-
 कालपज्जव पयत्थाणं—'सेला सलिला य समुद्धा सूरभवणविमाण आगर णदीओ । णिहिओ पुरिसज्जाया
 सरा य गोत्ता य जोइसंचाला ॥ १ ॥ एक्कविहवत्तन्वयं दुविह जाव दसविहवत्तन्वयं जीवाण पोग्गलान
 य लोगट्ठां न णं परूवणया आधविज्जन्ति, ठाणस्स णं परित्ता वायणा संखेज्जा अणुओगदारा संसेज्जाओ
 पडिवत्तीओ संसेजा वेढा संखेजा सिलोणा संखेज्जाओ संगहणीओ, से णं अंगट्ठयाए तइए अंगे एगे सुयवत्तं
 दस अज्जयणा एक्कवीसं उद्देशणकाला वावत्तारिं पयसहस्साइं पयग्गेणं प०, संखेज्जा अक्खरा अणंता
 पज्जा परित्ता तसा अणंता थावरा सासया कडा णिवद्धा णिकाइया जिणपणत्ता भावा आधयिज्जन्ति
 पणविज्जन्ति परूविज्जन्ति निदंसिज्जन्ति उवदंसिज्जन्ति, से एवं आया एवं णाया एवं विण्णयाया एवं चरणकरणा-
 परूवणया आधविज्जन्ति, सेतं ठाणे ३ सुत्रं १३८ ॥

‘से किं तं ठाणे’ इत्यादि, अथ किं तत् स्थानं?, तिष्ठन्त्यस्मिन् प्रतिपाद्यतया जीवादय इति स्थानं, तथा चाह-‘ठाणेण’ मित्यादि, स्थानेन स्थाने वा जीवाः स्थाप्यन्ते यथावस्थितस्वरूपप्रतिपादनायेति हृदयं, शेषं प्रायो निगदसिद्धमेव, नवरं ठाणेण इत्यस्य पुनरुच्चारणं सामान्येनैव पूर्वोक्तस्यैव स्थापनीयविशेषप्रतिपादनाय वाक्यान्तरमिदमिति ज्ञापनार्थं, तत्र ‘द्ववगुणखेत्तकालपञ्च’ इति प्रथमा-बहवचनलोपाद्द्रव्यगुणक्षेत्रकालपर्यवाः पदार्थानां-जीवादीनां स्थानेन स्थाप्यन्ते इति प्रक्रमः, तत्र द्रव्यं द्रव्यार्थता यथा जीवास्ति-कायोजनन्तानि द्रव्याणि गुणः-स्वभावो यथोपयोगस्वभावो जीवः क्षेत्रं-यथा असंख्येयप्रदेशावगाहनोऽसौ, कालो यथा अनाद्यपर्यवसितः, पर्यवाः-कालकृता अवस्था यथा नारकत्वादयो बालत्वादयो वेति, ‘सेला’ इत्यादि गाथाविशेषः, तत्र शैला-हिमवदादिपर्वताः स्थाप्यन्ते स्थानेनेति योगः सर्वत्र, सलिलाश्च गङ्गाद्या महानद्यः समुद्राः लवणादयः स्रराः-आदित्या भवनानिः-असुरादीनां विमानानि चन्द्रादीनां आकराः-सुवर्णाद्युत्पत्तिभूमयो नद्यः-सामान्या महीकोसीप्रभृतयो निधयः-चक्रवर्तिसम्बन्धिनो नैसर्ग्यादयो नव ‘पुरिसजाय’ इति पुरुषप्रकारा उन्नतप्रणतादिभेदाः पाठान्तरेण ‘पुस्सजोय’ इति उपलक्षणत्वात् पुण्यादिनक्षत्राणां चन्द्रेण सह पश्चिमाग्रिमोभयग्रमर्दकादियोगाः स्वराश्च-षड्जादयः सप्त गोत्राणि च-काश्यपादीनि एकोनपञ्चाशत्, ‘जोइसंचालय’ इति ज्योतिषः-तारकरूपस्य सञ्चलनानि ‘तिहिं ठाणेहिं तारारूवे चलेज्जा’ इत्यादिना सूत्रेण स्थाप्यन्ते स्थानेनेति प्रक्रमः । १ । तथा एकविधं च तद्वक्तव्यं च-तदभिधेयमित्येकविधवक्तव्यं प्रथमे अध्ययने स्थाप्यत इति योगः, एवं द्विविधवक्तव्यकं द्वितीयेऽध्ययने, एवं तृतीयादिषु यावद्दशविधवक्तव्यकं दशमेऽध्ययने, तथा जीवानां पुद्गलानां च परूपणताऽऽख्यायत इति योगः, तथा ‘लोगह्वाइं च णं’ इति लोकस्थायिनां च-धर्माधर्मास्तिक्कायादीनां परूपणता-प्रज्ञापना, शेषमाचारसूत्रव्याख्यानवदवसेयं, नवरमेकविंशति-

रुद्रेयनकालः, कथं?, द्वितीयतृतीयचतुर्थेष्वध्ययनेषु चत्वारश्चत्वार उद्देशकाः पञ्चमे त्रय इत्येते पञ्चदश, शेषास्तु षट्, पण्णामध्यय-
नानां षड्विंशत्यनकालत्वादिति 'त्रायचरिं पदसहस्राहं'ति अष्टादशपदसहस्रमानादाचाराद्द्विगुणत्वात् सत्रकृतस्य ततोऽपि द्विगुणत्वात्
स्थानस्येति ॥ ३ ॥

से किं नं समवाणं?, समवाणं ससमया सूइजंति परसमया सूइजंति ससमयपरसमया सूइजंति जाव
लोगाल्लोगा सूइजंति, समवाणं एकाइयाणं एगट्ठाणं एगुत्तरियपरिबुड्डीए दुवालसंगस्स य गणिपिडगस्स
पट्ठवग्गे समणुगाइज्जइ ठाणगसयस्स चारसविहवित्थरस्स सुयणाणस्स जगजीवहिहयस्स भगवओ समासेणं
समोयारे आइज्जति, तत्थ य पाणाविहप्पगारा जीवाजीवा य वणिणया वित्थरेण अवरेवि अ बहुविहा, वि-
सेसा नरगतिरियमणुअसुरगणाणं आहारुस्सासलेसाआवाससंत्थआययप्पमाण उववायचवणउग्गहणेवहि-
वेयणचिह्माणउवओगजोगइंदियकसाय विविहा य जीवजोणी विक्कवंसुस्सेहपरिरयप्पमाणं विहिचिसेसा य
मंदरान्दीणं महीधराणं कुलगरतित्थगरगणह्शणं सग्गमत्तभरहाहिवाण चक्कीणं चैव चक्कहरहलहराण य वा-
माण य निग्गमा य समाए णए अण्णे य एवमाइ णत्थ वित्थरेणं अत्था समाहिज्जंति, समवायस्सणं परिता
यायणा जाव से णं अट्ठयाए चउत्थे अंगे एगे अज्झयणे एगे सुयक्कव्धे एगे उद्देशणकाले एगे चउयाले पद-
महस्से पदग्गेणं प० संत्थेज्जाणि अक्खराणि जाव चरणकरणपत्थणया आग्रविज्जंति, सेत्तं समवाए ४ ॥
रात्रे ? ३० ॥

‘से किं तं ठाणे’ इत्यादि, अथ किं तत् स्थानं?, तिष्ठन्त्यसिन् प्रतिपाद्यतया जीवादय इति स्थानं, तथा चाह-‘ठाणेणं’ मित्यादि, स्थानेन स्थाने वा जीवाः स्थाप्यन्ते यथावस्थितस्वरूपप्रतिपादनायेति हृदयं, शेषं प्रायो निगदसिद्धमेव, नवरं ठाणेण इत्यस्य पुनरुच्चारणं सामान्येनैव पूर्वोक्तस्यैव स्थापनीयविशेषप्रतिपादनाय वाक्यान्तरमिदमिति ज्ञापनार्थं, तत्र ‘द्ववगुणखेत्तकालपञ्चत्र’ इति प्रथमा बहुवचनलोपाद्द्रव्यगुणक्षेत्रकालपर्यवाः पदार्थानां-जीवादीनां स्थानेन स्थाप्यन्ते इति प्रक्रमः, तत्र द्रव्यं द्रव्यार्थता यथा जीवास्ति-कायोऽनन्तानि द्रव्याणि गुणः-स्वभावो यथोपयोगस्वभावो जीवः क्षेत्रं-यथा असंख्येयमदशावगाहनोऽसौ, कालो यथा अनाद्यपर्यवसितः, पर्यवाः-कालकृता अवस्था यथा नारकत्वादयो चालत्वादयो वेति, ‘सेला’ इत्यादि गाथाविशेषः, तत्र ‘सेला-हिमवदादिपर्वताः स्थाप्यन्ते स्थानेनेति योगः सर्वत्र, सलिलाश्च गङ्गाद्या महानद्यः समुद्राः लवणादयः स्रराः-आदित्या भवनानिः-असुरादीनां विमानानि चन्द्रादीनां आकराः-सुवर्णाद्युत्पत्तिभूमयो नद्यः-सामान्या महीकोसीप्रभृतयो निधयः-चक्रवर्तिसम्बन्धिनो नैसर्ग्यादयो नव ‘पुरिसजाय’ इति पुरुषप्रकारा उन्नतप्रणतादिभेदाः पाठान्तरेण ‘पुस्सजोय’ इति उपलक्षणत्वात् पुण्यादिनक्षत्राणां चन्द्रेण सह पश्चिमाग्रिमोभयग्रमर्द्धकादियोगाः स्वराश्च-षड्जादयः सप्त गोत्राणि च-काश्यपादीनि एकोनपञ्चाशत्, ‘जोइसंचालय’ इति ज्योतिषः-तारकरूपस्य सञ्चलनानि ‘तिहि ठाणेहि तारारूवे चलेज्जा’ इत्यादिना सूत्रेण स्थाप्यन्ते स्थानेनेति प्रक्रमः । १ । तथा एकविधं च तद्वक्तव्यं च-तदभिधेयमित्येकविधवक्तव्यं प्रथमे अध्ययने स्थाप्यत इति योगः, एवं द्विविधवक्तव्यकं द्वितीयेऽध्ययने, एवं तृतीयादिषु यावद्दशविधवक्तव्यकं दशमेऽध्ययने, तथा जीवानां पुद्गलानां च परूपणताऽऽख्यायत इति योगः, तथा ‘लोगट्टाई च णं’ इति लोकस्थायिनां च-धर्माधर्मास्तिकायादीनां परूपणता-ग्रज्ञापना, शेषमाचारसूत्रव्याख्यानवदवसेयं, नवरमेकविंशति-

क्रेतुनकालाः, कथं?, द्वितीयवृत्तीयचतुर्थेष्वध्ययनेषु चत्वारश्चत्वार उद्देशकाः पञ्चमे त्रय इत्येते पञ्चदश, शेषास्तु षट्, षण्णामध्यय-
नानां षड्विंशत्येव इति 'वाचस्पतिं पदसहस्राङ्' इति अष्टादशपदसहस्रमानादाचाराद्द्विविण्णत्वात् ततोऽपि द्विविण्णत्वात्
व्यानयेति ॥ ३ ॥

ते किं न समवायः?, समवायं ससमया सूत्रंति परसमया सूत्रंति ससमग्रपरसमया सूत्रंति जाव
लोगालोका सूत्रंति, समवायं एकादश्यां एगट्ठां एगुत्तरियपरिबुद्धीं दुवालसंगस्स य गणिपिडगस्स
पद्मवगे समणुगाइज्जं ठाणगसयस्स यारसविहवित्थरस्स सुयणाणस्स जगजीवहिहयस्स भगवओ समासेणं
समोयारे आहिज्जति, तत्थ य पाणाविहप्पगारा जीवाजीवा य वणिण्या वित्थरेण अवरेवि अ बहुविहा, वि-
सेसा नरगतिरियमणुअसुरगणां आहारुस्सासलेसाआवाससंत्वाययप्पमाण उववायचवणउगगहणेवहि-
वेयगचिद्वाणउवओगजोगइदियकसाय विविहा य जीवजोणी विक्कंमुस्सेहपरियप्पमाणं विहिंविसेसा य
मंयरादीणं महीधराणं कुलगरतित्थगरगणह्दणं सम्मत्तमरहाहिवाण चक्कीणं चैव चक्कहरहलहराण य वा-
साण य निगमा य समाए ण अण्णे य एवमाइ एत्थ वित्थरेणं अत्था समाहिज्जंति, समवायस्सणं परिता
यागणा जाव से णं अङ्गट्ठयाए चउत्थे अंणे एगे अज्झयणे एगे सुयक्कंवे एगे उद्देशणकाले एगे चउयाले पद-
सहस्से पदगेणं प० संवेज्जाणि अक्खराणि जाव चरणकरणपरूवणया आघविज्जंति, सेत्तं समवाए ४ ॥
सूत्रं ? ३० ॥

‘से किं त’मित्यादि, अथ कोऽसौ समवायः?, सूत्रेषु प्राकृतत्वेन वकारलोपात् समाये इत्युक्तं, समवायनं समवायः सम्यक् परिच्छेद इत्यर्थः, तद्धेतुश्च ग्रन्थोऽपि समवायः, तथा चाह—समवायेन समवाये वा स्वसमयः स्रज्यन्ते इत्यादि कण्ठं, तथा समवायेन समवाये वा ‘एगाइयाणं’ति एकाद्वित्रिचतुरादीनां शतान्तानां कोटाकोट्यन्तानां वा ‘एगत्थाणं’ति एके च ते अर्थश्चेत्येकावर्थास्तेषां अयमर्थः एकेषां केषाञ्चित् न सर्वेषां निखिलानां वक्तुमशक्यत्वादर्थो नाजीवादीनां ‘एगुत्तरिय’ति एक उत्तरो यस्यां सा एकोत्तरा सैव एकोत्तरिका, इह प्राकृतत्वात् ह्रस्वं, परिवृद्धिश्चेति समनुगीयते समवायेनेति योगः, तत्र च परिवर्द्धनं संख्यायाः समवसेयं, चशब्दस्य चान्यत्र सम्बन्धादेकोत्तरिका अनेकोत्तरिका च, तत्र शतं यावदेकोत्तरिका परतोऽनेकोत्तरिकेति, तथा द्वादशाङ्गस्य च गणिपिटकस्य ‘पल्लवगे’ति पर्यवपरिमाणं अभिधेयादितद्धर्मसंख्यानं यथा ‘परित्ता तसा’ इत्यादि पर्यवशब्दस्य च ‘पल्लव’ति निर्देशः प्राकृतत्वात् पर्यङ्कः पल्यङ्क इत्यादिवदिति, अथवा पल्लवा इव पल्लवाः—अत्रयवास्तत्परिमाणं ‘समणुगाइज्जति’ति—समनुगीयते—प्रतिपाद्यते, पूर्वोक्तमेवार्थं प्रपञ्चयन्नाह—‘ठाणगसयस्स’ति स्थानकशतस्यैकादीनां शतान्तानां संख्यास्थानानां तद्विशेषितात्मादि—पदार्थानामित्यर्थः, तथा द्वादशविधो विस्तरो यस्याचारादिभेदेन तत् द्वादशविधिविस्तरं तस्य श्रुतज्ञानस्य—जिनप्रवचनस्य, किंभूतस्य?—जगज्जीवहितस्य, ‘भगवतः’ श्रुतातिशययुक्तस्य ‘समासेन’ संक्षेपेण समाचारः—प्रतिस्थानं ग्रत्यङ्गं च विविधाभिधायकत्वलक्षणो व्यवहारः—आहिज्जइ’ति आख्यायते, अथ समाचाराभिधानानन्तरं यदुक्तं तदभिधातुमाह—‘तत्थ ये’त्यादि, ‘तत्थ य’ति तत्रैव समवाये इति योगः नानाविधः प्रकारो येषां ते नानाविधप्रकाराः तथाहि—एकेन्द्रियादिभेदेन पञ्चप्रकारा जीवाः पुनरेकैकः प्रकारः पर्याप्तापर्याप्तादिभेदेन नानाविधः, ‘जीवाजीवा य’ति जीवा अजीवाश्च वर्णिता ‘विस्तरेण’ महता वचनसन्दर्भेण अपरेऽपि च बहुविधा ‘विशेषा’

जीवजीववृद्धिर्मा र्णिता इति योगः, तानेव लेशत आह—'नरय' त्यादि 'नरये'ति निवासनिवासिनामभेदोपचारान्नारकाः, ततश्च नारक-
 तिर्यग्मनुजसुरगणानां सम्बन्धिन आहारादयः, तत्र आहारः—ओजआहारादिराभोगिकानाभोगिकस्वरूपोऽनेकधा उच्छ्वासोऽनुसमयादि-
 कालभेदेनानेकधा लेख्या कृष्णादिका पोढा आवाससंख्या यथा नरकावासानां चतुरशीर्तिर्लक्षणीत्यादिका आयतग्रमाणमात्रासानामेव
 संख्यानासंख्यातयोजनायामता उपलक्षणादस्य विष्कम्भवाहल्यपरिधिमानान्यप्यत्र द्रष्टव्यानि, उपपात एकसमयेनैतावतामेतावता
 वा कालव्यवधानेनोत्पत्तिः च्यवनमेकसमयेनैतावतामियता वा कालव्यवधानेन मरणं, अवगाहना—शरीरग्रमाणमङ्गुलासंख्येयभागादि
 अत्रिधिः—अङ्गुलासंख्येयभागक्षेत्रविषयादि वेदना—शुभाशुभस्वभावा विधानानि—भेदा यथा सप्तविधा नारका इत्यादि उपयोगः—
 आभिनिबोधिकादिर्द्वादशविधः योगः—पञ्चदशविधः इन्द्रियाणि—पञ्च द्रव्यादिभेदाद् विंशतिर्वा श्रोत्रादिच्छिद्राद्यपेक्षयाऽष्टौ वा
 क्मायाः—क्रोधादयः आहारश्चोच्छ्वासश्चेत्यादिर्द्वन्द्वस्ततः कपायशब्दात्प्रभावहुवचनलोपो द्रष्टव्यः तथा विविधा च जीवयोनिः—
 सच्चित्तादिकं जीवानामुत्पत्तिस्थानं, तथा विष्कम्भोत्सेधपरिरयग्रमाणं विधिविशेषाश्च मन्दरादीनां महीधराणामिति, तत्र विष्कम्भो-
 विस्तार उत्सेधः—उच्चत्वं परिरयः—परिधिः विधिविशेषा इति विधयो—भेदा यथा मन्दरा जम्बूद्वीपीयधातकीखण्डीयपौष्कराद्विक्रमेदात्
 विधा तद्विशेषस्तु जम्बूद्वीपको लक्षोच्चः शेषास्तु पञ्चाशीतिसहस्रोच्छिन्ना इति, एवमन्येष्वपि भावनीयं, तथा कुलकरतीर्थकरगणधराणां
 तदं।ममस्तभरताधिपानां—चक्रिणां चैव तथा चक्रधरहलधराणां च विधिविशेषाः समाश्रीयन्त इति योगः, तथा वर्षाणां च—भरतादि
 क्षेत्राणां निर्गमाः—पूर्वम्यः उत्तरेषामाधिक्यानि 'समाए'ति समवाये चतुर्थे अङ्गे वर्णिता इति प्रक्रमः, अथैतन्निगमयन्नाह—एते
 चोक्ताः पदार्था अन्ये च घनतनुवातादयः पदार्थाः, एवमादयः—एवंप्रकाराः अत्र समवाये विस्तरेणार्थाः समाश्रीयन्ते, अविपरीत-

स्वरूपगुणभूषिता बुद्ध्याऽङ्गीक्रियन्त इत्यर्थः, अथवा समस्यन्ते-कुप्ररूपणाभ्यः सम्यक्प्ररूपणायां क्षिप्यन्ते, शेषं निगदसिद्धमानि-
गमनादिति ॥ ५ ॥

से किं तं वियाहे ? , वियाहेणं ससमया विआहिज्जंति परसमया विआहिज्जंति ससमयपरसमया विआ-
हिज्जंति जीवा विआहिज्जंति अजीवा विआहिज्जंति जीवाजीवा विआहिज्जंति लोणे विआहिज्जइ अलोए
वियाहिज्जइ लोगालोणे विआहिज्जइ, वियाहेणं नाणाविहसुरनरिंदरायरिसिविविहसंसइअपुच्छियाणं जिणेणं
वित्थरेण भासियाणं दन्वगुणवेत्तकालपज्जवपदेसपरिणामजहच्छिट्ठियभावअणुगमनिकखेवणयप्पमाणसुनि-
उणोवक्कमविविहप्पकारपगडपयासियाणं लोगालोणपयासियाणं संसारसमुद्धरुदउत्तरणसमत्थाणं सुरवइसं-
पूजियाणं भवियजणपयहिययाभिन्नंदियाणं तत्तरयविद्धसणाणं सुदिट्ठदीवभूयइहामतिबुद्धिक्खणाणं छत्ती-
ससहस्समणूणयाणं वागरणाणं दंसणाओ सुयत्थबहुविहप्पगारा सीसहियत्था य गुणमहत्था, वियाहस्स णं
परित्ता वायणा संखेज्जा अणुओगदारा संखेज्जाओ पडिवत्तीओ संखेज्जा वेढा संखेज्जा सिलोणा संखेज्जाओ
निज्जुत्तीओ, से णं अंगट्ठयाए पञ्चमे अंगे एणे सुयक्खंधे एणे साइरेणे अज्झयणसत्ते दस्स उदेसगसहस्साइं
दस्स समुदेसगसहस्साइं छत्तीसं वागरणसहस्साइं चउरासीइं पथसहस्साइं पयग्गेणं पणत्ता, संखेज्जाइं
अक्खराइं अणंता गमा अणंता पज्जवा परित्ता तसा अणंता थावरा सासया कडा णिवद्धा णिकाइया
जिणपणत्ता भावा आघविज्जंति पणविज्जंति परुविज्जंति निंदसिज्जंति उवदंसिज्जंति, से एवं आया

से एवं गायत्र्या एवं विष्णवाया एवं चरणकरणपरवणया आद्यविज्जंति, सेतं वियाहे ५ ॥ सूत्रं १४० ॥

‘मे किं तं वियाहे’ इत्यादि, अथ केयं व्याख्या ?, व्याख्यायन्ते अर्थो यस्यां सा व्याख्या, वियाहे इति च पुल्लिङ्गनिर्देशः प्राकृत-
त्वात्, ‘वियाहेण’ति व्याख्यया व्याख्यायां वा ससमया इत्यादीनि नव पदानि सूत्रकृतवर्णके व्याख्यातत्वादिव कण्ठ्यानि, ‘वियाहे
ण’मित्यादि, नानाविधैः सुरैः नरेन्द्रैः राजर्षिभिश्च ‘विधिहसंसइय’ति विविधसंशयैः—विविधसंशयवद्भिः पृष्ठानि यानि तानि तथा
तेषां नानाविधसुरनरेन्द्रराजक्रमविविधग्रंथयितपृष्ठानां व्याकरणानां पद्विगतसहस्राणां दर्शनान् श्रुतार्था व्याख्यायन्त इति पूर्वोपरेण
वाक्यमंबन्धः, पुनः किंभूतानां व्याकरणानां ?—‘जिनेने’ति भगवता महावीरेण ‘वित्तरेण भासियाणं’ वित्तरेण भणितानामित्यर्थः,
पुनः किंभूतानां ?—‘दब्बे’त्यादि, द्रव्यगुणक्षेत्रकालपर्यवन्नप्रदेशपरिणामावस्थायथास्तिभावाऽनुगमनिक्षेपनयप्रमाणसुनिपुणोपक्रमैर्विविध-
प्रकारैः प्रकटः प्रदर्शितो धैव्यक्रियैस्तानि तथा तेषां, तत्र द्रव्याणि—धर्मास्तिकायादीनि गुणा—ज्ञानवर्णादयः क्षेत्रं—आकाशं कालः—
ममयादिः पर्ययाः—स्वपरमेदभिन्ना धर्माः अथवा कालकृता अवस्था नवपुराणादयः पर्ययाः प्रदेशा—निरंशावयवाः परिणामाः—अवस्था-
तोऽवस्थान्तरगमनानि यथा—येन प्रकारेणास्तिभावः अस्तित्वं—सत्ता यथाऽस्तिभावं अनुगमः—संहितादिव्याख्यायानप्रकाररूपः उद्देश-
निर्देशनिर्गमाद्विद्वारकलापात्मको वा निक्षेपो—नामस्थापनाद्रव्यभावैर्वस्तुनो न्यासः ‘नयप्रमाणं’ नया—नैगमादयः सप्त द्रव्यास्तिक-
पर्यायास्तिकभेदान् ज्ञाननयक्रियानयभेदान्निश्चयरव्यवहारभेदाद्वा द्वौ ते एव तावेय वा प्रमाणं—वस्तुतत्त्वपरिच्छेदनं नयप्रमाणं तथा सु-
निपुणः मुमुक्षुः मुनिपुणो—वा मुष्टु निश्चितगुण उपक्रमः—आनुपूर्व्यादिः, विविधप्रकारता चैषां भेदभणनत एवोपदर्शितेति, पुनः
किंभूतानां व्याकरणानां ?, लोकालोकौ प्रकाशितौ येषु तानि तथा तेषां, तथा ‘संसारसमुद्दहंदउत्तरणसमर्थानां’ति संसारसमुद्रस्य

रुदस्य-विस्तीर्णस्य उत्तरणे-तारणे समर्थानामित्यर्थः अत एव सुरपतिसंपूजितानां-प्रच्छकनिर्णायकपूजनात् श्लाघितत्वाद्वा तथा 'भवियज्जणपयहिययाभिणंदियाणं'ति भव्यजनानां-भव्यप्राणिनां-प्रजा लोको भव्यजनपदो वा तस्यास्तस्य वा हृदयैः-चिचेरभिनिन्दितानां-अनुमोदितानामिति विग्रहः, तथा तमोरजसी-अज्ञानपातके विध्वंसयति-नाशयति यत्तत्तमोरजोविध्वंसं तच्च तद् ज्ञानं च तमोरजोविध्वंसज्ञानं तेन सुष्ठु दृष्टानि-निर्णीतानि यानि तानि तथा अत एव तानि दीपभूतानि-चेति, अतएव तानि ईहामतिबुद्धिवर्द्धनानि चेति, तेषां तमोरजोविध्वंसज्ञानसुदृष्टदीपभूतेहामतिबुद्धिवर्द्धनानां, तत्र ईहा-वितर्को मतिः-अवायो निश्चय इत्यर्थः बुद्धिः-औत्पत्तिक्यादिचतुर्विधेति, अथवा तमोरजोविध्वंसज्ञानमिति पृथगेव पदं पाठान्तरेण सुदृष्टदीपभूतानामिति च, तथा 'छत्तीससहस्समणूपाणं'ति अन्यूनकानि षट्त्रिंशत् सहस्राणि येषां तानि तथा, इह मकारोऽन्यथा पदनिपातश्च प्राकृतत्वादनवद्य इति, 'वागराणं'ति व्याक्रियन्ते-प्रश्नानन्तरमुत्तरतयाऽभिधीयन्ते निर्णयिकेन यानि तानि व्याकरणानि तेषां दर्शनात्-प्रकाशनादुपनिबन्धनादित्यर्थः अथवा तेषां दर्शना-उपदर्शका इत्यर्थः, कइत्याह-'सुतत्थबहुविहप्पयारे'ति श्रुतविषया अर्थाः श्रुतार्था अभिलाष्यार्थविशेषा इत्यर्थः श्रुता वा आकर्णिता जिनसकाशे गणधरेण ये अर्थास्ते श्रुतार्थाः, अथवा श्रुतमिति सूत्रं अर्था-निर्णयस्यादय इति श्रुतार्थास्ते च ते बहुविधप्रकाराश्चेति विग्रहः श्रुतार्थानां वा बहवो विधाः-प्रकारा इति विग्रहः, किमर्थं ते व्याख्यायन्त इत्याह-'शिष्यहितार्थीय' शिष्याणां हितं-अनर्थप्रतिघातार्थप्राप्तिरूपं तदेवार्थः प्रार्थ्यमानत्वात्तस्य तस्मै इति, किंभूतास्ते अत आह-गुणहस्ता-गुण एवार्थप्राप्त्यादिलक्षणो हस्त इव हस्तः प्रधानावयवो येषां ते तथा (गुणमहत्था-गुणोत्सवार्थाः), 'वियाहस्से' त्यादि तु निगमनान्तं ध्वन्नसिद्धं, नवरं शतमिहाव्ययनस्य संज्ञा, चतुरशीतिः पदसहस्राणि पदाग्रेणेति समवायापेक्षया द्विगुणताया इहानाश्रयण-

दन्यथा तद्विदुःशतैः दे लक्षे अष्टाशीतिः सहस्राणि च भवन्तीति ॥ ५ ॥

से किं तं नायायधम्मकहाओ ? , नायायधम्मकहासु णं नायाणं णगराहं उज्जाणाहं चेहआहं वणखंडा रायाणो
५ अस्मापियरो समोसरणाहं धम्मायरिया धम्मकहाओ इहलोइयपरलोइअइड्ढीविसेसा ? ० भोगपरिखाया
पळवज्जाओ सुयपरिगगहातवोवहाणाहं परियागा ? ५ संलेहणाओ भत्तपच्चक्खाणाहं पाओवगमणाहं देव-
लोगगमणाहं सुकुलपच्चायायाहं २० पुणयोहिलाभा अंतकिरियाओ २२ य आघविज्जंति जाव नायाधम्मक-
हासु णं पळवइयाणं विणयकरणजिणसामिसासणवरे संजमपईण्णपालणाधिइमइववसायदुब्बलाणं ? तवनि-
यमतवोवहाणरणदुद्धरभरभगयणिस्सहयणिसिट्ठाणं २ दोरपरीसहपराजियाणं सहपारद्धरुद्धसिद्धालयम-
गनिग्गयाणं ३ विसयसुहत्तुच्छआसावसदोसमुच्छियाणं ४ विराहियचरित्तनाणदंसणजइगुणविविहप्पयार-
निस्सारसुम्मायणं ५ संसारअपारदुक्खदुग्गइभवविविहपरंपरापवंचा ६ धीराण य जियपरिसहकसायसे-
ण्णाधिइधणियसंजमउच्छाहनिच्छियाणं ७ आराहियनाणदंसणचरित्तजोगनिस्सल्लसुद्धसिद्धालयमगमभि-
मुत्ताणं सुरभवणविमाणसुक्खाहं अणोवमाहं सुत्तूण चिरं च भोगभोगाणि ताणि दिव्वाणि महरिहाणि
ततो य कालक्कमचुयाण जहं य पुणो लद्धसिद्धिमग्गाणं अंतकिरिया चलियाण य सदेवमाणुस्सधीरकरणका-
रणाणि योधणअणुसासंगाणि गुणदोसदरिसणाणि दिट्ठंते पच्चये य सोज्जण लोगमुणिणो जहट्टियसासण-
म्मि जरमरणनासणकरे आराहिअसंजमा य सुरलोगपडिनियत्ता ओवेन्ति जह सासयं सिवं सब्बदुक्ख-

मोक्खं, एए अण्णे य एवमाहअत्था चित्थरेण य, णायाधम्मकहासु णं परित्ता वायणा संखेज्जा अणुओगदा-
रा जाव संखेज्जाओ संगहणीओ, से णं अंगट्ठयाए छट्ठे अंगे दो सुअक्खंधा एगूणवीसं अज्झयणा, ति समा-
सओ दुविहा पणत्ता, तंजहा-चरिता य कप्पिया य, दस धम्मकहाणं वग्गा, तत्थ णं एगमेगाए धम्मकहाए
पंच पंच अक्खाइयासयाइं एगमेगाए अक्खाइयाए पंच पंच उवक्खाइयासयाइं एगमेगाए उवक्खाइयाए पंच
पंच अक्खाइयउवक्खाइयासयाइं एवमेव सपुव्वावरेणं अट्ठहाओ अक्खाइयाकोडीओ भवंतीति मक्खायाओ,
एगूणतीसं उद्देसणकाला एगूणतीसं समुद्देसणकाला संखेज्जाइं पयसहस्साइं पयग्गेणं पणत्ता संखेज्जा अ-

क्खरा जाव चरणकरणपरूवणया आघविज्जंति, सेत्तं णायाधम्मकहाओ ६ ॥ सूत्रं १४१ ॥

‘से किं त’मित्यादि, अथ कास्ता ज्ञाताधर्मकथा ?-ज्ञातानि-उदाहरणानि तत्प्रधाना धर्मकथा ज्ञाताधर्मकथा दीर्घत्वं संज्ञात्वाद् अथवा
प्रथमश्रुतस्कन्धो ज्ञाताभिधायकत्वात् ज्ञातानि द्वितीयस्तु तथैव धर्मकथाः, ततश्च ज्ञातानि च धर्मकथाश्च ज्ञाताधर्मकथाः, तत्र प्रथमं
व्युत्पत्त्यर्थं सूत्रकारो दर्शयन्नाह—‘नायाधम्मकहासु ण’मित्यादि, ज्ञातानां-उदाहरणभूतानां मेघकुमारादीनां नगरादीन्याख्यायन्ते,
नगरादीनि द्वाविंशतिः पदानि कण्ठ्यानि च, नवरमुद्धानं-पत्रपुष्पफलच्छायोपगतवृक्षोपशोभितं विविधवेषोन्नतमानश्च बहुजनो यत्र भो-
जनार्थं यातीति, चैत्यं-व्यन्तरायतनं, वनखण्डोऽनेकजातीयैरुत्तमैर्दृक्षैरुपशोभित इति, ‘आघविज्जंति’ इह यावत्करणादन्यानि पंच पदानि
दृश्यानि यावदयं सूत्रावयवो यथा ‘नायाधम्मे’त्यादि, तत्र ज्ञाताधर्मकथासु णमित्यलङ्कारे प्रव्रजितानां, क्व ?-‘विनयकरणजिनस्वा-
मिशासनवरे कर्मविनयकरे जिननाथसम्बन्धिन शेषप्रवचनापेक्षया प्रधाने प्रवचने इत्यर्थः, पाठान्तरेण ‘समणानं विणयकरणजिणसा-

मणोमि पर्वे' किंभूतानां ?-संयमग्रतिज्ञा-संयमाभ्युपगमः सैव दुरधिगम्यत्वात् कातरनरक्षोभकत्वाद्भस्मीरत्वाच्च पातालमिव पातालं
 तत्र धृतमतिव्यवसाया द्रुलभा येषां ते तथा, पाठान्तरेण संयमग्रतिज्ञापालने ये धृतिमतिव्यवसायास्तेषु दुर्बला ये ते तथा तेषां, तत्र
 धृतिः-निचल्लाहस्यं मतिः-बुद्धिर्व्यवसायः-अनुष्ठानोत्साह इति, तथा तपसि नियमः-अवश्यकरणं तपोनियमो नियन्त्रितं तपः स च
 तप उपधानं चानियन्त्रितं तप एव श्रुतोपचारः तपोनियमतपउपधाने ते एव रणश्च-कातरजनक्षोभकत्वात् सङ्ग्रामो 'दुद्धरभर'ति
 श्रमकारणत्वाद्दुद्धरभरश्च-दुर्वहलोहादिभारस्ताभ्यां भग्ना इति (एव)-भग्नकाः-पराङ्मुखीभूतास्तथा 'निस्सहगनिसट्टाणं'ति निःसहा-
 निवराभयशक्ता एव निःसहका निसृष्टाश्चनिसृष्टाङ्गा मुक्ताङ्गा ये ते तपोनियमतपउपधानरणदुर्धरभरभग्नकनिःसहकनिसृष्टाः, पाठान्तरेण
 निःसहकनिसृष्टात्तेषां, इह च प्राकृतत्वेन ककारलोपसन्धिकरणाभ्यां भग्ना इत्यादौ दीर्घत्वमवसेयं तथा घोरपरीपैहः पराजिताश्चा-
 महाथ-असमर्थोः मन्तः प्रारब्धाश्च-परीपैहेरेव वशीकर्तुं रुद्धाश्च मोक्षमार्गगमने ये ते घोरपरीपहपराजितासहप्रारब्धरुद्धाः अत एव
 सिद्धान्त्यमार्गोन्-ज्ञानोर्देर्निर्गताः-प्रतिपत्तिता ये ते तथा ते च ते चेति तेषां घोरपरीपहपराजितासहप्रारब्धरुद्धसिद्धान्त्यमार्गनिर्गतानां,
 पाठान्तरेण घोरपरीपहपराजितानां तथा सह-युगपदेव परीपैर्हिंशिष्टगुणश्रेणिमारोहन्तः प्ररुद्धरुद्धाः-अतिरुद्धाः सिद्धान्त्यमार्गनिर्गताश्च
 ये ते तथा तेषां सहप्ररुद्धसिद्धान्त्यमार्गनिर्गतानां, तथा विषयगुणेषु तुच्छेषु स्वरूपतः आशावशदोषेण-मनोरथपारतन्त्र्यवैगुण्येन
 मूर्च्छिता-अध्युपपन्ना ये ते तथा तेषां विषयबुखतुच्छाशावशदोषमूर्च्छितानां पाठान्तरेण विषयसुखे या महेच्छा कस्यांचिदवस्थायां या
 चावस्थान्तरं तुच्छाशा तयोर्विशः-पारतन्त्र्यं तल्लक्षणेन दोषेण मूर्च्छिता ये ते तथा तेषां विषयसुखमहेच्छातुच्छाशावशदोषमूर्च्छितानां,
 तथा विराधितानि चारित्रज्ञानदर्शनानि यैस्ते तथा, तथा यत्तिगुणेषु विविधप्रकारेषु मूलगुणोत्तरगुणरूपेषु निःसाराः-सारवज्रिताः

पलञ्जिप्रायगुणधान्या इत्यर्थः, तथा तैरेव यतिगुणैः शून्यकाः सर्वथा अभावाद्ये ते तथेति, पदत्रयस्य च कर्मधारयोऽस्तस्तेषां विराधितचारित्रज्ञानदर्शनयतिगुणविविधप्रकारनिःसारशून्यकानां, किमत आह-संसारे-संसृतौ अपारदुःखा-अनन्तक्लेशा ये दुर्गतिषु-नारकतिर्यक्कुमानुषकुदेवत्वरूपासु भवा भवग्रहणानि तेषां ये विविधाः परम्पराः पारम्पर्याणि तासां ये प्रपञ्चास्ते संसारा-पारदुर्गतिभवविविध-परम्परा-प्रपञ्चाः, आख्यायन्ते इति पूर्वेण योगः, तथा धीराणां च-महासत्त्वानां, किंभूतानां ?-जितं परीषहकषायसैन्यं यैस्ते तथा, धृतैः-मनःस्वास्थ्यस्य धनिकाः स्वामिनो धृतिधनिकाः, तथा संयमे उत्साहो-वीर्यं निश्चितः-अवश्यं भावी येषां (ते) संयमोत्साहनिश्चितास्ततः पदत्रयस्य कर्मधारयोऽस्तस्तेषां जितपरीषहकषायसैन्यधृतिधनिकसंयमोत्साहनिश्चितानां, तथा आराधिता ज्ञानदर्शनचारित्रयोगा यैस्ते तथा निःशल्यो-मिथ्यादर्शनादिशल्यरहितः शुद्धश्च-अतीचारविसुक्तो यः सिद्धालयस्य-सिद्धेर्यो (ः) मार्गस्तस्याभिमुखः ये ते तथा ततः पदद्वयस्य कर्मधारयः अतस्तेषामाराधितज्ञानदर्शनचारित्रयोगनिःशल्यशुद्धसिद्धालयमार्गाभि-मुखानां, किमत आह-सुरभवे-देवतयोत्पादे यानि विमानसौख्यानि तानि सुरभवनविमानसौख्यानि अनुपमानि ज्ञाताधर्मकथास्वा-ख्यायन्त इति प्रक्रमः, इह च भवनशब्देन भवनपतिभवनानि न व्याख्यातान्यविराधितसंयमप्रव्रजितप्रस्तावात्, ते हि भवनपतिषु नोत्पद्यन्त इति, तथा भुक्त्वा चिरं च भोगभोगान्-मनोज्ञशब्दादीन् तांस्तथाविधान् दिव्यान्-स्वर्गभवान् 'महार्हान्' महतः आत्यन्तिकान् अर्हान्-प्रशस्ततया पूज्यानिति भावः, ततश्च-देवलोकात् कालक्रमच्युतानां यथा पुनर्लब्धसिद्धिमार्गाणां-मनुजगताववाप्त-ज्ञानादीनामन्तक्रिया-मोक्षो भवति तथाऽऽख्यायन्त इति प्रक्रमः, तथा चलितानां च-कथाश्चित्कर्मवशतः परीषदावधीरतया संयम-प्रतिज्ञायाः प्रप्रष्टानां सह देवैर्मानुषाः संदेवमानुषास्तेषां सम्बन्धीनि धीकरणे-धीरत्वोत्पादने यानि कारणानि-ज्ञातानि तानि संदेव-

मानुषधीरकरणकारणानि आख्यायन्त इति प्रक्रमः, इयमत्र भावना—यथा आर्यापादो देवेन धीरीकृतो यथा वा मेघकुमारो भगवता
 श्रीलक्ष्मणार्यो वा पन्थकसाधुना धीरीकृतः एवं धीरकरणकारणानि तत्राख्यायन्ते, किंभूतानि तानीत्याह—‘बोधनानुशासनानि’ बोधनानि—
 मार्गप्रष्टस्य मार्गस्थापनानि अनुशासनानि—दुःस्थस्य सुस्थतासम्पादनानि अथवा बोधनं—आमन्त्रणं तत्पूर्वकान्यनुशासनानि
 बोधनानुशासनानि, तथा गुणदोषदर्शनानि—संयमाराधनायां गुणा इतरत्र दोषा भवन्तीत्येवंदर्शनानि वाक्याभ्याख्यायन्त इति योगः,
 तथा दृष्टान्तान् ज्ञातानि प्रत्ययांश्च बोधिकारणभूतानि वाक्यानि श्रुत्वा ‘लोकमुनयः’ शुकपरित्राजकादयो ‘यथा’ येन प्रकारेण
 ज्ञिताः शासने जरामरणनाशनकरे जिनानां सम्बन्धिनीति भावः, तथाऽऽख्यायन्त इति योगः, तथा ‘आराहितसञ्जम’ति एत एव
 लौकिकमुनयः संयमं वलिताश्च जिनप्रवचनं प्रपन्नाः पुनः परिपालितसंयमाश्च सुरलोकं गत्वा चैते सुरलोकप्रतिनिवृत्ता उपयान्ति यथा
 शाश्वतं—सदाभाविनं शिवं—अवाधाकं सर्वदुःखमोक्षं निर्वाणमित्यर्थः, एते चोक्तलक्षणाः अन्ये च ‘एवमादिअत्थ’ति एवमादय आदि-
 ग्रन्थस्य प्रकारार्थत्वादेवंप्रकारा अर्थाः—पदार्थाः, ‘वित्थरेण य’ति वित्थरेण चशब्दाद् क्वचित्केचित् संक्षेपेण आख्यायन्त इति क्रिया-
 योगः ‘नायाधम्मकहासु ण’मित्यादि कण्ठ्यमानिगमनात्, नवरं ‘एकूणवीसमज्झयण’ति प्रथमश्रुतस्कन्धे एकोनविंशतिर्द्वितीये च दशेति,
 तथा ‘दस धम्मकहाणं वग्गा’ इत्यादौ भावनेयं—इहैकोनविंशतिर्ज्ञाताध्ययनानि दार्ष्टान्तिकार्थज्ञापनलक्षणज्ञातप्रतिपादकत्वात्तानि प्रथम-
 श्रुतस्कन्धे, द्वितीये त्वहिंसादिलक्षणधम्मस्य कथा धर्मकथा—आख्यानकानीत्युक्तं भवति, तासां च दश वर्गाः, वर्ग इति समूहः ततश्चार्थाधि-
 कारसमुदात्मकान्यध्ययनान्येव दश वर्गा द्रष्टव्याः, तत्र ज्ञातेष्वादिमानि दश यानि तानि ज्ञातान्येव, न तेष्वख्यायिकादिसम्भवः, शेषाणि
 नव ज्ञातानि, तेषु पुनरैककीस्मिन् पञ्च पञ्च चत्वारिंशदधिकानि आख्यायिकाशतानि, तत्राप्येकैकस्यामाख्यायिकायां पञ्च पञ्चोपा-

ख्यायिकाशतानि, तत्राप्येकैकास्यामुपाख्यायिकायां पञ्च पञ्चाख्यायिकोपाख्यायिकाशतानि, एवमेतानि संपिण्डितानि किं सञ्जातं ?—
 'इग्वीसं कोडिसयं लक्खा पण्णासमेव बोद्धव्वा । १२१५००००० । एवं ठिए समाणे अहिगयसुत्तस्स पत्थारो ॥ १ ॥' तद्यथा
 'दस धम्मकहाणं वग्गा, तत्थ णं एगमेगाए धम्मकहाए पञ्च पञ्च उवक्खाइयासयां एगमेगाए अक्खाइयाए पञ्च पञ्च उवक्खाइया-
 सयां एगमेगाए उवक्खाइयाए पञ्च पञ्च अक्खाइउवक्खाइयासयां'ति, एवमेतानि संपिण्डितानि किं सञ्जातं ?—'पणवीसं कोडिसयं
 १२५०००००० एत्थ य समलक्खणाइया जम्हा । नवनाययंसंबद्धा अक्खाइयमाइया तेणं ॥ १ ॥ ते सोहिज्जंति फुडं इमाउ
 रासीओ वेगलाणं तु । पुणरुत्तवड्जियाणं पमाणमेयं विणिदिहुं ॥ २ ॥' शोधिते चैतस्मिन् सति अर्द्धचतुर्थी एव कथानककोट्यो
 भवन्तीति, अत एवाह—'एवमेव सपुव्वावरेणं'ति भणितप्रकारेण गुणनशोधने कृते सतीत्युक्तं भवति 'अद्भुद्वाओ अक्खाइयाकोडीओ
 भवन्तीतिमक्खाओ'ति आख्यायिकाः—कथानकानि एता-एवमेतत्संख्या भवन्तीतिकृत्वा आख्याता भगवता महावीरेणेति तथा
 संख्यातानि 'पदसयसहस्साणी'ति किल पञ्च लक्षाणि षट्सप्ततिश्च सहस्राणि पदाग्रेण अथवा सूत्रालापकपदाग्रेण संख्यातान्येव
 पदसहस्राणि भवन्तीत्येवं सर्वत्र भावयितव्यमिति ॥ ६ ॥

से किं तं उवासगदसाओ ? उवासगदसासु णं उवासयाणं णगरां उज्जाणां चेइआं वणखंडा रायाणो
 अम्मापियरो समोसरणां धम्मायरिया धम्मकहाओ इहलोइयपरलोइयइड्ढिविसेसा उवासयाणं सीलव्वयवे-
 रमणगुणपच्चक्खाणपोसहोवचासपडिक्कज्जणयाओ सुयपरिग्गहा तवोवहाणा पडिमाओ उवसग्गा संलेह-
 णाओ भत्तपच्चक्खाणां पाओवगमणां देवलोगगमणां सुकुलपच्चायाया पुणो बोहिलाभा अंतकिरियाओ

आयविज्जंति, उवासगदसासु णं उवासयाणं रिद्धिविसेसा परिसा वित्थरधम्मसवणाणि वोहिलाभआभिग-
 मसम्मत्तविसुद्धया थिरत्तं मूलगुणउत्तरगुणाइयारा ठिईविसेसा य बहुविसेसा पडिमाभिग्गहग्गपालणा
 उयसग्गहिंयासणा णित्थसग्गा यतवा य विचित्ता सीलञ्चयगुणवेरमणपच्चक्खणपोसहोववासा अपचिच्छ-
 ममारणंतिया य संलेहणाओसणाहिं अप्पाणं जह य भावइत्ता बहूणि भत्ताणि अणसणाए य छेअइत्ता उ-
 ववणणा कप्पवरविमाणुत्तमेसु जह अणु भवंति सुरवरविमाणवरपोंडरीएसु सोक्ख्वाडं अणोवमाइं कमेण सुत्त-
 ण उत्तमाइं तओ आउक्खणं चुया समाणा जह जिणमयम्मि वोहिं लद्धुण य संजमुत्तमं तमरयोधविप्प-
 मुक्का उवेंति जह अक्खयं सञ्चदुक्खमोक्खं, एते अन्ने य एवमाइअत्था वित्थरेण य, उवासयदसासु णं प-
 रिता चायणा संवेज्जा अणुओगदारा जाव संगहणीओ संखेसंवेज्जाओ, से णं अंगट्ठयाए सत्तमे अंणे एगे
 सुयक्खंवे दस अज्झयणा दस उदेसणकाला संखेज्जाइं पयसयसहस्साइं पयग्गेणं प०
 संवेज्जाइं अक्खराइं जाव एवं चरणकरणपरूवणया आघविज्जंति, सेत्तं उवासगदसाओ ७ ॥ सूत्रं १४२ ॥
 'से किं त'भित्थादि अथ कास्ता उपासकदशाः? उपासकाः श्रावकास्तद्गतक्रियाकलापप्रतिबद्धा दशाः-दशाध्ययनोपलक्षिता उपासकदशाः,
 तथा चार्ह—'उपासकदसासु णं' उपासकानां नगराणि उद्यानानि चैत्यानि वनखण्डा राजानः अम्बापितरौ समवसरणानि धर्माचार्या
 धर्मकया ऐहलौकिकपरलौकिका क्कद्धिविग्गेषा उपासकानां च शीलव्रतविरमणुगप्रत्याख्यानपौषोपवासप्रतिपादनताः, तत्र शील-
 व्रतानि-अणुव्रतानि विरमणानि-रागादिविरतयः गुणा-गुणव्रतानि प्रत्याख्यानानि-नमस्कारसहितादीनि पौषयः-अष्टम्यादिपर्वदिनं

तत्रोपवसनमाहारशरीरसत्कारादित्यागः पौषधोपवासः, ततो द्वन्द्वे सत्येतेषां प्रतिपादनताः-प्रतिपत्तय इति विग्रहः, श्रुतपरिग्रहास्तप-
उपधानानि प्रतीतानि 'पण्डिमाओ'ति एकादश उपासकप्रतिमाः कायोत्सर्गा वा उपसर्गा-देवादिकृतोपद्रवाः संलेखनाभक्तपानग्रत्या-
ख्यानानि, पादपोषगमनानि देवलोकगमनानि सुकुलप्रत्यायातिः पुनर्बोधिलाभोऽन्ताक्रिया चाख्यायन्ते पूर्वोक्तमेवेतो विशेषत आह-
'उवासे'त्यादि, तत्र ऋद्धिविशेषा-अनेककोटीसंख्याद्रव्यादिसम्पद्विशेषाः तथा परिषदः-परिवारविशेषा यथा मातापितृपुत्रादिका
अभ्यन्तरपरिषत् दासीदासमित्रादिका बाह्यपरिषदिति, विस्तरधर्मश्रवणानि महावीरसन्निधौ, ततो बोधिलाभोऽभिगमः-सम्यक्त्वस्य
विशुद्धता स्थिरत्वं-सम्यक्त्वशुद्धिरेव मूलगुणोत्तरगुणा-अणुव्रतादयः अतिचारास्तेषामेव-वधबन्धादितः खण्डनानि स्थितिविशेषाश्च-
उपासकर्यायस्य कालमानमेदाश्च बहुविशेषाः प्रतिमाः-प्रभूतभेदाः सम्यग्दर्शनादिप्रतिमाः अभिग्रहग्रहणानि तेषामेव च पालनानि
उपसर्गाधिसहनानि निरुपसर्गश्च-उपसर्गाभावश्चेत्यर्थः, तपांसि च विचित्राणि शीलव्रतादयोऽनन्तरोक्तरूपा अपाश्चिमाः-पश्चात्काल-
भाविन्यः अकारस्त्वमङ्गलपरिहारार्थं मरणरूपे अन्ये भवा मारणान्तिक्यः आत्मनः-शरीरस्य जीवस्य च संलेखनाः तपसा रागादिजयेन
च कृशीकरणानि आत्मसंलेखनाः ततः-पदत्रयस्य कर्मधारयस्तासां, 'क्षोषणं'ति जोषणाः सेवना कारणानीत्यर्थः, ताभिरपश्चिम-
मारणान्तिकात्मसंलेखनाजोषणाभिरात्मानं यथा च भावयित्वा बहूनि भक्तानि अनशनतया च-निर्भोजनतया छेदयित्वा-व्यवच्छेदयि-
त्वा व्यवच्छेद्य उपपन्ना मृत्वेति गम्यते, केषु ?-कल्पवरेषु यानि विमानानि उत्तमानि तेषु, तथा यथानुभवन्ति सुरवरविमानानि
वरपुण्डरीकाणीव वरपुण्डरीकाणि यानि तेषु कानि ?-सौख्यान्यनुपमानि क्रमेण भुक्त्वोत्तमानि ततः आयुष्कक्षयेण च्युताः सन्तो
यथा जिनमते बोधिं लब्धा इति शेषः लब्ध्वा च संयमोत्तमं-प्रधानं संयमं तमोरजओधविग्रमुक्ता-अज्ञानकर्मप्रवाहविग्रमुक्ता उपयान्ति,

यथा, अक्षयं-अपुनरावृत्तिकं सर्वदुःखमोक्षं कर्मक्षयमित्यर्थः, तथोपासकदशास्त्राख्यायन्त इति प्रक्रमः, एते चान्ये चेत्यादि प्राग्वन्वयरं
 'मंगेज्जाइं पयसयसहस्साइं पयगेणं'ति किलेकादश लक्ष्णाणि द्विपञ्चाशच्च सहस्राणि पदानामिति ॥ ७ ॥
 से किं तं अंतगडदसाओ ?, अंतगडदसासु णं अंतगडाणं णगराइं उज्जाणाइं चेइयाइं वणाइं राया अम्मा-
 पियरो समोसरणा धम्मायरिया धम्मकहा इहलोइयपरलोइअइड्डिविसेसा भोगपरिच्चाया पव्वज्जाओ
 मयपरिगगहा तवोवहाणाइं पडिमाओ बहुविहाओ खमा अज्जवं मइवं च सोअं च सच्चसहिंयं सत्तरसविहो
 य संजमो उत्तमं च वंभं आकिंचणया तवो चियाओ समिइगुत्तीओ चेव तह अप्पमायजोगो सज्जायज्झा-
 णेण य उत्तमाणं दोण्हंपि लक्खणाइं पत्ताण य संजमुत्तमं जियपरीसहाणं चउव्विहकम्मक्खयिम्मि जह
 केवलस्स लंभो परियाओ जत्तिओ य जह पालिओ सुणिहिं पायोवगओ य जो जहिं जत्तियाणि भत्ताणि
 छेअइत्ता अंतगडो सुनिवरो तमरयोधविप्पसुओ मोक्खसुहमणंतरं च पत्ता एए अन्ने य एवमाइअत्था वित्था-
 रेणं पव्वेइं, अंतगडदसासु णं परित्ता वायणा संखेज्जा अणुओगदारा जाव संखेज्जाओ संगहणीओ, जाव
 से णं अंगट्टयाए अट्टमे अंगे एगे सुयक्खंधे दस अज्झयणा सत्त वग्गा दस उद्देसणकाला दस समुद्देसणका-
 ला संखेज्जाइं पयसहस्साइं पयगेणं पणत्ता संखेज्जा अक्खरा जाव एवं चरणकरणपरूवणया आधविज्जंति,
 सेत्तं अंतगडदसाओ ॥ ८ ॥ सूत्रं १४३ ॥

कृतास्ते च तीर्थकरादयस्तेषां दशाः—प्रथमवर्गे दशाध्ययनानीति तत्संख्यया अन्तकृतदशाः, तथा चाह—‘अंतगडदसासु ण’मित्यादि कण्ठ्यं, नवरं नगरादीनि चतुर्दश पदानि षष्ठ्याङ्गवर्णकाभिहितान्येव, तथा ‘पडिमाओ’त्ति द्वादश भिक्षुप्रतिमा मासिक्यादयो बहुविधाः तथा क्षमा मादवं आर्जवं च शौचं च सत्यसंहितं, तत्र शौचं—परद्रव्यापहारमालिन्याभावलक्षणं सप्तदशविधश्च सयमं उत्तमं च ब्रह्म-मैथुनविरतिरूपं ‘आर्किचणिय’त्ति आकिञ्चन्यं तपस्त्याग इति-आगमोक्तं दानं समितयो गुप्तयश्चैव तथा अप्रमादयोगः स्वाध्यायध्यान-योश्च उत्तमयोर्द्वयोरपि लक्षणानि—स्वरूपाणि, तत्र स्वाध्यायस्य लक्षणं ‘सज्झाएण पसत्थं ज्ञाण’मित्यादि, ध्यानलक्षणं यथा—“अंतो-मुहुत्तमित्तं चिचावत्थाणमेगवत्थुमी”त्यादि, व्याख्यायन्त इति सर्वत्र योगः, तथा प्राप्तानां च संयमोत्तमं—सर्वविरतिं जितपरीषहाणां चतुर्विधकर्मक्षये सति—धातिकर्मक्षये सति यथा केवलस्य ज्ञानादेर्लोभः पर्यायः—प्रब्रज्यालक्षणो यावाश्च—यावद्वर्षादिप्रमाणो ‘यथा’ येन तपोविशेषाश्रयणादिना प्रकारेण पालितो मुनिभिः पादपोपगतश्च—पादपोपगमाभिधानमनशनं प्रतिपन्नो यो मुनिर्यत्र शत्रुञ्जय-पर्वतादौ यावन्ति च भक्तानि—भोजनानि छेदयित्वा, अनशनाना हि प्रतिदिनं भक्तद्वयच्छेदो भवति, अन्तकृतो मुनिवरो जात इति शेषः. तमोरजओधविप्रमुक्तः, एवं च सर्वेऽपि क्षेत्रकालादिविशेषिता मुनयो मोक्षमुखमनुत्तरं च प्राप्ता आख्यायन्त इति क्रियायोगः, एते अन्ये चेत्यादि प्राग्वत्, नवरं ‘दस अज्झयण’त्ति प्रथमवर्गपेक्षैव घटन्ते, नन्दां तथैव व्याख्यातत्वात्, यच्चेह पठ्यते ‘सत्त वग्ग’त्ति तत्प्रथमवर्गादन्यवर्गपेक्षया, यतोऽत्र सर्वेऽप्यष्ट वर्गाः, नन्धामपि तथा पठितत्वात्, तद्वृत्तिश्चैयं ‘अट्ट वग्ग’त्ति अत्र वर्गः समूहः, स चान्तकृतानामध्ययनानां वा, सर्वाणि चैकवर्गगतानि युगपदुद्दिश्यन्ते, ततो भणितं ‘अट्ट उदेसणकाला’इत्यादि, इह च दश उद्देशनकाला अधीयन्ते इति नास्याभिप्रायमवगच्छामः तथा संख्यातानि पदशतसहस्राणि पदोग्रेणेति, तानि च किल त्रयोविंशति-

लंछाणि चत्वारि च ग्रहसार्णीति ॥ ८ ॥

से किं तं अणुत्तरोववाइयदत्ताओ ?, अणुत्तरोववाइयदत्ताओ नं अणुत्तरोववाइयाणं नगराइं उज्जाणाइं चेइ-
याइं धणवंडा रायाणो अम्मापियरो समोसरणाइं धम्मायरिया धम्मकहाओ इहलोगपरलोगइइडिविसेसा
भोगपरिवाया पच्चल्लाओ सुयपरिग्गहा तवोवहाणाइं परियागो पडिमाओ संलेहणाओ भत्तपाणपच्चक्खा
णाइं पाओवगमणाइं अणुत्तरोववाओ मुकुलपचायाया पुणो वोहिलाभो, अंतकिरियाओ य आघविज्जंति,
अणुत्तरोववाइयदत्ताओ नं तित्थकरसमोसरणाइं परमंगल्लजगहियाणि जिणातिसेसा य बहुविसेसा जिणसी-
साणं चेव समणगणपवरगंयहत्थीणं थिरजसाणं परिसहसेणारिउवलपमद्दणाणं तवदित्तचरित्तणाणसम्मत्त
सारविविद्वज्जपगारवित्थरपसत्थगुणसंजुयाणं अणगारमहरिसीणं अणगारगुणाण वण्णओ, उत्तमवरतवचिसि
ट्ठणाणजोगजुत्ताणं जहं य जगहिंयं भगवओ जारिसा इइडिविसेसा देवासुरमाणुसाणं परिसाणं पाउब्भावा
य जिणसमीदं जहं य उचासंति जिणवरं जहं य परिकहंति धम्मं लोगगुरू अमरनसुरगणाणं सोऊण य
तस्स भासियं अवसेसकम्मविसयधिरत्ता नरा जहा अन्नुवेति धम्मसुरालं संजमं तवं चावि बहुविहप्पगारं
जहं यद्दणि वासाणि अणुचरित्ता आराहियनाणदंसणचरित्तजोगा जिणवयणमणुगयमहिंयं भासित्ताजिण-
वराण धिययेणमणुणेत्ता जे य जहिं जत्तियाणि भत्ताणि छेअइत्ता लद्धूण य समाहिंमुत्तमज्झाणजोगजुत्ता
उयवद्दा मुणिवरोत्तमा जहं अणुत्तरेसु पावंति जहं अणुत्तरं तत्थ विसयसोक्कवं तओ य चुआ कमेण काहिंति

संजया जहा य अंतकिरियं एए अन्ने य एवमाहअत्था वित्थरेण, अणुत्तरोववाइयदसासु णं परित्ता वायणा संखेज्जा अणुओगदारा संखेज्जाओ संगहणीओ, से णं अंगट्ठयाए नवमे अंगे एगे सुयक्खंवे दस अज्झयणा तिन्नि वग्गा दस उद्देसणकाला दस समुद्देसणकाला संखेज्जाइं पयसयसहस्साइं पयग्गेणं ५०, संखेज्जाणि अक्खराणि जाव एवं चरणकरणपरूवणया आघविज्जति, सेत्तं अणुत्तरोववाइयदसाओ ॥ ९ ॥ सूत्रं १४४

‘से किं त’मित्यादि, नास्मादुत्तरो विद्यते इत्युत्तर उपपत्तनमुपपातो जन्मेत्यर्थः अनुत्तरः—प्रधानः संसारे अन्यस्य तथाविधस्याभावादुपपातो येषां ते तथा त एवानुत्तरोपपातिकाः, तद्वक्तव्यताप्रतिबद्धा दशा-दशाव्ययनोपलक्षिता अनुत्तरोपपातिकदशाः, तथा चाह—‘अणुत्तरोववाइयदसासु ण’मित्यादि, तत्रानुत्तरोपपातिकानामिति—साधूनां नगरादीनि द्वाविंशतिः पदानि ज्ञाताधर्मकथावर्णकोक्तानि यथा तथा [ज्ञेयानि], एतेषामेव च प्रपञ्चं रचयन्नाह—अनुत्तरोपपातिकदशासु तीर्थकरसमवसरणानि, किम्भूतानि?—परममाङ्गल्यत्वेन जगद्धितानि परममाङ्गल्यजगद्धितानि जिनातिशेषाश्च-बहुविशेषा ‘देहं विमलसुयं’ मित्यादयश्चतुस्त्रिंशदधिकतरा वा तथा जिनशिष्याणां चैव-गणधरादीनां, किम्भूतानामत आह—श्रमणगणप्रवरगन्धहस्तिनां-श्रमणोत्तमानामित्यर्थः, तथा स्थिरयशसां तथा परीषहसैन्यमेव-परीषहद्वन्द्वमेव रिपुबलं-परचक्रं तत्प्रमर्दनानां, तथा दववद्-दावाशिरिव दीप्तानि-उज्ज्वलानि पाठान्तरेण तपोदीप्तानि यानि चारित्रज्ञानसम्यक्त्वानि तैः साराः-सफलाः विविधप्रकारविस्तारा-अनेकविधप्रश्नाः प्रशस्ताश्च ये क्षमादयो गुणास्तैः संयुतानां, क्वचिद्गुणध्वंजानामिति पाठः, तथा अनगराश्च ते महर्षयश्चेत्यनगारमहर्षयस्तेषामनगारगुणानां वर्णकः—श्लाघा आख्यायन्त इति योगः, पुनः किम्भूतानां जिनशिष्याणां ?-उत्तमाश्च ते जालादिभिर्वरतपसश्च ते विशिष्टज्ञानयोग-

गङ्गाणीओ से णं अंगट्ठयाणं दत्तमे अंगे एगे सयक्खंवे पणयालीसं उद्देसणकाला पणयालीसं समुद्देसणकाला मंखेज्जाणि पयसयसहस्साणि पयग्गेणं प०, संखेज्जा अवखरा अणंता गमा जाव चरणकरणपरूवणया आद्य-चिञ्चन्ति, सेत्तं पण्हाचागरणाइं ॥ १० ॥ (सूत्रं १४५)

‘सं किं न’मित्यादि, प्रश्नः—प्रतीतस्तन्निर्वचनं—व्याकरणं प्रश्नानां च व्याकरणानां च योगात्पञ्चव्याकरणानि तेषु ‘अद्भुत्तरं पणिणसयं’ तत्राद्भुत्तबाद्भुत्प्रश्नादिका मन्त्रविद्याः प्रश्ना या पुनर्विद्या मन्त्रविधिना जप्यमाना अपृष्टा एव शुभाशुभं कथयन्ति एताः अमश्नाः तथाऽद्भुत्प्रश्नादिप्रश्नभावं नदभावं च प्रतीत्य या विद्याः शुभाशुभं कथयन्ति ताः प्रश्ना-प्रश्नाः ‘विज्जाइसयं’ति तथा अन्ये विद्यानिश्रयाः स्तम्भस्तोभवशीकरणाविद्वेषीकरणोच्चाटनादयः नागसुपर्णेश्च सह भवनपतिविशेषैरुपलक्षणत्वाद्यक्षादिभिश्च सह साधकस्येति गम्यते दिव्याः—तात्त्विकाः संवादाः—शुभाशुभगताः संलापाः आख्यायन्ते, एतदेव प्रायः प्रपञ्चयन्नाह—‘पण्हाचागरणदत्ते’त्यादि, स्वगमयपरगमयप्रज्ञापका ये प्रत्येकचुद्धास्तैः करकद्वादिसदृशैर्विविधार्थो यका भापा गम्भीरेत्यर्थः तथा भाषिताः—गदिताः स्वसमय-परसमयप्रज्ञापकप्रत्येकचुद्धविविधार्थभाषितास्तासां किम् ?—आदर्शोद्भृष्टादीनां सम्बन्धिनो प्रश्नानां विविधगुणमहार्थाः प्रश्नव्याक-रणदृष्टान्नाख्यायन्त इति योगः, पुनः किम्भूतानां प्रश्नानां ?—‘अहसयगुणउवसमनाणप्पगारआयरियभासियाणं’ति अतिशयाश्च-आमणौपध्या दयो गुणाश्च-ज्ञानादय उपशमश्च—स्वपरमेदः एते नानाप्रकारा येषां ते तथा ते च ते आचार्यार्थाश्च तैर्भाषिता यास्तास्तथा नामां, कयं भाषितानामित्याह—‘चित्तयेणं’ति विस्तरेण—महता वचनसन्दर्भेण तथा स्थिरमहर्षिभिः पाठान्तरे वीरमहर्षिभिः ‘विविधचित्थ-रत्ना सिपाणं च’ति विविधचित्तेरेण भाषितानां च, चकारस्तृतीयप्रणायकमेदसमुच्चयार्थः, पुनः कथंभूतान प्रश्नानां ?—‘जगहियाणं’ति

समाधिमुत्तमं ध्यानयोगयुक्ता उपपन्ना मुनिवरोत्तमा यथा अनुत्तरेषु तथा आरुहायन्त इति प्रक्रमः, तथा प्राप्नुवन्ति यथाऽनुत्तरं 'तत्' इति अनुत्तरविमानेषु विषयसुखं तथाऽऽख्यायन्ते इति योगः, 'ततो य' इति अनुत्तरविमानेभ्यश्च्युताः क्रमेण करिष्यन्ति संयता यथा चान्तक्रियां ते तथाऽऽख्यायन्ते अनुत्तरोपपातिकदशास्त्रिंशति प्रकृतं, एते चान्ये चेत्यादि पूर्ववत्, नवरं 'दस अङ्गयणा तिनि वग्ग' इति, इहाध्ययनसमूहो वर्गो, वर्गे दशाध्ययनानि, वर्गश्च युगपदेवोद्दिश्यते इत्यतस्त्रय एवोद्देशनकाला भवन्तीत्येवमेव च नन्दामभिधीयन्ते, इह तु दृश्यन्ते दशेत्यत्राभिप्रायो न ज्ञायत इति, तथा संख्यातानि 'पदसयसहस्रां पयणेण' इति किल षट्चत्वारिंशच्छ्लाण्यष्टौ च सहस्राणि ॥ ९ ॥

से किं तं पणहावागरणाणि ?, पणहावागरणेषु अद्दुत्तरं पसिणसयं अद्दुत्तरं अपसिणसयं अद्दुत्तरं पसिणापसिणसयं चिज्जाइसया नागसुवन्नेहिं सद्धिं दिव्वा संवाया आघविज्जंति, पणहावागरणदसासु णं ससमयपरसमयपणवयपत्तेअबुद्धिविविहत्थभासाभासियाणं अइसयगुणउवसमणाणप्पगारआयरियभासियाणं वित्थरेणं वीरमहेसीहिं विविहवित्थरभासियाणं च जगहियाणं अदांगगुट्टबाहुअसिमणिखोमआइच्चभासियाणं विविहमहापसिणचिज्जामणपसिणचिज्जादेवयपयोगपहाणगुणप्पगासियाणं सब्भूयदुगुणप्पभावनरणमइविग्गहयकाराणं अइसयमईयकालसमयदमसमत्तिथकरुत्तमस्स ठिइकरणकाराणां दुरहिगमदुरवगाहस्स सब्बसब्बन्नुसम्मअस्स अबुहजणविवोहणकरस्स पच्चक्खयपच्चयकाराणं पण्हाणं विविहगुणमहत्था जिणवरप्पणीया आघविज्जंति, पणहावागरणेषु णं परित्ता वायणा संखेज्जा अनुओगदारा जाव संखेज्जाओ, सं-

गङ्गणीओ से णं अंगद्वयाए दसमे अंगे एगे सयक्खंधे पणयालीसं उद्देसणकाला पणयालीसं समुद्देसणकाला संखेज्जाणि पयसयसदस्साणि पयग्गेणं प०, संखेजा अक्खरा अणंता गमा जाव चरणकरणपरूवणया आद्य-विज्जंति, सेत्तं पण्णावागरणाइं ॥ १० ॥ (सूत्रं १४५)

‘से किं त’मित्यादि, प्रश्नः—प्रतीतस्तन्निर्वचनं—व्याकरणं प्रश्नानां च व्याकरणानां च योगात्पञ्चव्याकरणानि तेषु ‘अट्टुत्तरं पयिणसयं’ तत्राङ्गुष्ठचाहुप्रश्नादिका मन्त्रविद्याः प्रश्ना या पुनर्विद्या मन्त्रविधिना जप्यमाना अष्टा एव शुभाशुभं कथयन्ति एताः अप्रश्नाः तथाऽङ्गुष्ठादिप्रश्नभावं तदभावं च प्रतीत्य या विद्याः शुभाशुभं कथयन्ति ताः प्रश्ना-प्रश्नाः ‘विज्जाइसय’ति तथा अन्ये विद्यातिशयाः स्तम्भस्तोभवशीकरणविद्वेपीकरणोच्चाटनादयः नागसुपर्णेश्च सह भवनपतिविशेषैरुपलक्षणत्वाद्यक्षादिभिश्च सह साधकस्येति गम्यते दिव्याः—तात्त्विकाः संवादाः—शुभाशुभगताः संलापाः आख्यायन्ते, एतदेव प्रायः प्रपञ्चयन्नाह—‘पण्णावागरणदसे’त्यादि, स्वसमयपरसमयप्रज्ञापका ये प्रत्येकबुद्धास्तैः करकद्वादिसदृशैर्विविधार्थी यका भाषा गम्भीरेत्यर्थः तथा भाषिताः—गदिताः स्वसमय-परसमयप्रज्ञापकप्रत्येकबुद्धविविधार्थभाषाभाषितास्तासां किम् ?—आदर्शाङ्गुष्ठादीनां सम्बन्धिनां प्रश्नानां विविधगुणमहार्थाः प्रश्नव्याक-रणदशाश्चाख्यायन्त इति योगः, पुनः किम्भूतानां प्रश्नानां ?—‘अइसयगुणउत्तमनाणप्पगारआयरियभासियाणं’ति अतिशयाश्च-आमपौपघ्या दयो गुणाश्च-ज्ञानादय उपशमश्च-स्वपरमेदः एते नानाप्रकारा येषां ते तथा ते च ते आचार्याश्च तैर्भोषिता यास्तास्तथा तासां, कथं भाषितानामित्याह—‘वित्थरेण’ति विस्तरेण—महता वचनसन्दर्भेण तथा स्थिरमहर्षिभिः पाठान्तरे वीरमहर्षिभिः ‘विविहवित्थ-रमा सियाणं च’ति विविधविस्तरेण भाषितानां च, चकारस्वृतीयप्रणायकमेदसमुच्चयार्थः, पुनः कथंभूतान प्रश्नानां ?—‘जगहियाणं’ति

जगद्धितानां पुरुषार्थोपयोगित्वात्, किंसम्बन्धिनीनामित्याह-‘अद्वाग’ति आदर्शश्चाङ्गुष्ठश्च बाहू च असिश्च मणिश्च क्षौमं च-वस्त्रं आदित्यश्चेति द्वन्द्वस्ते आदिर्येषां कुब्जशङ्खधंदादीनां ते तथा तेषां सम्बन्धिनीनां, प्रश्नविद्याभिरादर्शकादीनामावेशनात्, किंभूतानां प्रश्नानामत आह-विविधमहाप्रश्नविद्याश्च-वाचैव प्रश्ने सत्युत्तरदायिन्यः मनःप्रश्नविद्याश्च-मनःप्रश्नार्थोत्तरदायिन्यस्तासां दैवतानि-तदधिष्ठातृदेवतास्तेषां प्रयोगग्राधान्येन-तद्व्यापारप्रधान्यतया गुणं-विविधार्थसंवादलक्षणं प्रकाशयन्ति-लोके व्यञ्जयन्ति यास्ता विविधमहाप्रश्नविद्यामनःप्रश्नविद्यौदेवतप्रयोगग्राधान्यगुणप्रकाशिकास्तासां, पुनः किंभूतानां प्रश्नानां ?-सद्भूतेन तात्त्विकेन द्विगुणेन पुनः उपलक्षणत्वाल्लौकिकप्रश्नविद्याप्रभावापेक्षया बहुगुणेन पाठान्तरे विविधगुणेन प्रभावेन-माहात्म्येन नरणमतेः मनुजसमुदय-बुद्धेर्विस्मयकार्यः-चमत्कारहेतवो या प्रश्नास्ताः सद्भूतद्विगुणप्रभावनरणमतिविस्मयकार्यस्तासां, पुनः किंभूतानां तासां ?-‘अतिसयमतीतकालसमये’ति अतिशयेन योऽतीतः कालः समयः स तथा तत्र, अतिव्यवहिते काले इत्यर्थः, दमः-शमस्तत्प्रधानः तीर्थंकराणां-दर्शनान्तरशास्त्रदणामुत्तमो यः स तथा भगवान्-जिनस्तस्य दमतीर्थकरोत्तमस्य स्थितिकरणं-स्थापनं, आसीद् अतीतकाले सातिशयज्ञानादिगुणयुक्तः सकलप्रणायकशिरःशेखरकल्पः पुरुषविशेषः एवंविधप्रश्नानामन्यथानुपपत्तेरित्येवंरूपं, तस्य प्रतिष्ठापनस्य कारणानि-हेतवो यास्तास्तथा तासां, पुनस्ता एव विशिनिष्टि-दुरभिगमं-दुःखबोधं गम्भीरं सूक्ष्मार्थत्वेन दुरवगाहं च-दुःखाध्येयं सूत्रबहुत्वाद्यतस्य सर्वेषां सर्वज्ञानां सम्मतं-इष्टं सर्वसर्वज्ञसम्मतं अथवा सर्वं च तत्सर्वज्ञसम्मतं चेति सर्वसर्वज्ञसम्मतं प्रवचनतत्त्वमित्यर्थः, तस्य अबुधजनविबोधनकरस्य एकान्तहितस्येति भावः ‘पञ्चक्खयपच्चयकरणं’ति प्रत्यक्षेकन-ज्ञानेन साक्षादित्यर्थो यः प्रत्यय-सर्वातिशयनिधानमतीन्द्रियार्थोपदर्शनान्व्याभिचारि चेदं जिनप्रवचनमित्येवंरूपा प्रतिपत्तिः अथवा प्रत्यक्षेणैवानेनार्थाः प्रतीयन्त इति

प्रत्यक्षमिवेदमित्येवं प्रत्ययः प्रत्यक्षकप्रत्ययस्तत्करणशीलाः—प्रत्यक्षकप्रत्ययकार्यः प्रत्यक्षताप्रत्ययकार्यो वा तासां प्रत्यक्षकप्रत्यय-
कारीणां वा, कासामित्याह—प्रश्नानां—प्रश्नविधानां उपलक्षणत्वादन्यासां च यासामष्टोत्तरशतात्पादौ प्रतिपादितानि, विविधगुणा-
नवविधप्रमान्ने च ते महार्थाश्च—महान्तोऽभिधेयाः—पदार्थाः शुभाशुभसूचनादयो विविधगुणमहार्थाः, किंभूता ?—जिनवरप्रणीताः,
किमित्याह—‘आघविजंति’ति आख्यायन्ते शेषं पूर्ववत्, नवरं ‘पणयालीस’मित्यादि यद्यपीहाध्ययनानां दशत्वाद्देशैवोद्देशनकाला
भ्रमन्ति तथापि वाचनान्तरापेक्षया पञ्चचत्वारिंशदिति सम्भाव्यते इति ‘पणयालीस’मित्याद्यविरुद्धमिति, ‘संखेजाणि पयसयसहस्साणि
पयगेण’ति तानि च किल द्विनवतिलक्षाणि षोडश च सहस्राणीति ॥ १० ॥

से किं नं दिवागसुर्यं?, दिवागसुरः पणं सुक्कड्डुक्कडाणं कम्माणं फलविवागे आघविजंति, से समासओ दुविहे पण-
से, तंजहा दुहविवागे चेव, सुहविवागे चेव तत्थ पणं दस दुहविवागाणि दस सुहविवागाणि, से किं तं दुहविवागा-
णि?, दुहविवागेसु पणं दुहविवागाणं नगराहं उज्जाणाहं चेइयाहं वणखंडा रायाणो अम्मापियरो समोसरणाहं ध-
म्मायरिया धम्मकहाओ नगरगमणाहं संसारपबंधे दुहपरंपराओ य आघविजंति, सेत्तं दुहविवागाणि । से किं
तं सुहविवागाणि?, सुहविवागेसु सुहविवागाणं णगराहं उज्जाणाहं चेइयाहं वणखंडा रायाणो अम्मापियरो
समोसरणाहं धम्मायरिया धम्मकहाओ इहलोइयपरलोइयइड्ढिविसेसा भोगपरिचाया पव्वज्जाओ सूयपरि-
ग्गहा तवोनहणाहं परियागा पडिमाओ संलेहणाओ भत्तपच्चक्खणाहं पाओवगमणाहं देवलोगमणाहं
त्तुकुलपथायाया पुणचोद्दिलाहा अंतकिरियाओ य आघविजंति, दुहविवागेसु पणं पाणाहवायअलियवयणचो

रिक्ककरणपरदारमेहुणससंगयाए महतिव्वकसायइंदियप्पमायपावप्पओयअसुहज्झवसाणसंचियाणं कम्ममाणं पावगाणं पावअणुभागफलविवागा निरयगतितिरिक्खजोणिबहुविहवसणसयपरंपरापबद्धाणं मणुयत्तेवि आगयाणं जहा पावकम्मसेसेण पावगा होन्ति फलविवागा वहवसणविणासनासाकनुडुङ्करचरणनहच्छे यणजिब्भेअणअंजणकडगिगदाहगयचलणमलणफालणउल्लवणसूलयालउडलिडुभंजणतउसीसगतत्ततेल्लुकलकलअहिसिंचणकुंभिपागककंपणाथिरबंधणवेहवज्झकत्तणपतिभयकरकरपल्लीवणादिदारुणाणि दुक्खाणि अणोवमाणि बहुविचिहपरंपराणुबद्धा ण सुचंति पावकम्मवल्लीए, अवेयइत्ता हु गत्थि मोक्खो तवेण धिइधणियबद्धकच्छेण साहेणं तस्स वाचि हुज्जा, एत्तो य स्रहविवागेसू णं सीलसंजमणियमगुणतवोवहाणेसु साहसु सुविहिएसु अणुकंपासयप्पओगतिकालमइविसुद्धभत्तपाणाइं पययमणसा हियसुहनीसेसतिव्वपरिणामनिच्छियमई पयच्छिऊणं पयोगसुद्धाइं जह य निव्वत्तिंति उ बोहिलाभं जह य परित्तीकरंति नरनरयतिरियसूरगमणविपुलपरियदअरतिभयविसायसोगभिच्छत्तसेलसंकडं अन्नाणतमंधकारचिक्खिल्लसुदुत्तारं जरमरणजोणिसंखुभिभयचक्कवालं सोलसकसायसावयपयंडचंडं आणाइअं अणवदगं संसारसागरमिणं जह य णिबंधंति आउगं सूरगणेसू जह य अणुभवन्ति सूरगणविमाणसोक्खाणि अणोवमाणि ततो य कालंतरे बुआणं इहेव नरलोगमागयाणं आउवपुण्णरूवजातिकुलजम्मआरोगबुद्धिमेहाविसेसा भित्तजणसंयणधणधणविभवसमिद्धसारसमुदयविसेसा बहुविहकामभोगुब्भवाण सोक्खाण सुहविवागोत्तमेसू, अणुवरय-

परंपराणुबद्धा अमुभाणं सुभाणं चैव कम्माणं भासिआ बहुविहा विवागा विवागसुयस्मि भगवया जिण-
 वरेण संवेगकारणत्था अन्नेवि य एवमाइया बहुविहा वित्तरेणं अत्थपरूवणया आघविज्जंनि, विवागसुअस्स
 णं परिता चायणा संखेज्जा अणुओगदारा जाव संखेज्जाओ संगहणीओ, से णं अंगट्टयाए एक्कारसमे अंगे
 श्रीसं अज्जयणा वीसं उप्पेसणकाला वीसं समुद्देसणकाला, संखेज्जाइं पयसयसहस्साइं पयग्गेणं प०, संखे-
 ज्जाणि अक्खराणि अणंता गमा अणंता पज्जवा जाव एवं चरणकरणपरूवणया आघविज्जंति, सेत्तं विवा-
 गमुण ॥ ११ ॥ [सूत्रं १४३]

‘से किं तं’मित्यादि, विपचनं विपाकः—शुभाशुभकर्मपरिणामस्तत्प्रतिपादकं श्रुतं विपाकश्रुतं ‘विवागसुए णं’मित्यादि कण्ठ्यं,
 नवरं ‘फलविपाके’ति फलरूपो विपाकः फलविपाकः तथा ‘नगरगमणाइं’ति भगवतो गौतमस्य भिक्षाद्यर्थं नगरप्रवेशनानीति, एतदेव
 पूर्वोक्तं प्रपञ्चयन्नाह—‘दुहविवागेसु णं’मित्यादि, तत्र प्राणातिपातालीकचचनचौर्यकरणपरदारमैथुनैः सह ‘संसंगयाए’ति या ससङ्गता
 मपरिग्रहता तथा संचितानां कर्मणामिति योगः, महातीव्रकषायेन्द्रियप्रमादपापप्रयोगाशुभाध्यवसायसञ्चितानां कर्मणां पापकानां पापा-
 नुभागा प्रशुभरसा ये फलविपाका—विपाकोदयास्ते तथा ते आख्यायन्त इति योगः, केषामित्याह—निरयगतौ तिर्यग्योनौ च ये बहुविध-
 व्यसनशतपरम्पराभिः प्रवद्धाः ते तथा तेषां, जीवानामिति गम्यते. तथा ‘मणुयत्ते’ति मनुजत्वेऽप्यागतानां यथा पापकर्मशेषेण पापका
 भवन्ति फलविपाका अशुभा विपाकोदया इत्यर्थः, तथा आख्यायन्ते इति प्रकृतं, तथाहि—वधो—यष्ट्यादिताडनं दृषणविनाशो—वर्द्धितक-
 करणं तथा नासायाश्च कर्णयोश्च ओष्ठस्य चाङ्गुष्ठानां च करयोश्च चरणयोश्च नखानां च यच्छेदनं तत्तथा जिह्वाछेदनं ‘अंजण’ति

रिक्ककरणपरदारमेहुणससंगयाए महतिव्वकसायइंदियप्पमायपावप्पओयअसुहज्झवसाणसंचियाणं कम्ममाणं पावगाणं पावअणुभागफलविवागा णिरयगतितिरिक्खजोणिबहुविहवसणसयपरंपरापबद्धाणं मणुयत्तेवि आगयाणं जहा पावकम्मसेसेण पावगा होन्ति फलविवागा बहवसणविणासनासाकन्नुहुं गुडकरचरणनहच्छे यणजिबभेअणअंजणकडगिगदाहगयचलणमलणफालणउल्लवणसूललयालउडलिट्ठभंजणतउसीसगतत्ततेल्ल- कलकलअहिसिंचणकुंभिपागककंपणाथिरबंधणवेहवज्झकत्तणपतिभयकरकरपल्लीवणादिदारुणाणि दुक्खाणि अणोवमाणि बहुविविहपरंपराणुबद्धा ण सुच्चंति पावकम्मवल्लीए, अवेयइत्ता हु णत्थि मोक्खो तवेण धिइध- णियबद्धकच्छेण साहेणं तस्स वावि हुब्बा, एत्तो य स्रहविवागेसू णं सीलसंजमणियमणुगतवोवहाणेसु सा- हसु सुविहिएसु अणुकंपासयप्पओगतिकालमइविसुद्धभत्तपाणाइं पययमणसा हियसुहनीसेसतिव्वपरिणाम- निच्छियमई पयच्छिज्जणं पयोगसुद्धाइं जह य निव्वत्तिंति उ बोहिलाभं जह य परित्तीकरेंति नरनरयतिरि- यस्रगमणविपुलपरियद्वअरतिभयविसायसोगमिच्छत्तसेलसंकडं अन्नाणतमंधकारचिक्खल्लसुदुत्तारं जरम- रणजोणिसंखुभिचक्कवालं सोलसकसायसावयपयंडचंडं आणाइअं अणवदग्गं संसारसागरमिणं जह य णिबंधंति आउगं स्ररगणेसू जह य अणुभवंति स्ररगणविमाणसोक्खाणि अणोवमाणि ततो य कालंतरे खु- आणं इहेव नरलोगमागयाणं आउवपुण्णरूवजातिक्कुलजम्मआरोगबुद्धिमेहाविसेसा भित्तजणसंयणधण- धणविभवसमिद्धसारसमुदयविसेसा बहुविहकामभोगुब्भवाण सोक्खाण सुहविवागोत्तमेसू, अणुवरय-

परंपरायुद्धा असुभाणं सुभाणं चेव कम्माणं भासिआ बहुविहा विवागा विवागसुयम्मि भगवया जिण-
येणे संवेगकारणतया अन्नेवि य एवमाइया बहुविहा वित्थरेणं अत्थपरूवणया आघविज्जंनि, विवागसुअस्स
णं परित्ता चायणा संखेज्जा अणुओगदारा जाव संखेज्जाओ संगहणीओ, से णं अंगट्टयाए एक्कारसमे अंगे
वीसं अज्झयणा वीसं उद्देसणकाला वीसं समुद्देसणकाला, संखेज्जाइं पयसयसहस्साइं पयग्गेणं प०, संखे-
ज्जाणि अक्खवरणि अणंता गमा अणंता पज्जवा जाव एवं चरणकरणपरूवणया आघविज्जंति, सेत्तं विवा-

गसुए ॥ ११ ॥ [सूत्रं १४३]

‘मे किं त’मित्यादि, विपचनं विपाकः—शुभाशुभकर्मपरिणामस्तत्प्रतिपादकं श्रुतं विपाकश्रुतं ‘विवागसुए ण’मित्यादि कण्ठयं,
नवरं ‘फलविपाके’ति फलरूपो विपाकः फलविपाकः तथा ‘नगरगमणाइ’ति भगवतो गौतमस्य भिक्षाद्यर्थं नगरप्रवेशनानीति, एतदेव
पूर्वोक्तं प्रपञ्चयन्नाह—‘दुहविवागेसु ण’मित्यादि, तत्र प्राणातिपातालीकचचनचौर्यकरणपरदारमैथुनैः सह ‘संसंगयाए’त्ति या ससङ्गता
मपरिग्रहता तथा संचितानां कर्मणामिति योगः, महातीव्रकषयेन्द्रियप्रमादपापप्रयोगाशुभाध्यवसायसञ्चितानां कर्मणां पापकानां पापा-
शुभागा अशुभरगा ये फलविपाका—विपाकोदयास्ते तथा ते आख्यायन्त इति योगः, केषामित्याह—निरयगतौ तिर्यग्योनौ च ये बहुविध-
व्ययनग्रतपरम्पराभिः प्रवद्धाः ते तथा तेषां, जीवानामिति गम्यते, तथा ‘मणुयत्ते’त्ति मनुजत्वेऽप्यागतानां यथा पापकर्मशेषेण पापका
भवन्ति फलविपाका अशुभा विपाकोदया इत्यर्थः, तथा आख्यायन्ते इति प्रकृतं, तथाहि—वधो—यष्ट्यादिताडनं वृषणविनाशो—वर्द्धितक-
करणं तथा नासायाश्च कर्णयोश्च ओष्ठस्य चाङ्गुष्ठानां च करयोश्च चरणयोश्च नखानां च यच्छेदनं तत्तथा जिह्वाछेदनं ‘अंजण’त्ति

अञ्जनं तप्तायःशलाकया नेत्रयोः प्रक्षणं वा देहस्य क्षारतैलादिना 'कडगिगदाहणं'ति कटानां-विदलवंशादिमयानामग्निः कटाग्रिस्तेन बाहनं कटाग्रिदाहनं, कटेन परिवेष्टितस्य बाधनमित्यर्थः, तथा गजचलनमलनं फालनं-विदारणं उल्लम्बनं-वृक्षशाखादाबुद्धन्धनं तथा शूलेन लतया लङ्घनेन यष्टया च भञ्जनं गात्राणां तथा त्रपुणा-धातुविशेषेण सीसकेण च-तैर्नैव तप्तेन तैलेन च 'कलकल'त्ति सशब्देनाभिषेचनं तथा कुम्भ्यां-भाजनविशेषे पाकः कुम्भीपाकः कम्पनं-शीतलजलाच्छोटनादिना शीतकाले गात्रोत्कम्पजननं तथा स्थिरबन्धनं-निबिडनियन्त्रणं वेधः-कुन्तादिना शस्त्रेण भेदनं वर्द्धकर्त्तनं-त्वगुत्रोटनं प्रतिभयकरं-भयजननं तच्च तत् करप्रदीपनं च-वसनवेष्टितस्य तैलाभिषिक्तस्य करयोरग्निसंबोधनमिति कर्मधारयः ततश्च वधश्च वृषणविनाशश्चेत्यादि यावत्प्रतिभयकरकरप्रदीपनं चेति द्वन्द्वः, ततस्तानि आदिर्येषां दुःखानां तानि च तानि दारुणानि चेति कर्मधारयः, कानीमानीत्याह-दुःखानि, किम्भूतानि ?-अनुपमानि दुःखविपाकेष्वाख्यायन्त इति प्रक्रमः, तथेदमाख्यायते बहुविधिपरम्पराभिः दुःखानामात गम्यते, अनुबद्धाः-सन्तत मालिङ्गिता बहुविधपरम्परानुबद्धा जीवा इति गम्यते न मुच्यन्ते-न त्यज्यन्ते, कय ?-पापकर्मवल्या दुःखफलसम्पादिकया, किमित्याह-यतोऽवेदयित्वा-अनुभूय कर्मफलमिति गम्यते हुर्यस्मादर्थे नास्ति-न भवति मोक्षो-वियोगः कर्मणः सकाशात्, जीवानामिति गम्यते, किं सर्वथा नेत्याह-तपसा-अनशनदिना किम्भूतेन ?-धृतिः-चित्तसमाधानं तद्रूपा 'धणिय'सि अत्यर्थं बद्धा-निष्पीडिता कच्छा-बन्धविशेषो यत्र तत्तथा तेन, धृतिबलयुक्तेनेत्यर्थः, शोधनं-अपनयनं तस्य कर्मविशेषस्य 'वावि'सि सम्भावनायां 'होज्जा' सम्पद्येत नान्यो मोक्षोपायोऽस्तीति भावः, 'एत्तो ये' त्यादि इतश्चानन्तरं सुखविपाकेषु द्वितीयश्रुतस्कन्धाध्ययनेष्वित्यर्थः यदाख्यायते तदभिधीयत इति शेषः, शीलं-ब्रह्मचर्यं समाधिर्वा संयमः-प्राणातिपातविरतिर्नियमा-आभिग्रहविशेषाः गु-

णाः—शेषमूलगुणाः उत्तरगुणाश्च तपोऽनशनादि एतेषामुपधानं—विधानं येषां ते तथा अतस्तेषु शीलसंयमनियमगुणतपउपधानेषु, केचित्पत्याह—सायुषु—यतिषु, किम्भूतेषु ?—सुष्ठु विहितं—अनुष्ठितं येषां ते सुविहितास्तेषु भक्तादि दत्त्वा यथा बोधिलाभादि निर्वर्त्तयन्ति तथेहाख्यायत इति सम्बन्धः, इह च सम्प्रदानेऽपि सप्तमी न दुष्टा, विषयस्य विवक्षणात्, अनुकम्पा अनुक्रोशस्तत्प्रधान आशयः—नितं तस्य प्रयोगोव्यायुतिरनुकम्पाशययोगस्तेन, तथा 'तिकालमति' ति त्रिषु कालेषु या मतिः—बुद्धिर्यदुत दास्यामीति परितोयो दीयमाने परितोयो दत्ते च परितोप इति सा त्रैकालिमतिस्तथा च यानि विशुद्धानि तानि तथा तानि च तानि भक्तपानानि चेति—अनुकम्पाशययोगत्रिकालमतिविशुद्धभक्तपानानि प्रदायेति क्रियायोगः, केन प्रदायेत्प्याह—प्रयतमनसा—आदरभूतचेतसा, हितोऽनर्थपरिहाररूपत्वात् मुखहेतुत्वात् सुखः शुभो वा 'नीसेस'ति निः श्रेयसः कल्याणकरत्वात् तीव्रः—प्रकृष्टः परिणामः—अध्यवसानं यस्याः सात्रया सा निश्चिता—असंशया मतिः—बुद्धिर्येषां ते हितसुखानिः श्रेयसतीव्रपरिणामनिश्चितमतयः किं ?—'पयच्छिञ्जं' ति प्रदाय, किं भूतानि भक्तपानानि ?—प्रयोगेषु शुद्धानि दायकदानव्यापारापेक्षया सकलाशंसादिदोषरहितानि ग्राहकग्रहणव्यापारापेक्षया चो मादिदोषवर्जितानि, ततः किं?—यथा च—येन च प्रकारेण पारम्पर्येण—मोक्षसाधकत्वलक्षणेन निर्वर्त्तयन्ति, भव्यजीवा इति गम्यते, तु शस्त्रोपापामात्रार्थः, बोधिलाभं, यथा च परितीक्ष्णवन्ति—ह्रस्वतां नयन्ति संसारसागरमिति योगः, किंभूतं?—नरनिरयतिर्यक्सुरगतिषु य-ज्जीगानां गमनं—परिभ्रमणं स एव विपुलो—विस्तीर्णः पवित्रर्त्तो—मत्स्यादीनां परिवर्त्तनमनेकधा सञ्चरणं यत्र स तथा, तथा अरति-भयशेषादशोकमिथ्यात्वान्येव शैलाः—पर्वतास्तेः शृङ्गटः—सङ्कीर्णो यः स तथा ततः कर्मधारयोऽतस्तं, इह च विषादो—दैन्यमात्रं शोऽहस्ताकन्दनादिनिह इति, तथा अज्ञानमेव तमोऽन्धकारं—महान्धकारं यत्र स तथा अतस्तं, 'चिक्खिखल्लसुदुत्तारं' ति चिक्खिखल्लं

कर्मः संसारपक्षे तु चिकित्खं-विषयधनस्वजनादिप्रतिबन्धस्तेन सुदुस्तरौ-दुःखोत्तार्यो यः स तथा त, तथा जरामरणयोनेय एव संश्रुभितं-महामत्स्यमकराद्यनेकजलजन्तुजातसम्मर्देन ग्रचिलोडितं चक्रवालं-जलपारिमाण्डल्यं यत्र स तथा तं तथा षोडश कषाया एव स्वापदानि-मकरग्राहादीनि प्रकाण्डचण्डानि-अत्यर्थं रौद्राणि यत्र स तथा तं, अनादिकमनवदग्रमनन्तं संसारसागरमिमं प्रत्यक्षमित्यर्थः; तथा यथा च सागरोपमादिना प्रकारेण निबध्नन्त्यायुः सुरगणेषु साधुदानप्रत्ययमिति भावः, यथा चानुभवन्ति सुरगणविमानसौख्यानि अनुपमानि, ततश्च कालान्तरेण द्युतानाम् 'इहेव' चि तिर्यग्लोके नरलोकमागतानामायुर्वर्णरूपजातिकुलजन्मारोग्यबुद्धि-मेधाविशेषा अख्यायन्त इति योगः, तत्रायुषो विशेष इतरजीवायुषः सकाशात् शुभत्वं दीर्घत्वं च एवं वपुः शरीरं तस्य स्थिरसंहन-नता वर्णस्योदारगौरत्वं रूपस्यातिसुन्दरता जातेरुत्तमत्वं कुलस्याप्येवं जन्मनो विशिष्टक्षेत्रकालौ निराबाधत्वं आरोग्यस्य प्रकर्षः बुद्धिरौत्पत्तिक्यादिका तस्याः प्रकृष्टता मेधा अपूर्वश्रुतग्रहणशक्तिस्तस्या विशेषः प्रकृष्टतैवेति, तथा मित्रजनः-सुहृल्लोकः स्वजनः-पितृपितृव्यादिः धनधान्यरूपो यो विभवो लक्ष्मीः स धनधान्यविभवस्तथा समृद्धेः-पुरान्तः पुरकोशकोष्ठागारबलवाहनरूपायाः सम्पदो यानि साराणि-प्रधानानि वस्तूनि तेषां यः समुदायः-समूहः स तथा इत्येतेषां द्वन्द्वस्तत एषां ये विशेषाः-प्रकर्षास्ते तथा, तथा बहुविधकाम-भोगोद्भवानां सौख्यानां विशेषा इतीहापि सम्बन्धनीयं, शुभविपाक उत्तमो येषां ते शुभविपाकोत्तमास्तेषु जीवेष्विति गम्यं, इह चेयं षष्ठ्यर्थे सप्तमी, तेन शुभविपाकाध्ययनवाच्यानां साधूनामायुष्कादिविशेषाः शुभविपाकाध्ययनेष्वारुह्यान्ते इति प्रकृतं, अथ प्रत्येकं श्रुत-स्कन्धयोरभिधेये पुण्यपापविपाकरूपे प्रतिपाद्य तयोरेव यौगपदेन ते आह-'अणुवरये' त्यादि, अनुपरता-अविच्छिन्ना ये परम्परानु-बद्धाः-पारम्पर्यप्रतिबद्धाः, के ?-विपाका इति योगः, केषां ?-अशुभानां शुभानां चैव कर्मणां प्रथमद्वितीयश्रुतस्कन्धयोः क्रमेणैव च

मापिनाः-उक्ता बहुविधा विपाकाः विपाकश्रुते एकादशाङ्गे भगवता जिनवरेण संवेगकारणार्थाः-संवेगेहेतवो भावाः अन्येऽपि च यमौदिका
 श्राव्यायन्त इति पूर्वोक्तक्रियया वचनपरिणामाद्वोत्तरक्रियया योगः, एवं च बहुविधा विस्तरेणार्थप्ररूपणता आख्यायन्त इति, शेषं
 कण्ठ्यं, नवरं संख्यातानि पदशतसहस्राणि पदाग्रेणेति, तत्र किल एका पदकोटी चतुरशीतिश्च लक्षाणि द्वाविंशच्च सहस्राणीति ॥११॥

से किं तं विट्टिवाण, ? दिट्टिवाणं सत्त्वभावपरूपणया आघविजंति, से समासओ पंचविहे प० तं-प-
 रिक्कमं सुत्ताइं पुब्बगयं अणुओगो बूलिया, से किं तं परिकम्मे ?-परिकम्मे सत्तविहे प० तं-सिद्धसेणिया-
 परिकम्मे मणुस्ससेणियापरिकम्मे पुट्टसेणियापरिकम्मे ओगाहणसेणियापरिकम्मे उवसंपज्जसेणियापरिकम्मे
 विप्पज्जसेणियापरिकम्मे चुआचुअसेणियापरिकम्मे, से किं तं सिद्धसेणियापरिकम्मे ?, सिद्धसेणिआपरि-
 कम्मे बोद्धसविहे प० तं-माउयापयाणि एगट्टियपयाणि पादोद्वपयाणि आगासपयाणि केउभूयं रासिचद्धं
 एगगुणं दुगुणं तिगुणं केउभूयं पाडिग्गहो संसारपडिग्गहो नंदावत्तं सिद्धचद्धं, सेत्तं सिद्धसेणियापरिकम्मे,
 से किं तं मणुस्ससेणियापरिकम्मे ?, मणुस्ससेणियापरिकम्मे चोद्धसविहे पणणते, तं जहा-ताइं चेव माउआ-
 पयाणि जाव नंदावत्तं मणुस्सचद्धं, सेत्तं मणुस्ससेणियापरिकम्मे, अवसेसा परिकम्माइं पुट्टाइयाइं एक्कारस-
 चिक्काइं पन्नत्ताइं, इवेयाइं सत्त परिकम्माइं ससमइयाइं सत्त आजीवियाइं छ चउक्कणइयाइं सत्त तेरासियाइं
 एयामेव सपुब्बावरेणं सत्त परिकम्माइं तेसीति भवंतीतिमक्खायाइं, सेत्तं परिकम्माइं, से किं तं सुत्ताइं?, सुत्ताइं
 अट्टासीनिभयंतीतिमक्खायाइं, तंजहा-उजुगं परिणयापरिणयं बहुभंगियं विप्पचइयं [विन (ज) यचरियं] अ-

णंतरं परंपरं समाणं संजूहं [मासाणं] सं भिन्नं अहाच्चयं [अहव्वायं नन्द्यां] सोवत्थि (वत्तं यं) णंदावत्तं बहुलं पुट्ठापुट्ठं वियावत्तं एवंभूयं दुआवत्तं वत्तमाणप्पयं समभिरूढं सब्वओभइं पणांम[पस्सासं नन्द्यां] दुपडिग्गहं इच्चेयाइं बावीसं सुत्ताइं छिण्णछेअणइआइं ससमयसुत्तपरिवाडीए, इच्चेआइं बावीसं सुत्ताइं अछिन्नछेयनइयाइं आजीवियसुत्तपरिवाडीए, इच्चेआइं बावीसं सुत्ताइं तिकणइयाइं तेरासियसुत्तपरिवाडिए, इच्चेआइं बावीसं सुत्ताइं चउक्कणइयाइं ससमयसुत्तपरिवाडीए, एवामेव सपुव्वावरेणं अट्ठासीति सुत्ताइं भवंतीतिमक्खयाइं, सेत्तं सुत्ताइं। से किं तं पुव्वगयं?, पुव्वगयं चउइसविहं पन्नत्तं, तंजहा-उप्पायपुव्वं अग्गेणीयं वीरियं अत्थिणत्थिप्पवायं नाणप्पवायं सच्चप्पवायं आयप्पवायं कम्मप्पवायं पच्चक्खाणप्पवायं विज्जाणुप्पवायं अवंसं० पाणाऊ० किरियाविसालं लोग्गिंदुसारं १४, उप्पायपुव्वस्स णं दस वत्थू प० चत्तारि चूलियावत्थू प०, अग्गेणियस्स णं पुव्वस्स चोइस वत्थू बारस चूलियावत्थू, वीरियपवायस्स णं पुव्वस्स अट्ठ वत्थू अट्ठ चूलियावत्थू प० अत्थिणत्थिप्पवायस्स णं पुव्वस्स अट्ठारस वत्थू दस चूलियावत्थू प०, नाणप्पवायस्स णं पुव्वस्स बारस वत्थू प०, सच्चप्पवायस्स णं पुव्वस्स दो वत्थू प०, आयप्पवायस्स णं पुव्वस्स सोलस वत्थू प०, कम्मप्पवायपुव्वस्स तीसं वत्थू प०, पच्चक्खाणस्स णं पुव्वस्स वीसं वत्थू प०, विज्जाणुप्पवायस्स णं पुव्वस्स पनरस वत्थू प०, अवंसस्स णं पुव्वस्स बारस वत्थू प०, पाणाउस्स णं पुव्वस्स तेरस वत्थू प०, किरियाविसालस्स णं पुव्वस्स तीसं वत्थू प०, लोग्गिंदुसारस्स णं पुव्वस्स पणवीसं वत्थू प०, -दस चोइस

अट्टहारसे व बारस दुवे य वत्थूणि । सोलस तीसा बीसा पन्नरस अणुप्पवायंमि ॥१॥ बारस एक्कारसमे चार-
 समे तेरसेव वत्थूणि । तीसा पुण तेरसमे चउदसमे पन्नवीसाओ ॥२॥ चत्तारि दुवालस अट्ट चेव दस चेव चू-
 लवत्थूणि । आतिह्याण चउण्हं सेसाणं चूलिया णत्थि ॥ ३ ॥ सेत्तं पुब्बगयं, सेकिं तं अणुओगे?, अणुओगे
 दुविहे पन्नत्ते, तंजहा-मूलपढमाणुओगे य, से किं तं मूलपढमाणुओगे?, एत्थ णं अरहं-
 ताणं भगवताणं पुब्बभवा देवलो गगमणाणि आउं चवणाणि जम्मणाणि अ अभिसेया रायवरसिरीओ सी-
 याओ पब्बज्जाओ तवा य भत्ता केवलणाणुप्पाया अ तित्थपवत्तणाणि अ संघयणं संठाणं उच्चत्तं आउं
 वन्नविभागो सीसा गणा गणहरा य अज्जा पवत्तणीओ संघस्स चउब्बिहस्स जं वावि परिमाणं जिणम-
 णपज्जवओहिनाणसम्मत्तसुयनाणिणो य वाई अणुत्तरगई य जत्तिया सिद्धा पाओवगआ य जे जहिं ज-
 त्तियाइं भत्ताइं छेअइत्ता अंतगडा मुणिवरुत्तमा तमरओघविप्पमुक्का सिद्धिपहमणुत्तरं च पत्ता, एए अन्ने
 य एवमाइया भावा मूलपढमाणुओगे कहिआ आघविज्जंति पण्णविज्जंति परू० सेत्तं मूलपढमाणुओगे,
 से किं नं गंडियाणुओगे?, अणेगविहे पणत्ते, तंजहा-कुलगरंगंडियाओ तित्थगरंगंडियाओ गणहरंगंडियाओ
 य गणहरंगंडियाओ दसारंगंडियाओ चल्देवंगंडियाओ वासुदेवंगंडियाओ हरिवंसंगंडियाओ भइवाहुगंडियाओ
 नवोकम्मंगंडियाओ चित्तंनरंगंडियाओ उरसप्पिणींगंडियाओ ओसप्पिणींगंडियाओ अमरनरतिरियनिरय
 गइगमणयिविहपरियट्ठणाणुओगे, एवमाइयाओ गंडियाओ आघविज्जंति पण्णविज्जंति परूविज्जंति, सेत्तं गंडिया-

पुओगे से किं तं चूलियाओ?, जणं आइल्लणं चउण्हं पुब्बाणं चूलियाओ, सेसाइं पुब्बाहं अचूलियाइं सेत्तं चूलियाओ, दिट्ठिवायस्स णं परित्ता वायणा संखेज्जा अणुओगदारा संखेज्जाओ पडिचत्तीओ संखेज्जाओ निज्जुत्तीओ संखेज्जा सिलोगा संखेज्जाओ संगहणीओ, से णं अंगट्टयाए बारसमे अंगे एगे सुयखंधे चउइस पुब्बाइं संखेज्जा वत्थू संखेज्जा चूलवत्थू संखेज्जा पाहुडा संखेज्जा पाहुडपाहुडा संखेज्जाओ पाहुडियाओ संखेज्जाओ पाहुडपाहुडियाओ संखेज्जाणि पयसयसहस्साणि पयग्गेणं पन्नत्ता, संखेज्जा अक्खरा अणंता गमा अणंता पज्जवा परित्ता तसा अणंता थावरा सासया कडा णिबद्धा णिकाइया जिणपणणात्ता भावा आघविज्जंति पणविज्जंति परूविज्जंति दंसिज्जंति निंदंसिज्जंति उवदंसिज्जंति, एवं णाया एवं विण्णया एवं चरणकरणपरूवणया आघविज्जंति, सेत्तं दिट्ठिवाए, सेत्तं दुवालसंगे गणिपिडगे ॥ १२॥ (सूत्रं १४७)

‘से किं तं दिट्ठिवाए’ति दृश्यो-दर्शनानि वदनं वादो दृष्टीनां वादो दृष्टिवादः दृष्टीनां वा पातो यत्रासौ दृष्टिपातः सर्वनयदृष्टय एवेहाख्यायन्त इत्यर्थः, तथा चाह-‘दिट्ठिवाए ण’मित्यादि, दृष्टिवादेन दृष्टिपातेन वा सर्वभावग्ररूपणाऽऽख्यायते, ‘से समासओ पंचविहे’ इत्यादि सर्वमिदं प्रायो व्यवच्छिन्नं तथापि यथादृष्टं किमपि लिख्यते, तत्र सूत्रादिग्रहणयोग्यतासम्पादनसमर्थानि परिकर्माणि गणितपरिकर्मवत्, तच्च परिकर्मश्रुतं सिद्धश्रेणिकादिपरिकर्ममूलभेदतः सप्तविधं, उत्तरभेदतस्तु त्र्यशीतिविधं मातृकापदादि, एतच्च सर्वं समूलोत्तरभेदं सूत्रार्थतो व्यवच्छिन्नं एतेषां च परिकर्मणां षट् आदिमानि परिकर्ममाणि स्वसामयिकान्येव, गोशालकप्रवर्त्तितानीविकपाखण्डिकासिद्धान्तमतेन पुनः व्युत्पाच्युतश्रेणिकापरिकर्मसहितानि सप्त प्रज्ञाप्यन्ते, इदानीं परिकर्मसु

नयचिन्ता. तत्र नैगमो द्विविधः—साङ्ग्राहिकोऽसाङ्ग्राहिकश्च, तत्र साङ्ग्राहिकः सङ्ग्रहं प्रविष्टोऽसाङ्ग्राहिकश्च व्यवहारं, तस्मात्सङ्ग्रहो
व्यवहारः प्रगुप्यः यन्त्रादयश्चैक एवेत्येवं चत्वारो नयाः, एतैश्चतुर्भिर्नयैः पट् स्वसामयिकानि परिकर्मोपनि चिन्तयन्ते, अतो भणितं 'छ
चक्रनयाङ्'ति भवन्ति त एव चाजीविकास्वैराशिका भणिताः कस्माद् ? उच्यते, यस्मात्ते सर्वं ज्यात्मकं इच्छन्ति, यथा जीवोऽजीवो
जीवाजीवः लोकोऽलोकः लोकालोकः सत् असत् सदसत् इत्येवमादि, नयचिन्तायामपि ते त्रिविधं नयमिच्छन्ति, तद्यथा—द्रव्यार्थिकः
पर्योपार्थिकः उभयार्थिकः, अतो भणितं 'सत् तेरासिय'ति सप्त परिकर्मोपनि त्रैराशिकापारुण्डिकास्त्रिविधया नयचिन्तया चिन्तयन्तीत्यर्थः,
'सेनं परिकर्मे'ति निगमनं, 'से किं तं मुत्ताङ्'मित्यादि, तत्र सर्वद्रव्यपर्यायनयाद्यर्थस्वचनात् सूत्राणि अष्टाशीत्यपि च सूत्रार्थतो
व्यवच्छिन्नानि तथापि दृष्टानुसारतः किञ्चिद्विच्यते. एतानि किल ऋजुकादीनि द्वाविंशतिः सूत्राणि, तान्येव विभागतोऽष्टाशीतिर्भवन्ति,
कथम् ? उच्यते, 'इवेइयाङ् चावीसं मुत्ताङ् छिन्नछेयनइयाङ् ससमयसुत्तपरिवाडीए'ति इह यो नयः सूत्रं छिन्नं छेदेनेच्छति स
छिन्नच्छेदनयो यथा "धम्मो मंगलमुच्छिद्ध"मित्यादिश्लोकः सूत्रार्थतः प्रत्येकच्छेदेन स्थितो न द्वितीयादिश्लोकमपेक्षते, प्रत्येककल्पित-
पर्यन्ता इत्यर्थः, एतान्येव द्वाविंशतिः स्वसमयसूत्रपरिपाट्या सूत्राणि स्थितानि, तथा इत्येतानि द्वाविंशतिः सूत्राणि अस्मिन्नच्छेद-
नधिकान्यजीविकसूत्रपरिपाट्येति, अयमर्थः—इह यो नयः सूत्रमच्छिन्नं छेदेनेच्छति सोऽस्मिन्नच्छेदनयो यथा 'धम्मो मंगलमुच्छिद्ध'मि-
त्यादि श्लोक एवार्थतो द्वितीयादिश्लोकमपेक्षमाणो द्वितीयादयश्च प्रथममिति अन्योऽन्यसापेक्षा इत्यर्थः, एतानि द्वाविंशतिराजीविकगो-
प्राप्त्यप्रगतिनपापण्डसूत्रपरिपाट्या अक्षरस्वनाविभागस्थितान्यप्यर्थतोऽन्योऽन्यमपेक्षमाणानि भवन्ति, 'इवेइयाङ्' इत्यादि सूत्रं, तत्र
'निकनइयाङ्'ति नयत्रिकाभिप्रायतश्चिन्तयन्त इत्यर्थस्वैराशिका आजीविका एवोच्यन्ते इति, तथा 'इवेइयाङ्' इत्यादि सूत्रं, तत्र 'चउ-

ओगे ओगे' त्यादि, तत्र कुलकरगण्डिकासु कुलकराणां विमलवाहनादीनां पूर्वजन्माद्याभिधीयत इति, एवं शेषास्वपि अभिधान-
वशतो भावनीयं, यावत् चित्रान्तरगण्डिकाः, नवरं दशार्हाः समुद्रविजयादयो दश वसुदेवान्ताः तथा चित्रा-अनेकार्था अन्तरे-
ऋषभाजिततीर्थकरान्तरे गण्डिका—एकवक्तव्यतार्थधिकारानुगतास्ततश्च चित्राश्च ता अन्तरगण्डिकाश्च चित्रान्तरगण्डिकाः, एतदुक्तं
भवति—ऋषभाजिततीर्थकरान्तरे तद्वंशजभूपतीनां शेषगतिगमनव्युदासेन शिवगमनानुत्तरोपपातप्राप्तिप्रतिपादिकाश्चित्रान्तरगण्डिका
इति, ताश्च 'चोदसलक्खा सिद्धा निर्वर्णको य होइ सव्वेड्डे । एव्केकट्ठाणे पुरिसजुगा हुंति संखेज्जे ॥१॥' त्यादिना ग्रन्थेन नन्दि
टीकायामभिहितास्तत एवावधार्याः, इह सूत्रगमनिकामात्रस्य विवाक्षितत्वादिति, शेषं सूत्रसिद्धमानिगमनात्, नवरं 'संखेज्जा वत्थु' ति
पञ्च विंशत्युत्तरे द्वे शते संखेज्जा चूलवत्थु' ति चतुस्त्रिंशत् ॥१२॥ साम्प्रतं द्वादशाङ्गे विराधनानिष्पन्नं त्रैकालिकं फलमुपदर्शयन्नाह—
इच्चेइयं दुवालसंगं गणिपिडंगं अतीतकाले अणंता जीवा आणाए विराहिता चाउरंतसंसारकंतारं अणुपरि-
यट्ठिसु इच्चेइयं दुवालसंगं गणिपिडंगं पडुप्पण्णे काले परिता जीवा आणाए विराहिता चाउरंतसंसारकंतारं
अणुपरियट्ठंति इच्चेइयं दुवालसंगं गणिपिडंगं अणागए काले अणंता जीवा आणाए विराहिता चाउरंतसं-
सारकंतारं अणुपरियट्ठिसंति, इच्चेइयं दुवालसंगं गणिपिडंगं अतीतकाले अणंता जीवा आणाए आराहि-
ता चाउरंतसंसारकंतारं वीईवइंसु एवं पडुप्पण्णेऽपि एवं अणागएवि, दुवालसंगे णं गणिपिडंगे ण कयावि
णत्थि ण कयाइ णासी ण कयाइ ण भविस्सइ सुविं च भवति य भविस्सति य धुवे णितिए सासए अक्खए अक्खए

आदिभिर्देवैर्न्यथोत्तरोत्तरभेदैर्यत्र वर्ण्यते तत्कर्मप्रवादं, तत्परिमाणमेका पदकोटी अशीतिश्च सहस्राणीति. प्रत्याख्यानं नवमं तत्र-
 मयं प्रत्याख्यानस्वरूपं वर्ण्यत इति प्रत्याख्यानप्रवादं, तत्परिमाणं चतुरशीतिः पदशतसहस्राणीति, विद्यानुप्रवादं दशमं तत्रानेके विद्या-
 निग्राया वर्णितास्तत्परिमाणमेका पदकोटी दश च पदशतसहस्राणीति. अवन्ध्यमेकादशं, वन्ध्यं नाम निष्फलं न वन्ध्यमवन्ध्यं सफ-
 लमित्यर्थः, तत्र हि सर्वे ज्ञानतपःसंयमयोगाः शुभफलेन सफला वर्ण्यन्ते अग्रशस्ताश्च प्रमादादिकाः सर्वे अशुभफला वर्ण्यन्ते अतोऽ-
 वन्ध्यं, तस्य च परिमाणं पद्विंशतिः पदकोटयः, प्राणायुद्धादशं तत्राप्यायुःप्राणविधानं सर्वं सभेदमन्ये च प्राणा वर्णितास्तत्परिमाण-
 मेका पदकोटी पट्पञ्चाशच्च पदशतसहस्राणीति, क्रियाविशालं त्रयोदशं, तत्र कायिक्यादयः क्रिया विशालति-समेदाः संयमक्रिया
 छन्दक्रिया विधानानि च वर्ण्यन्त इति क्रियाविशालं नव पदकोट्यः, लोकविन्दुसारं च चतुर्दशमं, तच्चास्मिन् लोके
 श्रुतलोकं वा विन्दुरिवाक्षरस्य सर्वोत्तममिति, सर्वाक्षरसन्निपातप्रतिष्ठितत्वेन च लोकविन्दुसारं भणितं, तत्प्रमाणमर्द्धत्रयोदश पदकोट्य
 इति । 'उत्पायपुव्यस्से' त्यादि कण्ठ्यं, नवरं वस्तु-नियतार्थाधिकारप्रतिबद्धो ग्रन्थविशेषोऽध्ययनवदिति, तथा चूडा इव चूडा, इह
 दृष्ट्यादे परिकर्मभूतपूर्वगतानुयोगोक्तानुक्तार्थसङ्ग्रहपरा ग्रंथपद्धतयश्चूडा इति, 'सेत्तं पुव्वगते' ति निगमनं, 'से' किं त' मित्यादि,
 अनुसूतोऽनुकूलो वा योगोऽनुयोगः सूत्रस्य निजेनाभिधेयेन सार्द्धमनुरूपः सम्बन्ध इत्यर्थः, स च द्विविधः प्रज्ञप्तः, तद्यथा-मूलप्रथमा
 अनुयोगश्च, 'से किं त' मित्यादि, इह धर्मप्रणयनात् मूलं तावत्तीर्थकारास्तेषां प्रथमसम्यक्त्वासिलक्षणपूर्वभावादित्येवोचरोऽनुयोगो मूलप्र-
 थमानुयोगः, तथा चाह-'से किं तं मूलपदमाणुओगे' इत्यादि सूत्रसिद्धं यावत् 'सेत्तं' मूलपदमाणुओगे 'से किं त' मित्यादि इहैक-
 वक्तव्यतार्थाधिकारानुगता वाक्यपद्धतयो गण्डिका उच्यन्ते तासामनुयोगः, अर्थकथनविधिः गण्डिकानुयोगः, तथा चाह-'गण्डियाणु-

क्नइयाइं'ति नयचतुष्काभिप्रायतश्चिन्त्यन्त इति भावना, एवमेवे'त्यादिद्वित्रं, एवं चतस्रो द्वाविंशतयोऽष्टाशीतिः सूत्राणि भवन्ति 'सेत्तं सुत्ताइं'ति निगमनवाक्यं, 'से किं तं पुव्वगयं' इत्यादि, अथ किं तत् पूर्वगतं?, उच्यते, यस्मात्तीर्थकरः तीर्थप्रवर्तनाकाले गणधराणां सर्वसूत्राधारत्वेन पूर्वं पूर्वगतं सूत्रार्थं भाषते तस्मात्पूर्वाणीति भणितानि, गणधराः पुनः श्रुतरचनानां विदधाना आचारादिक्रमेण रचयन्ति स्थापयन्ति च, मतान्तरेण तु पूर्वगतसूत्रार्थः पूर्वमहता भाषितो गणधैरपरि पूर्वगतश्रुतमेव पूर्वं रचितं पश्चादाचारादि, नन्वेवं यदाचार-निर्युक्त्यामभिहितं 'सव्वेसिं आयारो पढमो' इत्यादि तत्कथम्?, उच्यते, तत्र स्थापनामाश्रित्य तथोक्तमिह त्वक्षररचनां प्रतीत्य भ-णितं पूर्वं पूर्वाणि कृतानीति, तच्च पूर्वगतं चतुर्दशविधं ब्रह्मसं, तद्यथा- 'उप्पाये' त्यादि, तत्रोत्पादपूर्वं प्रथमं, तत्र च सर्वद्रव्याणां पर्यवाणां चोत्पादभावमङ्गीकृत्य ब्रह्मापना कृता, तस्य च पदपरिमाणमेका कोटी, अण्णेणीयं द्वितीयं, तत्रापि सर्वेषां द्रव्याणां पर्य-वाणां जीवविशेषाणां चाग्रं-परिमाणं वर्ण्यत इत्यग्रेणीयं तस्य पदपरिमाणं षण्णवतिः पदशतसहस्राणि, 'वीरियं' ति वीर्यप्रवादं तृतीयं, तत्राप्यजीवानां जीवानां च सक्कमैतराणां वीर्यं प्रोच्यत इति वीर्यप्रवादं, तस्यापि सप्ततिः पदशतसहस्राणि परिमाणं, अस्तिनास्तिप्रवादं चतुर्थं, यद्यल्लोके यथास्ति यथा वा नास्ति, अथवा स्याद्वादाभिप्रायतः तदेवास्ति तदेव नास्तीत्येवं प्रवदतीति अस्तिनास्तिप्रवादं भणितं, तदपि पदपरिमाणतः षष्टिः पदशतसहस्राणि, ज्ञानप्रवादं पञ्चमं, तस्मिन् मतिज्ञानादिपञ्चकस्य भेदग्ररूपणा यस्मात् कृता तस्मात् ज्ञानप्रवादं, तस्मिन् पदपरिमाणमेका कोटी एकपदोनेति, सत्यप्रवादं, षष्ठं सत्यं-संयमः सत्यवचनं वा तद्यत्र सभेदं सप्रतिपक्षं च वर्ण्यते तत्सत्यप्रवादं, तस्य पदपरिमाणं एका पदकोटी यद् च पदानीति, आत्मप्रवादं सप्तमं 'आय' ति आत्मा सोऽनेकधा यत्र नयदर्शनै-र्वर्ण्यते तदात्मप्रवादं, तस्य पदपरिमाणं पदविंशतिः पदकोट्यः कर्मप्रवादमष्टमं ज्ञानावरणादिकमष्टविधं कर्मप्रकृतिस्थित्यनुभागप्रदे-

आदिभिर्भेदरूपैश्चोत्तरोत्तरभेदैर्यत्र वर्ण्यते तत्कर्मप्रवादां, तत्परिमाणमेका पदकोटी अशीतिश्च सहस्राणीति. प्रत्याख्यानं नवमं तत्र-
 मयं प्रत्याख्यानस्वरूपं वर्ण्यत इति प्रत्याख्यानप्रवादं, तत्परिमाणं चतुरशीतिः पदशतसहस्राणीति, विद्यानुप्रवादं दशमं तत्रानेके विद्या-
 विग्रहा वर्णितास्तत्परिमाणमेका पदकोटी दश च पदशतसहस्राणीति, अवन्ध्यमेकादशं, वन्ध्यं नाम निष्फलं न वन्ध्यमवन्ध्यं सफ-
 लमित्यर्थः, तत्र हि सर्वे ज्ञानतपःसंयमयोगाः शुभफलेन सफला वर्ण्यन्ते अप्रशस्ताश्च प्रमादादिकाः सर्वे अशुभफला वर्ण्यन्ते अतोऽ-
 वन्ध्यं, तस्य च परिमाणं पद्विंशतिः पदकोटयः, प्राणायुर्द्वादशं तत्राप्यायुःप्राणविधानं सर्वं सभेदमन्ये च प्राणा वर्णितास्तत्परिमाण-
 मेका पदकोटी पट्पञ्चाशच्च पदशतसहस्राणीति, क्रियाविशालं त्रयोदशं, तत्र कायिक्यादयः क्रिया विशालति-सभेदाः संयमक्रिया
 छन्दक्रिया विधानानि च वर्ण्यन्त इति क्रियाविशालं, तत्पदपरिमाणं नव पदकोट्यः, लोकविन्दुसारं च चतुर्दशमं, तच्चास्मिन् लोके
 श्रुतलोके वा विन्दुरिवाक्षरस्य सर्वोत्तममिति, सर्वाक्षरसन्निपातप्रतिष्ठितत्वेन च लोकविन्दुसारं भणितं, तत्प्रमाणमर्द्धत्रयोदश पदकोटय
 इति । 'उत्पायपुष्पस्ते' त्यादि कण्ठ्यं, नवरं वस्तु-नियतार्थाधिकारप्रतिबद्धो ग्रन्थविशेषोऽव्ययनवदिति, तथा चूडा इव चूडा, इह
 दृष्टिवादे परिकर्ममध्यपूर्वगतानुयोगोक्तानुक्तार्थसङ्ग्रहपरा ग्रंथपद्धतयश्चूडा इति, 'सेत्तं पुष्पगते' चि निगमनं, 'से' किं त' मित्यादि,
 अनुरूपोऽनुकूलो वा योगोऽनुयोगः सूत्रस्य निजेनाभिधेयेन सार्द्धमनुरूपः सम्बन्ध इत्यर्थः, स च द्विविधः प्रज्ञप्तः, तद्यथा-मूलप्रथमा
 नुयोगश्च, 'से किं त' मित्यादि, इह धर्मप्रणयनात् मूलं तावत्तीर्थकरास्तेषां प्रथमसम्यक्त्वासिद्धिर्गोचरोऽनुयोगो मूलप्र-
 थमानुयोगः, तथा चाह-'से किं तं मूलपट्टमाणुओगे' इत्यादि सूत्रसिद्धं यावत् 'सेत्तं' 'मूलपट्टमाणुओगे' 'से किं त' मित्यादि इहैक-
 वक्तव्यतार्थाधिकारानुगता वाक्यपद्धतयो गण्डिका उच्यन्ते तासामनुयोगः, अर्थकथनविधिः गण्डिकानुयोगः, तथा चाह-'गण्डियाणु-

ओगे अणेगे' त्यादि, तत्र कुलकरगण्डिकासु कुलकराणां विमलवाहनादीनां पूर्वजन्माद्याभिधीयत इति, एवं शेषास्वपि अभिधान-
वशतो भावनीयं, यावत् चित्रान्तरगण्डिकाः, नवरं दशार्हाः समुद्रविजयादयो दश वसुदेवान्ताः तथा चित्रा-अनेकार्था अन्तरे-
ऋषभाजिततीर्थकरान्तरे गण्डिका—एकवक्तव्यतार्थाधिकारानुगतास्ततश्च चित्राश्च ता अन्तरगण्डिकाश्च चित्रान्तरगण्डिकाः, एतदुक्तं
भवति—ऋषभाजिततीर्थकरान्तरे तद्वंशजभूपतीनां शेषगतिगमनव्युदासेन शिवगमनानुचरोपपातप्राप्तिप्रतिपादिकाश्चित्रान्तरगण्डिका
इति, ताश्च 'चोद्दसलक्खा सिद्धा निर्वण्णेक्को य होइ सव्वट्ठे । एव्हेक्कट्ठणो पुरिसजुगा हुंति संखेज्जे ॥१॥' त्यादिना ग्रन्थेन नन्दि-
टीकायामभिहितास्तत एवावधार्याः, इह सूत्रगमनिकामात्रस्य विवाक्षितत्वादिति, शेषं सूत्रसिद्धमानिगमनात्, नवरं 'संखेज्जा वत्थु' चि-
यश्च विंशत्युत्तरे द्वे शते संखेज्जा चूलवत्थु' चि चतुस्त्रिंशत् ॥१२॥ साम्प्रतं द्वादशाङ्गे विराधनानिष्पन्नं त्रैकालिकं फलमुपदर्शयन्नाह-
इच्छेइयं दुवालसंगं गणिपिडंगं अतीतकाले अणंता जीवा आणाए विराहिता चाउरंतसंसारकंतारं अणुपरि-
यट्ठिंस्तु इच्छेइयं दुवालसंगं गणिपिडंगं पडुप्पण्णे काले परित्ता जीवा आणाए विराहिता चाउरंतसंसारकंतारं
अणुपरियट्ठंति इच्छेइयं दुवालसंगं गणिपिडंगं अणागए काले अणंता जीवा आणाए विराहिता चाउरंतसं-
सारकंतारं अणुपरियट्ठिंस्संति, इच्छेइयं दुवालसंगं गणिपिडंगं अतीतकाले अणंता जीवा आणाए आराहि-
त्ता चाउरंतसंसारकंतारं वीईवइंस्तु एवं पडुप्पण्णेऽपि एवं अणागएवि, दुवालसंगे णं गणिपिडंगे ण कयावि
णत्थि ण कयाइ णासी ण कयाइ ण भविस्सइ सुविं च भवति य भविस्सति य धुवे णितिए सासए अक्खए अन्वए

अवट्टिणं गिच्छे से जट्टा णामए पंच अत्थिकाया ण कयाइ ण आसि ण कयाइ ण भविरस-
 नि भुवि न भवति य भविस्सति य धुवा गितिया सासया अवलया अक्खया अक्खया एवामेव दुवा-
 लमणे गणिपिट्ठगे ण कयाइ ण आसि ण कयाइ गत्थि ण कयाइ ण भविस्सइ भुवि च भवति य भविस्सइ य
 धुवे जाव अवट्टिणं गिच्छे, गत्थं णं दुवालसंगे गणिपिट्ठगे अणंता भावा अणंता हेऊ अणं-
 ता अक्खे अणंता कारणे अणंता अकारणा अणंता जीवा अणंता अजीवा अणंता भवसिद्धिया अणंता अ-
 भवसिद्धिया अणंता सिद्धा अणंता असिद्धा आयविज्जंति पणविज्जंति पस्विज्जंति निदंसिज्जंति
 उचवंसिज्जंति, एवं दुवालसंगं गणिपिट्ठगं इति (सूत्रं १४८)

‘इच्चय’मित्यादि, इत्थेनद्वादशाङ्गं गणिपिट्ठकमतीतकाले अनन्ता जीवा आज्ञया विराध्य चतुरन्तं संसारकान्तरं ‘अणुपरियड्डिसु’त्ति
 अनुपरिगृह्यन्तः, इदं हि द्वादशाङ्गसूत्रार्थोभयभेदेन त्रिविधं, ततश्च आज्ञया सूत्राज्ञया अभिनिवेशतोऽन्यथापाठादिलक्षणया अतीतकाले
 अनन्ता जीवाश्चतुरन्तं संसारकान्तरं नारकतिर्यग्नरामरविविधदृक्षजालदुस्तरं भवाटवीगहनमित्यर्थः, अनुपरावृत्तवन्तो जमालिवत्
 अर्थात्तया पुनरभिनिवेशतोऽन्यथाग्रूपणादिलक्षणया गोष्ठामाहिलवत् उभयाज्ञया पुनः पञ्चविधाचारपरिज्ञानकरणोद्यतगुर्वदिशदेरन्यथा-
 करणलक्षणया गुरुप्रत्यनीकद्रव्यालिङ्गधार्यनेकश्रमणवत् सूत्रार्थोभयविराध्येत्यर्थः, अथवा द्रव्यक्षेत्रकालभावापेक्षमागमोक्तानुष्ठानमेवाज्ञा
 तथा तदकरणेत्यर्थः, ‘इच्चय’मित्यादि गतार्थमेव, नवरं ‘परित्ता जीवा’ इति संख्येया जीवाः, वर्त्तमाने त्रिशिष्टविराघकमनुष्यजीवानां
 संख्येयत्तान् ‘अणुपरियड्डिसु’त्ति ‘अनुपरावृत्तवन्ते’ अमन्तीत्यर्थः, ‘इच्चय’मित्यादि इदमपि भावितार्थमेव, नवरम् ‘अणुपरियड्डिसंति’त्ति अनु-

ओगे ओगे' त्यादि, तत्र कुलकरगण्डिकासु कुलकराणां विमलवाहनादीनां पूर्वजन्माद्यभिधीयत इति, एवं शेषास्वपि अभिधान-
वशतो भावनीयं, यावत् चित्रान्तरगण्डिकाः, नवरं दशार्हाः समुद्रविजयादयो दश वसुदेवान्ताः तथा चित्रा-अनेकार्था अन्तरे-
ऋषभाजिततीर्थकरान्तरे गण्डिका—एकवक्तव्यतार्थाधिकारानुगतास्ततश्च चित्राश्च ता अन्तरगण्डिकाश्च चित्रान्तरगण्डिकाः, एतदुक्तं
भवति—ऋषभाजिततीर्थकरान्तरे तद्वंशजभूपतीनां शेषगतिगमनव्युदासेन शिवगमनानुचरोपपातप्राप्तिप्रतिपादिकाश्चित्रान्तरगण्डिका
इति, ताश्च 'चोद्दसलक्खा सिद्धा निर्वर्णेको य होइ सव्वट्ट । एवेक्केकट्ठाणे पुरिसजुगा हुंति संखेज्जे ॥१॥' त्यादिना ग्रन्थेन नन्दि
टीकायामभिहितास्तत एवावधार्याः, इह सूत्रगमनिकामात्रस्य विवाक्षितत्वादिति, शेषं सूत्रसिद्धमानिगमनात्, नवरं 'संखेज्जा वत्थु' ति
पञ्च विंशत्युत्तरे द्वे शते संखेज्जा चूलवत्थु' ति चतुस्त्रिंशत् ॥१२॥ साम्प्रतं द्वादशाङ्गे विराधनानिष्पन्नं त्रैकालिकं फलमुपदर्शयन्नाह—
इच्चेइयं दुवालसंगं गणिपिडंगं अतीतकाले अणंता जीवा आणाए विराहिता चाउरंतसंसारकंतारं अनुपरि-
यट्ठिंस्सु इच्चेइयं दुवालसंगं गणिपिडंगं पडुप्पण्णे काले परित्ता जीवा आणाए विराहिता चाउरंतसंसारकंतारं
अनुपरियट्ठंति इच्चेइयं दुवालसंगं गणिपिडंगं अणागए काले अणंता जीवा आणाए विराहिता चाउरंतसं-
सारकंतारं अनुपरियट्ठिंस्संति, इच्चेइयं दुवालसंगं गणिपिडंगं अतीतकाले अणंता जीवा आणाए आराहि-
त्ता चाउरंतसंसारकंतारं वीईवइंस्सु एवं पडुप्पण्णेऽपि एवं अणागएवि, दुवालसंगे णं गणिपिडंगे ण कयावि
णत्थि ण कयाइ णासी ण कयाइ ण भविस्सइ भुविं च भवति य भविस्सति य धुवे णित्ति ए सासए अक्खए अक्खए

अवट्टिण्णिणे से जहा णामण् पंच अत्थिकाया ण कयाइ ण आसि ण कयाइ ण भविस-
 नि भुवि च भवति य भविस्सति य धुवा णितिया सासया अवलया अन्वया अचट्टिया णिच्चा एवामेव दुवा-
 लमणे गणिपिट्ठगे ण कयाइ ण आसि ण कयाइ णत्थि ण कयाइ ण भविस्सइ भुवि च भवति य भविस्सइ य
 धुवे जाव अवट्टिण्णिच्चे, एत्थ णं दुवालसंगे गणिपिट्ठगे अणंता भावा अणंता अभावा अणंता हेऊ अणं-
 ता अहेऊ अणंता कारणे अणंता अकारणा अणंता जीवा अणंता अजीवा अणंता भवसिद्धिया अणंता अ-
 भवसिद्धिया अणंता सिद्धा अणंता असिद्धा आयविजंति पणविजंति पल्लविजंति दंसिजंति निदंसिजंति
 उचदंसिजंति, एवं दुवालसंगं गणिपिट्ठगं इति (सूत्रं १४८)

‘इयं’मित्यादि, इत्येतद्वादशाङ्गं गणिपिट्ठकमतीतकाले अनन्ता जीवा आज्ञया विराध्य चतुरन्तं संसारकान्तरं ‘अणुपरियड्डिसु’त्ति
 अनुपरिपुत्तवन्तः, इदं हि द्वादशान्नसूत्रार्थोभयभेदेन त्रिविधं, ततश्च आज्ञया सूत्राज्ञया अभिनिवेशतोऽन्यथापाठादिलक्षणया अतीतकाले
 अनन्ता जीवाश्चतुरन्तं संसारकान्तरं नारकतिर्यग्नरामरविधिवद्दुःखालुप्तरं भवाटवीगहनमित्यर्थः, अनुपरावृत्तवन्तो जमालिवत्
 अर्थज्ञाया पुनरभिनिवेशतोऽन्यथाभरूपणादिलक्षणया गोष्ठामाहिलवत् उभयाज्ञया पुनः पञ्चविधाचारपरिज्ञानकरणोद्यतगुत्रादेशादेरन्यथा-
 करणलक्षणया गुरुप्रत्यनीकद्रव्यालिङ्गधार्यनेकश्रमणवत् सूत्रार्थोभयैर्विराध्येत्यर्थः, अथवा द्रव्यक्षेत्रकालभावापेक्षमागमोक्तानुष्ठानमेवाज्ञा
 तथा नदरुणनेत्यर्थः, ‘इच्चंय’मित्यादि गतार्थमेव, नवरं ‘परित्ता जीवा’ इति संख्येया जीवाः, वर्त्तमाने त्रिशिष्टविराधकमनुष्यजीवानां
 मंस्येयत्वात् ‘अणुपरियड्डिति’त्ति ‘अनुपरावृत्तवन्ते श्रमन्तीत्यर्थः, ‘इच्चंय’मित्यादि इदमपि भावितार्थमेव, नवरम् ‘अणुपरियड्डिसंति’त्ति अनु-

ओगे अणेगे' त्यादि, तत्र कुलकरगण्डिकासु कुलकराणां विमलवाहनादीनां पूर्वजन्माद्याभिधीयत इति, एवं शेषास्वपि अभिधान-
वशतो भावनीयं, यावत् चित्रान्तरगण्डिकाः, नवरं दशार्हाः समुद्रविजयादयो दश वसुदेवान्ताः तथा चित्रा-अनेकार्था अन्तरे-
ऋषभाजिततीर्थकरान्तरे गण्डिका—एकवक्तव्यतार्थाधिकारानुगतास्तथ चित्राश्च ता अन्तरगण्डिकाश्च चित्रान्तरगण्डिकाः, एतदुक्तं
भवति—ऋषभाजिततीर्थकरान्तरे तद्वंशजभूपतीनां शेषगतिगमनव्युदासेन शिवगमनानुचरोपपातप्राप्तिपादिकाश्चित्रान्तरगण्डिका
इति, ताश्च 'चोद्दसलक्खा सिद्धा निर्वहणेको य होइ सव्वेह । एवेक्केक्कड्डाणे पुरिसजुगा हुंति संखेज्जे ॥१॥' त्यादिना ग्रन्थेन नन्दि
टीकायामभिहितास्तत एवावधार्याः, इह सूत्रगमनिकामात्रस्य विवाक्षितत्वादिति, शेषं सूत्रासिद्धमानिगमनात्, नवरं 'संखेज्जा वत्थु' त्ति
पञ्च विंशत्युत्तरे द्वे शते संखेज्जा चूलवत्थु' त्ति चतुस्त्रिंशत् ॥१२॥ साम्प्रतं द्वादशाङ्गे विराधनानिष्पन्नं त्रैकालिकं फलमुपदर्शयन्नाह-
इच्छेइयं दुवालसंगं गणिपिडंगं अतीतकाले अणंता जीवा आणाए विराहिता चाउरंतसंसारकंतारं अणुपरि-
यट्ठिंसु इच्छेइयं दुवालसंगं गणिपिडंगं पडुप्पण्णे काले परिता जीवा आणाए विराहिता चाउरंतसंसारकंतारं
अणुपरियट्ठंति इच्छेइयं दुवालसंगं गणिपिडंगं अणागए काले अणंता जीवा आणाए विराहिता चाउरंतसं-
सारकंतारं अणुपरियट्ठिंसंति, इच्छेइयं दुवालसंगं गणिपिडंगं अतीतकाले अणंता जीवा आणाए आराहि-
त्ता चाउरंतसंसारकंतारं वीईवईंसु एवं पडुप्पण्णेऽपि एवं अणागएवि, दुवालसंगे णं गणिपिडंगे ण कयावि
णत्थि ण कयाइ णासी ण कयाइ ण भविस्सइ सुविं च भवति य भविस्सति य धुवे णिति ए सासए अन्तए अव्वए

अवट्टिण्णिणे से जहा णामण् पंच अत्थिकाया ण कयाइ ण आसि ण कयाइ ण भविस्स-
ति भुविं च भवति य भविस्सति य धुवा णितिया सासया अक्खया अवट्टिया णिच्चा एवामेव दुवा-
लसंगे गणिपिडगे ण कयाइ ण आसि ण कयाइ णत्थि ण कयाइ ण भविस्सइ भुविं च भवति य भविस्सइ य
धुवे जाय अवट्टिण्णिच्चे, एत्थ णं दुवालसंगे गणिपिडगे अणंता भावा अणंता अभावा अणंता हेऊ अणं-
ता अहेऊ अणंता कारण अणंता अकारणा अणंतः जीवा अणंता अजीवा अणंता भवसिद्धिया अणंता अ-
भयसिद्धिया अणंता सिद्धा अणंता असिद्धा आयविज्जंति पणविज्जंति परुविज्जंति दंसिज्जंति निंदंसिज्जंति
उचवंसिज्जंति, एवं दुवालसंगं गणिपिडगं इति (सूत्रं १४८)

‘इच्चय’मित्यादि, इत्येतद्वादशाङ्गं गणिपिटकमतीतकाले अनन्ता जीवा आज्ञया विराध्य चतुरन्तं संसारकान्तारं ‘अणुपरियड्डिसु’त्ति
अणुपरिरुणवन्तः, इदं हि द्वादशान्नसूत्रार्थोभयभेदेन त्रिविधं, ततश्च आज्ञया सूत्राज्ञया अभिनिवेशतोऽन्यथापाठादिलक्षणया अतीतकाले
अनन्ता जीवाश्चतुरन्तं संसारकान्तारं नारकतिर्यग्नरामरविविधवृक्षजालदुस्तरं भवादवीगहनमित्यर्थः, अनुपरावृत्तवन्तो जमालिवत्
अर्गताया पुनरभिनिवेशतोऽन्यथाप्ररूपणादिलक्षणया गोष्ठामाहिलवत् उभयाज्ञया पुनः पञ्चविधाचारपरिज्ञानकरणोद्यतगुर्वीदेशादेरन्यथा-
ररणलक्षणया गुरुग्रन्थनीकद्रव्यालेङ्घ्यार्थैर्विराध्येत्यर्थः, अथवा द्रव्यक्षेत्रकालभावापेक्षमागमोक्तानुष्ठानमेवाज्ञा
तया नदरुणनेत्यर्थः, ‘इच्चय’मित्यादि गतार्थमेव, नवरं ‘परित्ता जीवा’ इति संख्येया जीवाः, वर्त्तमाने त्रिशिष्टविराधकमनुष्यजीवानां
भवेत्येवत्वात् ‘अणुपरियड्डिसु’त्ति ‘अणुपरावृत्तवन्ते भ्रमन्तीत्यर्थः, ‘इच्चय’मित्यादि इदमपि भावितार्थमेव, नवरम् ‘अणुपरियड्डिसंति’त्ति अनु-

परावर्तिष्यन्ते पर्यटिष्यन्तीत्यर्थः, 'इच्चैय'मित्यादि कण्ठ्यं, नवरं 'विह्वलं' इति व्यतिव्रजितवन्तः चतुर्गतिकसंसारोल्लङ्घनेन मुक्तिमवाप्ता इत्यर्थः, एवं प्रत्युत्पन्नेऽपि, नवरं अयं विशेषः—'विह्वयंति' इति व्यतिव्रजन्ति—व्यतिक्रामन्तीत्यर्थः, अनागतेऽप्येवं, नवरं विह्वइस्संति' इति व्यतिव्रजिष्यन्ति—व्यतिक्रमिष्यन्तीत्यर्थः, यदिदमनिष्टतरमेदभिन्नं फलं प्रतिपादितमेतत्सदावस्थायित्वे सति द्वादशाङ्गस्योपजायत इत्याह—'दुवालसंगे' इत्यादि, द्वादशाङ्गं णमित्यलङ्कारे गणपिटकं न कदाचिन्नासीदनादित्वात् न कदाचिन्न भवति सदैव भावात् न कदाचिन्न भविष्यति अपर्यवसितत्वात्, किं तर्हि ?, सुर्वि चे'त्यादि अभूच्च भवति च भविष्यति च, ततश्चैदं त्रिकालभावित्वादचलं अचलत्वाच्च ध्रुवं मेवादिवत् ध्रुवत्वादेव नियतं पञ्चास्तिकायेषु लोकवचनवत् नियतत्वादेव शाश्वतं समयावलिकादिषु कालवचनवत् शाश्वतत्वादेव वाचनादिप्रदानेऽप्यक्षयं गङ्गासिन्धुप्रवाहेऽपि पद्महदवत् अक्षयत्वादेवाव्ययं मानुषोत्तराद्बहिः समुद्रवत् अव्ययत्वादेव स्वप्नमाणेऽवस्थितं जम्बूद्वीपादिवत् अवस्थितत्वादेव नित्यमाकाशवदिति, साम्प्रतं दृष्टान्तमत्रार्थे आह—'से जहा नाम ए' इत्यादि, तद्यथा नाम पञ्चास्तिकाया—धर्मास्तिकायादयः न कदाचिन्नासन्नित्यादि प्राग्वत्, 'एवमेवे'त्यादि दाष्टान्तिक्रयोजना निगदसिद्धेवेति । 'एत्थ ण'मित्यादि अत्र द्वादशाङ्गे गणपिटके अनन्ता भावा आख्यायन्त इति योगः, तत्र भवन्तीति भावा जीवादयः पदार्थः, एते च जीवपुद्गलानामनन्तत्वादनन्ता इति, तथा अनन्ता अभावाः सर्वभावानामेव पररूपेणासत्त्वाच्च एवानन्ता अभावा इति, स्वपरसत्ताभावाभावोभयाधीनत्वाद्वस्तुतत्त्वस्य, तथाहि—जीवो जीवात्मना भावोऽजीवात्मना चाभावोऽन्यथाऽजीवत्वप्रसङ्गादिति, अन्ये तु धर्म्मोपेक्षया अनन्ता भावाः अनन्ता अभावाः (च) प्रतिवस्त्वस्तित्वनास्तित्वाभ्यां प्रतिबद्धा इति व्याचक्षते, तथाऽनन्ता हेतवः, तत्र हिनोति—गमयति जिज्ञासितधर्म्मविशिष्टानर्थानिति हेतुस्ते चानन्ताः, वस्तुनोऽनन्तधर्म्ममत्तत्वात्, तत्प्रतिबद्धधर्म्मविशिष्टवस्तुगम-

कृत्वा ऋतोः सुखस्य चानन्तगमपर्यायात्मकत्वादिति, यथोक्तहेतुप्रतिपक्षतोज्ज्वलता अहेतवः, तथा अनन्तानि कारणानि मृत्पिण्डत-
न्वादीनि यदपट्टादिनिर्वर्तकानि, तथा अनन्तान्यकारणानि सर्वकारणानामेव कार्यान्तराकारणत्वात्, नहि मृत्पिण्डः पटं निर्वर्त-
यतीति, तथा अनन्ता जीवाः—ग्राणिनः एवमजीवाः—द्व्यणुकादयः भवसिद्धिका—भव्याः सिद्धा—निष्ठितार्था इतरे—संसारिणः, आद्य-
विज्रंती'त्यादि पूर्ववदिति । द्वादशाङ्गस्य स्वरूपमन्तरमभिहितमथ तदभिधेयस्य राशिद्वयान्तर्भावितः स्वरूपमभिधित्सुराह—

तुवे रासी पन्नत्ता, तंजहा जीवरासी अजीवरासी य, अजीवरासी दुविहा पन्नत्ता, तंजहा—रूवीअजीवरासी अरूवी-
अजीवरासी य, से किं तं अरूवी अजीवरासी?, अरूविअजीवराशी दसविहा पन्नत्ता, तंजहा—धम्मत्थिकाए, जाव
अद्दासमए, रूवीअजीवरासी अणेगविहा० प० जाव से किं तं अणुत्तरोववाइआ?, अणुत्तरोववाइआ पंचविहा
पन्नत्ता, तंजहा—विजयवेजयंतजयंतअपराजितसव्वट्टसिद्धिआ, सेत्तं अणुत्तरोववाइआ? सेत्तं पंचिदियसंसार
समावणजीवरासी, दुविहा णेरइया पन्नत्ता, तंजहा—पज्जत्ता य एवं दंडओ भाणियव्वो जाव वेमाणि
यत्ति, इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए केवइयं खेत्तं ओगाहेत्ता केवइया णिरयावासा पणत्ता?, गोयमा! इमीसे णं
रयणप्पभाए पुढवीए असीउत्तरजोयणसयसहस्सबाहल्लए उवरि एगं जोयणसहस्सं ओगाहेत्ता हेट्ठा चेगं जोय
णमहस्सं वज्जेत्ता मज्जे अट्टसत्तरि जोयणसयसहस्से एत्थ णं रयणप्पभाए पुढवीए णेरइयाणं तीसं णिरयावास-
सयसहस्सा भवंतीतिमक्खाया, ते णं णिरयावासा अंतो वट्ठा बाहिं चउरंसा जाव असुभा णिरया असुभाओ णि-
रएसु वैयणाओ, एवं मत्तवि भाणियव्वआओ जं जासु जुज्जइ—'आसीयं बत्तीसं अट्ठावीसं तहेव वीसं च। अट्ठारस

सोलसगं अद्दुत्तरमेव बाहल्लं ॥ १ ॥ तीसा य पणव्वीसा पन्नरस दसेव सयसहस्साइं । तिण्णेगं पंचूणं पंचेव अणुत्तरा नरगा ॥ २ ॥ चउसट्ठी असुराणं चउरासीइं च होइ नागाणं । बावत्तरि सुवन्नाण वाउ-
कुमाराण छणउइं ॥ ३ ॥ दीवदिसाउदहीणं विज्जकुमारिंदथणियमगीणं छणहंपि जुवलयानं बावत्तरिमो य सय
सहसा ॥ ४ ॥ बत्तीसट्ठावीसा बारस अड चउरो य सयसहस्सा । पण्णा चत्तालीसा छच्च सहस्सा सहस्सारो ॥ ५ ॥
आणयपाणयकत्थे चत्तारि सयाऽऽरणच्चुए तिन्नि । सत्त विमाणसयाइं चउसुवि एएसु कप्पेसु ॥ ६ ॥ एक्कार
सुत्तरं हेट्ठिमेसु सत्तुत्तरं च मल्लिमए । सयमेगं उवरिमए पंचेव अणुत्तरविमाणा ॥ ७ ॥ दोचाए णं पुढवीए
तच्चाएणं पुढवीए चउत्थीए पुढवीए पंचमीए पुढवीए छट्ठीए पुढवीए सत्तमीए पुढवीए गाहाहिं भाणियव्वा,
सत्तमाए पुढवीए पुच्छा, गोयमा ! सत्तमाए पुढवीए अद्दुत्तरजोयणसयसहस्साइं बाहल्लए उवरि अद्धते-
वन्नं जोयणसहस्साइं ओगाहेत्ता हेट्ठावि अद्धतेवन्नं जोयणसहस्साइं वज्जित्ता मज्जे तिसु जोयणसहस्सेसु
एत्थ णं सत्तमाए पुढवीए नेरइयाणं पंच अणुत्तरा महइमहालया महानिरया पणत्ता, तंजहा-काले महा-
काले रोखए महारोखए अप्पइट्ठाणे नामं पंचमे, ते णं निरया वट्ठे य तंसा य अहे खुरप्पसंठाणसंठिया जाब
असुभा नरगा असुभाओ नरएसु वेयणाओ (सूत्रं १४९)

इह च प्रज्ञापनायाः प्रथमपदं प्रज्ञापनाख्यं सर्वं तदक्षरमध्येतव्यं, किमवसानमित्याह—‘जाव से किं त’ मित्यादि, केवलमस्य प्र-
ज्ञापनासूत्रस्य चायं विशेषः, इह ‘दुवे रासी पणत्ता’ इत्यभिलाषसूत्रं (तत्र) तु ‘दुविहा पणवणा पणत्ता—जीवपणवणा अजीवपणव-

य' चि, अतिदिष्टस्य च द्युततः सर्वस्य प्रज्ञापनापदस्य लेखितुमशक्यत्वादर्थतत्त्वज्ञेय उपदर्श्यते-तत्राजीवराशिद्विविधो रूप्यरूपिभेदात्,
तत्रारूप्यजीवराशिर्द्विधा-धर्मोस्तिकापस्तद्देशास्तत्प्रदेशश्चेत्येवमधर्मोस्तिकायाकाशास्तिकायावपि वाच्यवेवं नव दशमो द्वासमय इति,
रूप्यजीव शिश्रुतुर्द्धो-स्कन्धा देशाः प्रदेशाः परमाणवश्चेति, ते च वर्णगन्धरसस्पर्शसंस्थानभेदतः पञ्चविधाः संयोगतोडनेकविधा इति। जी
वरा शिर्द्विविधः संसारसमापनोऽसंसारसमापनश्च, तत्रासंसारसमापना जीवा द्विविधाः अनन्तरपरम्परसिद्ध भेदात्, तत्रानन्तरसिद्धाः पञ्चदश
प्रकाराः परम्परसिद्धास्त्वनन्तप्रकारा इति, संसारसमापनास्तु पञ्चधैकेन्द्रियादिभेदेन, तत्रैकेन्द्रियाः पञ्चविधाः पृथिव्यादिभेदेन, पुनः प्रत्ये-
कं द्विविधाः सूक्ष्मादरभेदेन, पुनः पर्याप्तापर्याप्तभेदेन द्विधा एवं द्वित्रिचतुरिन्द्रिया अपि, पञ्चेन्द्रियाश्चतुर्द्धो नारकादिभेदात्, तत्र नारकाः
मत्तविधाः रत्नप्रभादिपृथ्वीभेदात्, पञ्चेन्द्रियतिर्यञ्चद्विधा जलस्यलखचरभेदात्, तत्र जलचराः पञ्चविधा मत्स्यकच्छपयाहमकरसुसु-
मारभेदात्, पुनर्मत्स्या अनेकधा-श्लक्ष्णमत्स्यादिभेदात्, कच्छपा द्विधा अस्थिकच्छपमांसकच्छपभेदात्, ग्राहाः पञ्चधा दिलिवेष्ट-
कमद्वुगुलकसीमाकारभेदात् मकरा-मत्स्यविशेषा द्विविधाः शुण्डामकरा करिमकराश्च, सुसुमारास्त्वेकविधाः, स्थलचरा द्विधा-चतुष्प-
दपरिसर्पभेदान्, तत्र चतुष्पदाश्चतुर्द्धो-एकचतुराद्विचतुरागण्डीपदसनखपदभेदात्, क्रमेण चैते अथगोहस्तिंसिंहादयः, परिसर्पा द्विधा-
उरःपरिसर्पभ्रूलपरिसर्पभेदात्, उरःपरिसर्पाश्चतुर्द्धो-अहिजगराशालिकमहोरगभेदात्, तत्राहयो द्विधा-दर्वीकरा मुकुलिनश्चेति, खच-
राश्चतुर्द्धो-चर्मपक्षिणो लोमपक्षिणः समुद्रगपक्षिणो विततपक्षिणश्च, तत्राद्यौ द्वौ वल्युलीहंसादिभेदावितरौ द्वीपान्तरेष्वेव स्तः, सर्वे च
पञ्चेन्द्रियतिर्यञ्चो मनुष्याश्च द्विधा-सम्पूर्णच्छमा गर्भव्युत्क्रान्तिकाश्च, तत्र सम्पूर्णच्छमाः नपुंसका एव, इतरे तु त्रिलिङ्गा इति, गर्भं,
व्युत्क्रान्तिकमनुष्यानिधा-कर्मभूमिजा अकर्मभूमिजा, अन्तरद्वपजाश्चेति कर्मभूमिजा द्विविधाः आर्या-म्लेच्छाश्च, आर्या द्वेधा-क-

द्विग्रासा इतरे च, तत्र प्रथमा अर्हदादयः, द्वितीया नवविधाः-क्षेत्रजातिकुलकर्मशिल्पभाषाज्ञानदर्शनचारित्र्यभेदात्, देवाश्चतुर्विधाः भवनवास्यादिभेदाद्भवनपतयो दशधा असुरनागादयः व्यन्तरा अष्टविधा पिशाचादयः ज्योतिष्काः पञ्चधा चन्द्रादयः वैमानिका द्विधाकल्पोपगाः कल्पतीताश्च, कल्पोपगा द्वादशधा सौधर्मादिभेदात्, कल्पतीता द्वेधा-त्रैवेयका अनुत्तरोपपातिकाश्च त्रैवेयका नवधा अनुत्तरोपपातिकाः पञ्चधेति, एतत्सप्तं सूचयतोक्तं 'जाव से किं तं अणुत्तरे' त्यादि, पूर्वोक्तमेव जीवराशिं दण्डकक्रमेण द्विधा दर्शयन्नाह-'दुविहे' त्यादि, सुगमं नवरं 'दण्डओ' ति 'नेरइया ? असुरार्ह ? पुढवाइ ५ वेइदियादओ ४ मणुया १। वंतर १ जोइस १ वेमाणिया य ? अह दंडओ एवं ॥ १ ॥ अथानन्तरं प्रज्ञप्तानां नारकादीनां पर्याप्तापर्याप्तभेदानां स्थाननिरूपणयाह-'इमीसे ण' मित्यादि, अवगाहनासूत्रादवार्त्तं सर्वं कण्ठयं, नवरं 'ते ण निरया' इत्यादि अत्र च जीवाभिगमचूर्ण्य-नुसारेण लिख्यते-किल द्विविधा नरका भवन्ति आवलिकाबाह्याश्च, तत्रावलिकाप्रविष्टा अष्टासु दिक्षु भवन्ति, ते च वृत्तत्रयस्रचतुरस्रक्रमेण प्रत्यवगन्तव्याः, एतेषां च मध्ये इन्द्रकाः सीमन्तकादयो भवन्ति, आवलिकाबाह्यास्तु पुष्पावकीर्णा दिग्गविदिशामन्तरालेषु भवन्ति नाना संस्थानसंस्थिता इति निरयसंस्थानव्यवस्था, तत्र च बाहुल्यमङ्गीकृत्ये-दमभिधीयते-'अंतो वहे' त्यादि, उक्तं च सूत्रकृद्वृत्तिकृता-नारकाः सीमन्तकादिका बाहुल्यमङ्गीकृत्यान्तः-मध्ये वृत्ता बहिरपि चतुरस्रा अधश्च क्षुरप्रसंस्थानसंस्थिताः, एतच्च संस्थानं पुष्पावकीर्णकानाश्रित्योक्तं तेषामेव प्रचुरत्वात्, आवलिकाप्रविष्टास्तु वृत्तत्रयस्रच-तुरस्रसंस्थाना भवन्ती" ति, तत्रान्तर्वृत्ता मध्ये क्षुरिषिमाश्रित्य बहिश्च चतुरस्रा कुड्यपरिधिमाश्रित्य, यावत्करणादिदं दृश्यं यदुत अधः क्षुरप्रसंस्थानसंस्थिताः-भूतलमाश्रित्य क्षुराकारास्तद्भूतलस्य संचारिसत्त्वपादच्छेदकत्वात् अन्ये त्वाहुः-तेषामधस्तनांशः क्षु-रप्र इवाग्रज्ये प्रतलो विस्तीर्णश्चेति क्षुरप्रसंस्थानता, तथा 'निचंचंधयारतमसा वचगयगहंचंदस्सरनक्खत्तजोइसप्पहा मेयवसापूयरुहिरमं-

सचिक्विच्छ्लित्ताणुलेवणतला असुइवीसा परमदुग्भिगंधा काऊअगणिवण्णाभा कक्खडफासा दुरहियासा' इति तत्र नित्यं-सर्वदा अ-
 न्धकारं-अन्धत्वकारकं बह्व्यलादकपटलाच्छादितगगनमण्डलामावास्याद्धरात्रान्धकारवत्तमः-तमिस्रं येषु ते नित्यानन्धकारतमसः, अ-
 यवा नित्येनान्धकारेण सार्वकालिकेनेत्यर्थः तमसः-तमिस्रा नित्यानन्धकारतमसः, जात्यन्धमेधान्धकारामावास्यानिशीथतुल्या इत्यर्थः,
 कथमित्यत आह--व्यपगता-अविद्यमाना ग्रहचन्द्रसूरनक्षत्ररूपाणां ज्योतिषां-ज्योतिष्कलक्षणविमानविशेषाणां ज्योतिषो वा-दीपा-
 द्यग्नेः प्रमाप्रकाशो येषु ते तथा, 'पह' ति पथशब्दो वाज्यं व्याख्येयः, तथा मेदोवसापूरुधिरमांसानि शरीरावयवास्तेषां यच्चिक्वि-
 ल्लं कर्दमस्तेन लिप्तं-उपदिग्धमनुलेपेन सकृल्लिप्तस्य पुनः पुनरुलेपेनेन तलं-भूमिका येषां ते मेदोवसापूरुधिरमांसचिक्विच्छ्लित्ता-
 नुलेपनतलाः, यद्यपि च तत्र मेदःप्रभृतीन्यौदारिकपञ्चेन्द्रियशरीरावयवरूपाणि न सन्ति वैक्रियशरीरत्वाभारकाणां तथापि तदाकारा-
 स्तदवयवास्तत्र प्रोच्यन्त इति, अशुचयो विश्राः आमगन्धयः घृतिगन्धय इत्यर्थः, अत एव परमदुरभिमगन्धाः 'काऊअगणिवण्णाभ'
 सि कृष्णाप्रिलोहादीनां ध्यायमानानां तद्वर्णवदाभा येषां ते कृष्णाश्रिवर्णाभाः, तथा कर्कशः स्पर्शो ते कर्कशस्पर्शाः, अत एव दुःखेन-
 -कृच्छ्रेणाधितोदुं शक्यते वेदना येषु ते दुरधिसत्त्वाः, अत एवाशुभा नरकाअशुभानरकेषु वेदना इति 'एवं सत्तवि भाणियव्व' ति
 प्रथमाममृश्चता सप्त इत्युक्तं, 'जं जासु जुज्झइ' ति यच्च यस्यां घृथिव्यां बाहल्यस्य नरकाणां च परिमाणं च युज्यते स्थानान्तरोक्तानुसारेण
 तथा तस्यां वाच्यं, तच्चेदं-'आसीतं' गाहा 'तीसा य' गाहा अशीतिसहस्राधिकयोजनलक्षं रत्नग्रभायां बाहल्यमेवं शेषासु भावनीयं,
 तथा त्रिशदृक्षाणि प्रथमायां नरकावासानामित्येवं शेषास्वपि नेयमिति, आवासपरिमाणं चासुरादीनामपि दशानां सौधम्मदीनां च
 कन्पेतराणां सुत्रैर्वक्ष्यतीति, तन्निवासपरिमाणसद्ग्रहे 'चउसड्डी' इत्यादि गाथाः पञ्च, एवं चैव सूत्राभिलापो दृश्यः, 'सक्करप्पभाए

णं पुढवीए केवइयं ओगाहिता केवइया निरया पणत्ता ? , गोयमा ! सकरप्पभाए णं पुढवीए वत्तीसुत्तरजोयणसयसहस्सबाहल्लाए उव-
रि एगं जोयणसहस्सं ओगाहिता हेट्ठा चेगं जोयणसहस्सं वज्जेत्ता मज्जे तीसुत्तरे जोयणसयसहस्से एत्थ णं सकरप्पभाए पुढवीए नेर
इयाणं पणवीसं निरयावाससयसहस्सा भवन्तीतिमक्खाया, ते णं निरया' इत्यादि, एवं गाथानुसारेणान्येऽपि पञ्चालापका वाच्या
इति, एतदेवाह--'दोच्चाए' इत्यादि 'वेयणाओ' इत्येतदन्तं सुगमं, नवरं 'गाहाहिं' ति गाथाभिः करणभूताभिर्गाथानुसारेणेत्यर्थः,
भणितव्या-वाच्या नरकवासा इति प्रक्रमः, तथा 'वेट्ठे य तंसा य' ति मध्यमो वृत्तः शेषास्त्यस्मा इति, अथासुराद्यावासविषयमभि-
लापं दर्शयति-

केवइया णं भंते ! असुरकुमारावासा प० ? , गोयमा ! इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए असीउत्तरजोयणसय-
सहस्सबाहल्लाए उवरि एगं जोयणसहस्सं ओगाहेत्ता हेट्ठा चेगं जोयणसहस्सं वज्जेत्ता मज्जे अट्टहत्तरि-
जोयणसयसहस्से एत्थ णं रयणप्पभाए पुढवीए चउसट्ठिं असुरकुमारावाससयसहस्सा प०, ते णं भवणा
बाहिं वट्ठा अंतो चउरंसा अहे पोक्खरकणिआसंठाणसंठिया उक्किणंतरविउलगं भीरखायफलिहा अट्टालय-
चरियदारगोउरकवाडतोरणपडिदुवारेदसभागा जंतमुसलसुसंहिसयग्घपरिवारिया अउज्झा अडयाल-
कोट्टरइया अडयालकयवणमाला लाउल्लोइयमहिआ गोसीसस्सरसत्तंचंदणदहरदिणणपंचंगुलितला कालागुरु-
पवरंकुंदुरुक्कतुरुक्कडज्जंतथूवमघमघेंतंगंधुदुयाभिरामा सुगंधिया गंधवट्ठिभूया अच्छा सणहा लणहा घट्ठा मट्ठा
नीरया णिममला वितिमिरा विसुद्धा सप्पभा समिरीया सउज्जोआ पासार्इया दरिसणिज्जा अभिरूवा

पडिरूवा, एवं जं जस्स कमन्ती नं

पांडुरूवा, एवं जं जस्स कमती तं तस्स जं जं गाहाहिं भणियं तह चेव वण्णओ । केवइया णं भंते ! पुढ-
 विकाइयावासा प० ? , गोयमा ! असंखेज्जा पुढवीकाइयावासा प०, एवं जाव मणुस्सत्तिं, केवइया णं भंते !
 चाणमंतरावासा प० ? , गोयमा ! इमीसे णं रयणप्पभाइ पुढवीए रयणामथस्स कंडस्स जोयणसहस्सवाहल्लस्स
 उयरिं एगं जोयणसयं ओगाहेत्ता हेट्ठा वेगं जोयणसयं वज्जेत्ता मज्जे अट्ठसु जोयणसएसु एत्थ णं वाणमंत-
 राणं देवाणं तिरियमंसंखेज्जा भोमेज्जा नगरावाससयसहस्सा प०, ते णं भोमेज्जा नगरा वाहिं वट्ठा अंतो चउरंसा,
 एवं जट्ठा भवणवासीणं तहेव णेयव्वा, णवरं पडागमालाउला सुरम्मा पासार्इया दरिसणिज्जा अभिरूवा पडि-
 रूवा ॥ केवइया णं भंते ! जोइसियाणं विमाणावासा प० ? , गोयमा ! इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए बहुसमरम-
 णिज्जाओ भूमिभागाओ सत्तनउयाइं जोयणसयाइं उइहं उप्पइत्ता एत्थ णं दसुत्तरजोयणसयवाहल्ले तिरियं
 जोइसचिसए जोइसियाणं देवाणं असंखेज्जा जोइसियविमाणावासा प०, ते णं जोइसियविमाणावासा अब्भु-
 गयमूसियपहसिया विविहरमणिरयणभत्तिचित्ता वाउदुधविजयवेजयंतीपडागछत्ताइछत्तकलिया तुंगा
 गगणतलमणुलिहंतसिहरा जालंतरयणपङ्गरुम्मिलियव्व मणिकणगधूभिचागा विथसियसथपत्तपुण्ढरीय-
 तिलयरयणद्धनंदचित्ता अंतो वाहिं च सण्हा तवणिज्जवाल्लुआपत्थडा सुहफासा सस्सिसरीयरूवा पासार्इया
 दरिसंणिज्जा ॥ केवइया णं भंते ! वेमाणियावासा प० ? , गोयमा ! इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए बहुसमरम
 णिज्जाओ भूमिभागाओ उइहं चंदिमसूरियगहगणनक्खत्तताराख्वाणं वीइवइत्ता बहूणि जोयणाणि बहूणि

जोयणसयाणि बहूणि जोयणसहस्साणि (बहूणि जोयणसयसहस्साणि) बहुइओ जोयणकोडीओ बहुइओ जोयणकोडाकोडीओ असंखेजाओ जोयणकोडाकोडीओ उड्डं दूरं वीइवइत्ता एत्थ णं विमाणियाणं देवाणं सोहम्मसीसाणसणंकुमारमाहिंदवंभलंतगसुक्कसहस्सारआणयपाणयआरणअच्चुएसु गेवेज्जगमणुत्तरेसु य चउरासीइं विमाणावाससयसहस्सा सत्ताणउइं च सहस्सा तेवीसं च विमाणा भवंतीतिमक्खाया, ते णं विमाणा अच्चिमालिप्पभा भासरासिवण्णाभा अरया नीरया गिम्मल्ला वितिमिरा विलुद्धा सव्वरयणासया अच्छा सण्हा घट्ठा मट्ठा णिप्पंका णिक्कड्ढाया सप्पभा समरीया सउज्जीया पासार्इया दरिसणिज्जा अभिरूवा पडिरूवा । सोहम्मं णं भंते ! कप्पे केवइया विमाणावासा पणत्ता ? , गोयमा ! बत्तीसं विमाणावाससयसहस्सा पणत्ता, एवं ईसाणाइसु अट्ठावीस वारस अट्ट चत्तारि एयाइं सयसहस्साइं पण्णासं चत्तालीसं छ एयाइं सहस्साइं आणए पाणए चत्तारि आरणअच्चुए तित्ति एयाणि, सयाणि एवं गाहाहिं भाणियव्वं (सूत्रं १५०)

‘केवइ’त्यादि सुगमं, नवरं तानि भवनानि बहिर्दृत्तानि वृत्तश्राकारावृतनगरवत् अन्तः समचतुरस्त्राणि तदवकाशदेशस्य चतुरस्त्रत्वात्, अथःपुष्करकर्णिकासंस्थानसंस्थितानि, पुष्करकर्णिका-पद्ममध्यभागः, सा चोन्नतसमचित्रबिन्दुकिनी भवतीति, तथा ‘उत्कीर्णान्तरविपुलगम्भीरखातपरिखे’ति उत्कीर्ण-भ्रुवमुत्कीर्य पालीरूपं कृतमन्तरं-अन्तरालं ययोस्ते उत्कीर्णान्तरे ते विपुलगम्भीरे खातपरिखे येषां तानि तथा, तत्र खातमध उपरि च समं परिखा तूपरि विशाला अधः सङ्कुचिता तयोरन्तरेषु पाली यत्रास्तीति भावः, तथा

अङ्गलका-प्राकारस्योपर्याश्रयविशेषाः चरिका-नगरग्राकारयोरन्तरमष्टहस्तो मार्गः पाठान्तरेण 'चतुरय'न्ति चतुरकाः सभाविशेषाः ग्रामप्रसिद्धाः 'दारगोउर'न्ति गोपुरद्वाराणि प्रतोल्यो-नगरस्यैव कपाटानि प्रतीतानि तोरणान्यपि तथैव प्रतिद्वाराणि-अवांतरद्वाराणि ततः पुनर्तेषां द्वन्द्व एतानि देशलक्षणेषु भागेषु तेषां तानि तथा, इह देशो भागश्चानेकार्थः, ततोऽन्योऽन्यमनयोर्विशेष्यविशेषणभावो दृश्य इति, तथा जंताणि-पापणक्षेपणयन्त्राणि मुशलानि प्रतीतानि मुसुल्यः-प्रहरणविशेषाः शतघ्न्यः-शतानामुपधातकारिण्यो महाकायाः काष्ठशैलस्तम्भयष्टयः ताभिः 'परिवारिय'न्ति-परिवारितानि परिकलितानीत्यर्थः तथा अयोध्यानि-योधयितुं-सङ्ग्रामयितुं दृग्त्वान्न शक्यन्ते परचलैर्यानि तान्ययोध्यानि अविद्यमाना वा योधाः-परबलमुभटा यानि प्रति तान्ययोधानि, तथा 'अडयालको-दुगरइय'न्ति अष्टचत्वारिंशद्भेदभिन्नविचित्रच्छन्दगोपुररचितानि, अन्ये भणन्ति-अडयालिय (ल) शब्दः किल प्रशंसावाचकः, तथा अडयालकयत्रणमाल'न्ति अष्टचत्वारिंशद्भेदभिन्नाः प्रशंसार्हाः कृता वनमाला-वनस्पतिपल्लवस्रजो येषु तानि तथा, 'लाइय'न्ति यद्भूमेश्चगणादिनोपलेपनं 'उल्लोइय'न्ति कुल्यमालानां सेटिकादिभिः सम्मृष्टीकरणं ततस्ताभ्यामिव महितानि, -पूजितानि लाउल्लोइय-महितानि, तथा गोशीर्ष-चन्दनविशेषः सरसं च-रसोपेतं यद्रक्तचन्दनं-चन्दनविशेषः ताभ्यां दर्दराभ्यां-धनाभ्यां दत्ताः पश्चाद्गुल्यस्तला-हस्तकाः कुल्यादिषु येषु, अथवा गोशीर्षसरसक्तचन्दनस्य सत्का दर्दरेण-चपेटाभिघातेन दर्दरेषु वा-सोपानवीथीषु दत्ताः-पश्चाद्गुल्यस्तला येषु तानि गोशीर्षसरसक्तचन्दनदर्दरत्तपश्चाद्गुल्यस्तलानि, तथा कालागुरुः-कृष्णागुरुर्गन्धद्रव्यविशेषः-प्रवरः प्रधानः कुन्दरुक्ताः-चीडा तुरुक्ताः-सिलहकं गन्धद्रव्यमेव एतानि च तानि 'डज्झन्ति'न्ति दह्यमानानि यानि तानि तथा तेषां यो 'धूमो' मघ-मघेन'न्ति अनुकरणशब्दोऽयं मघमघायमानो बहलगन्ध इत्यर्थः तेनोद्धराणि-उत्कटानि यानि तानि तथा तानि च तान्यभिरामाणि-

रमणीयानीति समासः, तथा सुगन्धयः-सुरभयो गन्धः-आमोदो येष्वस्ति तानि सुगन्धिवरगन्धकानि
तथा गन्धवर्तिः-गन्धद्रव्याणां गन्धयुक्तिसोपदेशेन निर्वर्तितगुटिका तद्भूतानि-तत्कल्पानीति गन्धवर्त्तिभूतानि प्रवरगन्धगुणा-
नीत्यर्थः, तथा अच्छानि आकाशस्फटिकवत् 'सण्ह'ति श्लक्ष्णानि सूक्ष्मस्कन्धनिष्पन्नत्वात् 'लण्ह'ति श्लक्ष्णानि
मसृणानीत्यर्थः, घुटितपटवत्, 'घट्ट'ति घृष्टानीव घृष्टानि खरशायणा पाषाणप्रतिमावत् 'मठ'ति मृष्टानीव मृष्टानि सुकुमारशायया
पाषाणप्रतिमेव शोधितानि वा प्रमार्जनिकयेव, अत एव 'नीरय'ति नीरजांसि रजोरहितत्वात् 'निम्मल'ति निर्मलानि कठिनमलाभावात्
'वित्तिमिर'ति वित्तिमिराणि निरन्धकारत्वात् 'विसुद्ध'ति विशुद्धानि निष्कलङ्कत्वान्न चन्द्रवत् सकलङ्कानीत्यर्थः तथा 'सम्पह'ति सप्रभाणि
सप्रभावाणि अथवा स्वेन-आत्मना प्रभान्ति-शोभन्ते प्रकाशन्ते वेति स्वप्रभाणि यतः 'समिरीय'ति समरीचीनि-सक्रिणानि, अत एव 'सउ-
ज्जोय'ति सहोद्योतेन-वस्त्वन्तरप्रकाशनेन वर्तन्ते इति सोद्योतानि 'पासाईय'ति ग्रासादीयानि मनःप्रसत्तिकराणि 'दरिसणिज्ज'ति दर्शनी-
यानि, तानि हि पश्यंश्चक्षुषा न श्रमं गच्छतीति भावः, 'अभिरूव'ति अभिरूपाणि कमनीयानि 'पडिरूव'ति प्रतिरूपाणि द्रष्टारं द्रष्टारं प्रति
रमणीयानि नैकस्यकस्याचिदेवेत्यर्थः, 'एव' मित्यादि, यथाऽसुरकुमारावासस्रत्रे तत्परिमाणमभिहितमेवमिति-तथा यद्भवनादिपरिमाणं यस्य
नागकुमारादिनिकायस्य क्रमते-घटते तत्तस्य वाच्यमिति, किंविधं तस्य परिमाणमत आह- 'जं जं गाहाहिं भणियं' यद्यद् गाथाभिः 'चउस-
ट्टि असुराण'मित्यादिकाभिरभिहितं, किं परिमाणमेव तथा वाच्यं नेत्याह- 'इह चेव वण्णओ' चि यथा असुरकुमारभवनानां वर्णक उक्तस्तथा
सर्वेषामसौ वाच्य इति, तथाहि- 'केवइया णं भंते! नागकुमारावाससयसहस्सा पण्णत्ता? गोयमा! इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए असीउत्तर-
जोयणसयसहस्साहल्लए उवरिं एगं जोयणसहस्सं ओगाहेचा हेड्डा चेगं जोयणसहस्सं वजेत्ता मज्झे अट्टहत्तरे जोयणसहस्से एत्थ णं रयण-

प्यभाण् नुल्लरीर्दं नाग हुमारा याससयसहस्सा भवन्ति त्तिमक्खायंति, ते णं भवणा' इत्यादि. द्वीपकुमारादीनां तु यणां प्रत्येकं षट्सप्ततिर्वाच्ये-
 ति. 'केन्द्रइया णं भंते! पुटवी' त्यादि गतार्थं, नवरं मनुष्याणां संख्यातानामेव गर्भव्युत्क्रान्तिकानां असंख्यातानामभावात् संख्याता एवा-
 नामाः सम्मृद्ध्यमानां त्वसंख्येत्येन प्रतिशरीरमात्रासमादासंख्येयानि इति भावनीयमिति । 'केन्द्रइया णं भंते ! जोइसियाणं
 विमाणावामा' इत्यादि. 'अब्भुग्गयमुसियपहसिय' त्ति अभ्युदुगता-सज्जाता उत्सृता-प्रचलतया सर्वासु दिक्षु प्रसृता या प्रभा-दीप्तिस्त-
 या श्रिताः- शुक्ला इत्यभ्युदुगतोरत्नप्रभासिताः, तथा विविधा-अनेकप्रकारा मणयः-चन्द्रकान्ताद्या रत्नानि-कर्केतनादीनि तेषां
 भक्त्यो-विच्छिन्निविजेषास्ताभिधियाः-चित्रवन्तः आश्चर्यवन्तो वेति विविधमणिरत्नभक्तिचित्राः, तथा वातोद्धृता-वातकम्पिता-
 विजयः-अभ्युदयस्तत्संघचिका वैजयन्तीत्यभिधाना याः पताका अथवा विजया इति वैजयन्तीनां पार्श्वकर्णिका उच्यन्ते तत्प्रधाना या
 वैजयंत्यस्ताश्च तद्वर्जिताः पताकाश्च छत्रातिच्छत्राणि च-उपर्युपरिस्थितातपत्राणि तैः कलिता-युक्ता वातोद्धृतविजयवैजयन्तीपताका-
 छत्रातिच्छत्रकलिता इति, तुम्भा-उच्चैस्त्वगुणयुक्ता, अत एव 'गगनतलमणुलिहंतसिहर' त्ति गगनतलं-अम्वरतलमणुलिखद्-अभिलङ्घ्य
 च्छिन्नरं तेषां ते गगनतलमणुलिखच्छिखराः, तथा जालान्तरेषु-जालकमध्यभागेषु रत्नानि तेषां ते जालान्तररत्नाः, इह प्रथमा-
 चक्षुरचनलोपो द्रष्टव्यः, जालकानि च भवनभित्तिषु लोके प्रतीतान्येव तदन्तरेषु च शोभार्थं रत्नानि सम्भवन्त्येवेति, तथा पञ्जरोन्मी-
 लिता इव-पञ्जरवह्निष्कृता इव, यथा किल किञ्चिद्द्रस्तु पञ्जराद्-वंशादिमयप्रच्छादनविशेषाद्बहिःकृतमत्यन्तमधिनष्टच्छायत्वाच्छो-
 भने एवं नेऽप्येति भावः, तथा मणिकनकानां सम्बन्धिनी स्तूपिका-शिखरं तेषां ते मणिकनकस्तूपिकाकाः, तथा विकसितानि यानि
 शतपत्रपुण्डरीकाणि द्वारादौ प्रतिकृतित्वेन तिलकाश्च भित्त्यादिषु पुण्ड्राणि रत्नमयाश्च ये अर्द्धचन्द्रा द्वाराग्रादिषु तैश्चित्रा ये ते विक-

सितशतपत्रपुण्डरीकतिलकरत्नाद् चन्द्रचित्राः, तथा अन्तर्बहिश्च श्लक्ष्णा मसुणा इत्यर्थः, तथा तपनीयं-सुवर्णविशेषस्तन्मय्या वालुकायाः
 सिकतायाः प्रस्तटः-प्रतरो येषु ते तपनीयवालुकाप्रस्तटाः, अथवा सण्डशब्दस्य वालुकाविशेषणत्वात् श्लक्ष्णतपनीयवालुकाप्रस्तटा इति
 व्याख्येयं, तथा सुखस्पर्शाः शुभस्पर्शा वा, तथा सश्रीकं-सशोभं रूपं-आकारो येषां अथवा सश्रीकाणि-शोभावन्ति रूपाणि-नरयु-
 ग्मादीनि रूपकाणि येषु ते सश्रीकरूपाः, प्रासादनीया दर्शनीयाः अभिरूपाः प्रतिरूपा इति पूर्ववत् । 'केवडइ' त्यादि, रत्नप्रभायाः पृथि-
 व्या 'बहुसमरमणिज्जाओ भूमिभागाओ'ति बहुसमरमणीयस्य भूमिभागस्य ऊर्ध्वं-उपरि तथा चन्द्रमसः-सूर्यग्रहगणनक्षत्रतारा-
 रूपाणि णमित्यलङ्कारे किं ?- 'वीडवइत्त'ति व्यतिव्रज्य-व्यतिक्रम्येत्यर्थः, तारारूपाणि चेह तारका एवेति, तथा 'बहूनी'त्यादि,
 किमित्याह-ऊर्ध्वम्-उपरि दूरमत्यर्थं व्यतिव्रज्य चतुरशीतिविमानलक्षाणि भवन्तीति सम्बन्धः, इतिमक्खाय'ति इति-एवंप्रकारा
 अथवा यतो भवन्ति तत आख्याताः सर्ववेदिनेति, 'ते णं'ति तानि विमानानि णमिति वाक्यालङ्कारे 'अच्चिमालिप्पम'ति अच्चिमालिः-
 आदित्यस्तद्वत्प्रभान्ति-शोभन्ते यानि तान्यच्चिमालिप्रभाणि, तथा भासानां-प्रकाशानां राशिः-भासराशिः-आदित्यस्तस्य वर्णस्त-
 द्ब्रदाभा-छायावर्णो येषां केषांचित्तानि भासराशिवर्णाभानि, तथा 'अरय'ति अरजांसि स्वाभाविकजोरहितत्वात् 'नीरय'ति नीरजांसि
 आगन्तुकजोविरहात् 'निम्मल'ति निर्मलानि कम्बड (कर्कश) मलाभावात् 'वित्तिमिर'ति वित्तिमिराणि आहार्यान्धकाररहितत्वात्
 विद्युद्धानि स्वाभाविकतमोविरहात् सकलदोषविरामाद्वा सर्वरत्नमयानि न दार्वादिदलमयानीत्यर्थः, अच्छान्याकाशस्फटिकवत् श्लक्ष्णानि
 मूर्द्धमस्कन्धमयत्वात् घृष्टानीव घृष्टानि खरशाणया पापाणप्रतिमेव मृष्टानि सुकुमारशाणया पापाणप्रतिमेवेति निष्पङ्का
 निकलङ्कविकलत्वात् कर्द्धमविशेषरहितत्वाद्वा निष्कङ्कटा-निष्कवचा निरावरणा निरुपघातेत्यर्थः छाया-दीप्तिर्येषां

तान निष्कण्टकच्छायानि सप्रभाणि—प्रभावन्ति समरीचीनि—सकिरणानीत्यर्थः 'सोद्योतानि—वस्त्वन्तरप्रकाशनकारीणी-
 त्यर्थः, 'पासाईण' त्यादि प्राग्वत् । 'सोहम्मे णं भंते ! कप्पे केवइया विमाणावासा पणत्ता ?, गोयमा ! बत्तीसं विमाणावा-
 समयसहस्सा पणत्ता' एवमीशानादिष्वपि द्रष्टव्यं, एतदेवाह—'एवं ईसाणाइसु' त्ति, 'गाहाहिं भाणियव्वं' ति बत्तीस अट्टवीसा' इ-
 त्यादिकाभिः पूर्वोक्तगाथाभिस्तदनुसारेणेत्यर्थः, प्रतिकल्पं भिन्नपरिमाणा विमानावासा भणितव्यास्तद्वर्णकश्च वाच्यो 'जाव ते णं वि-
 माणे' त्यादि यावत् 'पडिरूवा', नवरमभिलाषभेदोऽयं यथा "ईसाणे णं भंते ! कप्पे केवइया विमाणावाससयसहस्सा पणत्ता ?,
 गोयमा ! अट्टवीसं विमाणावाससयसहस्सा भवंतीति श्रुत्वाया, ते णं विमाणा जाव पडिरूवा एवं सर्वं पूर्वोक्तगाथानुसारेण प्रज्ञापना-
 द्वितीयपदानुसारेण च वाच्यमिति ॥ अनन्तरं नारकादिजीवानां स्थानान्युक्तानि, अथ तेषामेव स्थितिमुपदर्शयितुमाह—
 नेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पन्नत्ता ?, गोयमा ! जहन्नेणं दस वाससहस्साइं उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरो-
 वमाइं ठिई प०, अपज्जत्तगाणं नेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई प० ?, जहन्नेणं अंतोसुहुत्तं उक्कोसेणवि
 अंतोसुहुत्तं, पज्जत्तगाणं जहन्नेणं दस वाससहस्साइं अंतोसुहुत्तूणाइं उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं अंतोसुहु-
 त्तूणाइं, इमीसे णं रणणप्पभाए पुढवीए एवं जाव विजयवेजयंतजयंतअपराजियाणं देवाणं केवइयं कालं ठिई
 प० ?, गोयमा ! जहन्नेणं बत्तीसं सागरोवमाइं उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं, संव्वट्ठे अजहणमणुक्कोसेणं
 तेत्तीसं सागरोवमाइं ठिई पन्नत्ता (सूत्रं १५१)

'नेरइया णं भंते !' इत्यादि सुगमं, नवरं स्थितिः—नारकादिपर्यायेण जीवानामवस्थानकालः 'अपज्जत्तयाणं' ति नारकाः किल

लब्धितः पर्याप्तका एव भवन्ति, करणतस्तूपपातकाले अन्तर्मुहूर्तं यावदयस्याप्तका एव भवन्ति ततः पर्याप्तकाः, ततस्तेषामपर्याप्तकत्वेन स्थितिर्जघन्यतोऽप्युत्कर्षतोऽपि चान्तर्मुहूर्तमेव. पर्याप्तकानां पुनरौघिकमेव जघन्योत्कृष्टा चान्तर्मुहूर्तानां भवतीति, अयं चेह पर्याप्तकापर्याप्तकविभागः 'नारयदेवा तिरिमणुयगम्भया जे असंखवासाऊ । एते उ अपज्जत्ता उववाए चेव बोद्धव्वा ॥ १ ॥ सेसा य तिरिमणुया लद्धि पप्पोववायकाले य । दुहओविय भइयव्वा पज्जचियरे य जिणवयणं ॥ २ ॥' ति, उक्ता सामान्यतो नारकाणां स्थितिर्विषेष्टतस्तामभिधातुमिदमाह- 'इमीसे ण' मित्यादि, स्थितिप्रकरणं च सर्वं प्रज्ञापनाप्राप्तिद्विमित्यदिशब्दाह- 'एव' मिति यथा प्रज्ञापनायां सामान्यपर्याप्तकापर्याप्तकलक्षणेन गमत्रयेण नारकाणां नारकविशेषाणां तिर्यगादिकानां च स्थितिरुक्ता एवमिहापि वाच्या, कियद्दूरं यावदित्याह- 'जाव विजये' त्यादि, अनुत्तरसुराणामोघिकापर्याप्तकपर्याप्तकलक्षणं गमत्रयं यावदित्यर्थः इह चैवमितिदिष्टसूत्राण्यर्थतो वाच्यानि रत्नप्रभानारकाणां भदन्त ! कियती स्थितिः?, गौतम ! जघन्येन दश वर्षसहस्राणि उत्कर्षतः सागरोपमं ?, अपर्याप्तकरत्नप्रभापृथिनारकाणां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ?, गौतम ! उभयथापि अन्तर्मुहूर्तमेव, पर्याप्तकानां तु सामान्योक्तवान्तर्मुहूर्तानां वाच्या, एवं शेषपृथ्वीनारकाणां अत्येकं दशानामसुरादीनां पृथिवीकायिकानां तिरथां गर्भजेतरभेदानां मनुष्याणां व्यन्तराणामष्टविधानां ज्योतिष्काणां पञ्चप्रकाराणां सौधम्मदीनां वैमानिकानां च गमत्रयं वाच्यं, कियद्दूरं यावदित्याह- 'जाव विजये' त्यादि, इह च विजयादिषु जघन्यतो द्वान्निशत्सागरोपमाणुक्तानि, गन्धहस्त्यादिष्वपि तथैव दृश्यते, प्रज्ञापनायां त्वेकान्निशदुक्तेति मतान्तरमिदं, पर्याप्तकापर्याप्तकामद्वयामेह समूहम्. एवं सर्वार्थसिद्धिस्थितिरपि त्रिभिर्गमैर्वाच्येति ॥ अनन्तरं नारकादिजीवानां स्थितिरुक्तदानीं तच्छरीराणामवगाहनाप्रतिपादनायाह—

कृति णं भंते ! सरीरा प० ? , गोयमा ! पंच सरीरा प०, तं०-ओरालिए वेउव्विए आहारए तेयए, कम्मए,
 ओरालियसरीरे णं भंते ! कइविहे प०, ? , गोयमा ! पंचविहे प०, तं०-एगिंदियओरालियसरीरे जाव
 गब्भव भूतियमणुस्संपंचिंदियओरालियसरीरे य, ओरालियसरीरस्स णं भंते ! केमहालिया सरीरोगाहणा
 पन्नत्ता ? , गोयमा ! जहन्नेणं अंगुलअसंखेज्जतिभागं उक्कोसेणं साइरेणं जोयणसहस्सं, एवं जहा ओगाहण-
 संठाणे ओरालियपमाणं तहा निरवसेसं, एवं जाव मणुस्सेत्ति उक्कोसेणं तिणिण गाउयाइं । कइविहे णं भंते !
 वेउव्वियसरीरे प० ? , गोयमा दुविहे प०, एगिंदियवेउव्वियसरीरे य पंचिंदियवेउव्वियसरीरे अ, एवं जाव
 सणंक्रमारे आहत्तं जाव अनुत्तराणं भवधारणिजा जाव तेसिं रयणी रयणी परिहायइ । आहारयसरीरे णं
 भंते ! कइविहे पन्नत्ते ? , गोयमा ! एगाकारे प०, जइ एगाकारे प० किं मणुस्सआहारयसरीरे अमगुहस-
 आहारयसरीरे ? , गोयमा ! मणुस्सआहारगसरीरे णो अमणुस्सआहारगसरीरे, एवं जइ मणुस्सआहारग-
 सरीरे, किं गब्भव भूतियमणुस्सआहारगसरीरे संमुच्छिममणुस्सआहारगसरीरे ? , गोयमा ! गब्भव भूतिय-
 मणुस्सआहारयसरीरेनो संमुच्छिममणुस्सआहारयसरीरे, जइ गब्भव भूतिय० किं कम्मभूमिगा० अकम्म-
 भूमिगा० ? , गोयमा ! कम्मभूमिगा० नो अकम्मभूमिगा०, जइ कम्मभूमिग० किं संखेज्जावासाउय०
 असंखेज्जावासाउय० ? , गोयमा संखेज्जावासाउय नो असंखेज्जावासाउय०, जइ संखेज्जावासाउय० किं पज्जतय०
 अपज्जतय० ? , गोयमा ! पज्जतय० नो अपज्जतय०, जइ पज्जतय० किं समद्धिटी० मिच्छदिट्ठी० सम्मामि-

च्छदिट्ठी० !, गोयमा ! सममदिट्ठी० नो मिच्छदिट्ठी नो सम्मामिच्छदिट्ठी, जइ सममदिट्ठी० किं संजय० असंजय० संजयासंजय० !, गोयमा ! संजय० नो असंजय० नो संजयासंजय०, जइ संजय० किं पम्मत्तसंजय० अपम्मत्तसंजय० !, गोयमा ! पम्मत्तसंजय० नो अपम्मत्तसंजय०, जइ पम्मत्तसंजय० किं इड्ढिपत्त० अणिड्ढिपत्त० !, गोयमा ! इड्ढिपत्त० नो अणिड्ढिपत्त० वयणा विभाणियब्बा आहारय-सरीरे समचउरंसंठाणसंठिए, आहारयसरीरस्स केमहालिया सरीरोगाहणा पन्नत्ता !, गोयमा ! जहन्नेणं देसूणा रयणी उक्कोसेणं पडिपुण्णा रयणी । तेआसरीरे णं भंते ! कतिविहे पन्नत्ते !, गोयमा ! पंचविहे पन्नत्ते, एगिंदियतेयमरीरे वित्तिचउपंच० एवं जाव गेवेज्जस्स णं भंते ! देवस्स णं मारणंतियसमुग्घाएणं समोहयस्स समाणस्स केमहालिया सरीरोगाहणा पन्नत्ता !, गोयमा ! सरीरप्पमाणमेत्ता विक्खंभ-बाहल्लेणं आयामेणं जहन्नेणं अहे जाव विज्जाहरसेढीओ उक्कोसेणं जाव अहोलोइयग्गामाओ, उड्ढं जाव सयाइं विमाणाइं, तिरियं जाव मणुस्सखेत्तं, एवं जाव अणुत्तरोववाइया, एवं कम्मयसरीरं भाणियब्बं (सूत्रं १५२)

‘कइ णं भंते’ इत्यादि कण्ठ्यं. नवरमेकेन्द्रियौदारिकशरीरमित्यादौ यावत्करणाद् द्वित्रिचतुष्ष्वेन्द्रियौदारिकशरीराणि पृथिव्या-धेकेन्द्रियजलचरादिष्वेन्द्रियभेदेन प्रागुपदर्शितजीवराशिक्रमेण वाच्यानि, कियदूदूरमित्याह—‘गन्धवक्कंतिये’ त्यादि, ‘ओरालियसरी-रस्से’ त्यादि, तत्रोदारं—प्रधानं तीर्थकरादिशरीराणि प्रतीत्य अथवोरालं—विस्तरालं विशालं समधिकयोजनसहस्रप्रमाणत्वात् वनस्प-

त्यादि प्रतीत्य अथवा उरालं स्वल्पप्रदेशोपचितत्वात् बृहत्त्वाच्च मेण्डवदिति, अथवा मांसास्थिपूयबद्धं यच्छरीरं तत्समयपरिभाषया उराल-
 लमिति, तच्च तच्छरीरं चेति ग्राकृतत्वादोरालियं शरीरं, तस्यावगाहन्ते यस्यां साऽवगाहना- आधारभूतं क्षेत्रं शरीराणामवगाहना
 शरीरावगाहना अथवौदारिकशरीरस्य जीवस्य औदारिकशरीररूपावगाहना सा भदन्त ! केमहालिया-किम्महती प्रज्ञप्ता?, तत्र जघन्ये-
 नाङ्गुलासंख्येयभागं यावत् पृथिव्याद्यपेक्षया उत्कर्षेण सातिरेकं योजनसहस्रमिति बादरवनस्पत्यपेक्षेयैति 'एवं जाव माणुस्से' चि इह
 एवं यावत्तरणादवगाहनासंस्थानाभिधानप्रज्ञापनैकविंशतितमपदाभिहितग्रन्थोऽर्थतोऽयमनुसरणीयः, तथाहि--एकेन्द्रियौदारिकस्य
 पृच्छा निर्वचनं च तदेव, तथा पृथिव्यादीनां चतुर्णां बादरसूक्ष्मपर्याप्तापर्याप्तानां जघन्यत उत्कृष्टतश्चाङ्गुलासंख्येयभागो, वनस्पतीनां
 बादरपर्याप्तानामुत्कर्षतः साधिकं योजनसहस्रं, शेषाणां त्वङ्गुलासंख्येयभाग एव, द्वित्रिचतुरिन्द्रियाणां पर्याप्तानामुत्कर्षतोऽनुक्रमेण
 द्वादश योजनानि त्रीणि गव्यूतानि चत्वारि चेति, पञ्चेन्द्रियतिरश्चां जलचराणां पर्याप्तानां गर्भजानां संमूर्च्छनजानां चोत्कर्षतो योजनस-
 हस्रं, एवं स्थलचराणां चतुष्पदानां संमूर्च्छनजानां पर्याप्तानां गव्यूतपृथक्त्वं गर्भव्युत्क्रान्तिकानां तेषां षड् गव्यूतानि उरःपरिसर्पणां
 गर्भव्युत्क्रान्तिक नां योजनसहस्रं एवमेव संमूर्च्छनजानां योजनपृथक्त्वं भुजपरिसर्पणां गर्भजानां गव्यूतपृथक्त्वं संमूर्च्छनजानां
 च धनुः-पृथक्त्वं स्लेचराणां गर्भजानां संमूर्च्छनजानां च धनुःपृथक्त्वमेव, तथा मनुष्याणां गर्भव्युत्क्रान्तिकानां गव्यूतत्रयं संमूर्च्छ-
 नजानामङ्गुलासंख्येयभागः, एव एव सर्वत्र जघन्यपदे अपर्याप्तपदे चेति, तथा 'कइविहे ण' मित्यादि स्पष्टं, नवरं विविधा
 विविधा वा क्रिया विक्रिया तस्यां भवं वैक्रियं विविधं विशिष्टं वा कुर्वन्ति तदिति वैकुर्विकमिति वा, तत्रैकेन्द्रियवैक्रियशरीरं वायुका-
 यस्य पञ्चेन्द्रियवैक्रियशरीरं नारकादीनां 'एवं जावे'त्यादेरातिदेशादिदं द्रष्टव्यं, यदुत 'जइ एगिंदियवेउव्वियसरीरए किं वाउकाइयए-

गिंदियवेउव्वियसरीए अवाउकाइयएगिंदियसरीए ? गोयमा ! वाउकाइयएगिंदियसरीए नो अवाउकाइय' इत्यादिना-
भिलापेनायमर्थो दृश्यः, यदि वायोः किं स्रक्ष्मस्य बादरस्य वा?, बादरस्यैव, यदि बादरस्य किं पर्याप्तकस्यापर्याप्तस्य वा?, पर्याप्तकस्यैव,
यदि पञ्चेन्द्रियस्य किं नारकस्य पञ्चेन्द्रियतिरश्चो मनुजस्य देवस्य वा ?, गौतम ! सर्वेषां, तत्र नारकस्य सप्तविधस्य पर्याप्तकस्येतरस्य
च, यदि तिरश्चः किं सम्मूच्छिमस्य इतरस्य वा ?, इतरस्य, तस्यापि संख्यातवर्षायुष एव पर्याप्तस्य, तस्यापि च जलचरादिभेदेन
त्रिविधस्यापि, तथा मनुष्यस्य गर्भजस्यैव तस्याऽऽकर्मभूमिजस्यैव, तस्यापि संख्यातवर्षायुषः पर्याप्तकस्यैव, तथा देवस्य भवनवास्यादेः,
तत्रासुरादेःशविधस्य पर्याप्तकस्येतरस्य च, एवं व्यन्तरस्याष्टविधस्य ज्योतिष्कस्य पञ्चविधस्य, तथा यदि वैमानिकस्य किं
कल्पोपपन्नस्य कल्पातीतस्य ?, उभयस्यापि पर्याप्तस्यापर्याप्तस्य चेति, तथा वैक्रियं भदन्त ! किंस्थितं ?, उच्यते,
नानास्थितं, तत्र वायोः पताकासंस्थितं, नारकाणां भवधारणीयमुत्तरवैक्रियं च हुण्डसंस्थितं, पञ्चेन्द्रियतिर्यग्मनुष्याणां
नानासंस्थितं, देवानां भवधारणीयं समचतुरस्रसंस्थानसंस्थितमुत्तरवैक्रियं नानासंस्थितं, केवलं कल्पातीतानां भवधारणी
यमेव, तथा वैक्रियशरीरावगाहना भदन्त ! किमहती ?, गौतम ! जघन्यतोऽङ्गुलासंख्येयभागमुत्कर्षतः सातिरेकं योजनलक्षं,
वायोरुभयथा अङ्गुलासंख्येयभागं, एवं नारकस्य जघन्येन भवधारणीयं, उत्कर्षतः पञ्च धनु शतानि, एषा च सप्तम्यां, षष्ठ्यादिषु
त्वियमेव अर्द्धाद्धीनेति उत्तरवैक्रिया तु जघन्यतः सर्वेषामप्यङ्गुलसंख्येयभागमुत्कर्षतश्च नारकस्य भवधारणीयद्रिगुणेति, पञ्चेन्द्रिय-
तिरश्चां योजनशतपृथक्त्वमुत्कर्षतः, मनुष्याणां तुत्कर्षतः सातिरेकं योजनानां लक्षं, देवानां तु लक्षमेवोत्तरवैक्रियं, भवधारणीया तु
भवनपतिव्यन्तरज्योतिष्कसौधर्मेशानानां सप्त हस्ताः सनत्कुमारमाहेन्द्रयोः षट् ब्रह्मलान्तकयोः पञ्च महाशुकसहस्रारयोश्चत्वार आनता-

दिष्टु त्रयो त्रैवेयकेषु द्वावनुत्तरेष्वेक इति, अनन्तरोक्तं सूत्र एवाह—‘एवं जाव सण्कुमारं’त्यादि, एवमिति—दुर्विहे पन्नत्ते एगिन्दिय
 इत्यादिना पूर्वदेशितक्रमेण प्रज्ञापनोक्तं वैक्रियावगाहनानामनस्रं वाच्यं, क्रियद्दूरमित्याह—यावत्सन्तुकारे आरब्धं भवधारणीयवैक्रिय-
 शरीरपरिहानिमिति गम्यं ततोऽपि यावदनुत्तराणि—अनुत्तरसुरसम्बन्धीनि भवधारणीयानि शरीराणि यानि भवन्ति तेषां रली रलिः
 परिहीयत इति, एतदर्थस्रं भवेत् तावदिति, पुस्तकान्तरे त्विदं वाक्यमन्यथापि दृश्यते, तत्राप्यक्षरघटनैतदनुसारेण कार्येति ।
 ‘आहारयं’त्यादि सुगमं, नवरं ‘एव’मिति यथा पूर्वं आलापकः परिपूर्णं उचारित एवमुत्तरत्रापि, तथाहि ‘जइ मणुस्स’ति—जइ
 मणुस्साहारगसरीरे किं गवभवकंतियमणुस्साहारगसरीरे किं संमुच्छिममणुस्साहारगसरीरे?, गोयमा! गवभवकंतियमणुस्साहारगसरीरे
 नो संमुच्छिममणुस्साहारगसरीरे, जइ गवभवकंतिय०’ इत्यादि सर्वभूतं ‘जाव जइ पमत्तसंजयसम्मदिट्ठिपज्जत्तयसंखेज्जवासाउय-
 कम्मभूमिगवभवकंतियमणुस्साहारगसरीरे किं इडिपत्तपमत्तसंजयसम्मदिट्ठिपज्जत्तयसंखेज्जवासाउयकम्मभूमिगवभवकंति-
 यमणुस्साहारगसरीरे अणिडिपत्तपमत्तसंजयसम्मदिट्ठिपज्जत्तयसंखेज्जवासाउयकम्मभूमिगवभवकंतियमणुस्साहारगसरीरे ?,
 गोयमा!’ द्वितीयस्य निषेधः प्रथमस्य चानुज्ञा वाच्या एतदेवाह—‘वयणा विभाणियव्व’त्ति सूचितवचनान्यप्युक्तन्यायेन सर्वाणि
 भवनीयानि, त्रिभागेन पूर्णान्युच्चारणीयानीत्यर्थः, ‘आहारयं’त्ति ‘आहारगसरीरस्स केमहालिया सरीरोगाहणा पण्णत्ता?, गोयमा!’
 इत्येतत् सूचितं, ‘जहण्णेणं देखणा रयणी’ति कथम्?, उच्यते, तथाविधप्रयत्नविशेषतस्तथास्मभद्रव्यविशेषतश्च प्रारम्भकालेऽप्युक्त-
 प्रमाणभावात्, न हीहौदारिकादेरिवाङ्गुलासंख्येयभागमात्रता प्रारम्भकाले इति भावः । ‘तेयासरीरे णं भंते’ इत्यादि, एवं यावत्करणात्
 प्रज्ञापनासत्कैकविंशतितमपदोक्ता तैजसशरीरवक्तव्यता इह वाच्या, सा चेयमर्थतः—‘एगिन्दियतेयगसरीरे णं भंते! कतिविहे पण्णत्ते?,

गोयमा ! पंचविहे पणत्ते, तंजहा-पुढवीजावणस्सइकाइएगिंदियतेयगसरीरे,' एवं जीवराशिप्ररूपणाऽनुसारेण खत्रं भावनीयं, यावत् 'सव्वहसिद्धगणुत्तरोववायइक्कप्पातीतवेमाणियदेवपंचेन्दिन्दियतेयगसरीरे णं भंते! किंसींठिए ! नाणासंठाणसंठिए' यस्य पृथिव्यादिजीवस्य यदौदारिकादिशरीरसंस्थानं तदेव तैजसस्य कार्मणस्य च, तथा जीवस्य मारणान्तिकसमुद्घातगतस्य कियती तैजसी शरीरावगाहना? शरीरमात्राविष्कम्भबाहल्याभ्यामायामतस्तु जघन्येनाङ्गुलस्यासंख्येयभाग उत्कर्षत ऊर्ध्वमधश्च लोकान्ताल्लोकान्तं यावदेकेन्द्रियस्य, ततस्तत्रोत्पत्तिमङ्गीकृत्येति भावः, एवं सर्वेषामेवैकेन्द्रियाणां द्वीन्द्रियाणां तिर्यग्लोकाल्लोकान्तं यावत्प्रायस्तिर्यग्लोके द्वीन्द्रियादितिरश्चां भावात्, नारकस्य जघन्यतो योजनसहस्रं, कथं? नरकात्पातालकलशस्य सहस्रमानं कुड्यं भित्त्वा तत्र मत्स्यतयोत्पद्यमानस्य, उत्कर्षेण तु अधःसप्तमीं यावत् सप्तमपृथ्वीनारकं समुद्रादिमत्स्येषूपद्यमानं प्रतीत्य, तिर्यक् स्वयम्भूरमणं यावत् ऊर्ध्वं पण्डकवनपुष्करिणीं यावत्, यतस्तयोनारक उत्पद्यते, न परतः, मनुष्यस्य लोकान्तं यावत् भवनपतिव्यन्तरज्योतिष्कसौधमेशानदेवानां जघन्यतोऽङ्गुलासंख्येयतमभागः स्वस्थान एव पृथिव्यादितयोत्पादात्, उत्कर्षतस्तु अधस्तृतीयपृथ्वीं यावत् तिर्यक् स्वयम्भूरमणवर्हिर्वेदिकान्तं ऊर्ध्वमीषत्प्रागभारां यावत्, यत एते शुभपर्याप्तवादरेष्वेव पृथिव्यादिषूपद्यन्ते अतो न परतोऽपीति, सनत्कुमारादिसहस्रारान्तदेवानां तु जघन्यतोऽङ्गुलासंख्येयभागः, कथं?, पण्डकवनादिपुष्करिणीमञ्जनार्थमवतारे मृतस्य तत्रैव मत्स्यतयोत्पद्यमानत्वात् पूर्वसम्बन्धिनीं वा मनुष्योपशुक्तास्त्रियं परिष्वज्य मृतस्य तद्गर्भे समुत्पादादिति, उत्कर्षतस्तु अधो यावन्महापातालकलशानां द्वितीयस्त्रिभागः, तत्र हि जलसद्भावात्मत्स्येषूपद्यमानत्वात्, तिर्यक् स्वयंभूरमणसमुद्रं यावत्, ऊर्ध्वमच्युतं यावत्, तत्र हि सङ्गतिकदेवनिश्रया गतस्य मृत्वेहोत्पद्यमानत्वादिति, आनतादीनामच्युतानां तु जघन्यतोऽङ्गुलासंख्येय भागः, कथं?, इहागतस्य मरणकालविर्यस्तमतेर्भुव्यो-

पशुक्तम्रियगप्यभिप्यज्य मृतस्य तत्रैवोत्पत्तेरिति, उत्कर्षतस्त्वधो यावदधोलोकप्रामान् तिर्यञ्चनुष्यक्षेत्रे ऊर्ध्वमच्युतविमानानि यावत्
 मनुष्येणैवोत्पद्यन्ते इति भावना तथैव कार्यी, ग्रैवेयकानुत्तरोपपातिकदेवानां जघन्यतो विधाधरश्रेणीं यावत् उत्कर्षतोऽधो यावदधोलो-
 कप्रामान् तिर्यञ्चनुष्यक्षेत्रं ऊर्ध्वं तद्विमानान्येवेति, एवं काम्मणस्याप्यवगाहना दृश्या समानत्वादेव तयोरिति । उक्तार्थमेव सूत्रांशमाह-
 'भेदेजगत्स ण' मित्यादि । अनन्तरं शरीरिणामवगाहनाधर्म उत्तोऽधुना त्ववधिधर्मप्रतिपादनायाह-'भेय विसयसंठाणे अर्द्धिभतर
 बाहिरे य देमोही । ओहिस्स बुद्धिहाणी पडिवाइ चेव अपडिवाइ॥१॥'द्वारगाथा, तत्र भेदोऽवधेर्वक्तव्यो, यथा द्विविधोऽवधिर्भवति-
 भवप्रत्ययः क्षायोपशमिकश्च, तत्र भवप्रत्ययो देवनारकाणां क्षायोपशमिको मनुष्यतिरश्चाभिति, तथा विषयो-गोचरोऽवधेर्वच्यः,
 य च चतुर्दो-द्रव्यतः क्षेत्रतः कालतो भावतश्च, तत्र द्रव्यतो जघन्येन तेजोभापयोरग्रहणप्रायोग्यानि द्रव्याणि जानाति, उत्कर्षतस्तु
 सर्वमेकाणुकाधननानुक्तान्तं रूपिद्रव्यजातं जानाति, क्षेत्रं जघन्यतोऽङ्गुलसंख्येयभागं जानाति उत्कर्षतोऽसंख्येयान्यलोके लोकमात्राणि
 गण्डानि जानाति कालं जघन्यत आवलिकाया असंख्येयभागमतीतमनागतं च जानाति, उत्कर्षतः संख्यातीता उत्सर्पिण्यवसर्पिणी-
 जानाति, भावतो जघन्यतः प्रतिद्रव्यं चतुरो वर्णादीन् उत्कर्षतः प्रतिद्रव्यमसंख्येयान्, सर्वद्रव्यपेक्षया त्वनन्तानिति तथा संस्थानमव-
 धेर्वच्यं, यथा नारकाणां तप्राकारोऽवधिः पल्याकारो भवनपतीनां पटहाकारो व्यन्तराणां झल्लर्याकृतिज्योतिष्काणां मृदङ्गाकारः कल्पो-
 पप्रश्नानां पुण्यावलीरचितशिखरचङ्गेर्याकारो ग्रैवेयकानां कन्याचोलकसंस्थानोऽनुत्तरसुराणां लोकनाल्याकृतिरित्यर्थः, तिर्यञ्चनुष्याणां तु
 नानासंस्थान इति, तथा 'अर्द्धिभतर'त्ति के अवाधिप्रकाशितक्षेत्रस्याभ्यन्तरे वर्तन्ते इति वाच्यं, यथा 'नेरइयेवतित्थंकरा य ओहिस्स
 बाहिरेा हुंती'त्यादि, तथा 'बाहिरे य'त्ति केऽवधिक्षेत्रस्य बाह्या भवन्तीति वाच्यं, तत्र शेषा जीवा बाह्यावधयोऽभ्यन्तरावधयश्च

भवन्ति, तथा 'देसोहि'सि अवधिप्रकाशयवस्तुनो देशप्रकाशीः अवधिर्देशावधिः स केषां भवतीति वाच्यं, तद्विपरीतस्तु सर्वावधिः, तत्र मनुष्याणां उभयमन्येषां देशावधिरेव यतः सर्वावधिः केवलज्ञानलाभप्रत्यासत्तावेवोत्पद्यत इति, तथाऽवधेर्द्विर्द्वाहानिश्च वाच्या, यो येषां भवति तत्र तिर्यग्मनुष्याणां वर्द्धमानो हीयमानश्च भवति, शेषाणामवस्थित एष, तत्र वर्द्धमानोऽङ्गुलासंख्येयभागादि दृष्ट्वा बहु बहुतरं पश्यति, विपरीतस्तु हीयमान इति, तथा प्रतिपाती चाप्रतिपाती चावधिर्वाच्यः, तत्रोत्कर्षतो लोकमात्रः प्रतिपात्यतः परमप्रतिपाती, तत्र भवप्रत्ययस्तं भवं यावन्न प्रतिपतति क्षायोपशमिकस्तूभयथेति । एतदेव दर्शयति—

कडविहे णं भंते ! ओही पन्नत्ता ? गोयमा ! दुविहा पन्नत्ता, भवपच्चइए य खओवसमिए य, एवं सब्वं ओहिपदं भाणियव्वं, सीया य दव्व सारीर साया तह वेयणा भवे दुक्खा । अब्भुवगसुवक्कमिया गीयाए चेव अणियाए ॥ १ ॥ नेरइया णं भंते ! किं सीतं वेयणं वेयंति उस्सिणं वेयणं वेयंति सीतोस्सिणं वेयणं वेयंति ? गोयमा ! नेरइया० एवं चेव वेयणापदं भाणियव्वं ॥ कह णं भन्ते ! लेसाओ पं० ? गो० ! छ लेसाओ पं०—, तं०—किण्हा नीला काऊ तेउ पम्हा सुक्का, एवं लेसापयं भाणियव्वं ॥ अणंतरा य आहारे आहाराभोगणा इय । पोगला नेव जाणंति, अज्झवसाणे य सम्मत्ते ॥ १ ॥ नेरइया णं भंते ! अणंतराहारा तओ निव्वत्तणया तओ परियाइयणया तओ परिणामणया तओ परियारणया तओ पच्छा विक्कुव्वणया ? हंता गोयमा ! एवं आहारपदं भाणियव्वं (सूत्रं १५३)

'कडविहे'इत्यादि, अत्रावसरे प्रज्ञापनायास्त्रयस्त्रिंशत्तमं पदमन्यूनमध्ययमिति, अनन्तरमुपयोगविशेषः क्षायोपशमिको जीवपर्यायः

उक्तोऽधुना स एवौदयिको वेदनालक्षणेऽभिधीयते—‘सीया’ इत्यादि द्वारगाथा, तत्र ‘सीया य’ति चशब्दोऽनुक्तसमुच्चये तेन त्रिविधा वेदना—शीता उष्णा शीतोष्णा चेति, तत्र शीतामुष्णां च वेदयन्ति नारकाः, शेषास्त्रिविधामपि, ‘दन्वे’ति उपलक्षणत्वाच्चतुर्विधा वेदना द्रव्यादिभेदेन, तत्र पुद्गलद्रव्यसम्बन्धात् द्रव्यवेदना नारकाद्युपातक्षेत्रसम्बन्धात् क्षेत्रवेदना नारकाद्यायुःकालसम्बन्धात् कालवेदना वेदनीयकर्मोदयान्त्रावेदना, तत्र नारकादयो वैमानिकान्ताश्चतुर्विधामपि वेदनां वेदयन्तीति, तथा ‘सारीर’ति त्रिविधा वेदना शरीरी मानसी शरीरमानसी च, तत्र संज्ञिपञ्चेन्द्रियाः सर्वे त्रिविधामपि इतरे तु शरीरीमेवेति, तथा ‘साय’ति त्रिविधा वेदना—ज्ञाता अज्ञाता सातासाता चेति, तत्र सर्वे जीवाः त्रिविधामपि वेदयन्तीति, ‘तह वेयणा भवे दुक्ख’ति त्रिविधा वेदना—सुखदुःखा चेति, तत्र सर्वेऽपि त्रिविधामपि वेदयन्ति, नवरं सातासातयोः सुखदुखयोश्चायं विशेषः—सातासाते क्रमेणोदयप्राप्तवेदनीय-कर्मपुद्गलानुभवलक्षणे सुखदुःखे तु परेण उदीर्यमाणवेदनीयकर्मणानुभवलक्षणे, तथा ‘अब्भुवगमुवक्कमिय’ति द्विधा वेदना—आभ्यु-पगमिकी औपक्रमिकी चेति, तत्राद्यामभ्युपगमतो वेदयन्ति जीवा यथा साधवः शिरोलुञ्चनव्रजचर्यादिकां द्वितीया तु स्वयमुदीर्ण-स्योदीरणाकरणेन बोदयमुपनीतस्य वेदनीयस्यानुभवतः, तत्र पञ्चेन्द्रियतिर्यग्गनुष्या द्विविधामपि शेषास्त्वौपक्रमिकीमेव वेदयन्तीति, तथा ‘णीयाए चैव अणियाण’ति द्विविधा वेदना तत्र निदया आभोगतः अनिदया त्वनाभोगतः, तत्र संज्ञिन उभयतोऽसंज्ञिनस्त्व-निदयेति, एतद्विद्वारविवरणाय ‘नेरइयाण’मित्यादि, इहावसरे प्रज्ञापनायाः पञ्चत्रिंशत्तमं वेदनाख्यं पदमध्येयमिति। अनन्तरं वेदना परूषिता, सा च लेश्यावत एव भवतीति लेश्याप्ररूपणायाह —‘कइ णं भंते’ इत्यादि, इह स्थाने प्रज्ञापनायाः सप्तदशं षड्दशकं लेश्याभिधानं पदमध्येतव्यं, तथासाभिरतिवहुत्वादर्थतोपि न लिखितमिति तत्र एवावधारणीयमिति। अनन्तरं लेश्या उक्ताः, सलेश्या एव चाहारयन्ती-

त्याहारग्ररूपायाह-‘अणंतरा ये’त्यादिद्वारश्लोकमाह, तत्र ‘अणंतरा य आहारे’ति अनन्तराश्च-अव्यवधानाश्चाहारविषये अनन्तराहारा जीवा वाच्या इत्यर्थः, तथाऽऽहारस्याभोगता, अपि चेति वचनादनाभोगता च वाच्या, तथा पुद्गलान्न जानन्त्येव एवकारान्न पश्यन्तीति चतुर्भङ्गीस्त्वचिता, तथा अव्यवसानानि सम्यक्त्वं च वाच्यमिति तत्राद्यद्वारार्थमाह-‘नेरइए’त्यादि, ‘अनन्तराहार’ति उपपातक्षेत्राग्राप्तिस्मय एवाहारयन्तीत्यर्थः ‘ततो निव्वत्तण्या’इति ततःशरीरनिवृत्तिः ततो ‘परियाइयणय’ति ततः पर्यादानमङ्गप्रत्यङ्गैः समन्तात्पा (दादा) नमित्यर्थः, ततो परिणामय’ति ततः शब्दादिविषयोपभोग इत्यर्थः ‘ततो पच्छा विउव्वणय’ति ततः पश्चाद्विक्रिया नानारूपा इत्यर्थः, हन्ता गौतम !, एवमेतदिति भावः, एवं सर्वेषां पञ्चेद्रियाणां वक्तव्यं, नवरं देवानां पूर्वं विकुर्वणा पश्चात्परिचाराणा शेषाणां तु पूर्वं परिचाराणा पश्चाद्विकुर्वणा, एकेन्द्रियादीनामन्येवं ग्रन्थे, निर्वचने तु यत्र वैक्रियसम्भवो नास्ति तत्र विकुर्वणा निषेधनीयेति, ‘एवमाहार-पर्यं भाणियव्वं’ति यथाऽऽद्यद्वारस्य ग्रन्थ उक्तस्तथा तदुत्तरं शेषद्वाराणि च भणद्भिः प्रज्ञापनायाश्चतुस्त्रिंशत्तमं परिचाराणापदारूपं पदमिह भणितव्यमिति, इदं चात्राहारविचारप्रधानतया आहारपदमुक्तमिति, तत्पुनरेवमर्थतस्तत्र ‘आहाराभोगणाइय’ति, एतस्य विवरणं-नारकाणां किमाभोगनिर्वर्तित आहारोऽनाभोगनिर्वर्तितो वा ?, उभयथापीति निर्वचनं, एवं सर्वेषां नवरमेकेन्द्रियाणामनाभोगनिर्वर्तित एवेति, तथा ‘पोगला नेव जाणंति’ति अस्यार्थः-नारका यान् पुद्गलान् आहारयन्ति तानवधिनापि न जानन्ति अविषयत्वात्तदवधेस्तेषां, न पश्यन्ति चक्षुषाऽपि लोमाहारत्वात् तेषां, एवमसुरादयस्त्रीन्द्रियान्ताः, केवलं एकेन्द्रिया अनाभोगाहारत्वाद्द्वित्रीन्द्रियाश्च मत्यज्ञानित्वान्न जानन्ति चक्षुरिन्द्रियाभावाच्च न पश्यन्तीति, चतुरिन्द्रियास्तु चक्षुःसद्भावेऽपि मत्यज्ञानित्वात् प्रक्षेपाहारं न जानन्ति, चक्षुषापि न पश्यन्ति, तथा त एव लोमाहारमाश्रित्य न जानन्ति न पश्यन्तीति व्यपदिश्यते, चक्षुषोऽविषय-

त्यात्तस्य, पञ्चेन्द्रियतिर्य्यञ्चो मनुष्याश्च केचिज्जानन्ति पश्यन्ति चावधिज्ञानादिषु युक्ताः लोमाहारप्रक्षेपाहाराच्च, तथाऽन्ये जानन्ति न पश्यन्ति लोमाहारं जानन्त्यवधिना न पश्यन्ति चक्षुषा,, तथा अन्ये न जानन्ति पश्यन्ति, तत्र न जानन्ति प्रक्षेपाहारं मलयज्ञानित्वात्पश्यन्ति चक्षुषा, तथा अन्ये न जानन्ति न पश्यन्ति लोमाहारं निरतिशयत्वादिति, व्यन्तरज्योतिष्का नारकवत्, वैमानिकास्तु ये सम्यग्दृष्टयस्ते जानन्ति विशिष्टावधित्वात् पश्यन्ति चक्षुषोऽपि विशिष्टत्वात्, मिथ्यादृष्टयस्तु न जानन्ति न पश्यन्ति, प्रत्यक्षपरोक्षज्ञानयोस्तेषामस्पष्टत्वादिति, तथा 'अज्ज्ञवसाणे यं'ति द्वारं, नारकादीनां प्रशस्ताप्रशस्तान्यसंख्येयान्यव्यवसायस्थानानीति तथा 'संसर्ते'ति द्वारं, तत्र नारकाः किं सम्यक्त्वाभिगमिनो मिथ्यात्वाभिगमिनः सम्यक्त्वमिथ्यात्वाभिगमिनश्चेति, त्रिविधा अपि, एवं सर्वेऽपि, नवरसेकेन्द्रियविकलेन्द्रिया मिथ्यात्वाभिगमिन एवेति ॥१५३॥ अनन्तरमाहारप्ररूपणा कृता आहारश्चायु-
 रन्यवतामेव भवतीत्यायुर्वन्यप्ररूपणायाह—

कइविहे णं भंते ! आउगयन्धे पन्नत्ते ? गोयंमा ! छव्विहे आउगयन्धे पन्नत्ते. तंजहा-जाइनामनिहत्ताउए गतिनामनिहत्ताउए ठिइनामनिहत्ताउए पएसनामनिहत्ताउए अणुभागनामनिहत्ताउए ओगाहणानामनिहत्ता-
 उए नेरइयाणं भंते ! कइविहे आउगयन्धे पन्नत्ते ? गोयंमा ! छव्विहे पन्नत्ते, तंजहा-जातिनामं गइनामं ठिइनामं पएसनामं अणुभागनामं ओगाहणानामं एवं जाव वेमाणिपाणं ॥ निरयगई णं भंते !
 केयइयं कालं विरहिंया उववाएणं पं० ? गोयंमा ! जइन्नेणं एक्कं समयं उक्कोसेणं बारस मुहुत्ते, एवं तिरियगई मणुस्सगई देवगई सिद्धिगई णं भंते ! केवइयं कालं विरहिंया सिज्झणयाए पन्नत्ता ? गोयंमा ! जइन्नेणं

एकं समयं उक्त्वासेणं छम्मासे, एवं सिद्धिवज्जा उव्वट्ठणा, इमीसे णं भंते ! रयणप्पभाए पुढवीए नेरइया केवइयं कालं विरहिया उववाएणं ? , एवं उववायदंडओ भाणियव्वो उवट्ठणादंडओ य, नेरइया णं भंते ! जातिनामनिहत्ताउगं कति आगरिसेहिं पगरंति ? , गो० सिय १ सिय २।३।४।५।६।७। सिय अट्ठहिं, नो चेव णं नवहिं, एवं सेसाणवि आउगाणि जाव वेमाणियत्ति ॥ सूत्रं १५४ ॥

‘कइविहे’त्यादि, तत्रायुषो बन्धनिषेक आयुर्बन्धः, निषेकश्च प्रतिसमयं बहुहीनहीनतरस्य दलिकस्यानुभवनार्थं रचना, निधत्तमपीह निषेक उच्यते, अत एवाह—‘जाइनामनिधत्ताए, जातिनाम्ना सह निधत्तं—निषिक्तमनुभवनार्थं बहुलपालपतरक्रमेण व्यवस्थापितमायुर्जातिनामनिधत्तायुः, अथ किमर्थं जात्यादिनामकर्मणाऽऽयुर्विशेष्यते ? , आयुष्कस्य प्राधान्योपदर्शनार्थं, यस्मान्नारकाद्यायुरुदये सति जात्यादिनामकर्मणाशुदयो भवति, नारकादिभवोपग्राहकं चायुरेव, यस्माद्व्याख्याप्रज्ञप्त्याशुक्तं—‘नेरइए णं भंते ! नेरइएसु उववज्जइ अनेरइए नेरइएसु उववज्जइ ? , गोयमा ! नेरइए नेरइएसु उववज्जइ नो अनेरइए नेरइएसु उववज्जइ” एतदुक्तं भवति—नारकायुःप्रथमसमयसंवेदनकाल एवं नारक इत्युच्यते, तत्सहचारिणां च पञ्चेन्द्रियजात्यादिनामकर्मणां शम्युदय इति, तथा ‘गतिनामनिधत्ताए’ति गतिर्नारकगत्यादिः तल्लक्षणं नामकर्म तेन सह निधत्तं—निषिक्तमायुर्गतिनामनिधत्तायुः, तथा ‘द्विइनामनिधत्ताए’ति स्थितिर्यत् स्थातव्यं तेन भावेनायुर्दलिकस्य सैव नामः—परिणामो धर्म इत्यर्थः स्थितिनाम, गतिजात्यादिकर्मणां च प्रकृत्यादिभेदेन चतुर्विधानां यः स्थितिरूपो भेदस्तत् स्थितिनाम तेन सह निधत्तमायुः स्थितिनामनिधत्तायुरिति, तथा ‘पएसनामनिधत्ताए’ति प्रदेशानां—प्रमितपरिमाणानामायुःकर्मदलिकानां नाम—परिणामो यः तथाऽऽत्मप्रदेशेषु-

गम्यन्त्यनं स प्रदेशनाम जातिगत्यवगाहनाकर्मणां वा यत्प्रदेशरूपं नामकर्म तत्प्रदेशनाम तेन सह निधत्तमायुः प्रदेशनाम-
 निधत्तायुरिति, तथा 'अणुभागनामनिधत्ताए'ति अनुभागः—आयुष्कर्मद्रव्याणां तीव्रादि भेदो रसः स एव तस्य वा नामः—परि-
 गामोऽनुभागनाम अथवा गत्यादीनां नामकर्मणामनुभागवन्धरूपो भेदोऽनुभागनाम तेन सह निधत्तमायुरुभागनामनिधत्तायुरिति,
 तथा 'श्रीगाढानामनिधत्ताए'ति अवगाहते जीवो यस्यां साज्वगाहना—शरीरमौदारिकादि पञ्चविधं तत्कारणं कर्मोप्यवगाहना
 तद्रूपं नामकर्मवगाहनानाम तेन सह निधत्तमायुरवगाहनानामनिधत्तायुरिति ॥ 'नेरइयाण'मित्यादि स्पष्टं । अनन्तरमायुर्वन्ध
 उक्तोऽनुना चत्वार्युणां नारकादिगतिपूपातो भवतीति तद्विरहकालप्ररूपणायाह—'निरयगई ण'मित्यादि कण्ठ्यं, नवरं यद्यपि
 त्वग्रभादिषु चतुर्विधतिमुहूर्त्तादिविरहकालो, यथोक्तं—'चउवीसई मुहुत्ता सत्त अहोरत्त तहय पन्नरसा । मासो य दो य चउरो
 छम्मासा विरहकालोत्ति ॥ १ ॥' तथापि सामान्यगत्यपेक्षया द्वादश मुहूर्त्तो उक्ताः, तथा एवंकरणाद्यतिर्यक्प्रत्युपगत्योः सामान्येन
 द्वादश मुहूर्त्तो उक्ताः तद्रर्भव्युत्क्रान्तिकापेक्षया, दैवगंतौ तु सामान्यत एव, 'सिद्धिवज्जा उव्वइणे'ति नारकादिगतिषु द्वादशमुहूर्त्तो
 विरहकाल उद्धर्त्तनायामिति, सिद्धानां तद्वर्त्तनैव नास्ति, अपुनरावृत्तित्वात्तेषामिति 'इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए नेरइया केवइयं
 कालं विरइया उववाएणं पण्णत्ता ? एवं उववायंदडओ भाणियव्वो'ति, स चायं—'गोयमा ! जहणेणं एकं समयं उक्कोसेणं
 चउवीसं मुहुत्ताइ' अनेनाभिलापेन शेषा वाच्याः, तथाहि—'सक्करप्पभाए णं उक्कोसेणं सत्त राइंदियाणि वालुयप्पभाए अद्धमासं पंकप्पभाए
 मासं धूमप्पभाए दो मासा तमप्पभाए चउरो मासा अहेसत्तभाए छमास'ति असुरकुमारा चउवीसइ मुहुत्ता' एवं जाव थाणिय-
 कुमारा, पुढविकाइया अविरहिया उववाएणं एवं सेसावि, वेइंदिया अंतोमुहुत्तं, एवं तेइंदियचउरिंदियसंमुच्छिन्नपंचिंदियतिरिक्स्व-

जोणियावि गन्धयकंतियतिरिया मणुया य बारस मुहुत्ता संमुच्छिममणुस्सा चउवीसई मुहुत्ता विरहिआ उववाएणं, वंतरजोइसिया चउवीसं मुहुत्ताइं, एवं सोहम्मीसाणेवि, सणकुमारे णव दिणाइं बीसा य मुहुत्ता, माहिंदे बारस दिवसाइं दस मुहुत्ता बंभलोए अद्धतेवीसं राइंदियाइं लंतए पणयालीसं महासुक्के असीइं सहस्सारे दिणसयं आणए संखेज्जा मासा एवं पाणएवि आरणे संखेज्जा वासा एवं अञ्चुएवि गेवेज्जपत्थडेसु तिसु कमेण संखेज्जाइं वाससयाइं वाससहस्साइं वाससयसहस्साइं विजयाइसु असंखेज्जं कालं, सवडु-
सिद्धे पलिओवमस्सासंखेज्जइभागं'ति 'एवं उवडुणादंडओवि'ति । उपपात उद्धर्तना चायुर्वन्धे एव भवतीत्यायुर्वन्धे विधिविशेषप्ररूप-
णायाह—'नेरइ'त्यादि कण्ठ्यं, नवरं आकर्षो नाम कर्मपुद्गलोपादानं, यथा गौः पानीयं पिवन्ती भयेन पुनः पुनः आब्रूहति,
एवं जीवोऽपि तीव्रेणायुर्वन्ध्याध्यवसानेन सकृदेव जातिनामनिधत्तायुः प्रकरोति, मन्देन द्वाभ्यामाकर्षाभ्यां मन्दतरेण त्रिभिर्मन्द-
तमेन चतुर्भिः षड्भिः सप्तभिरष्टाभिर्वा न पुनर्नवभिः, एवं शेषाण्यपि, 'आउगाणि'ति गतिनामनिधत्तायुरादीनि वाच्यानि
यावद्वैमानिका इति, अयं चैकाद्याकर्षनिधमो जात्यादिनामकर्मणामायुर्वन्धकाल एव बध्यमानानां शेषकालमायुर्वन्धपरिसमाप्तेरुत्तर-
कालमपि बन्धोऽस्त्येव, एषां ध्रुवबन्धिनीनां च ज्ञानावरणादिप्रकृतीनां प्रतिसमयमेव बन्धनिवृत्तिर्भवति, एतास्तु परावृत्य बध्यन्त
इति, अनन्तरं जीवानामायुर्वन्धप्रकार उक्तोऽधुना तेषां ध्रुवसंस्थानवेदप्रकारमाह—
कइविहे णं भंते ! संघयणे पन्नत्ते ?, गोयमा ! छव्विहे संघयणे पन्नत्ते, तंजहा-वइरोस-भनारायसंघयणे

रिस-भनारायसंघयणे नारायसंघयणे अद्धनारायसंघयणे कीलियासंघयणे छेवडुसंघयणे, नेरइया णं भंते !
किंसंघयणी ?, गोयमा ! छण्हं संघयणाणं असंघयणी णेव अहि णेव छिरा णेव प्हारू जे पोगगला अणिट्ठा

અકંતા અલ્પિયા અણાગજ્જા અસુમા અમણુણા અમણામિરામા તે તેસિં અસંઘયણત્તાણ પરિણ-
 મંતિ, અસુરકુમારા નં મંતે ! કિંસંઘયણા પન્નત્તા ? , ગોયમા ! છળહં સંઘયણાં અસંઘયણી ગેવદ્દી ગેવ
 ઝિરા ગેવ પદ્ધારુ જે પોગલા ઇટ્ટા કંતા પિયા મણુણા મણામિરામા તે તેસિં અસંઘયણત્તાણ પરિણ-
 મંતિ, एवं જાવ થણિયકુમારાણં, પુઠ્ઠવીકાઈયા ના મંતે ! કિંસંઘયણી પન્નત્તા ? , ગોયમા ! છેવટસંઘયણી પં, एवं
 જાવ સંમુચ્છિમપચ્છિન્દિયતિરિક્વજોણિયત્તિ, ગબ્ભવકંતિયા છઙ્ગિવહસંઘયણી, સંમુચ્છિમમણુસ્સા છેવટસં-
 ઘયણી ગબ્ભવકંતિયમણુસ્સા છઙ્ગિવહે સંઘયણે યં, જહા અસુરકુમારા તહા વાણમંતરજોઈસિયવેમાણિયા ય ॥
 કહ્ચિહે નં મંતે ! સંઠાણે પન્નત્તે ? , ગોયમા ! છઙ્ગિવહે સંઠાણે પં, તં-સમચરંસે ? ગિગ્ગોહપરિમણ્ડલે
 ૨ સાહણ ૩ વામણે ૪ લુલ્લે ૫ હુંડે ૬, ગેરઈયા નં મંતે ! કિંસંઠાણી પં ? , ગોયમા ! હુંડસંઠાણી પં, અસુરકુમારા
 કિંસંઠાણી પં ? , ગોયમા ! સમચરંસસંઠાણસંઠિયા પં, एवं જાવ થણિયકુમારા, પુઠ્ઠવી મસૂરસંઠાણા પં, આઝ
 થિયુયસંઠાણા પન્નત્તા, તેઝ સૂઝકલાવસંઠાણા પન્નત્તા, વાઝ પડાગાસંઠાણા પન્નત્તા, ણણસ્સઈ નાણાસંઠાણ-
 સંઠિયા પન્નત્તા, વેઈદિયતેઈદિયચરંરિંદિયસંમુચ્છિમપંચેદિયતિરિક્વલા હુંડસંઠાણા પં, ગબ્ભવકંતિયા
 છઙ્ગિવહસંઠાણા સંમુચ્છિમમણુસ્સા હુંડસંઠાણસંઠિયા પન્નત્તા, ગબ્ભવકંતિયાણં મણુસ્સાણં છઙ્ગિવહા સંઠાણા
 પન્નત્તા, જહા અસુરકુમારા તહા વાણમંતરજોઈસિયવેમાણિયાવિ ॥ (સૂત્રં ૧૫૫)

‘કશ્ચિદ્દે ન’મિત્યાદિ, દણ્ડકત્રયં કણ્ઠયં, નવરં સંહનનમસ્થિત્રન્યવિશેષ; મર્કટસ્થાનીયમુખ્યોઃ પાર્શ્વયોરસ્થિં નારાચં ક્રપ્યમસ્તુ પટ્ટઃ

वज्रं कीलिका, वज्रश्च ऋषभश्च नाराचं च यत्रास्ति तद्वज्रर्षभनाराचसंहननं, मर्कटपट्टकीलिकारचनायुक्तः प्रथमोऽस्थिबन्धः मर्कटपट्टाभ्यां द्वितीयः मर्कटकैकदेशबन्धनद्वितीयपार्श्वकीलिकासम्बन्धश्चतुर्थः अङ्गुलिद्वयसंयुक्तस्य मध्यकीलिकैव दत्ता यत्र तत्कीलिकासंहननं पञ्चमं यत्रास्थीनि चर्मणा निकाचितानि केवलं तत्सेवार्चं, लेहपानादीनां नित्यपरिशीलना सेवा तथा ऋतु-व्याप्तं सेवार्चमिति पष्ठं, 'छण्डं संघयणाणं असंघयणे'ति उक्तरूपाणां षण्णां संहननानामन्यतमस्याप्यभावेनासंहननः-अस्थि-सञ्चयरहिताः, अत एवाह-'नेवद्वी'नैवास्थीनि तच्छरीरके 'नेव छि'र'ति नैव शिरा-धमन्यः 'णेव ण्हा'रु'ति नैव स्नायूनीतिकृत्वा संहननाभावः, तत्सहितानां हि प्रचुरमपि दुःखं न बाधाविधायि स्यात्, नारकास्त्वत्यन्तशीतादिवाधिता इति, न चास्थिसञ्चयाभावे शरीरं नोपपीडयते, स्कन्धवचदुपपत्तेः, अत एवाह-'जे पोगले'त्यादि, ये पुद्गला अनिष्टाः-अवल्लभाः सदैवैषां सामान्येन तथा अकान्ता-अकमनीयाः सदैव तद्भावेन तथा अप्रिया-द्वेष्याः सर्वेषामेव तथाऽशुभाः-प्रकृत्यसुन्दरतया अमनोज्ञा-अमनोरमाः कथयामि तथा अमनः आपा-न मनःप्रियाश्चिन्तयापि ते एवंभूताः पुद्गलास्तेषां-नारकाणां 'असंघयणचाए'ति अस्थिसञ्चयविशेषरहितंशरीरतया परिणमति, 'कइविहे णं भंते ! संठाणे'त्यादि, तत्र मानोन्मानप्रमाणानि अनूनान्यनतिरिक्तानि अङ्गोपाङ्गानि च यस्मिन् शरीरसंस्थाने तत्समचतुरस्रसंस्थानं, तथा नाभित उपरि सर्वावयवाश्चतुरस्रा-लक्षणाविसंवादिनोऽधस्तु तदनुरूपं यन्न भवति तन्न्यग्रोधसंस्थानं तथा नाभितोऽधः सर्वावयवाश्चतुरस्रा लक्षणाविसंवादिनो यस्योपरि च यत्तदनुरूपं न भवति तत्सादिसंस्थानं, तथा ग्रीवा हस्तादाश्च समचतुरस्रा लक्षणयुक्ता यत्र संक्षिप्तं विकृतं च मध्ये कोष्ठं तत् कुब्जसंस्थानं, तथा यल्लक्षणयुक्तं कोष्ठं चतुरस्रलक्षणापेतं ग्रीवाद्यवयवहस्तापादं च तद्वामनं, तथा यत्र हस्तापादाद्यवयवाः बहुप्रायाः प्रमाणविसंवादिनश्च तदुण्डमि-

न्युच्यते ।

रुद्रविद्मे नं भंते ! वेणु प० ? गोयमा ! तिविहे वेणु प०, तं० इत्थीवेणु पुरिसवेणु नपुंसवेणु, नेरइया नं भंते !
किं इत्थीवेया पुरिसवेया नपुंसगवेया प० !, गोयमा ! पो इत्थी० पो पुंवेणु नपुंसगवेया प०, असुरकुमारा
नं भंते ! किं इत्थी० पुरिस० नपुंसगवेया?, गोयमा ! इत्थी० पुरिसवेया पो नपुंसगवेया जाव थणियकुमारा,
पुद्वी आज तेज वाळ वणस्सई वित्तिचउरिंदियसंमुच्छिमपंचिंदियतिरिक्खसंमुच्छिममणुस्सा नपुंसगवेया
गन्भवअतियमणुस्सा पंचिंदियतिरिया य तिवेया, जहा असुरकुमारा तहा वाणमंतरा जोइसियवेमाणियावि
(सूत्रं १५६) तेणं कालेणं तेणं समणं कप्पस्स समोसरणं णेयव्वं जाव गणहरा सावच्चा निरवच्चा वोच्छिणा
जंबुद्वीवे नं दीवे भारहे वासे तीयाणु उस्सप्पिणीए सत्त कुलगरा होत्था तं-मित्तदामे सुदामे य, सुपासे य
सयंपसे । विमलघोसे सुघोसे य, महाघोसे य सत्तमे ॥ १ ॥ जंबुद्वीवे नं दीवे भारहे वासे तीयाए ओस-
प्पिणीए दस कुलगरा होत्था, तंजहा-सयंजले सयाज य, अजियसेणे अणंतसेणे य । कज्जसेणे भीमसेणे
महाभीमसेणे य सत्तमे ॥ २ ॥ ददरहे दसरहे सयरहे ॥ जंबुद्वीवे नं दीवे भारहे वासे इमीसे ओसप्पिणीए
समाणु सत्त कुलगरा होत्था, तंजहा-पढमेत्थ विमलवाहण [चक्खुम जसमं चउत्थमभिचंदे । तत्तो
पसेणईणु मरुदेवे वेव नाभी य ॥३॥] एतेसि नं सत्तण्हं कुलगराण सत्त भारिआ होत्था, तंजहा-चंदजसा
नंदकंता [मुरुवपडिरूव चक्खुकंता य । सिरिकंता मरुदेवी कुलगरपत्तीण णामाहं ॥ ४ ॥] जंबुद्वीवे नं

दीवे भारहे वासे इमीसे णं ओसप्पिणीए चउवीसं तित्थगराणं पियरो होत्था, तंजहा-णाभी य जियसत्तु य[जियारी संवरे इय, मेहे धरे पइठ्ठे य महसेणे य खत्तिए ॥५॥ सुग्गीवे दढरहे विण्हू वसुपूजे य खत्तिए । कयवम्मा सीहसेणे भाणू विस्ससणे इय ॥६॥ सूरे सूदंसणे कुंभे सुमित्तविजए समुद्विजये य । राया च आससेणे य सिद्धत्थेच्चिय खत्तिए ॥ ७ ॥ [उदितोदियकुलवंसा विसुद्धवंसा गुणेहि उववेया । तित्थप्पवत्त-याणं एए पियरो जिणवराणं ॥ ८ ॥ जंबूदीवे णं दीवे भारहे वासे इमीसे ओसप्पिणीए चउवीसं तित्थगराणं मायरो होत्था तं०-मरुदेवी विजया सेणा [सिद्धत्था मंगला सुसीमा य । पुहवी लखणा रामा नंदा विण्हू जया सामा ॥ ९ ॥ सुजसा सुव्वय अइरा सिरिया देवी पभावई पउमा । वप्पा सिवा य वामा तिसला देवी य जिणमाया ॥ १० ॥] जंबूदीवे णं दीवे भारहे वासे इमीसे ओसप्पिणीए चउवीसं तित्थगरा होत्था, तंजहा-उसभ १ अजिय २ संभव ३ अभिणंदण ४ सुमइ ५ पउमप्पह ६ सुपास ७ चंदप्पभ ८ सुविहि-पुप्फदंत ९ सीयल १० सिजंस ११ वासुपुज १२ विमल १३ अणंत १४ धम्म १५ संति १६ कुंशु १७ अर १८ मल्लि १९ सुणिसुव्वय २० णमि २१ नेमि २२ पास २३ वड्डमाणो २४ य, एएसिं चउवीसाए तित्थगराणं चउ-व्वीसं पुव्वभवया णामधेया होत्था, तं०-‘पढमेत्थ वहरणाभे विमले तह विमलवाहणे चेव । तत्तो य धम्म-सीहे सुमित्त तह धम्ममित्ते य ॥ ११ ॥ सुंदरबाहु तह दीहबाहु जुगबाहु लट्ठबाहु य । दिण्णे य इंददत्ते सुंदर माहिंदरे चेव ॥ १२ ॥ सीहरहे मेहरहे रुपी अ सुदंसणे य बोद्धव्वे । तत्तो य नंदणे खल्ल सीहगिरी

चैव वीसईमे ॥ १३ ॥ अदीणसत्तु संखे सुदंसणे नंदणे य द्योद्धव्वे ॥ [इमीसे] ओसप्पिणीए एए, तित्थ-
 करणं तु पुण्यभवा ॥ १४ ॥ एएसिं चउब्बीसाए तित्थकराणं चउब्बीसं सीयाओ होत्था, तंजहा-सीया
 सुदंसणा सुप्पभा य सिद्धत्थ सुप्पसिद्धा य । विजया य वेजयंती जयंती अपराजिया चैव ॥ १५ ॥
 अरुणप्पभ चंदप्पभ सूरप्पह अग्गि सुप्पभा चैव । विमला य पंचवण्णा सागरदत्ता य णागदत्ता य ॥ १६ ॥
 अभयकर निव्वुइकरा मणोरमा तह मणोहरा चैव । देवकुरुत्तरकुरा विसाल चंदप्पभा सीया ॥ १७ ॥
 एआओ सीआओ सन्वेसिं चैव जिणवरिंदाणं । सन्वजगवच्छलाणं सन्वोउगसुभाए छायाए ॥ १८ ॥ पुण्वि
 ओक्खित्ता माणुसेहि साहद्दु (इ) रोमक्खेहिं । पच्छा वहंति सीअं असुरिंदसुरिंदनागिंदा ॥ १९ ॥ चल-
 ययलकुंडलयरा सच्छंदविउन्विवाभरणधारी । सुरअसुरवंदिआणं वहंति सीअं जिणंदाणं ॥ २० ॥ पुरओ
 वहंति देवा नागा पुण दाहिंणम्मि पासम्मि । पचच्छिमेण असुरा गरुळा पुण उत्तरे पासे ॥ २१ ॥ उसभो
 अ विणीयाए दारयईए अरिट्ठवरणेमी । अवसेसा तित्थयरा निक्खंता जम्ममूमीसु ॥ २२ ॥ सन्वेवि एग-
 दूसेण [णिग्गया जिणवश चउब्बीसं । ण य णाम अण्णालिंणे ण य गिहिलिंणे कुलिंणे य ॥ २३ ॥] एक्को
 भगवं वीरो [पासो मल्ली य तिहि तिहि सएहिं । भगवंपि वासुपुज्जो छहिं पुरिससएहिं निक्खंतो ॥ २४ ॥]
 उग्गाणं भोगाणं राइण्णाणं [च खत्तियाणं च । चउहि सहस्सेहिं उसभो सेसा उ सहस्सपरिवारा ॥ २५ ॥]
 सुमइत्थ णिब भत्तेण [णिग्गओ वासुपुज्ज चोत्थेणं पासो मल्ली य अट्टमेण सेसा उ छट्ठेणं ॥ २६ ॥

एएसिं णं चउब्बीसाए तित्थगराण चउब्बीसं पढमभिक्खादायारो. होत्था, तंजहा-‘सिज्जंस बंभदत्ते
 सुरिंदत्ते य इंददत्ते य । पउमे य सोमदेवे माहिंदे तह सोमदत्ते य ॥ २६ ॥ पुस्से पुणव्वस्स पुण्णणंद
 सुणंदे जये य विजये य । तत्तो य धम्मसीहे सुमित्त तह वगसीहे अ ॥ २७ ॥ अपराजिय विस्ससेणे
 वीसइमे होइ उस्सभसेणे य । दिण्णे वरदत्ते धणे बहुले य आणुपुब्बीए ॥ २८ ॥ एए विसुद्धेलेसा जिणवर-
 भत्तीइ पंजलिउडा उ । तं कालं तं समयं पडिलाभेइ जिणवरिंदे ॥ २९ ॥ संवच्छरेण भिक्खा [लद्धा
 उस्सभेण लोयणाहेण । सेसेहि नीयदिवसे लद्धाओ पढमभिक्खाओ ॥ ३० ॥] उस्सभस्स पढमभिक्खा खोयरसो
 आसि लोगणाहस्स । सेसाणं परमणं अभियरसरसोवमं आसि ॥ ३१ ॥] सव्वेसिं पि जिणाणं जहिंयं लद्धाउ ।
 पथमभिक्खाउ तहिंयं वसुधाराओ सरीरमेत्तीओ बुद्धाओ ॥ ३२ ॥ एसिं चज्जवीसाए तित्थगराणं चउब्बीसं
 चेइयरुक्खा होत्था, तंजहा-णगगोहसत्तिवण्णे साले पियए पियंगु छत्ताहे । सिरिसे य णागरुक्खे माली य
 पिलंकवुरुक्खे य ॥ ३३ ॥ तिंदुग पाडल जंबू आसत्थे खलु तहेव दहिवण्णे । णंदीरुक्खे तिलए अबयरुक्खे य ।
 असोगे य ॥ ३४ ॥ चंपय वउले य तहा वेडसरुक्खे य धायईरुक्खे । साले य वड्डमाणस्स चेइयरुक्खा जिणवराणं
 ॥ ३५ ॥ बत्तीसं धणुयाइं चेइयरुक्खो य वद्धमाणस्स । णिच्चोउगो असोगे ओच्छणो सालरुक्खेणं ॥ ३६ ॥
 तिण्णे व गाउआइं चेइयरुक्खो जिणस्स उस्सभस्स । सेसाणं पुण रुक्खा सरीरओ बारसगुणा उ ॥ ३७ ॥
 सच्छत्ता सपडागा सवेइया । तोरणेहिं उववेया सुरअसुरगरुलमहिया चेइयरुक्खा जिणवराणं ॥ ३८ ॥ एसिं

यउन्वीसाए नित्यगराणं चउन्वीसं पढमसीसा होत्था, तंजहा- 'पढमेत्थ उसभसेणे वीइए पुण होइ सीहसेणे या
 भारू य चज्जणाभे चमेरे तह सुब्बय विदब्बे ॥३९॥ दिण्णेय वराहे पुण आणंदे गौथुभे सुहम्ममे य । मंदर जसे
 अरिट्टि चआह संयंमु कुंभे य ॥ ४० ॥ इंदे कुंभे य सुभे वरदत्ते दिण्ण इंदम्भई य । उदितोदितकुलवंसा
 विसुद्धवंसा गुणेहि उववेया । तित्थप्पवत्तयाणं पढमा सिस्सा जिणवराणं ॥ ४१ ॥ एणसि णं चउवीसाए
 नित्यगराणं चउवीसं पढमसिस्सिणी होत्था, तंजहा-बंभी य फग्गु सामा अजिया कासवीरई सोमा ।
 सुमणा चान्णि सुलसा धारणि धरणी य धरणिधरा ॥ ४२ ॥ पढम सिवासुयी तह अंजुया भावियप्पा य
 रत्तवी य । बंधवती पुप्फवती अज्जा अभिला य अहिया ॥४३॥ जत्तिसणी पुप्फचूला य चंदणज्जा य आहि-
 याउ ॥ उदितोदियकुलवंसा विसुद्धवंसा गुणेहि उववेया । तित्थप्पवत्तयाणं पढमा सिस्सी जिणवराणं ॥४४॥
 गाहा (सूत्रं १५७) जंबुदीवे णं भारहे वासे इमीसे ओसप्पिणीए बारस चक्कवट्ठिपियरो होत्था, तंजहा-उसभे
 गुमित्ते विजए समुद्धविजए य आससेणे य । विस्ससेणे य सरे सुदंसणे कत्तवीरिए चेव ॥४५॥ पउसुत्तरे
 महाग्गरी, विजए राया तेहेव य । वंभे बारसमे उत्ते, पिउनामा चक्कवट्ठिणं ॥४६॥ जंबुदीवे भारहे वासे इमीसे
 ओसप्पिणीए बारस चक्कवट्ठिमायरो होत्था, तंजहा-सुमंगला जसवती भद्दा सहदेवी अहरा सिरिदेवी तारा
 जाला मेरा वप्पा बुद्धणि अपच्छिमा ॥ जंबुदीवे० बारस चक्कवट्ठी होत्था, तंजहा-भरहो सगरो मधवं
 [सणंकुमारो य रायसदुल्लो । संती कुंधू य अरो हवइ सुभ्रमो य कोरब्बो ॥ ४७ ॥ नवमो य महापडमो

हरिसेणो चैव रायसद्गूलो । जयनामो य नरवई बारसमो बंभदत्तो य ॥ ४८ ॥ एएसिं बारसणहं
 चक्कवद्दीणं बारस इत्थिरयणा होत्था, तंजहा-पढमा होइ सुभद्दा भद्द सुणंदा जया य विजया य । किण्हसिरी
 सूरसिरी पउमसिरी वसुंधरा देवी ॥४९॥ लच्छिमई कुरुमई इत्थीरयणा नामाई ॥ जंबूद्दीवे० नवबलदेवनववासु-
 देवपितरो होत्था, तंजहा-पयावई य बंभो [सोमो रुद्धो महसिवो य । अगिगसिहो य दसरहो नवमो
 भणिओ य वसुदेवो ॥ ५० ॥ जंबूद्दीवे णं० णव वासुदेवमायरो होत्था, तंजहा-भियावई उमा चैव पुहवी
 सीया य अम्मया । लच्छिमई सेसमई, केकई देवई तहा ॥ ५१ ॥ जंबूद्दीवे णं० णवबलदेवमायरो होत्था,
 तंजहा-भद्दा तह सु भद्दा य, सुप्पभा य सुदंसणा । विजया वेजयंती य, जयंती अपराजिया ॥ ५२ ॥
 णवमीया रोहिणी य, बलदेवाण मायरो ॥ जंबुदीवे णं नव दसारमंडला होत्था, तंजहा-उत्तमपुरिसा
 मज्झमपुरिसा पहाणपुरिसा ओयंसी तेयंसी वच्चंसी जसंसी छांयंसी कंता सोमा सुभगा पियदंसणा
 सुरूआ सुहसीला सुहाभिगमा सव्वजणणयणकंता ओहबला अतिवला महाबला अनिहता अपराइया
 सत्तुमदणा रिपुसहस्समाणमहणा साणुक्कोसा अमच्छरां अचवला अचंडा मियमंजुलपलावहसिया
 गंभीरमधुरपडिपुणसच्चवयणा अब्बुवगयवच्छला सरणा लक्खणवंजणगुणोववेआ माणुम्माणपमाणपडि-
 पुणसुजायसव्वंगसुंदरंगा ससिसोमागारकंतपियदंसणा अमरिसणा पयंडंडप्पभारा गंभीरदरसणिज्जा
 तालद्धओव्विद्धगरुलकेऊमहाधणुविकट्टया महासत्तसाअरा दुद्धरा धणुद्धरा धीरपुरिसा जुद्धकित्तिपुरिसा

चिउलकुलसमुब्भवा महारयणविहाडगा अद्धभरहसामी सोमा रायकुलवंसतिलया अजिया अजियरहा
 ह्यमुसलककपाणी संवच ऋगयसत्तिनंदगधरा पवरुज्जलसुंक्तविमलगोत्थुभतिरीडधारी कुंडलउज्जोइयाणणा
 पुंडरीयणया एकात्रलिकण्ठलइयवच्छा सिरिवच्छसुलंछणा वरजसा सन्वोउयसुराभिकुसुमरचितपलंयसो-
 भनंकंतयिकसंतधिचित्तरमालरइयवच्छा अट्टसयविभत्तलक्खणपसत्थसुंदरविरइयंगमंगा मत्तगयवारिंदल-
 लियविक्कमचिलसियगई सारयनवयणियमहुरंगंभीरकुंचनिगघोसदुंडुभिसरा कडिसुत्तगनीलपीयकोसेज्जवाससा
 पवरदित्ततेया नरसीहा नरवई नरिंदा नरवसहा मरुयवसभकप्पा अन्भहियरायतेयलच्छीए दिप्पमाणा
 नीलगपीयगवसणा दुवे दुवे रामकेसवा भायरो होत्था, तंजहा-तिविट्ठू जाव कण्हे अयले जाव रामे यावि
 अपच्छिमे ॥ ५३ ॥ एणसि णं णवण्हं थलदेववासुदेवाणं पुब्बभविया नव नामधेज्जा होत्था, तंजहा-विस्स-
 भूई पन्वयए धणदत्त समुदत्त इसिवाले । पियमित्त ललियमित्ते पुणन्वस्स गंगदत्ते य ॥ ५४ ॥ एयाइं-
 नामाई पुब्बभवे आसि वासुदेवाणं । एत्तो थलदेवाणं जहक्कमं कित्तइस्सामि ॥ ५५ ॥ विसनंदी य सुवन्धू
 सागरदत्ते असोगललिए य । चाराह धम्मसेणे अपराइय रायललिए य ॥ ५६ ॥ एणसिं नवण्हं थलदेववासु-
 देवाणं पुब्बभविया नव धम्मायरिया होत्था, तंजहा-संभूय सुभइ सुदंसणे य सेयंस कण्ह गंगदत्ते आसा-
 गरसमुदनामे दुमसेणे य णवमए ॥ ५७ ॥ एए धम्मायरिया कित्तीपुरीसाण वासुदेवाणं । पुब्बभवे एआसिं
 जत्थ नियणाइं कासीय ॥ ५८ ॥ एणसिं नवण्हं वासुदेवाणं पुब्बभवे नव नियानभूमिओ होत्था, तं जहा-

महुरा य० हत्थिणाउरं च ॥५९॥ एतेसि णं नवण्हं वासुदेवाणं नव नियणकारणा होत्था, तंजहा-गावी-
जुवे० जाव माउआ ॥ ६० ॥ एएसिं नवण्हं वासुदेवाणं नव पडिसत्तू होत्था, तंजहा-अस्सगगीवे जाव
जरासंघे ॥ ६१ ॥ एए खलु पडिसत्तू जाव सच्चैहं ॥ ६२ ॥ एक्को य सत्तमीए पंच य छट्ठीए पंचमी एक्को ।
एक्को य चउत्थीए कण्हो पुण तच्चपुढवीए ॥ ६३ ॥ अणिदाणकडा रामा [सव्वेवि य केसवा नियणकडा ।
उड्डंगामी रामा केसव सव्वे अहोगामी ॥ ६४ ॥] अडुंतकडा रामा एगो पुण बंभलोककण्पंमि । एक्कस्स
गवभवसही सिज्झस्सइ आगमिस्सेणं ॥ ६५ ॥ सूत्रं १५८) जंबूदीवे० एरवए वासे इमीसे ओसप्पिणीए
चउव्वीसं तित्थयरा होत्था, तंजहा-चंदाणणं सुचंदं अग्गीसेणं च नंदिसेणं च । इसिदिणं ववहारिं वंदिमो
सोमचंदं च ॥ ६६ ॥ वंदामि जुत्तिसेणं अजियसेणं तहेव सिवसेणं । बुद्धं च देवसम्मं सययं निक्खित्तसत्थं च
॥ ६७ ॥ असंजलं जिणवसहं वंदे य अणंतयं अभियणाणिं । उवसंतं च धुरययं वंदे खलु गुत्तिसेणं च ॥ ६८ ॥ अति-
पासं च सुपासं देवसरवंदियं च मरुदेवं । निव्वाणगयं च वरं खीणडुहं सामकोट्टं च ॥ ६९ ॥ जियरागमग्गिसेणं
वंदे खीणरायमग्गिउत्तं च । वोक्कसियपिज्जदोसं वारिसेणं गयं सिद्धिं ॥ ७० ॥ जंबूदीवे० आगमिस्साए
उस्सप्पिणीए भारहे वासे सत्त कुलगरा भविस्संति, तंजहा-मियवाहणे सुभूमे य, सुप्पमे य सयंपमे ।
दत्ते सुहुमे सुबन्धू य, आगमिस्साण होक्खति ॥ ७१ ॥ जंबूदीवे णं दीवे आगमिस्साए उस्सप्पिणीए एरवए
वासे दस कुलगरा भविस्संति, तं जहा-विमलवाहणे सीमंकरे सीमंघरे खेमंकरे खेमंघरे ददधणू दसधणू

सयथण पडित्त्तुं सुमइत्ति । जंबुदीवे णं दीवे भारहे वासे आगमिस्साए उस्सप्पिणीए चउवीसं तित्थगरा
भविस्संति, तंजहा-महापउमे सूरेदेवे, सुपासे य सयंपमे । सव्वाणुभूई अरहा, देवस्सुए य होक्खई
॥ ७२ ॥ उदए पेढालुत्ते य पोद्धिले सत्तकित्ति य । सुणिसुव्वए य अरहा, सव्वभावविज्ज जिणे ॥ ७३ ॥
अममे णिक्खसाए य, निप्पुलाए य निम्ममे । चित्तउत्ते समाही य, आगमिस्सेण होक्खई ॥ ७४ ॥ संवरे
अणियद्दी य, धिजए विमलेति य । देवोववाए अरहा, अणंतविजए इय ॥ ७५ ॥ एए वुत्ता चउवीसं भरहे
वासम्मि केयली । आगमिस्सेण होक्खंति, धम्मतित्थस्स देसगा ॥ ७६ ॥ एएसि णं चउवीसाए तित्थकराणं
पुब्बभविया चउवीसं नामधेज्जा भविस्संति, तंजहा-सेणिय सुपास उदए पोद्धिल्ल अणगार तह दढाज्ज
य । कत्तिय संखे य तहा नंद सुनंदे य सतए य ॥ ७७ ॥ योधव्वा देवई य सव्वइ तह वासुदेव यलदेवे
रोहिणि सुलसा खेव तत्तो खल्ल रेवइ खेव ॥ ७८ ॥ ततो हवइ सयाली योद्धव्वे खल्ल तहा भयाली
य । दीवायणे य कण्हे तत्तो खल्ल नारए खेव ॥ ७९ ॥ अंयड वारुमडे य साई बुद्धे य होइ योद्धव्वे । भावी
तित्थगराणं णामाई पुब्बभवियाई ॥ ८० ॥ एएसि णं चउवीसाए तित्थगराणं चउवीसं पिथरो भविस्संति
चउवीसं मायरो भविस्संति चउवीसं पढमसीसा भविस्संति चउवीसं पढमसिस्सणीओ भविस्संति
चउवीसं पढणभिक्खवादायगा भविस्संति चउवीसं चेइयक्खवा भवस्संति, जंबुदीवे णं दीवे
भारहे वासे आगमिस्साए उस्सप्पिणीए वारस चक्खवट्ठिणो भविस्संति, तंजहा-भरहे य दीहदंते गूढदंते य

सुद्धर्तै य सिरिउत्ते सिरिभूई सिरिसोमे य सत्तमे॥८१॥पउमे य महापउमे विमलवाहणे(लेतह)विपुलवाहणे
 चेव । वरिह्णे बारसमे बुत्ते आगमिसा भरहाहिवा ॥ ८२ ॥ एसि णं बारसण्हं चक्कवद्दीणं बारस
 पियरो भविस्संति, बारस मायरो भविस्संति, बारस इत्थीरयणा भविस्संति, जंबुद्दीवे णं द्वीवे भारहे वासे
 आगमिस्साए उस्सप्पिणीए नव बलदेववासुदेवपियरो भविस्संति नववासुदेवमायरो भविस्संति, नव बलदे-
 वमायरो भविस्संति, नव दसारमंडला भविस्संति तंजहा-उत्तमपुरिसा मज्झिमपुरिसा पहाणपुरिसा ओयंसी
 तेयंसी एवं सो चेव वण्णओ भाणियव्वो जाव नीलगपीतगवसणा दुवे दुवे रामकेसवा भायरो भविस्संति,
 तंजहा-नंदे य नंदमित्ते दीहबाहू तहा महाबाहू । अइबले महाबले बलभंदे य सत्तमे ॥ ८३ ॥ दुविट्ठ य
 तिवट्ठ य आगमिस्साण वण्हणो । जयंते विजए भंदे सुप्पमे य सुदंसणे । आणंदे नंदणे पउमे, संकरिस्सणे
 य अपच्छिमे ॥ ८४ ॥ एसि णं नवण्हं बलदेववासुदेवाणं पुव्वभविया णव नामधेज्जा भविस्संति, नव
 धम्ममायरिया भविस्संति, नव नियानभूमीओ भविस्संति, नव नियानकारणा भविस्संति नव पडिसत्तू
 भविस्संति, तंजहा-तिलए य लोहजंघे, वइरजंघे य केसरी पहराए । अपराइए य भीमे, महाभीमे य सुग्गीवे
 ॥८५॥एए खलु पडिसत्तू कित्तीपुरिसाण वासुदेवाणं । सब्बेवि चक्कजोही हम्महिंति सचक्केहिं ॥८६॥जंबुद्दीवे
 एरवए वासे आगमिस्साए उस्सप्पिणीए चउव्वीसं तित्थकरा भविस्संति, तंजहा-सुमंगले अ सिद्धत्थे,
 णिव्वाणे य महाजसे । धम्मज्झए य अरहा, आगमिस्साण होक्खवई ॥ ८७ ॥ सिरिचंदे पुप्फकेउ, महाचंदे

य केवली । सुयसागरे य अरहा, आगमिस्साण होक्खई ॥ ८८ ॥ सिद्धत्थे पुण्णघोसे य, महाघोसे य
 केवली । सचसेणे य अरहा, आगमिस्साण होक्खई ॥ ८९ ॥ सूरसेणे य अरहा, महासेणे य केवली ॥ सन्वा-
 णंदे य अरहा, देवउत्ते य होक्खई ॥ ९० ॥ सुपासे सुब्बए अरहा, अरहे य सुकोसले । अरहा अणंतविजए,
 आगमिस्सेण होक्खइ ॥ ९१ ॥ विमले उत्तरे अरहा, अरहा य महाबले । देवाणंदे य अरहा, आगमिस्सेण होक्खई
 ॥ ९२ ॥ एणं बुत्ता चउब्बीसं, एरवयम्मि केवली । आगमिस्साण होक्खंति, धम्मतिथस्स देसगा ॥ ९३ ॥
 यारस चक्खट्ठिणो भविस्संति, यारस चक्खट्ठिपियरो भविस्संति, यारस मायरो भविस्संति, यारस इत्थी-
 रयणा भविस्संति, नव बलदेववासुदेवपियरो भविस्संति, णव वासुदेवमायरो भविस्संति, णव बलदेवमायरो
 भविस्संति, णव दसारमंडला भविस्संति, उत्तमपुरिसा मज्झिमपुरिसा' पहाणपुरिसा जाव दुवे दुवे राम-
 केसया भायरो भविस्संति, णव पडिसत् भविस्संति, नव पुब्बभवणामधेज्जा णव धम्मायरिया णव णिया-
 णवभूमीओ, णव णियाणकारणा, आयाए एरवए आगमिस्साए भाणियब्बा, एवं दोसुवि आगमिस्साए
 भाणियब्बा (सूत्रं १५८) इच्चयं णवमाहिजंति, तंजहा-कुलगरवंसेइ य एवं तिथ्यगरवंसेइ य चक्खट्ठिवंसेइ
 य गणधरवंसेइ य इत्थिवंसेइ य जइवंसेइ य सुणिवंसेइ य सुएइ वा सुअंगेइ वा सुयसमासेइ वा सुयलंबेइ
 वा समवाएइ वा संलेइ वा सम्मतमंगमक्खायं अज्झयणन्तिवेमि ॥ (सूत्रं १५९) इति समवायं चउत्थ-
 मगं समत्तम् ॥

‘कदविहे वेए’त्यादि, तत्र स्त्रीवेदः—पुंस्कामिता पुरुषवेदः—स्त्रीकामिता नपुंसकवेदः—स्त्रीपुंस्कामितेति, एते च पूर्वोदिता अर्थाः समवसरणस्थितेन भगवता देशिता इति समवसरणवक्तव्यतामाह—‘तेणं कालेणं तेणं समएणं कप्पस्स समोसरणं गेयव्वं’ इह णङ्गारौ वाक्यालङ्कारार्थौ अंतस्ते इति ग्राकृतत्वात् तस्मिन् काले सामान्येन दुष्पमसुषमालक्षणे तस्मिन् समये विशिष्टे यत्र भगवानेवं विहरति स्मेति ‘कप्पस्स समोसरणं नेयव्वं’ति इहावसरे कल्पभाष्यक्रमेण समवसरणवक्तव्यताऽध्येया, सा चावश्यकोक्ताया न व्यतिरिच्यते, वाचनान्तरे तु पर्युषणाकल्पोक्तक्रमेणेत्यभिहितं, कियदूरमित्याह—‘जाव गणे त्यादि, तत्र गणघरः पञ्चमः सुधर्माख्यः सापत्यः शेषा निरपत्याः—अविद्यमानशिष्यसन्ततय इत्यर्थः ‘वोच्छिन्न’त्ति सिद्धा इति, तथाहि—‘परिनिव्वुया गणहरा जीयन्ते नायए नव जणा उ । इन्दभूइ सुहम्मो य रायगिहे निव्वुए वीरे ॥ १ ॥’ त्ति, अयं च समवसरणनायकः कुलकरवंशोत्पन्नो महापुरुषश्चेति कुलकराणां वरपुरुषाणां च वक्तव्यतामाह—‘जंबुदीवे’ इत्यादि, सुगमं नवरं ‘पढमेत्थ विमलवाहण चक्खुम जसमं चउत्थमाभिचंदे । तत्तो य पसेणइए मरुदेवे चेव नामीय ॥ ३ ॥’ त्ति तथा ‘चंदजस चंदकंता सुख पडिरुव चक्खुकंता य । सिरिकंता मरुदेवी कुलगरपत्तीण नामाई ॥ ४ ॥’ त्ति, तथा ‘नामी य जियसत्तू य जियारी संत्रे इय । मेहे धरे पड्डे य, महसेणे य खत्तिए ॥ ५ सुग्गीवे द्ढरहे विण्हू वसुप्पुज्जे य खत्तिए । कयवम्मा सीहसेणे य भाणू विस्ससणे इअ ॥ ६ ॥ खरे सुदंसणे कुंभे सुमिच्चिजिए समुद्विजये य । राया य अस्ससेणे य सिद्धत्थे चिय खत्तिए ॥ ७ ॥’ त्ति, तथा ‘मरुदेवी विजयासेणा सिद्धत्था मङ्गला सुसीमा य पुहवी लखणा रामा नंदा विण्हू जया सामा ॥ ९ ॥ सुजसा सुव्वय अहरा, सिरिआ देवी पभावई पउमा वप्पा सिवा य वामा तिसलादेवी य जिणमाया ॥ १० ॥’ त्ति तथा ‘सव्वोउगसुभयाए छायाए’त्ति सर्वचुंकया—सर्वेषु शरदादिषु ऋतुषु सुखदया

छायाया प्रभया-आतपामावलक्षणया युक्ता इति शेषः ॥ १७ ॥ तथा 'सा हट्टरोमकूवेहिं'ति सा शिबिका यस्यां लिनोऽध्याकूढः हट्टरोमकूपैः-
 उज्जुषितरोमभिरित्यर्थः ॥ १८ ॥ तथा 'चलचवलकूडलघर'ति चलाश्च ते चपलकुण्डलधराश्चेति वाक्यं, तथा स्वच्छन्देन-स्वरूपा
 विक्लुर्वितानि यान्याभरणानि-मृदुदादीनि तानि धारयन्ति ये ते तथेति ॥ १९ ॥ तथा अट्टरेन्द्रादय इति योगः 'गरुल'ति गरुड-
 ध्वजाः सुपर्णकुमारा इत्यर्थः ॥ २१ ॥ 'तथा सन्वेवि एगदूसेण निग्गया जिणवरा चउव्वीसं । न य णाम अण्णालिगे नय गिहिलिगे
 कूलिगे य ॥ २२ ॥'ति 'दूसेण'ति एकेन वस्त्रेणोन्द्रसमर्पितेन नोपधिभूतेन युक्ता निष्क्रान्ता इत्यर्थः न चान्यलिङ्गे-स्थविरकल्पि-
 कादिलिङ्गेन तीर्थकरलिङ्ग एवेत्यर्थः, कुलिङ्गे-शाक्यादिलिङ्गे, तथा 'एको भगवं वीरो पासो मल्ली य तिहि तिहि सएहिं । भयवंपि
 चासुपुओ छहिं पुरिससएहिं निक्खतो ॥ २३ ॥' उग्गाणं भोगाणं राइण्णाणं च खत्तियाणं च । चउहिं सहस्सेहिं उसभो सेसा उ
 सहस्सपरियारा ॥ २४ ॥ तथा 'सुमइत्थ निचभत्तेण निग्गओ वासुपुज्ज चोत्थेणं । पासो मल्लीविय अट्टमेण सेसा उ छट्ठेणं ॥ २५ ॥
 ति, सुमतिरत्र नित्यभक्तेनानुपोषितो निष्क्रान्त इत्यर्थः, तथा 'संवच्छरेण भिक्खा लद्धा उसमेण लोगनाहेण । सेसेहि वीयदिवसे
 लद्धाओ पढमभिक्खाओ ॥ ३० ॥' ति तथा 'उसमस्स पढमभिक्खा खोरसो आसि लोगनाहस्स । सेसाणं परमणं अभियरस-
 रसोवमं आसि ॥ ३१ ॥ 'सरीरेत्तीओति पुरुषमात्रा 'चेइयरुक्खे'ति चट्ठीपीठवृक्षा येषामयः केवलान्युत्पन्नानीति, 'वत्तीसं घणुयाइं'
 गाहा 'निबोउगो'ति नित्यं-सर्वदा ऋतुरेव-पुष्पादिकालो यस्य स नित्यपुष्कः 'असोगो'ति अशोकाभिधानो यः समवसरणभूमिमध्ये
 भवति, ओच्छभो सालरुक्खेणं'ति अवच्छन्नः सालवृक्षेणेत्यत एव वचनादशोकस्योपरि सालवृक्षोऽपि कथञ्चिदस्तीत्यवसीयत इति
 ॥ ३६ ॥ 'तिण्णेव गाउयाइं' गाहा, ऋषभस्वामिनो द्वादशगुण इत्यर्थः ॥ ३७ ॥ 'सवेइय'ति वेदिकायुक्ताः, एते चाशोकाः
 समवसरणसम्बन्धिनः सम्भाव्यन्त इति ॥ ३८ ॥ तथा 'मरहो सगरो मघवं सणकुमारो य रायसइदलो । सती कुंधू य अरहो हवइ

सुभूमो य कोरब्धो ॥ ४६ ॥ नवमो य महाणउमो हरिसेणो चैव रायसद्दूलो । जयनामो य नरवई बारसमो बंभदत्तो य ॥ ४७ ॥
तथा 'पयावती य बंमो सोमो रुदो सिवो महसिवोय । अगिसिहो दसरहो नवमो भणिओ य वसुदेवो'ति दशाराणां-वासुदेवानां
मण्डलानि-बलदेववासुदेवद्वयलक्षणाः समुदाया दशारमण्डलानि अत एव 'दो दो रामकेसव'चि वक्ष्यति, दशारमण्डलाव्यति-
रिक्तत्वाच्च बलदेववासुदेवानां दशारमण्डलानीति पूर्वमुद्दिश्यापि दशारमण्डलव्यक्तिभूतानां तेषां विशेषणार्थमाह-'तद्यथे'त्यादि,
तद्यथेति बलदेववासुदेवस्वरूपोपन्यासारम्भार्थः, केचित्तु 'दशारमण्डणां'ति, तत्र दशाराणां वासुदेवकुलीनप्रजानां मण्डनाः-
शोभाकारिणो दशारमण्डना उत्तमपुरुषा इति, तीर्थकरादीनां चतुष्पञ्चाशत् उत्तमपुरुषाणां मध्यमवर्त्तित्वात्, मध्यमपुरुषाः
तीर्थकरचक्रिणां प्रतिवासुदेवादीनां च बलाद्यपेक्षया मध्यवर्त्तित्वात् प्रधानपुरुषास्तत्कालिक-पुरुषाणां शौर्यादिभिः
प्रधानत्वात्, ओजस्विनो मानसवलपेतत्वात्, तेजस्विनो दीप्तशरीरत्वात्, वर्चस्विनः शरीरबलोपेतत्वात् यशस्विनः
पराक्रमं प्राप्य प्रसिद्धिप्राप्तत्वात्, छायांसि'ति प्राकृतत्वात्, छायावन्तः शोभामानशरीरा अत एव कान्ताः कान्तियोगात्
सौम्या अरौद्राकारत्वात् सुभगा जनवल्लभत्वात् प्रियर्शनाः चक्षुष्यरूपत्वात् सुरूपाः समचतुरस्रसंस्थानत्वात् शुभं सुखं वा सुखकर-
त्वाच्छीलं-स्वभावो येषां ते शुभशीलाः सुखशीला वा सुखेनाभिगम्यन्ते-सेव्यन्ते ये शुभशीलत्वादेव ते सुखाभिगम्याः सर्वजनगम्याः
सर्वजननयनानां कान्ता-अभिलाष्या ये ते तथा, ततः पदत्रयस्य कर्मधारयः, ओधवलाः-प्रवाहवलाः अव्यवच्छिन्नबलत्वात् अतिबलाः
शेषपुरुषवलानामतिक्रमात् महाबलाः-प्रशस्तबलाः अनिहता-निरुपक्रमायुष्कत्वादुरोयुद्धे वा भूम्यामयातित्वात् अपराजितास्तैरेव
शत्रूणां पराजितत्वात्, एतदेवाह-शत्रुर्मदनास्तच्छरीरतत्सैन्यकदर्थनांद् रिपुसहस्रमानमथनास्तद्वाञ्छितकार्यविधटनात् सानुक्रोशाः
प्रणतैर्बद्रोहकत्वात् अमत्सराः परगुणलवसापि ग्राहकत्वात् अचपला मनोवाक्कायस्थैर्यात् अचण्डा निष्कारणप्रबलकोपरहितत्वात् मिते-

परिमिते मञ्जुके-कोमले प्रलापश्च-आलापो हसितं च येषां ते मितमञ्जुलप्रलापहसिताः गम्भीरं-अदृशितरोपतोपशोकादिविकारं
मेघनादत्रा मधुरं-श्रवणमुखकरं प्रतिपूर्णम्-अर्थप्रतीतिजनकं सत्यम्-अवितथं वचनं-चाक्यं येषां ते तथा, ततः पदद्वयस्य कर्म-
धारयः अभ्युपगतवत्सलास्तत्समर्थनशीलत्वात् शरण्यास्त्राणकरणे साधुत्वात् लक्षणानि-मानादीनि वज्रस्वस्तिकचक्रादीनि वा व्यञ्ज-
नानि-तिलकमपादीनि तेषां गुणा-महद्भिद्दिश्राप्त्यादयस्तरूपेताः, शकन्ध्वादिदर्शनादुपेताः-युक्ता लक्षणव्यञ्जनगुणोपेता मानमुदकद्रो-
णपरिमाणशरीरता, कथं?, उदकपूर्णायां द्रोण्या निविष्टे पुरुषे यज्जलं ततो निर्गच्छति तद्यदि द्रोणप्रमाणं स्यात् तदा स पुरुषो मानग्राप्त इत्य-
भिधीयते, उन्मानं अर्द्धभारपरिमाणता, कथं?, तुलारोपितस्य पुरुषस्य यद्यर्द्धभारस्तौल्यं भवति तदाऽसाबुन्मानग्राप्त उच्यते, प्रमाणमटोत्त-
रगतमङ्गलानामुच्चयः, मानोन्मानप्रमाणैः प्रतिपूर्णं-अन्यूनं सुजातमागर्भाधानात् पालनविधिना सर्वाङ्गसुन्दरं-निखिलावयवप्रधानं अङ्गं
शरीरं येषां ते तथा, शशिवन् सौम्याकारमरौद्रमवीभत्सं वा कान्तं-दीप्तं ग्रियं जनानां प्रमोदोत्पादकं दर्शनं-रूपं येषां ते तथा, 'अमरिसण'ति
अममृणाः-प्रयोजनेन्यनलसाः अमर्षणा वा-अपराधेन्यपि कुतक्षमाः प्रकाण्ड-उत्कटो दण्डप्रकार-आज्ञाविशेषो नीतिभेदविशेषो वा येषां
ते तथा, अथवा प्रचण्डो-दुःसाध्यसाधकत्वाद्दण्डप्रचारः-सैन्यविचरणं येषां ते तथा, गम्भीरा-अलक्ष्यमाणान्तर्दृष्टित्वेन दृश्यन्ते ये ते
गम्भीरदर्शनीयाः, ततः पदद्वयस्य कर्मधारयः, प्रचण्डदण्डप्रचारेण वा ये गम्भीरा दृश्यन्ते तथा तालस्तलो वा वृक्षविशेषो ध्वजो
येषां ते तालध्वजाः चलदेवा उद्विद्धः-उद्धृति गुरुलक्षितः केतुः-ध्वजो येषां ते उद्विद्धगरुडकेतवो वासुदेवाः तालध्वजाश्च उद्विद्धगरुडके-
तवश्च तालध्वजोद्विद्धगरुडकेतवः महाधनुर्विकर्षकाः महाप्राणत्वात् महासत्त्वलक्षणजलस्य सागरा इव सागरा आश्रयत्वान्महासत्त्वसागराः
दुन्दरा रणाङ्गणे तेषां प्रहस्तां केनापि धन्विना धारयितुमशक्यत्वात्, धनुर्धराः-कोदण्डप्रहरणाः, धीरेष्वेवैतेषु च ते पुरुषाः-पुरुषकारवन्तो
न कानरेष्वपि धारयुग्माः, युद्धजनिता या कीर्तिस्तत्प्रधानाः पुरुषा युद्धकीर्तिपुरुषाः, विपुलकुलसमुद्भवा इति प्रतीतं, महारत्नं-वज्रं

तस्य महाप्राणतया विघटका-अङ्गुष्ठतज्जनीभ्यां चूर्णका महारत्नविघटकाः, वज्रं हि अधिकरण्यां धृत्वा अयोधनेनाऽऽस्फोट्यते न च भिद्यते तावेव भिनत्तीति, दुर्भेदं तदिति, अथवा महती या रचना सागरशकटव्यूहादिना प्रकारेण सिसङ्ग्रामयिषोर्भहासैन्यस्य रण-रङ्गरसिकतया महाबलतया च विघटयन्ति-वियोजयन्ति ये ते महारचनाविघटकाः, पाठान्तरेण तु महारणविघटकाः, अर्द्धभरत-स्वामिनः सौम्या नीरुजा राजकुलवंशतिलका अजिताः अजितरथाः, 'हलमुशलकणकपाणयः' तत्र हलमुशले प्रतीते ते प्रहरणतया पाणौ-हस्ते येषां ते तथा बलदेवाः येषां तु कणका-बाणाः पाणौ ते शार्ङ्गधन्वानो वासुदेवाः, शंखश्च पाञ्चजन्याभिधानः चक्रं तु सुदर्शननाभकं गदा च कौमोदकी संज्ञा लकुटविशेषः शक्तिश्च त्रिशूलविशेषो नन्दकश्च नन्दकाभिधानः खड्गस्तान् धारयन्तीति शंखचक्र-गदाशक्तिनन्दकधराः वासुदेवाः, भवरो वरप्रभावयोगादुज्ज्वलः शुक्लत्वात् स्वच्छतया वा शुक्लान्तः कान्तियोगात् पाठान्तरे सुकृतः-सुपरिकर्मितत्वात् विमलो मलवर्जितत्वात् गोशुभत्ति-कौस्तुभाभिधानो यो मणिविशेषस्तं तिरीडंति-किरीटं च मुकुटं धारयन्ति ये ते तथा, कुण्डलोद्योतिताननाः पुण्डरीकवन्नयने येषां ते तथा, एकावली-आभरणविशेषः सा कण्ठे ग्रीवायां लगिता-अवलम्बिता सती बक्षसि-उरसि वर्त्तते येषां ते एकावलीकण्ठलगितवक्षसः, श्रीवत्साभिधानं सुष्ठु लाञ्छनं महापुरुषत्वसूचकं वक्षसि येषां ते श्रीवत्सला-ञ्छनाः, वरयशसः सर्वत्र विख्यातत्वात् सर्वतुक्तानि-सर्वकृतसंभवानि सुरभीणि-सुगन्धीनि यानि कुसुमानि तैः सुरचिता-कृता या प्रलम्बा-आप्रदीपना सोभन्तति-शोभमाना कान्ता कमनीया विकसन्ती-फुल्लन्ती चित्रा-पञ्चवर्णा वरा-प्रधाना माला-सक् रचिता-निहिता रतिदा वा-सुखकारिका वक्षसि येषां ते सर्वर्तुकुराभिरुसुरचितप्रलम्बशोभमानकान्तविकसच्चित्रवरमालारचितवक्षसः, तथा अष्टशतसंख्यानि विभक्तानि-विविक्तरूपाणि यानि लक्षणानि-चक्रादीनि तैः प्रशस्तानि-मङ्गल्यानि सुन्दराणि च-मनोहराणि विरचितानि-विहितानि 'अंगमंग'त्ति अङ्गोपाङ्गानि शिरोऽङ्गल्यादीनि येषां ते अष्टशतविभक्तलक्षणप्रशस्तसुन्दरविरचितोपाङ्गाः,

तथा मत्तगजवरेन्द्रस्य यो ललितो-मनोहरो विक्रमः संचरणं तद्वद्विलासिता संजातविलासा गतिः-गमनं येषां ते मत्तगजवरेन्द्र-
 ललितविक्रमविलासितगतयः, तथा शरदि भवः शारदः स चासौ नवं स्तनितं-रसितं यस्मिन्निर्घोषे स नवस्तनितः स चेति समासः स चासौ
 मधुरो गन्भीरश्च यः क्रौञ्चनिर्घोषः-पक्षिविशेषनिनादस्तद्धृद् दुन्दुभिस्वरो-वर्चं स्वरो नादो येषां ते शारदनवस्तनितमधुरगम्भीरकौञ्च-
 निघोषदुन्दुभिस्वराः, इह च शरत्काले हि क्रौञ्चा माद्यन्ति मधुरध्वनयश्च भवन्तीति शारदग्रहणं, तथा पौनःपुन्येन शब्दप्रवृत्तौ
 तद्वद्भ्रादभनोऽगता तस्या स्यादिति नवस्तनितग्रहणं स्वरूपोपदर्शनार्थं मधुरगभीरग्रहणमिति, तथा कटीस्रत्रकं-आभरणविशेषस्तत्रधानानि
 नीलानि वलदेवानां पीतानि वामुदेवानां कौशेयकानि-वस्त्रविशेषभूतानि चासांसि-वसनानि येषां ते कटीस्रत्रनीलपीतकौशेयवाससः,
 प्रवरदीप्ततेजसो वरप्रभावतया वरदीप्सितया च, नरसिंहा विक्रमयोगात् नरपत्यः तन्वायकत्वात् नरेन्द्राः परमैश्वर्ययोगात् नरद्वयश्च
 उत्तुष्टिस्तत्कार्यभरनिर्वाहकत्वात् मरुद्वृषभकल्पाः-देवराजोपमा अभ्यधिकं शेषराजेभ्यः राजतेजोलक्ष्म्या दीप्यमानाः, नीलकपीतकवसना
 इति पुनर्भणनं निगमनार्थं, कथं ते नवेत्र्याह-‘दुवे दुवे’ इत्यादि, एवं च नव वामुदेवा नव वलदेवा इति, ‘तिविष्टे य’यावत्करणात्
 ‘दुविष्टे य, सयंभू पुरिगुत्तमे पुरिसीहि । तह पुरिसपुंडरीये दत्ते नारायणे कण्हे ॥ ५२ ॥ चि, ‘अयले विजये भदे, सुप्पमे य
 मुदंमणे । आनंदे णंदणे पउमे रामे यावि अपच्छिमे ॥ ५३ ॥’ चि किचीपुरिसाणं’ति कीर्त्तिप्रधानपुरुषाणामिति ॥ ५८ ॥ महुरा
 य कृष्णगवत्तू मावत्थी पोयणं च रायगिहं । कायंदी कोसम्भी मिहिलपुरी हत्थिणपुरं च ॥ ५९ ॥ तथा ‘गावि जुए संगामे तह
 इत्थी पराइओ रत्ते । भज्जाणुराग गोट्ठी पराइड्डी माउया इय ॥ ६० ॥’ चि तथा ‘अस्सग्गीवे तारए मेरए महुक्केदवे निंउंभे य ।
 चलि पहराए तह रावणे य नवमे जरांघे ॥ ६१ ॥’ चि ‘एए खलु पडिसत्तू किचीपुरिसाण वासुदेवाणं । सव्वेवि चक जोही
 सव्वेवि हया सचंकेहि ॥ ६२ ॥’ चि ‘अणियाणकडा रामा सव्वेवि य केसवा नियाणकडा । उडंडंगापी रामा केसव सव्वे अहोंगाभी

६४ ॥' ति 'आगमिस्सेण'ति आगमिष्यता कालेन 'आगमेस्साण'ति पाठान्तरे आगमिष्यतां भविष्यतां मध्ये सेत्स्यन्ति ॥६५॥' ति जंघुद्वीपरवते अस्यामवसर्पिण्यां चतुर्विंशतिस्तीर्थकरा अभूवन्, तांश्च स्तुतिद्वारेणाह-तद्यथा-चंद्राणं गाहा० 'चंद्रानणं सुचन्द्रं अग्निसेनं च नन्दिसेनं च, कचिदात्मसेनोऽप्ययं दृश्यते, ऋषिदिनं व्रतधारिणं च वन्दामहे इयामचन्द्रश्च ॥ ६६ ॥ 'वन्दामि' गाहा, वन्दे युक्तिसेनं कचिदयं दीर्घबाहुर्द्विसेनो वोच्यते, अजितसेनं कचिदयं शतायुरुच्यते, तथैव शिवसेनं कचिदयं सत्यसेनोऽभिधीयते, सत्यकिश्चेति बुद्धं चावगततत्त्वं च देवशर्माणं देवसेनापरनामकं सततं सदा वंदे इति, प्रकृतं निक्षिप्तशस्त्रं च नामान्तरतः श्रेयांसः ॥ ६७ ॥ 'असंजलं' गाहा, असंज्वलं जिनवृषभं पाठान्तरेण स्वयंजलं वंदे अनन्तकं जिनममितज्ञानीनं सर्वज्ञमित्यर्थः, नामान्तरेणायं सिंहसेन इति, उपशान्तं च उपशान्तसंज्ञं धृतरजसं वन्दे खलु गुप्तिसेनं च ॥६८॥ 'अहपासं' गाहा, अतिपार्श्वं च सुपार्श्वं देवेश्वरवन्दितं च मरुदेवं निर्वाणगतं च धरं-धरसंज्ञं प्रक्षीणदुःखं इयामकोष्ठं च ॥ ६९ ॥ जिय' गाहा, जितरागमग्निसेनं महासेनमपरनामकं वन्दे क्षीणरजसमग्निपुत्रं च व्यवकुष्टमेद्वेषं च वारिषेणं गतं सिद्धिमिति, स्थानान्तरे किञ्चिदन्यथाप्यानुपूर्वी नाम्नामुपलभ्यते ॥ ७० ॥ महापद्मादयो विजयान्ताश्चतुर्विंशतिः ॥ ७५ ॥ एवमिदं सर्वं भुगमं ग्रंथसमाप्तिं यावत्, नवरं 'आयाए'ति बलदेवादेरायातं देवल्लोकादेश्रयुतस्य मनुष्येषूत्पादः सिद्धिश्च यथा रामस्येति, एवं 'दोसुवि'ति भरैरावतयोरगमिष्यन्तो वासुदेवादयो भणितव्याः । इत्येवमनेकधार्थानुपदस्याधिकृतग्रन्थस्य यथाथान्यभिधानानि दर्शयितुमाह—इत्येतदधिकृतशाल्खमेवमनेनाभिधानप्रकारेणाऽऽख्ययते-अभिधीयते, तद्यथा—कुलकरवंशस्य-तत्प्रवाहस्य प्रतिपादकत्वात् कुलकरवंश इति च, इतिरूपदर्शने चशब्दः समुच्चये, एवं तित्थगर-वंसेह यत्ति यथा देशेन कुलकरवंशप्रतिपादकत्वात् कुलकरवंश इत्येतदाख्यायते एवं देशतस्तीर्थकरवंशप्रतिपादकत्वात् तीर्थकरवंश इति च आख्यायते एतदिति, एवं चक्रवर्तिवंश इति च तत्प्रतिपादकत्वात् दशारवंश इति च गणधरवंश इति च गणधरव्यतिरिक्ताः

त्रेषा जिनाशिष्या ऋषयस्तद्वंशप्रतिपादकत्वाद्द्विपिंश इति च तत्प्रतिपादनं चात्र पयुषणाकल्पस्य ऋषिपञ्चपर्यवसानस्य समवसरण-
 प्रक्रमेण भणितत्वादत एव यतिवंशो मुनिवंशश्चैतदुच्यते, यतिमुनिशब्दयोः ऋषिपर्यायत्वात्, तथा श्रुतिमिति चैतदाख्यायते,
 परोक्षतया त्रैकालिकार्थावबोधनसहत्वादस्य, तथा 'श्रुताङ्गमिति वा' श्रुतस्य-प्रवचनस्य पुरुषरूपस्याङ्ग-अवयव इतिकृत्वा, तथा
 'श्रुतसमाप्त इति वा, समस्तसूत्रार्थानामिह संक्षेपेणाभिधानात् 'श्रुतस्कन्ध इति वा,' श्रुतसमुदायरूपत्वादस्य 'समाए व' चि समवाय
 इति वा समस्तानां जीवानां-जीवादिपदार्थानामभिधेयतयेह समवायनात् मीलनादित्यर्थः, तथा एकादिसंख्याप्रधानतया पदार्थप्रति-
 पादनपरत्वाद्दस्य संख्येति व्याख्यायते, तथा समस्त-परिपूर्णं तदेतदङ्गमाख्यातं-भगवता, नेह श्रुतस्कन्धद्वयादिखण्डनेनाचारादिव-
 दङ्गतेति भावः, तथा 'अब्जयणंति' चि समस्तमेतदध्ययनमित्याख्यातं नेहोद्देशक्रादिखण्डनादस्ति शस्त्रपरिज्ञादिष्विवेति भावः, इति-
 शब्दः समाप्तौ 'ब्रवीमी'ति किल सुवर्म्मस्वामी जम्बूस्वामिनं प्रत्याह स्म, ब्रवीमि-प्रतिपादयामि, एतत् श्रीमन्महावीरवर्द्धमानस्वामिनः
 समीपे यदवधारितमित्यनेन गुरुपरम्पर्यमर्थस्य प्रतिपादितं भवति, एवं च शिष्यस्य ग्रन्थे गौरवबुद्धिरुपजनिता भवति, आत्मनश्च
 गुरुवृन्दमानो दर्शित औद्धत्यं च परिहृतं, अयमेवार्थः शिष्यस्य सम्पादितो भवति मुमुक्षूणां चायं मार्ग इत्यावेदितमिति समवायाख्यं
 चतुर्थमङ्गं वृत्तितः समाप्तम् ॥

नमः श्रीवीराय प्रवरवरपार्थाय च नमो, नमः श्री वाग्देव्यै वरकविसभाया अपि नमः ॥

नमः श्रीसद्भाय स्फुटगुणगुरुभ्योऽपि च नमो, नमः सर्वस्मै च प्रकृतविधिसाहाय्यककृते ॥ १ ॥

यस्य ग्रन्थवरस्य वाक्यजलधेर्लक्षं सहस्राणि च, चत्वारिंशदहो चतुर्भिरधिका मानं पदानामभूत् ॥

तस्योच्चैश्चलत्ताकृतिं निदधतः कालादिदोषात्तथा, दुर्लभात् खिलतां गतस्य कुधियः कुर्वन्तु किं मादृशाः ? ॥२॥

स्वं कटेऽतिनिधाय कष्टमधिकं मा मेऽन्यदा जायतां, व्याख्यानेऽस्य तथा विवेकतुमनसामल्पश्रुतानाममुम्
इत्यालोचयता तथापि किमपि प्रोक्तं मया तत्र च, दुर्व्याख्यानविशोधनं विदधतु ग्राज्ञाः परार्थोद्यताः ॥ ३ ॥
इह वचसि विरोधो नास्ति सर्वज्ञवाक्यात्, कचन तदवभासो यः स मान्दान्नुबुद्धेः ।
वरगुरुविरहाद्वाऽतीतकाले मुनीशैर्गणधरवचनानां श्रुतसङ्घातनाद्वा ॥ ४ ॥
व्याख्यानं यद्यपीदं प्रवरकविवचःपारतन्त्र्येण दृष्टं (ब्धं) सम्भाव्योऽस्मिंस्तथापि कचिदपि मनसो मोहतोऽर्थादिभेदः ।
किन्तु श्रीसङ्ख्यबुद्धेरनुशरणविधेर्भावशुद्धेश्च दोषो, मा मेऽभूदल्पकोऽपि प्रशमपरमना अस्तु देवी श्रुतस्य ॥ ५ ॥
निःसम्बन्धविहारहारिचरितान् श्री वर्द्धमानाभिधान्, सखीन् ध्यातवतोऽतितीव्रतपसो ग्रन्थप्रणीतिप्रभोः ॥
श्रीमत्स्वरिजिनेश्वरस्य जयिनो दर्प्पीयसां वाग्भिमानां, तद्वन्धोरपि बुद्धिसागर इति ख्यातस्य सूरेश्वरि ॥ ६ ॥
शिष्येणाभयदेवाख्यस्ररिणा विवृतिः कृता ॥ श्रीमतः समवायाख्यतुर्याङ्गस्य समासतः ॥ ७ ॥
एकादशसु शतैर्बन्ध विंशत्याधिकेषु विक्रमसमानास् । अणहिलपाटकनगरे रचिता समवायटीकेयम् ॥ ८ ॥
प्रत्यक्षरं निरूप्यास्याः, ग्रन्थमानं विनिश्चितम् । त्रीणि श्लोकसहस्राणि, पादन्यूना च षट्शती ॥ ९ ॥
सूत्रसख्या श्लोक १६६७ वृत्तिः ३५७५ उभयोर्मौलेनेन ५२४२ ॥

इति चन्द्रकुलाम्बरनभोमणिश्रीमदभयदेवाचार्यहन्धा समवायाङ्गसूत्रवृत्तिः समाप्ता ॥

पर्युषणा-कल्पसूत्रम्

(कल्पार्थबोधिनीवृत्तियुतम्)

श्री जिनदत्तसूरि ज्ञानभण्डार-मुंवर्यः